

Bede Ádám
SZENTES HALMAI

Bede Ádám
Szentes halmai

*Az elpusztított halmok
és a hajdani szentesi táj emlékének*

Bede Ádám

SZENTES HALMAI

Szentes
2008

Szentesi Műhely Füzetek 10.

Sorozatszerkesztő
Labádi Lajos

Lektorálta
Jankovich Bésán Dénes
Kürti Béla

Műszaki szerkesztő
Csúcs Béla

ISBN 978-963-06-5363-3
ISSN 1416-8677

© *Bede Ádám, 2008*

Borító: A szentesi Kántor-halom (72.) kelet felől, tavasszal (2008)
Hátsó borító: A tökei és szentlászlói puszták halmai az [1801]-es térkép egy részletén

Kiadja a Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára
Szentes Város Polgármesteri Hivatalának támogatásával
Felelős kiadó: Labádi Lajos
Megjelent 300 példányban, 8,5 (B/5) ív terjedelemben
Nyomdai kivitelezés: Szentes Városi Szolgáltató Kft. Nyomdaüzeme, Szentes
Felelős vezető: Szabó Csaba

BEVEZETŐ

„az ősi halmok áldásának bőségével”
(Teremtés könyve: 1 Móz. 49,26)

„Valamennyi (...) fen álló halmoknak, bizonyos rend, és neveik' különbsége szerint való elő adása, Hazánknak mind régi Geographiáját mind Történeteit is meg világosítaná, és ne talán több eddig előttiünk rejtett dolgokat is fel fedezne, kivált ha irántok fen tartatott hagyományok is elő adatnának” – írta 1819-ben Thaisz Endre a Tudományos Gyűjtemény egy szerkesztői megjegyzésében (PERECSENYI NAGY 1819, 80). E kutatói kíváncsi teljesítésével azonban máig adósak vagyunk...

Halmaink számos kérdést fölvetnek. Ahhoz képest azonban, hogy mennyire feltűnő, szembeötlő jelenségei a tájnak, meglepően keveset tudunk róluk. A legtöbb halom az intenzív szántóföldi művelés miatt mára komoly veszélybe került, sokuk még dacol és ellenáll, jó néhányra pedig már keresztet vethetünk. Adataik felkutatása, rendszerezése, a kérdések tisztázása már csak ezért is fontos feladat; és kötelesség, hiszen így talán gyakorlati védelmük is könnyebben megoldható lesz.

A halmok nem egyszerűen régészeti lelőhelyek, más szempontból is felbecsülhetetlen kultúrtörténeti kincseink. Hozzájuk történeti mondák, néphagyományok, hiedelmek fűződnek; nevük régi falvak, események, határrészek, vizek, növények, állatok, személyek emlékét őrzi; lejtőiken értékes növény-társulások húzódnak meg; ősi vizeket, utakat kísérnek, régi határok nyomvonalai haladnak át rajtuk, ősi településeket, középkori templomokat rejtenek magukban...

Célunk, hogy a teljesség igényével gyűjtsük itt össze Szentes és környéke halmait. Fel lehet tenni a kérdést, hogy minek ez, hiszen már annyian számba vették, katasztereztek, listába foglalták őket. Ez így van, viszont nem vitték végig a feladatot. Ahhoz, hogy egységben lássuk őket, hogy kirajzolódjanak apró jellemzőik, fel kell kutatnunk mindahányat, akár ma is létező, akár már elpusztított halomról van is szó. Hogy ez a „kép” hosszútávon összeálljon, kisebb léptékű, de aprólékos munkákra van szükség.

Írásunk, címével ellentétben nem csak Szentes mai külterületéről közöl adatokat, de felgyűjti a régi, 1950 előtti határt is, így kerültek be az adattárba a mai Nagytőke, Fábiánsebestyén és Eperjes halmai. Nagytőke teljes egészében Szentes része volt, az utóbbi két település területének pedig jelentős része. Ezen kívül a 18–19. században Fábiánsebestyén pusztát és az Eperjes előzményének tekinthető Királyság pusztát szentesiek bérelték, használták. A kataszter tartalmaz még halmokat Szegvár, Kunszentmárton és Gádos területéről is,

---

hiszen a történelmi időkben ezek a vizsgált terület peremén, akkori határán helyezkedtek el.

E munka a 2006-ban a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Régészeti Tanszékén megvédett, Dr. Horváth Ferenc irányítása alatt készült szakdolgozat egy továbbírt részlete. A teljes dolgozat megjelenése is előkészületben van (BEDE 2008a).

Hadd idézzük még Vikár László népzenekutató ideillő szavait. „A gyűjtött anyag sokfélesége, valamint annak felismerése, hogy még mi minden rejtve maradhatott előlünk, véleményünk kialakításában nagy mérsékletre intett. (...) Esetenként pedig hosszú lehet az út bizonyos dolgok megsejtése és nyilvánosságra hozatala között. Mindemellett szeretnénk azért hinni, hogy a nemegyszer szokatlan és nehéz körülmények között végzett munkánk, bármily szerényen, de hozzájárul majd (...) a mi múltunk egyre biztosabb megismeréséhez is.”¹

Szentes, 2008. május 11.

---

¹ A volga-kámai finn-ugorok és törökök dallamai. Válogatás Vikár László és Bereczki Gábor 1958–1979-es gyűjtéséből. – Finn-ugrian and Turkic melodies in the Volga-Kama Area. Selection from the Collection of László Vikár and Gábor Bereczki (1958–1979). CD. Hungaroton Classic, Budapest 1996, szövegmelléklet, 3

AZ ALFÖLD HALMAIRÓL RÖVIDEN

Ahhoz, hogy a Szentese környéki halmokat jobban megértsük, szükségesnek látjuk, hogy röviden szóljunk az Alföld halmairól általánosságban is. A következő fejezetben bemutatjuk eredetük és szerepük szerinti típusaikat, valamint tisztázunk néhány alapfogalmat. Utalunk értékeikre, természetvédelmi, tájképi jelentőségükre, továbbá rávilágítunk a halmokat veszélyeztető tényezőkre, és felvázoljuk megőrzésük lehetőségeit is.

Az alföldi halmok a hajdani árterületek partjain, hordalékkúpok, hátaik, ormok legmagasabb pontjain állnak. Ha egy-két mondattal akarjuk őket eredetük szerint meghatározni, azt mondhatjuk, hogy leggyakrabban 1) őskori (rézkori, bronzkori, vaskori), római kori (szarmata) vagy népvándorlás kori temetkezések sírhalmjai, lovasnomád népek, népcsoportok kultikus áldozóhelyei (*kurgánok*); 2) újkőkori, bronzkori falvak, települések lakódombjai (*tellek*); esetleg 3) régi háborúk vagy nagy járványok tömegsírhalmjai (*testhalmok*).

Ezeket az alföldi nép – eredetüktől függetlenül – egységesen *halom*nak nevezte, bár tájegységtől és a halom méretétől függően többféle földrajzi köznevet is használt rájuk (*laponyag, domb, hegy* stb.). A *kunhalom* kifejezés a 19. században született a nyelvújítás hatására, tehát egy mesterségesen képzett, összetett szó. Először Horvát István egy 1825-ös írásában találkozunk vele (HORVÁT 1825, 68–71. rész; TÓTH 2004, 7). Azt hitték ugyanis, hogy a halmos temetkezések a kunokhoz köthetők, a 20. századi hitelesítő feltárások azonban kiderítették, hogy ezeket nem a kunok építették, hanem sokkal régebbiek (az első, késő rézkori–kora bronzkori kurgántemetkezések közel 5000 évesek). A nép a kunhalom szót nem ismerte (és földrajzi köznévként sem használta), hiszen például „Fekete-kunhalom” vagy „Kántor-kunhalom” nevekkkel sohasem találkozunk. Mint régészeti szakkifejezés (terminus) azonban meghonosodott nyelvünkben; ma már általánosan elterjedt, és nem csak a szakma alkalmazza, de a köznyelv is ismeri és használja.

Bár eredetük (építésük, keletkezésük) szerint csak a már fentebb vázolt fajtaikat ismerjük, a későbbi évezredekben, évszázadokban számos más céllal is hasznosították őket. Gyakori eset, hogy az eredeti halomépítőktől független népcsoportok létesítettek rajtuk vagy bennük temetőket. Még napjainkban is többfelé találkozhatunk halmokon temetkezésekkel (Szentesen ilyen a Kálvária-domb és a bánomhádi Kálvária-halom). Az Árpád-korban, majd a késő középkorban a halmok egy részén vallási okokból és céllal templomot építettek, emellett pedig temetőt kerítettek el (ilyen környékünkön a Kajáni-Temető-halom vagy a fábiánsebestyéni Pusztatemplom-halom). Ezeken túl sokféle láthatunk rajtuk, mellettük fészületet, kálváriát, haranglábat. Halmaink az alföldi táj kiemelkedő pontjai, így természetesen őrhelyként, kilátóként is funkcionáltak (ilyen a szentesi Vigyázó-halom). Mivel biztos tájékozódási helyek, ezért sok esetben szerepelnek közigazgatási határvonalak határpontjaként is, csúcson gyakran régi határjellel (határdombról; lásd később) (példának vehetjük környékünkön a Hegyes-határt, Hármashatárt, Határ-halmot). Ilyen alapon neveznek egyes halmokat *őrhalom*nak (strázsahalomnak) vagy *határhalom*nak, fel kell azonban hívni a figyelmet arra, hogy –

jelenlegi ismereteink szerint – egyetlen halmot sem építettek kizárólag őrhelynek vagy határjelölési célból.²

„Mivel eredetükről nem maradt (...) fenn hagyomány, igen sok találgatás, monda, hiedelem járta róluk a közöttük szántó-vető parasztok között és különösen a legtöbb idejüket közelükben töltő pásztorok világában. Keletkezésüket hol a népi emlékezetben még élő törökvilághoz, hol a széltében elterjedt Attila-mítoszhoz kötötték. Ezekkel a hiedelmekkel ma is gyakran találkozunk, sokfelé az egyes kurgánok neve is őrzi emléküket. (...) Legtöbbször a halmok alagútjairól vél tudni a szájhagyomány, betyárok bújtató rejtekhelyekről, s igen sokszor hallani, a halmokba rejtett kincsekről szóló mendemondákat.” (ECSEDY 1977, 159–160)

A legtöbb alföldi halomra ma a legnagyobb veszélyt a folyamatos és intenzív földművelés, a nagy méretű és súlyú munkagépekkel történő mélyszántás jelenti. A probléma nem új keletű, és már a 19. század végén is voltak, akik felhívták rá a figyelmet: „A kúnhalmok hazánkban nagy számban fordulnak elő az Alföldön, a Duna és a Tisza mentén és az országnak csaknem minden lapályán, a honnan a kapa és az eke el nem takarította a föld színéről” őket (CSÉPLŐ 1896, 219). Éppen ezért megmaradt halmaink természetvédelmi jelentősége igen nagy, mert néhányuk „még őrzi az alföldi erdőssztyepp növényzetének töredékeit, kicsiny foltjait, pl. a lösz félsivatagi jellegű taréjos búzafű – heverő seprőfüves-társulást, olykor a halmok lábáig hatoló sziki gyepeket, zárt, dúsfüvű sztyeppréteket; olyan közösségeket és velük számos ritka növényfajt, amelyek egykor az Alföld főleg lösszel borított felszínein gyakoriak voltak, de a szántóföldi művelés következtében csaknem teljesen eltűntek. Esetenként ez a vegetáció csupán a magaslatok oldalaira felhatolva menekült meg a felszántástól; így váltak” a halmok az egykori természetes növényzet szigeteivé (LÁNG 2002, I. 660; a löszfalnövényzetről, vagyis az *Agropyron pectiniforme*–*Kochietum prostratae* Zólyomi 1958 társulásról bővebben: BORHIDI 2003, 269–270, 60. kép). De e növényfajok és -társulások nemcsak a botanikusoknak és természetvédőknek lehetnek érdekesek, hanem akár a régészeknek és történészeknek is. Ugyanis a löszgyepek minőségéből következtetni lehet egy terület, kiemelkedés érintetlenségére és régiségére. Mivel a halmokat, földvárakat, sáncokat, árkokat és határdombokat természetes állapotban jellemzően ezek a növénytársulások borítják, a löszfalnövényzetet, löszgyepeket a régészeti-történeti objektumok egyfajta indikátoraiként is felfoghatjuk (BEDE–SZARKA 2003, 61). Emellett halmaink már több ezer éve meghatározó részei a tájnak, így tájképi értékük is igen jelentős. Fontos tájékozási pontok, határpontok, szent helyek..., „a puszták műemlékei” (ECSEDY 1977, 165).

Az 1996-ban életre hívott LIII. törvény 23. §-ában foglaltak alapján a törvény erejénél fogva védelem alatt áll valamennyi kunhalom, továbbá a 28. § szerint mindegyikük országos jelentőségű természeti emléknek minősül. Ennek elméleti keretei jórészt megvannak, gyakorlati feltételei azonban nem minden esetben adottak (a széles társadalmi bázis, a kellő szakmai apparátus és az anyagi háttértámogatás még mindig hiányzik). Sajnos a halmok elhordása, az illegális homokkitermelés még napjainkban, a védetté nyilvánítást követően 12 évvel is rendszeresnek mondható. Még általánosabb

² „Hamar megdőlt az a feltevés, mely szerint a (...) »kunhalmok« őrdombok, vagyis a terepszemle és a távoli jeladás céljából összehordott magaslatok lettek volna, hiszen többnyire csoportosan leljük ezeket (...), sőt gyakran párosával, és elég nehéz elképzelni hogy olykor 1 km²-en belül őrdombokat tucatszám hordana össze bárki.” (ECSEDY 1977, 159)

---

probléma a szántás és művelés, hiszen a legalacsonyabb, legveszélyeztetettebb és egyben a legnagyobb számban lévő halmok már nem sokáig tudnak ellenállni a nagysúlyú munkagépek, mezőgazdasági járművek terhének. Így – ha nem teszünk ellene – belátható időn belül (5-15 év) a szemünk láttára tűnik el a ma még fellelhető halmok nagy része. Ezért a minél alaposabb adatgyűjtést és felmérést követően minden halmot önálló helyrajzi számmal kell ellátni, ki kell venni őket a művelés alól, visszagyepesíteni, a cserjéket, fákat eltávolítani, az áthaladó földutakat elvezetni, hosszútávon pedig a halomtestet is rekonstruálni (az elhordott részeket kiegészíteni, újabb bevágásokat, csatornákat betölteni stb.) (minderről bővebben ír KISS 1999, 257–266, 273–278).

Röviden szólni kell a *határdombok*ról is. Ezek olyan kisebb földhányások, melyeket a települések, birtokok határának nyomvonalán állítottak bizonyos távolságra egymástól, kifejezetten azzal a céllal, hogy rögzítsék a fennálló határviszonyokat (a határvonalakon gyakran határárok is futott) (SZABÓ 1969, 113; TAKÁCS 1987, 76–94; BEDE–SZARKA 2003, 59–61). A határdomb nem tévesztendő össze a halommal (kunhalommal, tellel). A halmokat nem határvédelmi céllal emelték, később azonban – mint az alföldi táj biztos pontjait – felhasználták őket a határvonalak kijelöléséhez, és így már birtokjogi szerepet is elláttak. Ilyenkor a halom tetején rendszerint határdombot hántak. A határdombokat (esetleg a határárokkal együtt) ugyanúgy ex lege védettséggel kell ellátni, mint a kunhalmokat és a földvárakat, hiszen nem csak művelődéstörténeti emlékek, de tájképi jelentőségük, valamint természetvédelmi (főleg botanikai) értékeik is meghatározók (BEDE 2008b).

Reméljük, hogy minél előbb megindul halmaink gyakorlati védelme is, és megkezdődhet végre művelés alóli kivételük. Az összefogásra biztat Csizmazia György, aki már az 1980-as évek elején szorgalmazta a halmok törvényes oltalmát. „*A kutatási célkitűzés adott és ismert. S látható, hogy ez a munka csak a (...) kutatások integrált szellemi erejével valósulhat meg. Ha a régészek, geodéták, néprajzosok, botanikusok, zoológusok segítik egymást. Cselekednünk kell, nem sírni, de odacsapni az asztalra! Előtte pedig az adatokat feltárni, s megindokolni érveinket.*” (CSIZMAZIA 1982, 210)³

---

³ E fejezetben nincs mód arra, hogy részletekbe menően elemezzük halmaink fajtáit (típusait), nevezéktani (terminológiai), időrendi (kronológiai) kérdéseit, történeti, néprajzi vonatkozásait, tájképi, természetvédelmi jelentőségét stb., viszont ajánlunk egy szakirodalom-listát a témában mélyebben elmerülni kívánó olvasónak. A régészeti irodalomból: BANNER 1944, 81–82, 109–110, 300–303, 449–450; BANNER–JAKABFFY 1954, 527–532; BANNER–JAKABFFY 1961, 225–227; BANNER–JAKABFFY 1968, 221–222; GAZDAPUSZTAI 1968; ECSÉDY 1977; ECSÉDY 1979; KULCSÁR 1998, 35–47. A néprajzi irodalomból: BÁN 1915; SZENDREY 1922, 49–51, 55–56; MNL II. 434, III. 197–198. A természettudományos és halomkatasztrofizési irodalomból: VIRÁGH 1979; GYARMATHY 1996; KISS 1999; TÓTH 1999; BÁLINT 2004; CZAJLIK 2004; TÓTH 2004.

A SZENTES KÖRNYÉKI HALMOK KUTATÁSTÖRTÉNETÉBŐL

Az Alföld halmait már korai okleveleink is számon tartották, hiszen a szétterülő síkság meghatározó, biztos pontjai (SZAMOTA–ZOLNAI 1906, 341–342). Nem véletlen tehát, hogy igyekeztek a halmokhoz igazítani a települések határvonalait, és ez a határjáró oklevelek (reambulationes, metalia) helyneveiben is jól nyomon követhető. A határvonalak konzervativizmusa miatt ezért sok halmunk ma is közigazgatási határvonalon áll, a szerencsésebbek tetején pedig megtalálható a feudális kor joggyakorlatában gyakran használt határjel, a határdomb is (SZABÓ 1969, 113; TAKÁCS 1987, 76–94; BEDE–SZARKA 2003, 59–61). Szentes környékéről két oklevelet említhetünk példának. Egyik egy 1453-as birtokadományozó levél, ahol a Laponyaghalma (Lapulnokhalma) (163. halom) és a Szentmihályhalma (Zenthmihalma) (72.) helynév szerepel, a másik egy 1523-as határjárást rögzítő oklevél, amely a Nagyhalom (Nagghalom) (25.) és a Koszorús-halom (kozoroJ halom) (26.) neveket őrizte meg. A *„határviták ügyében nagyobb változás csak a XVIII–XIX. századokban következett be, a térképezés és a hiteles felmérések megindulásával, ami a határok megszilárdításával és biztonságával új alapokra vitte a határvitákat is”* (SZABÓ 1969, 120).

A kora újkor latin és magyar nyelvű oklevelei, helyszíni szemléi és iratai még több halomnevet őriztek meg, és természetesen a 18–19. századi kéziratos, majd nyomtatott térképek is elengedhetetlen részei a kutatásnak. A korai megyeleírások is megemlítenek halmokat, de nagyobb jelentőséget még nem tulajdonítanak nekik. Bél Mátyás írja Csongrád vármegyéről: *„Hegyei egyáltalán nincsenek, és ha eltekintünk attól, hogy a Tisza mindkét partján igen keskeny sávban csekély erdővel rendelkezik, egyébként a fennmaradó rész tágas, sík és lapos, a kézzel összehordott halmokon kívül semmi sem teszi változatossá, ezért egy valamirevaló magasabb toronyból csaknem az egészet látni lehet.”* (BÉL 1984, 9).

Persze nem csak a földbirtokosokat (nemességet) és a mérnököket érdekelték a halmok, hanem a népet is. Megszámlálhatatlan hiedelem, hagyomány, monda kapcsolódik hozzájuk (BÁN 1915, 28–40, 86–93; MNL II. 434, III. 197–198; SZENDREY 1922, 49–51, 55–56). A népi emlékezet szerencsés esetben „le is íródott”, így jött létre a Petrák-krónika, a szentesi Petrák Ferenc csizmadiamester által a 18. században megkezdett várostörténet, melynek a 20. századig voltak folytatói, így több változatban is fennmaradt (PETRÁK-KRÓNIKA 1997). A krónika sok halomnevet felsorol, és különösen értékesek a hozzájuk fűződő történelmi események és hagyományok leírásai. Ezeket az adattár egyes halmainál részletesen, idézetekkel tárgyaljuk. A Petrák-krónika megjegyzése szerint Szentes *„Földje sík tsak egynéhány tsinált halmok ekesítik határját (...) mely halmok nagyobb részint mind ember tsontokal vannak tele”* (idézi PASZTERNÁK 1997b, 77; PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 42: 1861). A helyi kincskeresők nagy lelkesedéséről számol be egy 1796-os oklevél: *„a Szentessy Lakossoknak olly a közönséges Szokássok hogy legg kisebb dőbörtsöt⁴ és legg inkább pedig régi határt ábrázoló helyeket kincs keresés színe alatt azonnal el hánnyák s fel*

---

⁴ E szó jelentéséhez lásd a Királysági-Döbörcsök (148. halom) leírását!

ássák és ezért már azon határjel is annyira ki nem tetző”, amelyről a határperben éppen szó esett (idézi TAKÁCS 1987, 93: 1796).

A 19. század elején a halmok iránt tudósaink is elkezdtek érdeklődni, a halomkutatás első önálló tanulmánya – mely Perecseni Nagy László tollából 1819-ben született és a *Tudományos Gyűjteményben* jelent meg – említi, hogy Csongrád vármegyében is találhatók halmok (PERECSENYI NAGY 1819, 81). Írja még, hogy „Nem egy felföldi utazónak figyelmét ébresztik, Vármegyénknek sík mezein már távúlról fel tűnő HALMAI, melyek első tekintettel is az emberi mivnek jegyeit nyilván el árúlják (...); beszélnek is rólok külömb és külömb Történeteket, melyeket szüleknek szájából értettek” (PERECSENYI NAGY 1819, 80).

A Tudományos Gyűjtemény gyakran közölt e korszakra jellemző település-leírásokat. Vásárhelyről írja 1819-ben Nagy Ferenc: „Az előbb említett veszedelmeknek, melyeket a’ régiebb időkben ezen Tájék kiállott, ha más nem, bizonyosan eleven tanúi az itt’ találtató felette sok Halmok, melyek a’ szomszéd Csanád Vármegyébenn fekvő Nagy-Laktól leginkább kezdve, keresztül, sőt átaljába a’ Vásárhelyi, Szentesi, Szeg-vári, Mindszenti határokon találatnak; melyek azomba nem homok torlatok; mivel ezekbe a’ Határokbá az nints; hanem tsinált, vagy test, vagy őr Halmok, melyeket igen meglehet különböztetni egymástól: mivel az őr Halmok tsak magánossan, amazok pedig hármassával, négyesével, ötösivel találatnak” (NAGY 1819, 37).

Az addigi ismereteket összegzi, valamint a halmokhoz fűződő néphagyományokból is merít ifjabb Palugyay Imre megyénkre vonatkozó leírása: „Hegyek Csongrád vármegye területében sehol sem találatnák, hanem – inkább emberi kezek mint természet képezte halmok számosabbak léteznek, mindeniknek saját neve lévén. Vannak, kik azt hiszik: miként e halmokat ősapáink ez országba költöztükkor olly czélból hányták össze: hogy azok e sík térségen szolgáljanak részint útmutatóul, részint pedig őrhelyül. Mások pedig úgy vélekednek, hogy ezek a halmok, az elsőbb magyar földesuraknak, míg a keresztény vallásra nem tértek scithiai mód szerint temetőhelyeik voltak. (...) – Sokan áskálják mai időben is ezen halmokat, úgy álmodozván, hogy azokban pénzt fognak találni; – lehet, hogy ha lentebb ásnák, az ezek alatt eltemettetteknek csontjaira akadhatnának. – Érdekesebbek azonban reánk nézve e halmok azért mivel történeti hagyományaink szerint, valahányszor a király vagy nádor, vagy pedig a főispán törvényszéket tartottak, rendszerint ezeken a halmokon vonatták fel sátoraitak.” (PALUGYAY 1855, 411).

Pesty Frigyes 1864-ben végzett helynévgyűjtése pótolhatatlan forrása a helytörténet kutatójának. Nem csak középkori faluneveket, vízrajzi, tájféldrajzi és határrészneveket tartalmaz, de rengeteg halomnév is csak ebben szerepel. Környékünkön eddig a Jászkunság és Külső-Szolnok vármegye (PESTY 1979), valamint Békés megye kötetei láttak napvilágot (PESTY 1983). Csongrád vármegye helyneveit Szendrey Ákos kivonatos cikke tartalmazza (SZENDREY 1929), de a megyei anyag önálló kiadása még várat magára.

1881–1882-ben Lichtner Gáspár, Hódmezővásárhely akkori plébánosa, cikksorozatot írt a Vásárhelyi Közlönybe *A h.-m.-vásárhelyi kath. plebánia története* címmel (LICHTNER 1882). A számos történelmi és helytörténeti adaton és utaláson túl hasznos információkat közöl a Vásárhely környéki halmokról és ezek leletanyagáról, valamint eredeti, ma is helytálló megállapításokat tesz a halmok kutatásával és értékelésével kapcsolatban. Gondolataiból érdemes kicsit hosszabban is idéznünk. „A szóban levő

---

halmok (...) Származásuk egyik vagy másik módjáról határozottabban csak úgy lehetne nyilatkozni, ha mindegyiknél vagy legalábbis az egymáshoz hasonlóknál megelőző vizsgálat derítette volna fel az okokat”, melyek létrehozták őket. „De ily, az ember kézmunkája útján kelt halmok sehol nincsenek a föld hátán egy helyre csoportosítva, hanem szórványosan azon egy országban is különböző tájékokon előállítva. Mely különböző pontokon mesterségesen előidézett halmok, hogy egymástól megkülönböztethessenek és az emberek földrajzilag is tudhassák magukat tájékozni az iránt, hogy melyik halomról van szó, mindegyiket csaknem más más névvel kereszteltek el azon monda, történet, eset, lelet vagy jelleg szerint, mely a halomhoz fűződik. (...) A csinált halmok közül egyik vagy másik, mikor a maga idejében elkészült, lehetett kisebb vagy nagyobb, alacsonyabb vagy magasabb; de fő alapvonásuk, mely rajtok kinyomódik; vagy nevezhessem azt arculatnak, melyet előtükröznek, e kiváló jellegök mindegyikkel annyira közös, hogy ezen alakzatos hasonlatosságot a meglevőkön most is felismerhetni. És lehet, hogy korunkban e halmok között több is találtatik, mely egy vagy más tekintetben immár más kinézésűnek tűnik fel a vizsgáló szemének, mint a minőnek eredetileg alakíttatott: de ezt a különbséget csak az a változás okozhatta, melyet a halmon ásás, szántás, kutatás, földelhordás vagy az idő vasfoga huzott maga után. Azt meg épen nem vonhatni kétségbe, mintha e halmok nem emberi kezek munkájának köszönhetnék származásukat. (...) Mi célra keletkeztek e halmok, arról általánosságban nem egy, de többféle valószínűnek tetszető nézetet nyilvánítani lehetséges; de egyről valamennyi vonatkozást tenni vajmi merész eljárás lenne. Mert még attól is meglehetősen távol vagyunk, hogy e halmok nagy részben tudományos vizsgálat alá vettek volna, nem hogy különlegesen valamennyiről nyilatkozhatnánk; az ily előre megejtett vizsgálat nélkül pedig egyikről vagy másikról valamennyire biztosan következtetni vagy csak alapos osztályozást is tenni közöttük legalább is a legnagyobb részének átnézése nélkül csakis hozzávetőleges kísérlet lehet. Azért én azon véleményt osztom, hogy csaknem ahány halom, annyi kutatás kívántatnék (...), hogy tudományosan meghatározathatnék: mikor keletkezett és mi lehetett a rendeltetése? Mert se nem egy célra, se nem egy évben támadtak e halmok, hanem különböző időkben és különböző okokból; mint ezt az egymástól eltérő távolságuk, fekvésük, csoportosításuk és irányuk, soknál az időszak különbségét megjelölő hagyományos nevek vagy a különféle alkalmakkor felszínre került más más korra valló leletek világosan tanúsítják. (...) Egyébként temetési célra készített ily halmot eleget találhatni hazánkban a folyamok mentén (...) Még csak azt adjuk az eddig mondottakhoz, hogy a különféle népeknél látható, de mindegyiknél sírokul használt halmok magassága épen nem egyenlő, hanem nagyon is változó. (...) kiakarván fejezni ezzel a méltóságot, a melynek osztályosa volt az elköltözött. Mert mennél előkelőbb állásu volt, az elhalálozott, sírját annál magasabb halom illette.” (LICHTNER 1882, 14–15., 17–18. számok)

1887-ben Balogh János volt szentesi polgármester az előzőhöz hasonló cikksorozatban írt Szentes környékének legjelentősebb halmairól *A mi halmaink* címmel (BALOGH 1887). Az akkor még élő néphagyomány mondáit gazdagon idéző, költői ihletettséggű írás ma is élvezetes olvasmány és hasznos helytörténeti forrás. Hangulata és szövegének stílusa kísértetiesen emlékeztet a Petrák-krónikára (PETRÁK-KRÓNIKA 1997), minden bizonnyal felhasználta azt. Bevezetője saját kutatásunk ars poeticája is lehetne. „Évszázadok egymásutánja tünt el fölöttük, de keletkezésük történetét sem a krónika, sem a szájhagyomány nem tartotta fenn az utókornak. A tudósok is csak úgy

---

találgatják, hogy mikor, mely nép építé őket és vajjon mi célra szolgáltak? (...) Én nem találgatom, hogy a sok állítás és hiedelem közül melyik bir több valószínűséggel, én csak azt akarom elmondani, a mi, ha nem nyulik is be a régi kor történetébe és bár még nem is vált vita tárgyává, de azért már elmosódni készül a mai nemzedék emlékezetéből. Messze sem megyek, azon néhány halomról írok csak, melyet Szentes minden fia ösmer, a melyek közül némelyiken oly sokszor futkároztam én is még gyermekkoromban. A dédapáink még ösmerték a Vigyázó, a Szent Mihály-halmot; jól tudták, hol fekszenek a Harcdombok; ma pedig a helyi geographiát tanuló gyermek sem tud róluk e néven semmit. Én is Temető vagy Kálvária, meg Kántorhalom néven ösmertem meg őket; a Harcdomboknak pedig, elfeledett nevök helyébe még másikat adni sem tartották érdemesnek.” (BALOGH 1887, 13. szám)

A Hódmezővásárhely környéki halmokat gyűjti össze, főleg okleveles és térképi adatok, de helyszíni szemle alapján is Szeremlei Sámuel (Samu), városának lelkésze, helytörténész, hatalmas egyénisége. Ötkötetes munkájában, a *Hód-Mező-Vásárhely történetében* külön fejezetet szentel e témának (SZEREMLEI I. 117–144). Részletes listában felsorolja az általa ismert és összegyűjtött halmokat, melyeket kiegészített az ásatási jelentések és az előkerült leletek (régiségek) adataival. Előremutató, hogy adatbázisához felhasznált 18–19. századi kéziratos uradalmi térképeket és későbbi katonai felméréseket is.

Az ő nyomdokain haladt a földrajztudós, szintén vásárhelyi Bodnár Béla, aki főleg a két világháború között (1912–1938), lényegében Szeremlei kutatási területén gyűjtötte a határ régi helyszínrajzát, vízrajzát, társadalomrajzát és nem utolsósorban helyneveit. Különösen értékesek a régi, szabályozás előtti vízi világgal kapcsolatos adatai, hiszen ezeket azoktól az öregektől jegyezte fel, akik még éltek benne. Így írása a népi emlékezeten és egyéb forrásokon keresztül hű képet ad a 18–19. századi tájról, a középkor települési viszonyairól és az újabb századok helyneveiről. Munkája sajnos csak halála után, 1983-ban jelent meg, részletes térkép nélkül (BODNÁR 1983). Ő már modern szintvonalas térképet is felhasznált, és gazdag helyszíni megfigyelésekkel, terepi tapasztalatokkal egészítette ki adatgyűjtését. Munkája Szentes tágabb környékéről is jócskán közöl halomadatokat.

A századforduló körül egyre több kutató érdeklődött az alföldi táj iránt, ezek minket is érintő részei leginkább a helyi viszonyokat, egy adott terület halmait elemzik, veszik számba, esetleg fajtáikat vagy egyéb jellegzetességeiket tárgyalják. Kozma Béla *A kunhalmok földrajzi elhelyezkedése az Alföldön* című írásában földrajzos szemmel vizsgálja a halmok vízrajzi és geomorfológiai jellemzőit (KOZMA 1910). Térképmelléklete (XXVII. tábla), melyet a harmadik katonai felmérés kisebb felbontású változata [4. katonai f.] alapján szerkesztett, az egész Alföldet ábrázolja; területünkről is feltüntet néhány halmot.

Az 1920-as évektől Szentesnek is lett „saját” halomkutatója Zalotay (eredeti nevén Schupiter) Elemér személyében. Kis könyvet is írt *Pyramisok Csongrádvármegyében* címmel (SCHUPITER 1926a). Ebben eredetkérdésükről, elhelyezkedésük szabályairól, típusaikról értekezik esszéformában, főleg külföldi és néhány helyi példán keresztül. Munkájában érződik terepi megfigyeléseinek tapasztalata, a földrajz és történelem iránti elkötelezettsége. A KJM Térképtár őriz egy valószínűleg Zalotay által készített vaktérképet, mely a tágabb környék halmait tünteti fel, sajnos neveik nélkül. Kutatónk nemcsak régész-helytörténész, de földrajztudós is volt. Főleg a negyedidőszak vízrajzi

kérdéseiről, a folyók kialakulásáról, felszínképződésről, folyószabályozásról stb. írt. E munkáiban is rendszeresen utal halmainkra (például ZALOTAY 1934; ZALOTAY 1939a; ZALOTAY 1939b).

A szentesi múzeum későbbi igazgatója, Csalog József az 1950-es évek közepén végigjárta területünk régészeti lelőhelyein, néprajzi értékein, szélmalmain kívül a halmokat is. Eredményeiről, tapasztalatairól főleg adattári jelentésekben⁵ és egy-két rövidebb, népszerűsítő cikkben számolt be (CSALOG 1954b; CSALOG 1955), korábban pedig egy kurgánt is feltárt Balmazújváros határában (CSALOG 1954a). Csalog a gyakorlatban is ismerte a halmok szerkezetét, felépítését, tájféldrajzi jellemzőit. Igyekezett minél több adatot összegyűjteni, a problémákat más megvilágításból is értelmezni, és vallotta, hogy a halmokról szerzett ismeretekből következtetni lehet majd az őskori kultúrák keleti elemeire és kapcsolataira. Érdekes elméleteket állított fel, meggyőződése volt például, hogy a halmokat őskori utak mentén emelték. Említ egy általa készített térképet, melyen bejelölte eredményeit, ennek azonban már nem akadtam nyomára. Idézzünk itt néhány észrevételt, megjegyzést személyes, terepi megfigyeléseiből. *„Szentese környéki tapasztalataim szerint a kurgánok, tumulus-félék kivétel nélkül valamilyen földhátan fekszenek, mely egykori folyóvíz partján, vagy tó szélén, valamilyen természetes útvonalon feküdt. Temetkezés esetén a sírgödröt az ilyen földhát magasabb részén ásták meg, és annak befedése után hordták rá a földet halom alakjában a sírra abból a halmot körülvevő gyűrűből, mely árokszerűen ma is megmutatkozik sok esetben, vagy elkülöníti a halmot a megmaradt földháltól.”*⁶ *„A Szentese környéki halomkutatást más munka mellett rövid idő alatt véglegesen befejezni nem lehet. A terep sok helyütt kerékpárral csak nagyon nehezen járható”. A térképek „felvételein is hiányos a halmok bejelölése. (...) Községenként utbaigazító – adatszolgáltató hálózatot kell kiépíteni, s mindezen felül felette kívánatos lenne a terepet az eddig végzett előtanulmányok után alkalmilag repülőgépről is megvizsgálni. (...) A halmok elhelyezésében eddig is nagyon érdekes szabályt olvashattam le: A halmok mint siri jelek nyilván azért készültek feltűnő formában, hogy észre vegyék azokat. Nyilvánvaló tehát, hogy az építők nem elrejtteni, hanem az élők szeme elé tárni igyekeztek nagy halottaik sirját. Ennek következménye az, hogy a halmokat sok esetben ma is használt utak mellé építették. Számítva azonban azzal, hogy a mai úthálózat gyakran modern közlekedési igényeket, újabb keletkezésű helyeket köt össze, világos, hogy a halmok elhelyezkedése inkább összefüggést mutat azokkal a régebbi térképekkel, melyeken az úthálózat még nagyrészt a természetes utvonallakkal esik egybe. (...) az ut áthelyeződés időrendi sorrendje, meggyőződésem szerint csak egy-két halom feltárása után lesz megállapítható. – Tipológiai szempontból a halmok ma szintén nem választhatók csoportokra, mert a külső pusztítóerők azonos talajviszonyok mellett azonos formákat hoznak létre.”*⁷

Ebben az időszakban jelent meg Jakabffy Imre ismeretterjesztő írása *Kun halmok-e a kunhalmok?* címmel, melynek illusztrálásához Szentese környéki halmok képeit is felhasználta (JAKABFFY 1957). Egy még ma is aktuális mondatát érdemes itt is

⁵ Például: Csalog József: *Kiszállási napló. Szentese-környéki halmok; Kiszállási jegyzetek. Kéziratok. Szentese 1955. KJM RégAd 149-84* (a továbbiakban: KJM RégAd 149-84)

⁶ Csalog József: Cím nélkül [„Jelentés a hódmezővásárhelyi-Solt-Paléban végzett leletmentő ásatásról”]. Kézirat. Szentese 1957. TJM RégAd 35-90

⁷ KJM RégAd 149-84

kiemelni: „Ezt a feladatot – az alföldi halmok tudományos felkutatását – mindeztideig a magyar régészet csak részben, csak egyes szűkebb tájakon végezhetette el, ott sem mindig a kívánt tudományos ellenőrzéssel.” (JAKABFFY 1957, 1177).

Az 1950-es években járta be Kovalovszki Júlia is a szentesi határt (KOVALOVSZKI 1957). Végignézett rengeteg lelőhelyet, régieket azonosított be és újakat fedezett föl. Dolgozatában sok halom, valamint az ezekhez kapcsolódó vagy ezek környezetében található lelőhelyek is szerepelnek. Alapvető munkáját a módszeres régészeti terepbejárások és a helytörténeti kutatás nem nélkülözheti. „SZENTES - KÖRNYÉKI HALMOK” címmel mellékletként külön térképet készített, melyen katonai felmérések térképszelvényei alapján jelölte be a halmokat.

Később Hegedűs Katalin szentesi múzeumigazgató is foglalkozik egy-két halommal, mégpedig leletmentések kapcsán. 1975-ben a szentesi Besenyő-halmot (57.) (HEGEDŰS 1977; HEGEDŰS 1978), 1981-ben pedig a derekegyházi Ibolyás-dombot (155.) tárta fel (HEGEDŰS 1981). Ezekben megtalálta a gödörsíros kurgánok népének központi temetkezéseit is.⁸

1979-ben Virágh Dénes hat tiszántúli megye halmaiból állít össze egy hosszabb listát települések szerinti bontásban, főleg az első katonai felmérés alapján (VIRÁGH 1979). A kataszter csak egy szűkszavú lista és pontos helymegjelöléseket sem tartalmaz.

Rózsa Gábor 1979-ben a harmadik katonai felmérés két világháború közötti változata [4. katonai f.] és helyszíni szemlék (fúrások) segítségével készített egy Csongrád megyei halomkatasztert.⁹ Ebben – egy térképvázlatra vetítve – a legjelentősebb halmok a legismertebb nevükkel szerepelnek. 1986-ban adatait topográfiai térképek és újabb helyszíni tapasztalatok alapján kiegészítette. Ezt Vörös Gabriella említi, sajnos hivatkozás nélkül (VÖRÖS 1995, 125–126), így nyomára (eddig) nem akadtam. Szintén Rózsa írta ki Bodnár Béla hódmezővásárhelyi gyűjtésének halomneveit (BODNÁR 1983, 231), és látta el őket megjegyzéseivel (RÓZSA 2002). Írása több esetben önkényesen és tévesen bírálja fölül Bodnár alaposabb és pontosabb munkáját.

1986-ban Vörös Gabriella szentesi múzeumigazgató és Rózsa Gábor Szentes-Berekháton feltárt egy halmot (RÓZSA–VÖRÖS 1996).¹⁰ Ez a Lőrinc-halom (84.; vagy más nevein Harc-domb, Lakos-féle-halom), melyben Árpád-kori temető részletét hitelesítették.

Zsíros Katalin 1990-ben napvilágot látott *Szentes földrajzi nevei* című tanulmánya a helytörténeti kutatásoknak is lendületet adott (ZSÍROS 1990), ebben is gyakran bukkanhatunk halomadatokra. Már korábban megjelent *Kunszentmárton földrajzi nevei* Kakuk Mátyás tollából (KAKUK 1965), azóta pedig elkészült a szegvári helyneveket tárgyaló tanulmány is (SZ. BOZÓKI 2000). Az 1960-as–80-as években a Néprajzi Múzeum országos gyűjtőpályázatának ösztönzésére számos helynévgyűjtés született; ezek a dolgozatok a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának kéziratgyűjteményében megtalálhatók (HOPPÁL 1979–1983). Az országos helynévgyűjtés keretében még

⁸ Ecsedy István tiszántúli gödörsíros kurgántemetkezésekről szóló monográfiája (ECSEDY 1979) nem említi a Besenyő-halmi feltárást és ennek eredményeit, mivel könyve még a leletmentés éve előtt került nyomdába.

⁹ Rózsa Gábor: Cím nélkül. Kézirat. Szeged 1979. MFM RégAd 851-82/1–2; KJM Térképtár Top. 55 (a továbbiakban: MFM RégAd 851-82/1–2)

¹⁰ Rózsa Gábor: *Szentes-Berekhát „Tetemhalom” azonosítása*. Kézirat. Szentes 1986. KJM RégAd 398-94 (a továbbiakban: KJM RégAd 398-94); az ásatás eredményeit az adott halom leírásánál tárgyaljuk.

Cserebökényből¹¹ és Árpádhalomról¹² születettek kisebb írások, legújabbán pedig Derekegyház helyneveit foglalták össze.¹³

A Szentese környéki régészeti topográfiai terepbejárások során sok halom számot kapott, bekerülve ezzel a hivatalosan is nyilvántartott lelőhelyek sorába. A terepbejárásokat szegedi régészhallgatók végezték. Szegvár¹⁴ és Derekegyház¹⁵ bejárása már korábban elkészült, a szentesi részek munkálatai pedig csak az 1990-es évek közepétől lendültek meg (TÜRK 2002).¹⁶ Azóta Szentese teljes külterületét bejárták,¹⁷ de elkészült Eperjes¹⁸ és Nagytőke¹⁹ terepbejárása is, valamint Fábiánsebestyén egyes határrészei.²⁰ A terepbejárók sajnos nem minden esetben végezték egységes szempontok szerint a felméréseket, így lehet az, hogy vannak települések, ahol csak egy-két halmot, esetleg

¹¹ Szarvas Lajos: *Cserebökény. Földrajzi elnevezések*. Kézirat. Cserebökény 1979. MFM NépAd leltározatlan (a továbbiakban: Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések)

¹² Rózsa Ferenc: [Árpádhalom]. Cím, hely és évszám nélkül. Kézirat. MFM NépAd leltározatlan (a továbbiakban: Rózsa F.: [Árpádhalom. Földrajzi nevek])

¹³ Bede Ádám: *Derekegyház helynevei*. Szakdolgozat. Kézirat. SzTE Magyar Nyelvészeti Tanszéke 2005. (a továbbiakban: Bede Ádám: Derekegyház helynevei)

¹⁴ Kurucz Katalin: *Szegvár község régészeti topográfiája és településtörténete*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1977. KJM RégAd 335-86, 477-99; MFM, RégAd 750-81, 751-81, 752-81 (a továbbiakban: KJM RégAd 335-86)

¹⁵ Tary Gábor: *Derekegyháza község és déli határának topográfiája és településtörténete*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1979. MFM RégAd 1934-97, 2646-99 (a továbbiakban: MFM RégAd 1934-97); Ormándy János: *Derekegyház régészeti topográfiája és településtörténete*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1992. MFM RégAd 1788-94, 1789-94, 1790-94 (a továbbiakban: 1788-94)

¹⁶ Balogh Csilla – Gallina Zsolt – Liska András – Paszternák István: *Előmunkálatok Szentese város régészeti topográfiájához II. Lelőhelykataszter*. Kézirat. Szeged–Szentese 1995. MFM RégAd 1879-96, 2315-99, 2517-99 (a továbbiakban: MFM RégAd 1879-96); Balogh Csilla: *Szentese környékének régészeti topográfiája és településtörténete. A szarmata kor*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1995. KJM RégAd 478-99, MFM RégAd 1868-96 (a továbbiakban: KJM RégAd 478-99); Liska András: *Szentese környékének régészeti topográfiája. Az avar kor*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1995. MFM RégAd 1877-96 (a továbbiakban: MFM RégAd 1877-96); Paszternák István: *Adatok Szentese város 10–17. századi régészeti topográfiájához*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE Szeged–Szentese 1995. MFM RégAd 1854-95; Türk Attila: *Régészeti lelőhelykataszter a topográfiai munka 2000. 10. 31-ei állapota alapján. Szentesei járás*. Kézirat. Szeged 2000. MFM RégAd 3164-00

¹⁷ Straub Péter: *Szentese-Kaján és Cserebökény régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1998. KJM RégAd 469-99, MFM RégAd 2260-98, 2309-99; Felföldi Szabolcs: *Szentese-Lapistó, Szentese-Donát, a Derekegyházi oldal és a Kórógyzug régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1999. KJM RégAd 508-00; Marton Tibor: *Szentese-Szentlászló, Lapistó, Nagynyomás és Belső-Donát határrészek régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1999. KJM RégAd 494-00 (a továbbiakban: KJM RégAd 494-00); Patay Róbert: *Szentese-Magyartés és Kistőke régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1999. KJM RégAd 493-00 (a továbbiakban: KJM RégAd 493-00); Türk Attila: *Szentese-Kaján és Belső Ecser határrészek régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1999. KJM RégAd 507-00 (a továbbiakban: KJM RégAd 507-00); Hansel Balázs: *Szentese-Cserebökény (Mogyorósi-tábla, Terehalom, Veresegyháza) határrész régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2000. KJM RégAd 511-00; Oross Krisztián: *Szentese-Vekerzug, Nagytőke, Kistőke, Vekerlapos és Nagyhegy határrészek régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2000. KJM RégAd 510-00 (a továbbiakban: KJM RégAd 510-00)

¹⁸ Havasi Bálint: *Eperjes község déli határrészeinek régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2000. KJM RégAd 532-01; Töröcsik István: *Eperjes község külterülete északi részének régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2003. KJM RégAd 583-05 (a továbbiakban: KJM RégAd 583-05)

¹⁹ Bácsmegi Gábor: *Nagytőke régészeti topográfiája I*. Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2001. KJM RégAd 534-01 (a továbbiakban: KJM RégAd 534-01); Fogas Ottó: *Nagytőke, Belső-Ecser, Jaksor, Kaján és Kistőke régészeti topográfiája II*. Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2005. (a továbbiakban: Fogas O.: Nagytőke II)

²⁰ Pap Ildikó Katalin: *Fábiánsebestyén nyugati határrészeinek topográfiája. A régészeti anyag leírása*. Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2001. KJM RégAd 541-02 (a továbbiakban: KJM RégAd 541-02); Pintye Gábor: *Fábiánsebestyén nyugati határrészletének (Belső- és Külső-dűlő) régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2004. KJM RégAd 575-05

egyét sem regisztráltak. A terepbejárás szakdolgozatok a szentesi és szegedi múzeum régészeti adattárában (KJM RégAd; MFM RégAd) és könyvtárában megtalálhatók.

Halmaink mint fontos természeti, ökológiai élőhelyek is ismertek. Több botanikus, természettudományi szakember és természetvédő foglalkozott már velük főleg löszgyepek és a löszfalnövényzet, valamint élőhelyizolátumok kapcsán (DOMOKOS–KROLOPP 1997; KAPOCSI és tsai. 1998; DOMOKOS 2001; BARCZI 2003; JAKAB–TÓTH 2003; TÓTH 2003; BARCZI–PENKSZA–JOÓ 2004; KISPÁL 2004; KRAUSZ–PÁPAI 2004; VONA–PENKSZA 2004; PENKSZA–VONA–HERCZEG 2005; HERCZEG–BARCZI–PENKSZA 2006).²¹ A 2002-ben megjelent *Napfényország* című könyv, mely Csongrád megye természeti értékeit veszi sorra, szintén foglalkozik a halmok természetvédelmi problémáival (RAKONCZAI 2002). A könyv belső borítója és CD-ROM-melléklete tartalmaz egy térképet, mely a megye és peremterületei számos halmát feltünteti. Sajnos a kiadvány nem közli ezek adatait, illetve forrásmegjelölést sem tartalmaz. A könyvben és CD-n halmokról készült fényképek is találhatók, egy részük azonban téves névalírással szerepel.

Az ezredforduló körül lezárult halomkatasztrozézisi munkálatok az általunk vizsgált területet is érintették. Két nagyobb munka született. A Körös-Maros Nemzeti Park megbízásából az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézete készített egy listát;²² ez nem tartalmazza a halmok adatait, valamint a helymegjelölő koordináták is igen pontatlanok. A Természetvédelmi Hivatal irányításával, a kisújszállási Alföldkutatásért Alapítvány koordinálása alatt, az úgynevezett Kunhalom-program keretében szintén készült egy kataszter.²³ Ez a munka már részletesebb és végiggondoltabb, bár jóval kevesebb halmot tartalmaz. Eredményeit és az általános tapasztalatokat Tóth Albert és Tóth Csaba mutatta be (TÓTH–TÓTH 2004).

Újabban a szentesi táj középkorát a források, történeti és régészeti adatok segítségével fiatal kutatók próbálják meg rekonstruálni, ezekben gyakran szerepelnek régi lelőhelyek vagy leletek azonosítási kísérletei, valamint halmaink is többször szóba kerülnek. Jelentek meg munkák a tágabb szentesi határról (PASZTERNÁK 1997a; PASZTERNÁK 1997b; PASZTERNÁK 2000b; NAGY 2007)²⁴ és egyes településekről, például Eperjesről (TÖRŐCSIK 2002a; TÖRŐCSIK 2002b), Fábíansebestyénről (SZARKA 2002; BEDE–SZARKA 2003), Szegvárról (NAGY I–XV.) vagy Nagytőkéről is (FOGAS–BÁCSMEGI 2002; FOGAS 2004).

Reméljük, hogy környékünk halomkutatása ezzel még messze nem ért véget, sőt a jövőben minél több helyi érdeklődő csatlakozik e jelentőségteljes munkához.

---

²¹ Kispál Zoltán: *A mindszei és a szentesi kunhalmok természetvédelmi – botanikai vizsgálata*. Szakdolgozat. Kézirat. Szent István Egyetem Kertészettudományi Karának Növénytan Tanszéke, Budapest 2002. (a továbbiakban: Kispál Z.: *A mindszei és a szentesi kunhalmok természetvédelmi – botanikai vizsgálata*)

²² *Kunhalom és földvár kataszter*. „Készítette Kalocsai Richárd az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézete által átadott lista alapján”. Kézirat. 2001. KÖH Sze Ad (KÖI Sze) 507/2001; KMNPI Irattár

²³ *Országos kunhalom-kataszter és adatbázis*. Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium Természetvédelmi Hivatala, Budapest – Alföldkutatásért Alapítvány, Kisújszállás 2002. (KMNPI Irattár)

²⁴ Nagy Géza Balázs: *Észak-csongrádi adattár*. Kézirat. Szentes 2002.

A KUTATÁS CÉLJA ÉS MÓDSZEREI

A halomkataszterezést 1999 nyarán kezdtem. A szakirodalmi, levéltári, adattári gyűjtést és a terepbejárási munkákat párhuzamosan végeztem. Ez azt jelenti, hogy ha valamilyen új adat, hivatkozás került elő, azt igyekeztem minél előbb a helyszínen is visszaellenőrizni. Így egy folyamatosan bővülő adattár jött létre, melynek feltöltésével a halmok rendszere lassan, biztosan, szinte magától kezdett kibontakozni. A munkát a teljességre való törekvés vezérli, vagyis a cél az, hogy minden egyes halomról gyűjtsek információkat, és a lehetőségekhez mérten megpróbáljam több oldalról, több szempontból is megvizsgálni őket. Emellett azonban igyekeztem a legfőbb vonásaikat, jellemzőiket kiemelni, a lényegre szorítkozni és a részletekben nem elveszni.²⁵

Azért kell hangsúlyozni az adatok fontosságát, mert egyedül ezekből tudunk kiindulni, ezek alkotják a kutatás gerincét és alapját. Ezért érthetetlen, hogy a korábbi halomkataszterezési munkák miért csak érintették, és nem hasznosították a kézíratos térképeket, levéltári és adattári forrásokat, melyek összessége pedig kimeríthetetlen „aranybányának” tűnik. Ennek veszélyeire hívja fel a figyelmet egy bírálat 1890-ből: „Azzal, hogy mindig ismétljük a már föl kutatott halmok leírását, nem megyünk előbbre, újabb eredeti adatokra van szükségünk és ilyeneket épen a helyi kutatók szolgáltathatnak nekünk.” (F. L. 1890, 279). Ez azt is jelenti, hogy egy adott területen a helyi viszonyokat, földrajzi adottságokat, régészeti és néprajzi kultúrákat, nyelvjárásokat stb. is figyelembe kell vennünk, hogy hiteles és pontos képet kapjunk. Ahhoz azonban, hogy ismereteinket bővítsük, több szálon kell elindulnunk, több kutatási területen vizsgálódnunk, s ez a feladat hosszútávon csak csapatmunkában végezhető el.

Külön kell szólnunk a kézíratos térképek jelentőségéről.²⁶ Igyekeztünk Szentés környékéről minden érdemi, halmainkról közvetlenül vagy közvetve információkat hordozó térképet felkutatni és feldolgozni. Különösen fontos ez, hiszen régi térképeink hűen tükrözik egy adott időszak földrajzi környezetét, a térforma és vízrajz jellemzőit, a táj változását, határrészek, települések, dűlőutak, tanyák létrejöttét, megszűnését, átalakulását, a határok nyomvonalait, régi faluhelyeket, templomromokat, kereszteket, épületeket s egyéb emberi létesítményeket, a nevek történeti rétegződését, változatait, a növényzeti borítottságot, művelési ágakat stb. És míg az írott adatokból sokszor csak egy név, körülmény vagy esemény bontható ki, addig a térképek a vizsgált tárgy térben való helyzetét, fekvését is megmutatják. E térképeken a halmokat még következesen, sokszor külön erre a célra fenntartott jelölésekkel ábrázolták, hiszen a tájékozódásban, a határviszonyok rögzítésében betöltött szerepük a mainál lényegesen nagyobb volt. Ritkán így is előfordulhat ingadozás egy-egy térképszelvényen, főleg a nevek (a névírás) terén, ez azonban a térképalkotók helyismeretének hiányával vagy idegen származásával magyarázható (a katonai felméréseket például osztrák mérnökök végezték, akik saját hallásuk után jegyezték le a neveket, ezért sok elírás történt). Ezzel együtt, ha egy régi

---

²⁵ A terepbejárásokat elsősorban kerékpárral végeztem. Ennek nagy előnye, hogy olcsó, hátránya, hogy idő- és munkaigényes, viszont bőven nyújt alkalmat kisebb adottságok, térszíni formák, részletek megfigyelésére is.

²⁶ A levéltári térképekhez való tájékozódásban a helyi mutatókon kívül a következő segédleti munkák nyújtanak eligazítást: CSÁKABONYI-BÁLINT 1965; ANTAL 1968; OLTVAI 1968; PÁHI-SCHNEIDER 1968; ANTAL 1974; Rózsa Gábor: *Csongrád megye kézíratos levéltári térképei*. Kézirat. Szeged 1977. MFM RégAd 1638-93; RÓZSA-TÓTH 2004.

---

kézírtos térképen egy kiemelkedést halomként tüntetnek fel, és a környező, jól ismert halmok is ugyanezt a jelölést kapták, biztosak lehetünk benne, hogy a vizsgált magaslat is halom, legalábbis a térkép alkotója szerint az. Nekünk pedig (egy-két kivételtől eltekintve) nincs jogunk ezt felülbírálni, megkérdőjelezni, hiszen a rajzoló a kérdéses halmot még a 18–19. századi, sokkal eredetibb állapotában látta, mi pedig már csak a nagyléptékű tájátalakítás és intenzív mezőgazdasági művelés utáni képét ismerjük.

A régi térképek számunkra azért is lényegesek, mert legtöbb esetben csak ezeken szerepelnek a már nem létező halmok. „*Több halom nincsen már meg, de bizonyos, hogy léteztek*” (LICHTNER 1882, 17. szám). A még ma is meglévők összegyűjtése mellett az elpusztított halmok számbavétele is kikerülhetetlen feladat, hiszen ezek ismerete nélkül nem vizsgálható a halmok rendszere, egymáshoz való viszonya, sűrűsége, térbeli elhelyezkedésük jellemzői, összefüggései stb. Arról nem is beszélve, hogy minden egyes halom (akár létező, akár már nem) egy-egy lelőhely, amit nyilvántartásba kell venni. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a mára teljesen elszántott (esetleg elhordott) halmok az egykori történeti talajszint alatt még magukban rejthetik eredeti, központi temetkezésüket. Csak akkor tekintettünk már nem létezőnek egy halmot, ha teljes egészét elpusztították, vagy ha annyira elszántották, hogy a terepen már nem lehetett meghatározni és azonosítani. Minden más esetben tehát létező halomról beszélünk, még akkor is, ha már csak kisebb kiemelkedésként mutatkozik, esetleg csont vagy darabka áll belőle.

Egy bekezdés erejéig fel kell hívni a figyelmet a halmok neveire is. A neveken keresztül ugyanis keresztmetszetet kapunk a történeti változásokról; például egy halom tulajdonosainak soráról. Halomneveink a régi vízrajz (Jaksor-halom), növényzeti borítottság (Nádas-halom, Piponya-halom, Seprű-halom), művelési ágak (Dinnyés-halom), állattenyésztés (Disznó-halom, Poros-állási-halom), határviszonyok (Hármas-halom, Hármashatár, Határ-halom, Határ-laponyag, Hegyes-határ) stb. emlékét őrzik. Régészeti-helytörténeti szempontból is érdekesek, hiszen egy-egy névalakban középkori falu vagy birtoktest nyoma bújhat meg (ilyenek például: Besenyő-halom, Bökény-halom, Dónát-halom, Karácsony-domb, Királysági-laponyag, Laponyag-halom, Lőrinc-halom, Pankota-halom, Sáp-halom, Szentilona dombja, Szentlászló halma, Szentmihály-halom, Tőke-halom). Van, amikor a név középkori templomromra vagy temetőre utal (Kajáni-Temető-halom, Kápolnás-halom, Köves-halom, Pusztatemplom-halom). Egyes halomnevekben őskori település (Tűzköves, Tűzköves-halom) vagy csata (Harc-dombok, Test-halom, Vér-halom) emléke maradt fenn... Fontos megjegyezni, hogy egyetlen halomnak sem adtunk mesterségesen kitalált fantázianevet, a dolgozatban kizárólag eredeti forrásokból és gyűjtésekből származó halomneveket használunk. Nem értünk egyet ugyanis azzal a nézettel, hogy ha egy halomnak nincsen neve (sokszor azért, mert nem is néztek kellőképpen utána), akkor adni kell neki. Hosszútávon ez azért is veszélyes, mert ha időközben előkerül a halom eredeti, természetes neve, akkor már igen nehéz felcserélni a már köztudatba ivódott, rögzült, nyilvántartásba vett mesterséges névvel. (Arról nem is beszélve, hogy a magyar helynévadási hagyományban a „névtelenségnek” is van jelentősége és funkciója.)²⁷

---

²⁷ A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) feldolgozta és nyilvántartásba vette az itt közzétett halmokat. Mivel a bevett régészeti topográfiai módszerek megkövetelik, hogy minden egyes lelőhely ne csak számmal, de névvel is rendelkezzen, ezért – a közhiteles nyilvántartás érdekében – az általunk felkutatott, névvel nem rendelkező (vagyis névtelen) halmokhoz lelőhelynevet rendeltünk. (Ebben az esetben azonban sohasem a

---

Az adattárak gyakori jellemzője, hogy folyamatosan bővülnek, gyűjtik az információkat, de az is, hogy egy esetleges összegzéshez időben és térben valahol meg kell húzni a határt. Így biztosak vagyunk benne, hogy a kutatás ezzel még nem ért véget, sőt reméljük is újabb adatok (halmok, halomnevek, növényfajok stb.) előkerülését. Sajnos azonban még ma is igazak Lichtner Gáspár 1882-ben megfogalmazott szavai: *„Tudtomra határozott számokkal még senkisémet adta össze, hogy mennyire rugóssan a honunkban található ily halmok mennyisége. Csak az van tudva bizonyosan, hogy nem kis számban és többfelé láthatók”* (LICHTNER 1882, 14. szám). Bízunk benne, hogy írásunk hozzájárul majd az alföldi, sőt Kárpát-medencei halmok teljes körű feltérképezéséhez és megőrzéséhez, továbbá dolgozatunk – főleg módszertanában és szemléletével – segítséget is kíván adni az elkövetkező halomkatasztrozálási munkálatokhoz.

Jövőbeli céljaink között szerepel még további szomszédos alföldi területek halmainak teljes körű összegyűjtése és kiadása. Így már megtörtént a feldolgozás Csongrád megye egyéb tiszántúli területein (Hódmezővásárhely térsége, Nyugat-Csanád, torontáli rész) (BEDE 2008b),²⁸ a Csanádi-háton²⁹ és a Körösszögben (Kunszentmárton, Öcsöd, Békésszentandrás), de tervezzük a Békési-hát, Csongrád megye tiszáninneni fele, valamint a Tiszazug katasztrozálását is. Idézzük itt Reizner János szavait, aki már a 19. század végén szorgalmazta a teljes körű gyűjtést: *„A nagy számmal levő halmok (...), ha rendszeres vizsgálat alá fognak majdan vétetni, hiszem: hogy a munka gazdagon lesz jutalmazva, s a tudomány várakozása kielégítve lesz.”* (REIZNER 1891, 99). Úgy legyen!³⁰

---

halomnak, hanem mindig a lelőhelynek adtunk nevet, és újabb, mesterséges halomneveket nem képeztünk. Az új lelőhelynevekhez határrészek, erek, tanyák stb. már létező neveit használtuk fel.) (KÖH Sze Ad) – Mindezek az adatok a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság (KMNPI, Szarvas) halomnyilvántartási adatbázisába is bekerültek. Bede Ádám: *Jelentés a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság Csongrád megyei halmairól. (A 2007. évi felmérés eredményei)*. Kézirat. Szentes–Szarvas 2007. (a továbbiakban: KMNPI Irattár 431/2008)

²⁸ KMNPI Irattár 431/2008

²⁹ Bede Ádám: *Jelentés a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság csanádi-háti halmairól. (A 2008. tavaszi felmérés eredményei)*. Kézirat. Szentes–Szarvas 2008. KMNPI Irattár

³⁰ Itt szeretném megköszönni a következő személyeknek, hogy segítették ez írás létrejöttét; ők: Bánfi Péter, Deák József Áron, Hevesi Vilmos, Dr. Hoffmann István, Kertész Péter, Kondacs Julianna, Kovács Lajos, Kruzslíc Pál, Németh Mihály, Dr. Szabó János József, Dr. Tóth Albert, Dr. Vörös Gabriella, továbbá mindazok az adatközlők, barátok, ismerősök, szakdolgozók, kollégák és munkatársak, akik közvetlenül vagy közvetve támogatták munkámat. Külön köszönet illeti szüleimet, valamint Bede András, Dr. Béres Mária, Csathó András István, Csúcs Bélát, Dr. Horváth Ferencet, Dr. Istenes Ferencné Maya néni, Dr. Jankovich Bésán Dénest, Kispál Zoltánt, Dr. Körtvélyesi Zsoltot, Dr. Kürti Bélát, Labádi Lajost, Lőrinczy Gábort, Márton Gábort, Nagy Géza Balázst, Őze Pétert, † Rózsa Gábort, Szarka Józsefet és Tari Balázst.

ADATTÁR (Kataszter)

Az adattár használatához

A tanulmányhoz tartozik egy térképmelléklet, melyen a halmokat azonosító számukkal együtt tüntettük fel (a szaggatott vonal Szentesnek egy 1950 előtti határszakaszát jelzi). Írásunk végén található egy névmutató is, mely a halomnevekben való tájékozódást és keresést segíti (itt is az azonosító számok szerepelnek).

Az adattárban minden halom egy-egy önálló leíró részben szerepel, ez a címsorból és öt különböző szakaszból áll.

A címsor a halom számával, majd nevével kezdődik. Utóbbihoz, ha a halomnak több neve is van, a szakirodalomból már ismert vagy a leginkább elterjedt, legalkalmasabb nevet használtuk fel. Ha a halom már nincs meg, ezt a név után kis kereszttel jelöltük. Végül az 1:10.000-es topográfiai térképekről leolvasott EOY-X és EOY-Y koordináták következnek (zárójelben a megfelelő térképlap szelvényével).

- 1) Ebben a részben a halom egyéb nevei szerepelnek időrendben.
- 2) Itt a térképi és szakirodalmi hivatkozásokat soroljuk fel időrendben: az idézet idézőjelben, a térképi hivatkozás évszáma minden esetben szögletes zárójelben, például [1847], a szakirodalmi adat vagy írott forrás kerek zárójelben szerepel, például (VIRÁGH 1979). Ha egy irodalmi hivatkozás régebbi forrásra utal, akkor a régebbi forrás évszáma kettőspont után áll; például az 1997-ben kiadott Petrák-krónika 1861-es változata: (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 43: 1861). Ha az idézett névalakhoz térképi és irodalmi hivatkozás is tartozik, akkor először a térképi adato(ka)t soroljuk fel. A kéziratos, illetve adattári anyagok hivatkozásai lábjegyzetekben szerepelnek. A nem hivatkozott adatok, nevek saját gyűjtések.
- 3) A halom részletes leírása itt következik. Megadjuk alapvető tájféldrajzi helyzetét és más halmokhoz való viszonyát; néveredetét; legfőbb történeti, néprajzi és régészeti tudnivalóit; tájtörténeti változásait, egyes időszakokban való nyomon követését főleg a (katonai) térképek segítségével.
- 4) A negyedik rész a halom mai állapotának leírását, legfőbb jellemzőinek felvázolását tartalmazza. Az értékesebb növénytakasulással bíró halmoknál felsorolunk néhány jellemző növényfajt, valamint utalunk a veszélyeztető tényezőkre is.
- 5) Az utolsó részben a halom méretadatait tüntetjük fel: relatív magasságát; tengerszintfeletti magasságait a balti alapszint szerint időrendben visszafelé; majd idézőjelben az adriai alapszint szerinti tengerszintfeletti magasságokat időrendben; végül a halom alaphosszúságát és alapszélességét. Minden méretadat méterben értendő, kivéve a második katonai felmérés [2. katonai f.] magassági adatait, mert ezt bécsi ölben adták meg, zárójelben azonban feltüntetjük a méterbe átszámított értékeket. A relatív magasság és az alapátmérők a topográfiai térképekről leolvasott, valamint helyszíni szemle alapján becsült értékek; a relatív magasság 0,5 m ($\pm 0,25$ m), az alapátmérők 5 m ($\pm 2,5$ m) pontosságúak.

SZENTES

1. Hármashatár EOVS 755,083, 163,054 (47-434)

- 1) Hármashalom
- 2) „Hármashalom” (KAKUK 1965, 29: 1881), „Hármashatár” (KAKUK 1965, 29), „Hármashatár” (MRT 8, 81)
- 3) A Csököny-ér (egykor Veker-ág) partján, a Homoki-háton áll. Három megye (Csongrád, Békés és Jász-Nagykun-Szolnok), illetve három település (Szentes, Békésszentandrás és Öcsöd) határa itt fut össze (nevei erre utalnak), tetején jókora határdomb ül. A szarvasi járás régészeti topográfiai kötete egyértelműen halomnak tünteti fel, tényleges eredetére azonban további vizsgálatok szükségesek. Felszínén kevés Árpád-kori cserépedény-töredéket gyűjtöttek, a lelőhely a Békésszentandrás 39. számot kapta (MRT 8, 81).
- 4) A halom csúcsán háromszögletű betonpont van. Több földút is összefut lábánál, testébe villanyvezeték tartóoszlopát ásták be. Közvetlen környékét és széleit szántják. Felületének legnagyobb részét löszgyep és löszfalnövényzet borítja (olasz gyújtóványfű, taréjos búzafű), ezt a terjedő nád veszélyezteti.
- 5) 2,5 m (ebből 1,8 m a határdomb); 88,0 [1992], 87,35 [1978], 87,5 [1969–71]; 30×25

2. Hegyes-határ EOVS 755,126, 162,581 (47-434)

- 1) Kettős-határ
- 2) „Hegyes határ”³¹, „Hegyes határ” [1822: a 101-hez írva, de erre vonatkozik]³², „Kettős [határ]”³³, „kettős határ”³⁴, „Hegyes Határ”³⁵, „Hegyes= határ”³⁶, „Hegyes Hátar” [1. katonai f.], „Hegyes Határ.” [1830a: csak névvel; a 101-hez írva, de erre vonatkozik], „Hegyes / határ.” [1854]
- 3) A Csököny-ér (egykor Veker-ág) partján, a Homoki-háton áll. Három település (Szentes, Kunszentmárton és Öcsöd) határának találkozási pontja. Nevét az itt hegyesszögben összeszűkülő kunszentmártoni határról kapta. Név nélkül feltüntetni még [1830b] is. Már az [1. katonai f.] idején szántották környékét. A halomnak két határdombja van, ezért úgy tűnhet, mintha két csúcsa lenne. E dombokat a halmon eredeti helyzetükben ábrázolja az [1854]-es és [1881b/30]-as térkép, de a halom nélkül [1784b], [19.sz./c/1–2], [1905/30] és [1910b/65] is feltüntetni őket. Az [1965]-ös térkép egy 2 m magas mesterséges kiemelkedésnek jelöli.
- 4) Tetején háromszögletű betonpont van. Közvetlen környékét és széleit szántják. Majdnem teljes felszínét löszgyep és löszfalnövényzet borítja (olasz gyújtóványfű, taréjos búzafű), ezt viszont a terjedő nád veszélyezteti.
- 5) 2,5 m (ebből 1,5 m a határdomb); 87,2 [1992; 1979; 1969–71], „86,0” [1899]; 80×40

3. Répás-halom EOVS 754,369, 161,269 (47-434)

- 1) Répás
- 2) „Répás halom.” [1800], „Répás halom” [1840b; 1847], „RÉPÁS” [1840a], „Belsőecser” [1979: téves], „Veres-halom” [2000: téves]
- 3) A Veker hordalékkúpján emelték, halmunktól közvetlenül északra a 19. században még kis ér futott. Nevei valószínűleg személynévi (esetleg növénynévi) eredetűek. Az [1. katonai f.],

---

³¹ CsML SzF Csongrád vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai, IV.A.1. (a továbbiakban: IV.A.1.) Helyszíni szemlék (oculata), L1. CsML SzF IV.A.1. L1. I. 38.: 1774

³² CsML SzF IV.A.1. L1. I. 38.: 1774; MOL A Károlyi család nemzetségi levéltára. A Harruckern család levéltára, P 418. (a továbbiakban P 418.). MOL P 418. F. 35.: 1774

³³ MOL P 418. F. 35.: 1774

³⁴ MOL P 418. F. 35.: 1774

³⁵ MOL P 418. F. 35.: 1774

³⁶ MOL P 418. F. 35.: 1774

- [1784b] [1786], [1801], [1822], a [2. katonai f.], [1864a] és [1911b] is feltünteteti név nélkül. A [2. katonai f.] már tanyatelkek mellett, elkerített helyen ábrázolja, tőle északkeletre szélmalom állt. Az [1955]-ös térképen szélében még a „*Devanszki A.-tny.*”, a halmon pedig gyümölcsös látható. [1965]-ben a halmon keresztül észak–déli irányú földút fut, emellett fasor halad, és még a tanya is megvan. Az [1969–71]-es térkép közvetlenül mellette (északra és nyugatra) földutakat jelez, tőle nyugatra 3 méter mély homokbánya tátong, a tanya pedig már nincs meg. [1979]-ben rajta keresztül észak–déli irányú fasor haladt, hozzá délről földút vezetett, tőle közvetlenül délnyugatra 4 m, északkeletre 3 m mély homokbánya volt.
- 4) Ma a halom déli felében mély csatorna fut, ennek partján földút halad. Egész megmaradt felszíne szántóföldi művelés alatt áll. Az egyébként is alacsony halmot erősen szántják, így mára sokat veszített eredeti jellegéből.
  - 5) 1 m; 86,3 [1979; 1965], 87,0 [1978; 1969–71], „86,4” [1950]; 110×40

4. Magyaros-laponyag EOV 759,745, 161,902 (47-443)

- 1) Hármashatár
- 2) „Magyaros Laponyag” [18.sz./h; 1801: a 13-hoz írva, de erre vonatkozik], „Magyaros Laponyág” [1800], „Hármas határ” [19.sz./c/2, 1910b/66, 67, 70: dülönévként] (PESTY 1979, II. 75: 1864: dülönévként; ZALOTAY 1939a, 10. ábra), „Tere-hlm.” [1976: téves]
- 3) Az egykori Veker-ág, a Horgas-ér Térdes nevű hajlatának bal partján áll, ma Békésszentandrás, Szarvas és Szentés közös határpontja. Magyaros-laponyag elnevezése személynévi eredetű lehet. [1784a], [1788c], [19.sz./c/2], [1883b/98] és [1910b/70] három határdombot, [1900b] csak kettőt ábrázol itt. Halmunkat a fenti térképeken kívül [1784a] és [1840b] is jelöli. A [2. katonai f.] tőle délre tanyaépületeket tüntet fel. Rajta még [1969–71]-ben is nagyobb határdomb ült, ennek ma már csak nyomai mutatkoznak.
- 4) Az egyébként is kis méretű halmot az idők folyamán nagyon átformálták: szélei megcsönkítva, testében mély beásások, rajta keresztül halad a leaszfaltozott, Szentés és Szarvas közt vezető régi országút, ennek szélein árok és csatorna húzódik. A halom felszínén kis betonkövek vannak, csúcsán háromszögelési betonoszlop áll. Halmunk már alig felismerhető, teljesen elvesztette eredeti jellegét. Mindezek ellenére épebb részein gazos, de értékes növénytakaság maradt meg (ligeti zsálya, taréjos búzafű).
- 5) 2 m, ma már csak 0,5 m; 84,3 [1979], 83,77 [1976], „86” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „86,8” [1950]; 30×30

5. Királysági-Kettős-halom EOV 761,179, 159,804 (37-221) (24. kép)

- 1) Királysági-Kettős-halmok (a 6-kal együtt), Kettős-halom, Kettős
- 2) „Királysági Kettős halom” [18.sz./h], „Királsági Kettős Halom” [1784a], „Királsági kettős halmok” [1800], „Királysági Kettős Halom” [1801; 1822], „Kettős halom” [19.sz./b; 4. katonai f.]³⁷, „Királysági Kettős Halom” [1830a: csak névvel], „Kettős halom.” [2. katonai f.], „Kettős.” [1866; 1882c/2: dülönévként], „Kettős halom” [3. katonai f.], „Kettős” [1899; 1902b/44: dülönévként], „Kettős halom.” [1900b], „Királysági kettős h” (ZALOTAY 1939a, 1. ábra), „Királsági Kettős halom”³⁸, „Kettős hlm”³⁹, „kettős halom”⁴⁰, „Királysági Kettős-halom” (MRT 8, 441), „Kettős-hlm.” [1992]
- 3) Az egykori Bogdány-ér mentén található, Szentés és Szarvas határpontját képezi; rajta határdomb(ok) is volt(ak). Tőle dél-délnyugatra kb. 200 m-re található halompárja (6.), valamint keletre kb. 100 m-re is áll egy halom (7.). E terület régebben Királyság pusztához tartozott, ebből származnak nevei is. Halmunk a régészeti topográfiai terepbejárások során a

³⁷ Szuromi Jánosné: *Szarvas határának és belterületének helynevei*. Kézirat. Szarvas 1978. (a továbbiakban: NM EthnAd EA19933) NM EthnAd EA19933, 20; Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések

³⁸ NM EthnAd EA19933, 20

³⁹ MFM RégAd 851-82/1–2

⁴⁰ Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések

Szarvas 107. lelőhelyszámot kapta (MRT 8, 441). A fenti térképeken kívül jelöli még [1770], az [1. katonai f.], [1788c], [1811] és [1840b] is. Az [1784a]-s és [1788c]-s térkép rajta három határdombot tüntet fel. [1866]-ban tőle közvetlenül délre két épület, délkeletre egy gémeskút állt. Az [1882c/2]-es és [1902b/44]-es térkép felszínén kicsiny erdőt ábrázol. [1969–71]-ben északi felén fasor és telefonvezeték, szélén (a megyehatárt is képező) földút húzódik, ettől közvetlenül északra csatorna halad gáttal, a halomtól délre fa áll, nyugatra földút visz.

- 4) Egész felszínét ma gyomos szikes növénytakar borítja. A halom csonka, északi oldalába a földút és a csatorna teljesen bevág. Tetején háromszögletes betonpont van. Felületén sok bolygatási nyom, beásás található.
- 5) 3,5 m; 86,9 [1992], 85,8 [1955], „84” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „86,0” [1899]; 60×50

6. Királysági-Kettős-halom EOVS 761,089, 159,721 (37-221)

- 1) Királysági-Kettős-halmok (az 5-kel együtt), Kettős-halom, Kettős
- 2) „Királysági Kettős halom” [18.sz./h], „Királsági Kettős Halom” [1784a], „Királsági kettős halmok” [1800], „Királysági Kettős Halom” [1801; 1822], „Kettős halom” [19.sz./b; 4. katonai f.]⁴¹, „Királysági Kettős Halom” [1830a: csak névvel], „Kettős halom.” [2. katonai f.], „Kettős = halom” [2. katonai f.], „Kettős.” [1866: csak névvel; 1882c/2: dülönévként], „Kettős halom” [3. katonai f.], „Kettős” [1899; 1902b/44: dülönévként], „Királysági kettős h” (ZALOTAY 1939a, 1. ábra), „Királsági Kettős halom”⁴², „Kettős hlm”⁴³, „kettős halom”⁴⁴
- 3) Az egykori Bogdány-ér mentén fekszik. Tőle észak-északkeletre kb. 200 m-re áll halompárja (5.). Név nélkül még az [1. katonai f.] és [1840b] is feltünteti. A [2. katonai f.] a halom tetején már épületet, mellette hodályt és két gémeskutat ábrázol. A [3. katonai f.] idején rajta két hosszú épület (hodály) volt. [1977]-ben tőle délre még állattartó telep (József-szállás) állt épületekkel és fákkal, ezt [1992]-re lebontották.
- 4) Ma a halom igen elhanyagolt állapotokat mutat, az állattartó telepet lebontották, csak roncsai találhatók meg. Délkeleti lejtőjén gödör, benne szemét és vaslerakat van. Felületét óriási gaz, ördögcérna és ezüsfű borítja.
- 5) 1,5 m; „84,0” [1899] 40×40

7. névtelen halom EOVS 761,322, 159,797 (37-221)

- 3) Az egykori Bogdány-ér mentén fekszik, Szentes és Szarvas határvonalán. Tőle nyugatra kb. 100 m-re áll a Királysági-Kettős-halom nagyobbik tagja (5.). A halmon és közvetlen környékén volt „Szabó János Győző ásatása 1954-ben, 1955-ben és 1963–64-ben. (...) Magát a kurgánt a megyehatárt is képező dülőút és a határárok átvágja, és a határárok áthalad az ásatás ma is látható gödrein. Tekintettel arra, hogy az ásatási szelvények gödre a kurgán közepén még ma is eléri a másfél m mélységet, elképzelhető, hogy az ásatás során a kurgán alaptemetkezését is megtalálták. A lelőhelyre 1954 nyarán bukkantak, csatornaásás során.” Szabó az itt feltárt kis temető teljes sírszámát 60 körülire tette, egy aranyozott ezüstrosetta alapján pedig X. századi késő avar korinak keltezte. „A temető keltezése az elég szegényes leletanyag alapján csak hozzávetőlegesen adható meg. Az mindenképpen valószínű, hogy a késő avar kor végére keltezhető (...) Ezzel szemben néhány darab valóban már a honfoglalás kor emlékének is tekinthető (...) terepbejárásaink során a kurgántól É-ra eső részen, a felszínen főleg a késő szarmata kor leleteit találtuk. Néhány korongolatlan cserép a késő bronzkorba tartozhat, a csorvai típusba vagy a korai gávai időszakba.” (MRT 8, 441–443) Az itt feltárt késő avar temetőt Szalontai Csaba vizsgálta; közli a halom szintvonalas helyszínrajzát és a temető térképét is (SZALONTAI 1992, 310). A régészeti topográfiai munkálatok során a lelőhely a Szarvas 108. számot kapta (MRT 8, 441).

⁴¹ NM EthnAd EA19933, 20; Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések

⁴² NM EthnAd EA19933, 20

⁴³ MFM RégAd 851-82/1–2

⁴⁴ Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések

- 4) Ma már a halomnak csak az alapjai, körvonalai sejtethők, testében (a határút mentén) kelet–nyugati irányú csatorna húzódik. Tetejét elhordták, környezetét erősen átalakították. Megmaradt részein gyepp és gyomos csatornapart található.
- 5) 0,5 m; 83 [1969–71], „83,0” [1899]; 60×35

8. Tere-halom EOVS 758,113, 158,647 (37-221) (25. kép)

- 1) Tere halma (Tére halma), Terelő-halom
- 2) „Tere halom” [18.sz./h], „Tere Halma” [1784a], „Terem H.” [1. katonai f.: elírás], „Térehalma” [1800], „Tére Halma” [1801], „Tere halma” [19.sz./b; 1850a], „Fere H.” [1822: elírás], „Tekehalom” (ZALOTAY 1939a, 1. ábra: elírás), „Terehalom” (ZALOTAY 1939a, 30, 12. ábra)⁴⁵, „Tere-hlm.” [1969–71], „terehalom”⁴⁶, „terelőhalom”⁴⁷
- 3) A Bús-ér partján, egykori félszigeten fekszik. Neveinek alapja a ter ~ tér szógyök, jelentése pedig a tér, terület, kiterjedés, terel szavakkal mutat kapcsolatot. A népi magyarázat szerint „*legelőre hajtották itt régen az állatokat és eredetileg terelőhalom volt a neve*”.⁴⁸ A név még a régi magyar tere(h) ’teher’ jelentésű szóra is utalhat (KISS 1988, II. 638). Név nélkül [1840b], a [2. katonai f.], a [3. katonai f.] és a [4. katonai f.] is feltünteteti. [1784a] tövében két gémeskutat jelez. A [2. katonai f.] halmunkat egy fasorokkal elkerített részen ábrázolja, tőle közvetlenül északkeletre három gémeskút, délnyugatra a „Tere=major.”, mely még a [4. katonai f.] idején is megvolt, [1950]-ben azonban már nem tüntetik fel. Északi felében (aszfaltút mentén) már [1969–71]-ben 3 méter mély bevágás volt, mely a halom testében ma is megtalálható.
- 4) Az út menti sávot jelenleg akácerdő és gaz borítja, felszínének legnagyobb része szántóföldi művelés alatt áll.
- 5) 2,5 m; 86,0 [1969–71]; 115×50

9. Disznó-halom EOVS 760,869, 157,405 (37-221)

- 1) Disznó halma, Mogyorós-halom
- 2) „Disznó halma.” [18.sz./h], „Diszno Halom” [1784a], „Disznó hal” [1800], „Disznó Halom” [1801; 1822; 1830a: csak névvel], „Diszno halom” [19.sz./b], „Disznó halom” [1840c; 3. katonai f.; 4. katonai f.; 1902b: dülőnévként], „Mogyorós hl.” [1899; 1906], „Disznó-halom” [1902b: dülőnévként], „Mogyorós-halom” (ZALOTAY 1939a, 30), „Disznó-hlm.” [1950], „Disznó-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Disznóhalom”⁴⁹
- 3) A Bús-ér hajdani árterületének partján, az egykori Disznó-sziget szélén található. Nevei a hajdani állattartásra utalnak, esetleg személynévi eredetűek. A „*Legenda szerint itt volt az uradalom sertés telepe és azok halomra »döglöttek.«*”.⁵⁰ A Mogyorós-halom elnevezést Mogyorós határrészről kapta (ez valószínűleg személynévből származik). Név nélkül még [1770] és [1910a] jelöli. [1770]-ben és [1784a] idején közvetlenül a halom mellett gémeskút állt. A [2. katonai f.] és a [3. katonai f.] még kiterjedt gyepterületen (legelőn) ábrázolja, az [1882c/13] térképen azonban már szántó.
- 4) Egész felszínén szántóföldi művelés folyik, így az egyébként is alacsony halom évről évre veszít magasságából.
- 5) 1 m; 84,0 [1982; 1969–71], „86” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „84,0” [1899]; 90×50

⁴⁵ Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések

⁴⁶ Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések

⁴⁷ Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések

⁴⁸ Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések

⁴⁹ MFM RégAd 851-82/1–2; Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések

⁵⁰ Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések

10. Pankotai-halom EOV 756,161, 154,615 (37-223) (17. kép)

- 1) Pankota-halom, Pankota halma, Pankotai-laponyag, Bánkúti-halom?
- 2) „Pankota Halom” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „Pankotai Halom” [1822: csak névvel; 1850a] (EKKLÉZSIA-I.: 1750)⁵¹, „Pankota halma” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „Pankotai halom” [18.sz./h; 1775; 1800; 1840b; 1882b/61; 1911a; 1950; 1992] (ZSÍROS 1990, 94), „Bán Kuti H:” [1. katonai f.: elírás?], „Bánkúti hal” (VIRÁGH 1979, 140: 1784: elírás?), „Pankotai Laponyag” [1801], „Pankotai halom.” [1850c; 1864a], „Pankstai = halom.” [2. katonai f.: elírás], „Pankotai h.” (SZENDREY 1929, 236: 1864; ZALOTAY 1939a, 1. ábra), „Pankota halom” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1908/61; 1978; 1979], „Pankotaihalom” [1881a], „Pankótai halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 62: 1886), „Pankotai hlm.” [1955], „Pankota-hlm.” [1969–71]; „Pankota-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Pankata”⁵²
- 3) A Kórógy hordalékkúpján, a Pankotai-háton, a Pankotai út mentén áll. A 19. században tőle keletre még kis ér folyt. A halmot a fenti hivatkozásokon kívül név nélkül a [19.sz./b]-s térkép is feltünteti. A 19. századi népi emlékezet szerint a halom közvetlen közelében állt a középkori Pankota falu, ezt azonban korábbi írásos forrás nem támasztja alá. A Petrák-krónika így ír erről: „*Pankóta, melynek Szent egy házát még a faluval edjüt el pusztította a Török 1685^{dik} Esztendő tájban Lakossai Reformátusok és Szentesre költöztek*” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 43: 1861; ZSÍROS 1990, 50). Említést tesz róla az 1864-es Pesty Frigyes-féle helynévgyűjtés is: „*Pankotai h. (»a régi faluk telkén«)*” (SZENDREY 1929, 236: 1864), ezek szerint a halom az egykori falu telkén áll. Az [1. katonai f.] térképszelvényén a neve Bánkúti-halom („*Bán Kuti H:*”) alakban szerepel. Eszerint a közelben lehetett egy (ítató) kút, melyet egy Bán nevű személyről neveztek el. Valószínűbb azonban, hogy a német katonai térképek „elhallották” vagy nem értették a Pankota nevet, ezért lett belőle „Bánkúti”. A terepi megfigyelések során a halom környékén szarmata, Árpád-kori és kora újkori cserépedény-töredékek kerültek elő.⁵³
- 4) Felületének legnagyobb részét ma gyepp borítja, mely igen leromlott állapotban van. Mindenütt óriási a gaz, és a felszínen lépten-nyomon nagyobb betondarabok hevernek. Csúcsán szétesett háromszögelési betonpont áll. A halom lábát körben mindenhol művelik, a szántás következtében szélein (a gyepp és a szántó határán) egyre mélyebb tereplépcső keletkezik.
- 5) 5 m; 90,0 [1992; 1969–71], 89,9 [1979; 1965], 89,8 [1955], „92” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „89,5” [1899], „92,2” [1950]; 115×55

11. Bús-éri-laponyag EOV 757,091, 155,215 (37-221)

- 1) 1) Laponyag-halom
- 2) „Búséri Laponyag” [1784a; 1801], „Bóséri Laponyag” [18.sz./h], „Búséri Lapo., / nyág” [1800], „Laponyag halom” [1840b], „Laponyag Halom” [1850a], „Laponyag h.” [1911a]
- 3) A Bús-ér egykori árterületének nyugati szélén áll. A fenti térképi hivatkozásokon kívül név nélkül az [1. katonai f.], a [2. katonai f.] (még gyepterületen), a [3. katonai f.] (már szántón) és [19.sz./b] is feltünteti.
- 4) Ma egész felszíne szántott, a művelés következtében alakja egyre jellegtelenebbé válik.
- 5) 1 m; 84,4 [1969–71; 1977]; 90×45

⁵¹ MOL P 418. F. 61.: 1775

⁵² MFM RégAd 851-82/1–2: elírás, téves

⁵³ MFM RégAd 1879-96

---

12. Laponyag-halom † EOV 757,772, 154,712 (37-221)

- 1) Magyaros-laponyag, Mucsi-halom, Laponyag halma?
- 2) „Lapulnokhalma” (BLAZOVICH 1996, 186: 1453), „Magyaros Laponyag” [1784a], „Laponyag = halom.” [2. katonai f.], „Laponyag halom” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „Laponyag hlm.”⁵⁴, „Mucsi-halom” [2000]
- 3) A Bús-ér egykori árterületének nyugati szélén állt. Egy 1453-as birtokadományozó oklevél tartalmazza a „Lapulnokhalma” helynevet (BLAZOVICH 1996, 186), mely kapcsolatot mutat halmunk nevével; ehhez lásd az 163. halom leírását! Magyaros elnevezése személynévi eredetű lehet, a Mucsi-halom név Mucsihát határrészre utal. A fenti térképi hivatkozásokon kívül név nélkül feltünteteti még [18.sz./h], [1800], [1801], [19.sz./b], [1840b] és a [2. katonai f.] is, utóbbi még kiterjedt gyepterületen. A halom sajnos mára elpusztult, talán a tévészépítkezések során hordták el. [1969–71]-ben területén gáttal ellátott csatorna, földút és telefonvezeték húzódott, a felszínt gyep borította. Ma már nyoma sem látható, helyén földút halad át és silófalak magasodnak.
- 5) 0,5 m; 82,9 [1969–71]

13. Ecseri-Kettős-halom EOV 749,644, 160,877 (47-433)

- 1) Ecseri-Kettős, Szentmártonyi-Kettős, Tóth-halom
- 2) „Ecseri Kettős halom”⁵⁵, „Ecseri Kettős”⁵⁶, „Ecseri kettős”⁵⁷, „Ecseri Kettős halom.” [18.sz./h] (BENEDEK 2002, 184: 1730), „Ettseri Kettős halom”⁵⁸, „Ettseri kettős halom”⁵⁹, „Ecseri Kettős” [18.sz./d], „Ecseri Kettős”⁶⁰, „Szent Martonyi Kettős”⁶¹, „Ecseri Kettős”⁶², „Szent-Mártonyi Kettős”⁶³, „Ecseri kettős halom” [1800], „Magyaros Laponyag” [1801: téves, a 4-re vonatkozik], „Tóth-halom” [1854]
- 3) A Páhi ere (hajdani Veker-ág) egy kis kiágazásának bal partján áll, rajta halad át a szentes-kunszentmártoni határvonal, mely e határpontnál meg is törik. Tőle nyugatra-délnyugatra kb. 250 m-re emelkedik párja, a már Kunszentmártonhoz tartozó Nagy-halom (vagy Serfőző-halom). Nevei a középkori Ecser falura (és Ecser, Belső-Ecser határrészekre), valamint Kunszentmártonra utalnak; Tóth-halom elnevezése személynévi eredetű. Az [1. katonai f.] már szántóterületen jelöli, rajta kívül név nélkül még [1784b], [1786], [1822], [1830b], [1840b], [1864a], a [2. katonai f.], [1881b], a [4. katonai f.] és [1911b] is feltünteteti. Benedek Gyula az Ecseri-Kettős-halmot tévesen a már Kunszentmártonhoz tartozó jaksori Kettős-halommal (156.) azonosítja (BENEDEK 2002, 184). Halmunkon a régi térképek rendszerint határdombot jelölnek, mely azonban már nincs meg. Tőle keletre már a [2. katonai f.] idején tanya állt, ezt [1978]-ra lebontották.
- 4) A határvonal mentén ma is földút vezet, ez a halom testébe 1 m mélyen bevágódik. Az út mentén akácsor húzódik. Egyéb részeit szántják, ahova az eke nem ér el, ott nád és gaz nő.
- 5) 1 m; 87 [1961]; 100×35

14. névtelen halom † EOV 749,521, 159,208 (37-211)

- 3) Az egykori Veker-ág, a Hosszú-szék feltöltődött partján állt. Ma már nincs meg, valószínűleg a meliorációhoz szükséges talajgyengetési munkálatok folytán tűnt el. [1882a/24] és

---

⁵⁴ MFM RégAd 851-82/1–2

⁵⁵ MOL P 418. F. 15.: 1730

⁵⁶ MOL P 418. F. 15.: 1730

⁵⁷ MOL P 418. F. 16.: 1730

⁵⁸ MOL P 418. F. 95.: 1742

⁵⁹ MOL P 418. F. 95.: 1742

⁶⁰ CsML SzF IV.A.1. L1. I. 38.: 1774

⁶¹ CsML SzF IV.A.1. L1. I. 38.: 1774

⁶² MOL P 418. F. 35.: 1774

⁶³ MOL P 418. F. 35.: 1774

[1882b/24] rajta tanyát és szélalmot jelöl, ezek [1950]-ben is megvoltak. Halmunk [1978]-ban még létezett, ekkor teljes felszínén szántóföldet, tőle délre földutat és csatornát jelez a térkép. Helyén ma szántó van.

- 5) 2 m; 86,9 [1978; 1961]; 90×45

15. névtelen halom † EOVS 748,486, 158,452 (37-211)

- 3) A Veker jobb magaspártján ült. Közvetlenül lábánál fut a Szentés és Kunszentmárton közötti határvonal. 1985-ben Lőrinczy Gábor és Rózsa Gábor végzett itt leletmentést, ekkor egy bronzkori gödör, két szarmata gödör, egy gepida kori ház maradványai, néhány késő avar sír, valamint Árpád-kori teleprészlet került feltárássra (PÁVAI 1992). A régészeti terepbejárások során a területen további leleteket gyűjtöttek a neolitik, rézkori, bronzkori, vaskori, szarmata, avar, népvándorlás kori és Árpád-kori időszakból.⁶⁴ [1961]-ben északi széle lenyesve, itt földút (a két megye határvonala) halad. [1978]-ban felszínét gyeppel borította, nyugati szélén erdősáv, keleti szélén magasított csatorna és szivattyú volt. [1992]-ben még jelzi a térkép. Azóta elhordták, helyén ma gáttal ellátott öntözőcsatorna van.

- 5) 1 m; 86,1 [1992; 1979; 1978; 1961], 85,5 [1965; 1955], „88,4” [1950]; 80×30

16. Gógány-halom EOVS 752,171, 157,281 (37-212)

- 2) „Gógyán hal.” [18.sz./h], „Gógány halom” [1800], „Gógány Halom” [1801]
3) A Veker bal magaspártján fekszik. Tőle délre húzódott a külső-ecseri árterületet a Vekerrel összekötő fok. Nevének eredete bizonytalan, valószínűleg személynévből származik. Az [1. katonai f.] is jelöli, szántóföldön, az „*Ecseri Templom*” közelében. A [2. katonai f.] felszínén már tanyát jelöl. Rajta a Mikula-tanya [1992]-ben még állt.
4) Ma teljes felszíne szántóföld, a folyamatos művelés (és a rajta állt tanya) miatt sokat veszített eredeti alakjából.
5) 0,5 m; 84 [1969–71]; 70×40

17. névtelen halom † EOVS 752,226, 156,183 (37-212)

- 3) A hajdani, kiterjedt külső-ecseri árterület északnyugati szélén állt. Tőle közvetlenül keletre volt ikerhalma is (18.). [1840b] és [1847] mindkét halmot feltünteti, az [1. katonai f.] és a [2. katonai f.] viszont csak ezt (a 18-at nem).
4) Ma már nincs meg, helyén szaggatott lödombok és bombatölcsérek terpeszkednek; a honvédség ugyanis itt löteret létesített, a halmok talán ekkor pusztultak el.
5) helyén a kiemelkedés: 84 [1969–71]

18. névtelen halom † EOVS 752,442, 156,251 (37-212)

- 3) A hajdani, kiterjedt külső-ecseri árterület északnyugati szélén emelkedett. Tőle közvetlenül nyugatra állt ikerhalma is (17.). [1840b] és [1847] feltünteti.
4) Ikerhalmához (17.) hasonlóan ezt is elpusztították. A területet ma szikes pusztas borítja.
5) helyén a kiemelkedés: 82,5 [1969–71]

19. Kajáni-Temető-halom EOVS 750,246, 155,802 (37-214)

- 1) Köves-halom, Köves-domb, Kajáni-halom, Temető-halom
2) „Köves halom” [18.sz./e], „Köves Hal.” [1. katonai f.], „Köves halom” [1800], „Köves Halom” [1801], „Kövshalom” (WOLF 1873), „Köves halom” [1882b/47: ceruzával írva], „Kövshalom” (SCHUPITER 1932, 2), „Köves-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „kajáni temetőhalom”⁶⁵, „Kajáni halom”⁶⁶, „Temető halom” (ZSÍROS 1990, 38), „Kajáni-temetőhalom” (ZSÍROS 1990, 86), „Temetőhalom” (TÜRK 2001; TÜRK 2005)

---

⁶⁴ KJM RégAd 507-00, 48–54

⁶⁵ Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések

⁶⁶ Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések

- 3) A Veker hordalékkúpján, a kajáni ormok keleti szélén emelték. A fenti térképeken kívül név nélkül [1882a/47] is jelöli. A halom Árpád-kori kőtemplom alapjainak maradványát és a templom körüli temetőt rejtí magában, nevei erre utalnak. A körülötte húzódó ormokon feküdt a tatárjárás előtti Árpád-kori falu, mely Türk Attila szerint az 1523-as határjáró oklevélben⁶⁷ szereplő Masegyház pusztával („*praedium Maseghaz*”) azonosítható (TÜRK 2001, 26).⁶⁸ Wolf Lajos írja 1873-ban, hogy a „*Köveshalom (...)* az ott található terméskövektől vette nevét és mind mondják, itt cseh templom volt.” (WOLF 1873). A lelőhely középkori templomának létét Schupiter (Zalotay) Elemér is megerősíti 1932-ben: „*Kajánban az u. n. Kövesdomb nagyobb épület kőalapzatát és sírkamrák csontvázait rejtí. Ez pedig a középkor magyar építészetének templomaira és temetkezésére utal.*” (SCHUPITER 1932, 2). 1959-ben Csalog József terepbejárást tartott a Kajáni-Temető-halmon és környékén. Megállapította, hogy egy „*kőkápolnát*”, körülötte pedig 11–13. századi, nagy kiterjedésű temetőt (tégla keretes sírokkal) rejthet a föld.⁶⁹ Türk Attila 2000–2001. évi feltárásai beigazolták Zalotay és Csalog megfigyeléseit: az ásatás 11–12. századi temető részletét (számos téglakeretes sírt is), valamint a kőtemplom alapjait hozta felszínre (TÜRK 2001; TÜRK 2005).
- 4) A halom csúcsán háromszögelési betonpont van, ennek környékét leszámítva egész felszínét szántják. Tőle délre a már lebontott Ibolya-tanya fái állnak. Felszínén sok embercsont, kő- és téglatörmelék hever.
- 5) 2,5 m; 92,2 [1992], 91,8 [1979; 1978; 1965; 1961; 1955], „94” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „89,0” [1899], „94,1” [1950]; 70×40

20. névtelen halom † EOv 749,814, 154,889 (37-213)

- 3) A Veker hordalékkúpján, a kajáni ormokon állt. Az [1. katonai f.] jelöli ormon, szántón. [1961]-ben itt 2,2 m mély homokbánya volt, ekkor pusztíthatták el halmunkat. A bánya nyomai ma már alig fölfedezhetők. Ezt a részt azóta teljesen beépítették, a halom helyén Kajánújfalu házai és kertjei húzódnak.
- 5) 90 [1955], helyén a kiemelkedés: 88 [1961]

21. Ágas-halom EOv 748,755, 153,221 (37-213) (32. kép)

- 2) „Aga halom” [18.sz./f: elírás], „Ága halom.” [18.sz./h: elírás], „Ágas halom” [1800; 1801], „Ágos = halom.” [2. katonai f.], „Ágoshalom” [1881a] (SCHUPITER 1926a, 19; ZALOTAY 1939a, 33), „Ágashalom” [1882b/58; 1908/58], „Ágashalom.” [1882a/58] (ZSÍROS 1990, 86), „Ágos hal” [3. katonai f.], „Ágos hal.” [4. katonai f.], „Ágas hl.” [1899; 1900a], „Ágas h.” [1906] (ZSÍROS 1990, 38), „Ágos h.” (ZALOTAY 1939a, 6. ábra), „Ágas-hlm.” [1955; 1965; 1992], „Ágas-halom” [1961], „Ágos hlm.”⁷⁰
- 3) A Veker hordalékkúpján, a vekerzugi ormok legmagasabb pontján ül. Tőle közvetlenül északra is volt egy halom (22.). Nevének eredete bizonytalan, talán személynévből származik, esetleg egy hajdan itt állt fára, ágasfára utal (?). Az Ágas-halom közvetlen környékén tárta fel 1937-ben, 1941-ben és az 1950-es években a Szent-Vekerzug néven híressé vált szkíta temetőt Csallány Gábor, Párducz Mihály és Zalotay Elemér. A temetőnek csak egy részét sikerült feltárniuk, sok sír még ma is a földben lehet, vagy az azóta lefolyt homokkitermeléssel végleg megsemmisült. Az ásatásokon 151 sír került elő, közöttük nyújtott csontvázas, hamvasztásos és urnás rítusú temetkezések is voltak, de 12 lovas temetkezést is

⁶⁷ MOL Diplomataikai Levéltár. Mohács előtti oklevelek gyűjteménye, Dl. (a továbbiakban: Dl.). MOL Dl. 98378: 1523

⁶⁸ Szarka József és Bede Ádám felvetette, hogy az említett pusztá máshol is lehetett (SZARKA 2002, 40–41; BEDE–SZARKA 2003, 55–56), az oklevél nyelvezetének részletes elemzése és a késő középkori–kora újkori helyrajzi viszonyok azonban Türk véleményét támasztják alá (Nagy G. B.).

⁶⁹ Csalog József: *Kiszállási napló*. Kézirat. Szenté 1959. KJM RégAd 307-85; KJM RégAd 507-00, 58–60, 92

⁷⁰ MFM RégAd 851-82/1–2

feltártak egy vagy két lóval, valamint csak mellékleteket tartalmazó, jelképes sírt is találtak. A temető kiemelkedő leletegyüttese a két lóval eltemetett szkíta kocsi (KOVALOVSKI 1957, 14, 52). Az Ágas-halomnak két csúcsa volt, egy északi és egy déli; mindez az [1961]-es és [1978]-as térképeken is jól látszik. A [18.sz./h] térkép mintha két egybeépített halmot ábrázolna, két külön csúccsal. A [2. katonai f.] idején a halmon és nyugati lábánál már tanyatelek volt. A halomtól északra [1961]-ben egy kisebb, 1,2 m mély bányagödör és egy fa, délre pedig 70 m távolságra egy nagyobb, 3 m mély homokbánya volt. [1978]-ra északi szélét már elbányászták, de a halom egésze még állt, felszínét gyepp borította.

- 4) Mára a halomtest legnagyobb részét elbányászták, csak keleti lábának legszéle dacol még, itt háromszögelési betonpontot helyeztek el. Tőle közvetlenül északkeletre akácerdősáv húzódik. Helyén és előterében használaton kívüli homokbánya tátong, benne elgyomosodott gyepp és gaz nő. A halom csonkját szántják, de a szántás szélén és a bányagödör peremén figyelemre méltó gyeptársulás található (tejoltó galaj, olasz gyújtóványfű, üstökös gyöngyike, erdélyi gyöngyperje stb.) (JAKAB-TÓTH 2003, 97).⁷¹
- 5) 4,5 m, ma már csak 1 m; (91,0 [1992]), 94,5 [1965; 1961; 1955], „96” [4. katonai f.], „95,5” [1899], „97” [1950]; 95×40. (Déli csúcsa: 94,5 [1961]; 25×15. Északi csúcsa: 94 [1961]; 15×10)

22. névtelen halom † EOVS 748,838, 153,333 (37-213)

- 3) A Veker hordalékkúpján, a vekerzugi ormokon állt. Tőle közvetlenül délre található az Ágas-halom megmaradt csonkjája (21.). A [18.sz./f] térkép, valamint az [1. katonai f.] jelöli. Csalog József 1955-ben Vekerzugban még két halomról tesz említést, vagyis az Ágas-halomról és erről: a Veker nyugati oldalán „*fekvő két halom meggyőződése szerint a Párducz-féle szkíta temetőhöz tartozik*”.⁷² Régészeti vonatkozásaihoz lásd az Ágas-halom (21.) leírását!
- 4) Nyomára már nem akadtam, mára teljesen elszántották a valószínűleg egyébként sem magas halmot; helyén mezőgazdasági terület van.
- 5) kiemelkedés a helyén: 90 [1961]

23. névtelen halom EOVS 750,413, 153,218 (37-214) (19. kép)

- 3) A Veker hordalékkúpján, a vekerhádi ormon ül. Tőle közvetlenül délre található a Fekete-halom (24.) hatalmas kúpja. A Vekerhát másik hat halmával halommezőt alkot (23–29.).
- 4) Egész felszínét művelik, sajnos a folyamatos szántás következtében a halom egyre jellegtelenebbé, felismerhetetlenebbé válik.
- 5) 1 m; 88 [1961]; 85×40

24. Fekete-halom EOVS 750,433, 153,117 (37-214) (19. kép)

- 1) Ágoston-halom, Kopaszi-halom, Graf-domb
- 2) „Fekete Halom” (EKKLÉZSIA-I.: 1749, 1750), „Fekete halom” [18.sz./c; 1775; 1800; 1801; 1840b; 1847; 1882b/72; 1908/72] (ZSÍROS 1990, 42), „Fekete Hal.” [1. katonai f.], „Fekete H.” [1822], „Fekete = halom.” [2. katonai f.], „Feketehalom” [1881a] (WOLF 1873; SCHUPITER 1926a, 19), „Fekete halom.” [1882a/72], „Fekete hal.” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „Fekete hl.” [1899; 1900a; 1906], „Ágoston halom” [1911a], „Fekete hlm.” [1950]⁷³, „Fekete-hlm.” [1955; 1961; 1965; 1979; 1992], „Fekete-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Kopaszi-halom” (ZSÍROS 1990, 87)
- 3) A Veker hordalékkúpján, a vekerhádi orom legmagasabb pontján áll; még beakácosítva is meghatározó eleme a tájnak. Tőle közvetlenül északra található a 23. halom. Vekerhát másik hat halmával halommezőt alkot (23–29.).⁷⁴ Nevei személynévi eredetűek. Zsíros Katalin,

⁷¹ Kispál Z.: A Mindszenti és a szentesi kunhalmok természetvédelmi – botanikai vizsgálata, 64–65

⁷² KJM RégAd 149-84

⁷³ MFM RégAd 851-82/1–2

⁷⁴ KJM RégAd 507-00, 94

Bede Ádám és Szarka József tévesen azonosították az 1523-as határjáró oklevélben⁷⁵ szereplő Nagy-halommal (ZSÍROS 1990, 42–43.; BEDE–SZARKA 2003, 57). A Nagy-halom név ugyanis a Mikecz-halomra (25.) vonatkozik, ez az [1775]-ös térkép bejegyzéséből egyértelműen kiderül (lásd a 25. halom leírását!). A fenti térképeken kívül név nélkül [1911b] is jelöli. Az [1. katonai f.] körülötte már szántókat jelez, a [2. katonai f.] pedig tőle közvetlenül délre három tanyát is feltüntet. [1882b/72] és [1882a/72] szélein körben már ültetett fákat ábrázol.

- 4) Környékét szántják, a halom széleit az eke évről évre mélyebbre metszi. Csúcsán háromszögelési betonpont van; testébe a rókák kotorekót ástak. Felszínének legnagyobb részén akácerdő áll, elfedve így eredeti alakját. Halmunk körvonalai távolról csak lombfakadás előtt és lombozás után kivehetők. Az akácos ellenére felületén értékes, bár leromlott gyeprészetek is megmaradtak (olasz gyújtóványfű, deres tarackbúza).
- 5) 8 m; 95,7 [1992; 1979; 1965], 95,0 [1961], 95,4 [1955], „56,82” (107,8) [2. katonai f.], „96” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „95,1” [1899], „97,2” [1950]; 90×60

25. Mikecz-halom EOVS 750,751, 152,584 (37-214) (35. kép)

- 1) Nagy-halom, Mikecz halmi (a 26-kal együtt), Mikecz halma, Nagy-Koszorús, Nagy-Kozmás-halom?
- 2) „Naghhalom” (BEDE–SZARKA 2003, 57: 1523)⁷⁶, „Nagy-halom” (HAAN 1870, 142: 1523; ZSÍROS 1990, 43)⁷⁷, „Miketz halmi” [18.sz./h], „Mikecz halom” [18.sz./c; 1847; 1911a]⁷⁸, „Nagy halom” [1775]⁷⁹, „Nagy Halom”⁸⁰, „Mikecz halmi” [1775]⁸¹, „Mikecz halma” [1882b/73; 1882a/73; 1908/73]⁸², „Mikecz Halma” [1788c: a 30-hoz írva, de erre vonatkozik]; „Mikets halma” [1800: elírás], „Miketz Halma” [1801: a 26-hoz írva, de erre vonatkozik], „Nagy Koszorús” [1840a; 1840b; 1847], „Nagy Kozmas = halom.” [2. katonai f.: elírás?], „Mikec hal.” [3. katonai f.], „Mikec halom” [4. katonai f.], „Mikecz hl.” [1900a; 1906], „Mikechalom” (SCHUPITER 1926a, 19), „Mikec hlm.” [1950], „Mikec-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Mikec-halom” (ZSÍROS 1990, 43)
- 3) A Veker hordalékkúpján, Vekerhát ormán helyezték el. Tőle közvetlenül délre áll párja, a Kis-Koszorús (26.). Vekerhát másik hat halmával halommezőt alkot (23–29.).⁸³ Nagy és Mikecz nevei személynévi eredetűek, a Koszorús megnevezés talán egykori alakjára utal. Már egy 1523-as határjáró oklevél említi, ekkor még Nagy-halom néven.⁸⁴ Zsíros Katalin, Bede Ádám és Szarka József tévesen azonosították az oklevélben szereplő Koszorús-halommal (ZSÍROS 1990, 42–43.; BEDE–SZARKA 2003, 57). A Koszorús-halom név ugyanis a Kis-Koszorúsra (26.) vonatkozik, ez az [1775]-ös térkép jelöléseiből és bejegyzéséből egyértelműen kiderül: „*Mikecz halmi quorum / unus ad septemtrionem / cadens Nagy halom / alter vero Koszorus / halom dici posunt.*” [1775]. A fenti térképeken kívül név nélkül még [1770], az [1. katonai f.] (már szántóföldi környezetben), [1864a] és [1911b] is feltüntet. A [2. katonai f.] egész területén és tőle nyugatra tanyát, tanyatelket ábrázol. [1961]-ben még a Mikecz-tanya épületei álltak itt, az egész halom a tanya telkét képezte, és teljes területén fák voltak. [1978]-ban minden része szántóföld, a tanyának már nyoma sincsen.

⁷⁵ MOL DI. 98378: 1523

⁷⁶ MOL DI. 98378: 1523

⁷⁷ MOL DI. 107405: 1523 (1775)

⁷⁸ MFM RégAd 851-82/1–2

⁷⁹ MOL P 418. F. 55.: 1775

⁸⁰ MOL P 418. F. 61.: 1775

⁸¹ MOL P 418. F. 55.: 1775

⁸² MOL P 418. F. 55.: 1775

⁸³ KJM RégAd 507-00, 94–95

⁸⁴ MOL DI. 98378: 1523

-
- 4) Ma is ez utóbbi állapotot mutatja, a folyamatos szántással évről évre alacsonyodik, kopik.
  - 5) 4 m; 90 [1961], „92,5” [1899]; 110×55

26. Kis-Koszorús EOVS 750,818, 152,455 (37-214) (33. kép)

- 1) Koszorús-halom, Mikecz halmai (a 25-vel együtt), Mikecz halma?
- 2) „kozoro[ ] halom”⁸⁵, „Kosboros-halom” (HAAN 1870, 142: 1523)⁸⁶, „Miketz halmai” [18.sz./h], „Kos[ ]zoru[ ] halom”⁸⁷, „Kosboros Halom”⁸⁸, „Kos[ ]zorus halom” [1775], „Mikecz halmai” [1775]⁸⁹, „Miketz Halma” [1801: a 25-re vonatkozik], „Kis Koszorús” [1840a; 1840b; 1847]
- 3) A Veker hordalékkúpján, a vekerhátú ormon áll, Szentes és Fábiánsebestyén határpontját képezi, a határ itt meg is törik. Tőle közvetlenül északra van párja, a Mikecz-halom (vagy Nagy-Koszorús) (25.). Vekerhát másik hat halmával halommezőt alkot (23–29.).⁹⁰ Már egy 1523-as határjáró oklevél említi, Koszorús-halom néven.⁹¹ E névvel Zsíros Katalin, Bede Ádám és Szarka József tévesen a Mikecz-halmot (25.) azonosította (ZSÍROS 1990, 42–43; BEDE–SZARKA 2003, 57), pedig az [1775]-ös térkép bejegyzéséből egyértelműen kiderül, hogy erre a halomra, vagyis a Kis-Koszorúsra vonatkozik (lásd a 25. halom leírását!). A fenti térképi hivatkozásokon kívül név nélkül még [1770], [1788c], [18.sz./c], [19.sz./d], a [2. katonai f.] és [1906] is jelöli.
- 4) Ma is rajta keresztül fut a szentes–fábiánsebestyéni határút, a földút mentén akácerdősáv húzódik, valamint mély csatorna vág a halom testébe (ez [1978]-ban még nem volt meg). A Kis-Koszorúson határdomb állt, melyet 2002 nyarán a háromszögelési betonponttal és a halom legmagasabb, központi részével együtt elhordtak. Az eredetileg is hiányos halom még csonkább lett, és természetvédelmi szempontból is a legértékesebb részét pusztították el. Ráadásul azóta további homokbányászás folyik rajta, ha nem vigyázunk, a halom belátható időn belül eltűnik. Szerencsére így is maradtak növénytaniilag épebb részei; itt erdélyi gyöngyperje, taréjos búzafű, deres tarackbúza nő (JAKAB–TÓTH 2003, 97; TÓTH 2003, 166).
- 5) 2,5 m (ebből 1,4 m a határdomb), ma már csak 1,5 m; 88,5 [1961]; 60×25

27. névtelen halom EOVS 750,701, 151,963 (37-232)

- 3) A Veker hordalékkúpján, Vekerhát ormán áll. Tőle közvetlenül délre helyezkedik el a Futó halma (28.). Vekerhát másik hat halmával halommezőt alkot (23–29.). A halomtól közvetlenül keletre húzódik a szentes–fábiánsebestyéni határút, de maga a halom nem képez határpontot. Ez az oka annak, hogy a kézíratos térképek halmunkat rendszerint fel sem tüntetik; csak a [2. katonai f.] és a [3. katonai f.] jelöli.
- 4) A Határ út mentén ma földút, akácerdősáv és mély csatorna húzódik (ez [1978]-ban még nem volt meg), mely a halmot pont középen vágja el, teljesen eltorzítva ezzel eredeti képét. E csatorna falán (melybe a rókok várakat kotortak) jól látható a halom legalább egy méter vastag televényrétege. Megmaradt, kinyúló széleit szántják.
- 5) 1 m; 88 [1961]; 80×35

---

⁸⁵ MOL DL 98378: 1523

⁸⁶ MOL DL 107405: 1523 (1775)

⁸⁷ MOL P 418. F. 55.: 1775

⁸⁸ MOL P 418. F. 61.: 1775

⁸⁹ MOL P 418. F. 55.: 1775

⁹⁰ KJM RégAd 507-00, 95

⁹¹ MOL DL 98378: 1523

---

28. Futó halma EOV 750,710, 151,829 (37-232)

- 1) Futó-halom
- 2) „Futo halma” [1775; 1800], „Futo halom” [18.sz./c]⁹², „Futohalom”⁹³, „Futó halom”⁹⁴, „Futó Halom”⁹⁵, „Futó halma.” [18.sz./h], „Futó Halma” [1801], „Vörös halom” [3. katonai f.: téves], „Vörös hal.” [4. katonai f.: téves], „Vörös hlm.” [1950: téves], „Vörös-hlm.” [1961: téves; 1979: csak névvel, téves], „Vörös-halom” [1978, 2000: téves]
- 3) A Veker hordalékkúpján, Vekerhát ormának déli végén ül, a szentes–fábiánsebestyéni határvonalon. Tőle közvetlenül északra is áll egy halom (27.). Vekerhát másik hat halmával halommezőt képez (23–29.). Nevei személynévi eredetűek. A fenti térképi hivatkozásokon kívül név nélkül jelöli még [19.sz./a], [19.sz./d], [1840b], [1864a], a [2. katonai f.] és [1911b] is. Futó halmát a [3. katonai f.] tévesen Vörös-halom névvel jelzi, ettől kezdve több térkép is hibásan ezt a nevet alkalmazza rá [4. katonai f.; 1950; 1961; 1978; 1979; 2000]. Az „eredeti” Veres-halom (29.) tőle északnyugatra kb. 800 m-re található. A [2. katonai f.] a halom déli szélében már tanyát ábrázol. Az [1950]-es térkép erdősávot még nem jelöl itt, [1961] viszont már feltünteti; ekkor a halom nyugati szélén már bemetszés volt.
- 4) A halom közepén törik meg a Szentes és Fábiánsebestyén között haladó határvonal, halmunk ennek egy határpontját képezi. A Határ út mentén (a halom nyugati felén) földút, akácerdősáv és mély csatorna húzódik (ez utóbbi [1978]-ban még nem volt meg). Keleti felén szántóföldi művelés folyik. Tetején háromszögelési betonpont van, ekörül leromlott állapotú, kis kiterjedésű löszgyepsáv maradt meg (lígeti zsálya).
- 5) 2 m; 88,9 [1992], 89,3 [1978; 1961], „96” [3. katonai f., 4. katonai f., 1950: elírás], „87,0” [1899]; 70×30

29. Veres-halom (Vörös-halom) EOV 750,021, 152,287 (37-214)

- 1) Vér-halom
- 2) „Veres halom” [18.sz./f; 1800; 1801; 1840a; 1840b; 1882b/72; 3. katonai f.; 1908/72], „Vár halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 78: 1837: elírás), „Vörös halom” [1847; 3. katonai f.: tévesen a 28-ikhoz is odaírva]⁹⁶, „Vér halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 42: 1861), „Veres v. Vér h.” (SZENDREY 1929, 236: 1864), „verhalom vagy vereshalom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 88: 1867), „Vöröshalom” (WOLF 1873; SCHUPITER 1926a, 19), „Ver halom, vagy Veres halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 124: 1880), „Veres halom.” [1882a/72], „Vérhalom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 62: 1886), „Vörös halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 268: 1891), „Vörös hal.” [4. katonai f.: tévesen a 28-hoz írva, de erre vonatkozik], „Veres hl.” [1899; 1900a; 1906], „Veres h.” [1911a], „Vörös hlm.” [1950: tévesen a 28-hoz írva, de erre vonatkozik], „Vörös-hlm.” [1961: tévesen a 28-hoz írva, de erre vonatkozik; 1979: csak névvel], „Vörös-halom” (ZSÍROS 1990, 87) [1978, 2000: tévesen a 28-hoz írva, de erre vonatkozik], „Vörös-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Vörös-halom” (ZSÍROS 1990, 87)
- 3) A Veker bal magaspartján áll. Vekerhát másik hat halmával halommezőt alkot (23–29.). A 19. századi néphagyomány még őrizte a halom eredetmondáját, miszerint azért nevezik Veres- vagy Vér-halomnak, mert csatában elesett emberek holttesteit rejti, vagyis testhalom lenne. Ennek emlékét mutatja az 1864-es Pesty Frigyes-féle helynévgyűjtés is: „*Veres v. Vér h. (»ide temették a csatában elesetteket«)*” (SZENDREY 1929, 236: 1864; ZSÍROS 1990, 87). Valószínűbb azonban, hogy a Veres elnevezés személynévi eredetű (KISS 1988, II. 753). Név nélkül [1770], az [1. katonai f.] (már szántóföldi környezetben), [1788c], [1864a], a [2.

---

⁹² MOL P 418. F. 55.: 1775

⁹³ MOL P 418. F. 55.: 1775

⁹⁴ MOL P 418. F. 60.: 1775

⁹⁵ MOL P 418. F. 61.: 1775

⁹⁶ MFM RégAd 851-82/1–2

katonai f.] és [1911b] is jelöli. Az [1961]-es térkép a halmot már csonkán ábrázolja, ugyanis a halomtestbe vágva halad a Szentest és Szarvast összekötő régi országút.

- 4) Halmunk ma is ezt a képet mutatja, északnyugati egyharmada az út szélesítése folytán elpusztult. Ezen a részen árok húzódik, szélén sűrű ördögcérna- és gatzengerrel. Tőle délre akácerdő terül el. Megmaradt része szántóföldi művelés alatt áll, így magassága évről évre csökken.
- 5) 2 m; 87 [1961], „89,3” [1899], „92” [3. katonai f.; 1950]; 70×60

30. Kettős-halom EOVS 749,342, 151,225 (37-231)

- 2) „halom” [1770: az írás nincs befejezve], „Mikecz Halma” [1788c: téves, a 25-re vonatkozik]; „Kettős = halom.” [2. katonai f.], „Kettős halom” [1882b/87; 1882a/87; 4. katonai f.; 1908/87] (SZÉLL 1941, 233), „Kettős hal.” [3. katonai f.], „Kettős-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Kettős hlm.”⁹⁷, „Kettős-halom” (ZSÍROS 1990, 87)
- 3) A Veker bal magaspártján emelték. Halompárja tőle közvetlenül nyugatra áll (31.). A fenti térképi hivatkozásokon kívül név nélkül [1770], az [1. katonai f.], [1788c], [1840b], [1864a], [1900a] és [1906] is feltünteteti.
- 4) A halom eredetileg sokkal magasabb volt, de felső részét teljesen elhordták, az [1961]-es térkép már lényegében jelenlegi állapotát mutatja. Csak elplanírozott alapja van meg, melyet majdnem teljes egészében leromlott löszgyep borít (ligeti zsálya). Tőle közvetlenül keletre tanya, délre a Szarvasi út, nyugatra földút és csatorna, északra a Veker völgye és a Veker-éri-főcsatorna húzódik. A kövesút szélén nyáriút mélyed a halom alapjába.
- 5) 1 m; 85 [1961], „90” [3. katonai f.; 4. katonai f.]; 40×35

31. Kettős-halom EOVS 749,253, 151,155 (37-231)

- 1) Tere-halom, Tére halma
- 2) „Tere halom” [18.sz./f], „Tére halma” [18.sz./h], „Kettős = halom.” [2. katonai f.], „Kettős halom” [1882b/87; 1882a/87; 1908/87] (SZÉLL 1941, 233), „Kettős hal.” [3. katonai f.], „Kettős-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Kettős hlm.”⁹⁸, „Kettős-halom” (ZSÍROS 1990, 87)
- 3) A Veker bal magaspártján ül. Halompárja tőle közvetlenül keletre emelkedik (30.). A Tere-halom ~ Tére halma név magyarázatához lásd a 8. halom leírását! A fenti hivatkozásokon kívül halmunkat név nélkül jelöli még [1770], az [1. katonai f.], [1788c], [1840b], [1864a], [1900a] és [1906] is. [1961]-ben kövesút felőli szélén 2 m mély bemetszést ábrázol a térkép, e bevágásban nyáriút fut. Már ekkor ültetett akácos borította felszínét.
- 4) A halom állapota az utóbbi időkben lényegében nem változott. Tőle közvetlenül keletre földút és csatorna, délre a Szarvasi út, északra a Veker völgye és a Veker-éri-főcsatorna húzódik, nyugatra szántóföld fekszik.
- 5) 1,5 m; 86 [1961]; 65×50

32. Ficsór-halom (Ficsor-halom) † EOVS 749,323, 151,621 (37-231)

- 2) „Ficsórhalom” (CSALLÁNY 1914, 17), „Ficsorhalom” (SCHUPITER 1926a, 29, 69; SCHUPITER 1926b, 31; CSALLÁNY 1928, 32; SCHUPITER 1931, 55, 56; ZALOTAY 1932, 61, 1. képmelléklet)
- 3) Vekerzugban, a Veker partján állt. Neve személynévi eredetű. A halom helyére vonatkozóan igen szűkszavúak a közlések, így több leírásból kell meghatározni a lelőhely fekvését. Zalotay Elemér a Veker-partra helyezi: itt van „ez a halmocska is Csongrádvármegyében, a Szentestől Kunszentmártonba vezető országut mentén, mely a vekerparti Ficsorhalom néven vonult a lelőhelyek katalógusába.” (SCHUPITER 1926b, 31); „Szentest-Ficsorhalom. (...) A Veker kanyarának déli csücskében, egyébként nyílt helyen elterülő lapos halom, hulladékhalom-

⁹⁷ MFM RégAd 851-82/1-2

⁹⁸ MFM RégAd 851-82/1-2

szerű keletkezés nyomait mutatja.” (ZALOTAY 1932, 61); „éppen a Veker mellett, a Vekerlapos északkeleti partján” (ZALOTAY 1939a, 45). Zalotay két térképén halmunkat a Vekerháton jelöli (SCHUPITER 1931, 55; ZALOTAY 1932, 1. képmelléklet).⁹⁹ Kovalovszki Júlia térképein következetesen a Szarvasi út mentére, Vekerzug déli szélére, a Veker jobb partjára helyezi (KOVALOVSZKI 1957, I.1, I.4, III. térkép). A szentesi terepbejárásokban részt vevő Marton Tibor is azt írja: „a Veker-zugban lévő Ficsor-halom”.¹⁰⁰ Az érdekes az, hogy Zalotay és Kovalovszki is a Veker-partra, Vekerzugba helyezi a halmot, viszont míg Zalotay a Kunszentmártoni út mentén írja le, addig Kovalovszki a Szarvasi út mentén ábrázolja. Mi itt egyelőre – a Kovalovszki-féle térképek után – saját térképünkön is a Szarvasi út mellé jelöltük a Ficsor-halmot, de a jövőben ennek tisztázásához további kutatások szükségesek. Elképzelhető az is, hogy halmunk azonos a vekerháti Kettős-halom keleti tagjával (30.). Zalotay Elemér a helyszínt és a halmot így festi le: „nem is olyan nagyon régen, még a Tisza-szabályozása előtt hatalmas kiterjedésű tónak a partja vonult el. A kiszáradt meder egykori széle pontosan megállapítható, (Vekerzug) melyen néhány méter, cca 5–6 méter, hosszúságban másfélméterre kiemelkedő keskeny halom húzódik meg. Egyetlen vetület, vagy elsimuló földhajlat sem tesz bizonyosságot arról, hogy ehhez a dombképződéshez a természeti erőknél valami kis közük is lett volna. Ez csakis mesterséges lehet és senki más nem hordhatta, mint az ember, aki ezen a tó parton tanyázott és itt élt ebben a mocsár birodalomban.” (SCHUPITER 1926b, 16). A lelőhelyen 1895-ben Jankó János végez először ásatást, majd Csallány Gábor folytatja (ZALOTAY 1932, 61). Területéről majdnem minden korból kerültek elő leletek, de újkőkori anyaga a legjelentősebb, minden bizonnyal tell volt (leletei csonteszközök, kovapengék, hálósúlyok, cserépedények, kőbalták, spondylus karperec stb.) (KOVALOVSZKI 1957, 10, 41, 44, 53, 66, 73).¹⁰¹ Halmunk ma már nincs meg, valószínűleg elhordták. Helyén szántóföld húzódik.

- 5) 1,5 m; helyén a kiemelkedés: 84 [1961]

33. Kullancsos-halom EOVS 737,165, 158,676 (37-121)

- 2) „...al...so / halom.” [18.sz./h: olvashatatlan], „Kulláncsós halom” [1800], „Kulántsos halom” [1801]
- 3) Bökényben, a Körös jobb partján, az egykori Körös-ág, a Csiga-ér szélén áll. Halmunk már a Tiszaugban van, így nem tartozik a Maros–Körös közti halmok rendszeréhez. Neve talán a hajdan itt nagy számban előforduló kullancsra (*Ixodes sp.*) utal (esetleg ragadványnévi, gúnynévi eredetű). A [4. katonai f.] még nem jelöl környékén tanyákat, [1950]-ben pedig már négy is volt körülötte. [1959]-ben északi szélén egy nyugat–keleti irányú bevágás volt. [1977]-ben szántó, [1979] idején az egész területet gyeppel borította, [1992]-ben már ismét szántó.
- 4) Ma egész felszíne szántó, tőle nyugatra csatorna húzódik, délre nem messze tanya áll.
- 5) 1 m; 81,7 [1979; 1977; 1959]; 60×30

34. Magos-Zalota (Magas-Zalota) † EOVS 738,002, 157,604 (37-122)

- 1) Zalotai-halom?
- 2) „Magos Zalota” [1840b] (ZALOTAY 1939a, 1. ábra), „Magos Zalota.” [1882b/30], „Magos Zalota” [1882a/30], „zalotai [halom]” (DERZSI KOVÁCS 1928, 16)
- 3) A Körös bal partján, árterületének Magos-Zalota nevű szigetén állt. Feltünteteti még az [1. katonai f.], a [2. katonai f.] és [1899] is. „A Tisza közvetlen közelségében csak egyetlen halma volt a szentesi határnak: a zalotai, amelyet azonban ármentesítési célokra elhordattak.” (DERZSI KOVÁCS 1928, 16). Ma már nyoma sincsen, a folyószabályozási munkálatokkal

⁹⁹ A szentesi Koszta József Múzeum őriz egyik fotónegatívot, melyet valószínűleg Zalotay Elemér készített (KJM Fotótár 4253). A kép egy 1935-ös kiállítási térképillusztráció, mely a Ficsor-halmot szintén Vekerháton tünteti fel.

¹⁰⁰ KJM RégAd 494-00, 26

¹⁰¹ MFM RégAd 1879-96, 126

---

teljesen elpusztították. Helyén a bökényi duzzasztóhoz tartozó utak és gyepek van, valamint a Körös-gát húzódik.

- 5) „44,00” (83,4) [2. katonai f.]

35. Kettős-halom EOV 745,127, 154,988 (37-213) (21. kép)

- 1) Rác-Tőkei-Kettős-halom, Rác-Kettős-halmok (a 119-kel együtt), Zöld-halom
- 2) „Kettős halom” [18.sz./g; 1840b; 1847; 4. katonai f.], „Rátz Tőkei Kettős halom” [18.sz./h], „Ratz kettős halmok.” [1800], „Rátz Kettős halmok” [1801], „Kettős Halom” [1840a], „Kettős-halom” [2. katonai f.], „Kettős halom” [3. katonai f.], „Zöldhalom” [1908/45], „Kettős h.” [1911a], „Kettős-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Kettős hlm.”¹⁰²
- 3) A Tőke-ér bal partján áll. Párja a ma már Nagytőkéhez tartozó Kettős-halom (119.), mely tőle északra kb. 250 m-re található.¹⁰³ Neveiben a rác szó a 18. század elején itt élt szerb lakosságra, a tőke kifejezés a középkori Tőke falura és későbbi határresznévre utal. Zöld-halom elnevezése talán személynévi eredetű. A fenti térképeken kívül az [1. katonai f.] és [1864a] is feltünteti. A [4. katonai f.] idején még teljes felszínét legelő borította, [1950]-ben már szántó.
- 4) Ma egész felszínét szántóföldként használják, ennek következtében folyamatosan kopik. Tőle nyugatra vasútvonal vezet, keletre szikes legelő húzódik.
- 5) 2,5 m; 88,3 [1962], „88,0” [1899]; 120×75

36. Disznó-halom EOV 744,768, 154,249 (37-213)

- 2) „Diszano halom” [3. katonai f.], „Disznóh.” [4. katonai f.], „Disznó-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Disznó hlm.”¹⁰⁴
- 3) A Tőke-ér bal partján ül. Neve talán a hajdani állattartásra utal (esetleg személynévi eredetű). A [2. katonai f.] név nélkül jelöli.
- 4) Egész felszínét szikes legelő borítja, csúcsán háromszögletű betonpontot helyeztek el. Tőle délre a Sarkadi-tanya telke fekszik, nyugatra vasútvonal húzódik.
- 5) 0,5 m; 85,0 [1962]; 115×30

37. Tető-laponyag † EOV 744,469, 153,443 (37-213)

- 2) „Tető laponyag” [18.sz./h], „Tető Laponyág” [1800], „Tető Laponyag” [1801]
- 3) A Tőke-ér bal magaspartján állt. Neve talán alakjára utal. Ma már nincs meg, valószínűleg az 1880-as években, vasútépítési munkálatok folytán pusztult el. Helyén a vasútvonal töltése halad, szélein árkokkal, két oldalán szántóföldekkel.
- 5) helyén a kiemelkedés: 84 [1962]

38. Dinnyés-halom EOV 743,235, 153,143 (37-124)

- 1) Tűzköves-halom
- 2) „Dinnyés halom” [18.sz./h; 1840b; 1882a/69; 4. katonai f.; 1911a], „Dinyés halom” [1800; 1801], „Dinnyés Halom” [1840a], „Diányés halom” [1847], „Dynies halom” [2. katonai f.; 3. katonai f.], „Dinnyés hl.” [1899], „Tűzköves halom” (ZALOTAY 1932, 84), „Dinnyés-hlm.” [1955; 1962; 1965; 1979; 1979a; 1992], „Dinnyés-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Dinnyés hlm.”¹⁰⁵

---

¹⁰² MFM RégAd 851-82/1-2

¹⁰³ KJM RégAd 510-00, 85; KJM RégAd 534-01, 21

¹⁰⁴ MFM RégAd 851-82/1-2

¹⁰⁵ MFM RégAd 851-82/1-2

- 3) A Görbe-ér és a Tőke-ér által körülvevett, árterületük által körülzárt egykori Dinnyés-sziget északi szélén áll. Neve személynévi eredetű (esetleg növénytermesztésre utal). A fenti térképeken kívül név nélkül az [1. katonai f.] és [1864a] is jelöli. Zalotay Elemér a területről szórványos bronzkori leletek előkerüléséről számol be (ZALOTAY 1932, 84). A terepbejárások során a szakálhádi kultúra, a kora bronzkor, a népvándorláskor és az Árpád-kor kerámiatöredékeit gyűjtötték a halomról és szűkebb környékéről.¹⁰⁶
- 4) Ma egész felszínét szántják, kivételt csak a csúcsán elhelyezett háromszögelési betonpont körüli gázos folt jelent.
- 5) 2,5 m; 85,9 [1992], 85,4 [1979; 1979a; 1962; 1955], „86” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „85,9” [1899], „87,7” [1950]; 100×50

39. névtelen halom EOVS 743,099, 151,601 (37-142)

- 3) Az egykori Görbe-ér jobb partján, a Hosszú-hát nevű földnyelv szélén áll. Név nélkül a [3. katonai f.] tünteti fel, szántón, tőle keletre és nyugatra tanyákkal, északra úttal és csatornával. [1977]-ben még egész területén szántóföld volt.
- 4) Ma teljes felszínét gyomos gyeppel borítja, csúcsán háromszögelési betonpontot helyeztek el. Tőle keletre és nyugatra tanya áll, északra dűlőút halad.
- 5) 1 m; 83,6 [1992], 82,8 [1979; 1961], 83,5 [1965; 1955], „85,4” [1950]; 65×35

40. névtelen halom EOVS 745,003, 151,749 (37-231)

- 3) A Veker-lapos északi részén, a Veker és a Tőke-ér árterülete által bekerített, egykori Dánháza-sziget nyugati szélén áll. Több térkép is feltünteti, így [18.sz./h], [1788d], [1800], [1801], [1859], [1864a] és a [3. katonai f.] is, de egyik sem névvel. A régebbi térképek azonban melléírják a Dánegyháza helynevet: „Dánegyháza” [18.sz./h], „Dánegyháza = háza” [1800], „Dánegyháza” [1801]. A hagyomány szerint a környéken volt a középkori Dánháza falu. Erről értesít Pesty Frigyes 1864-es helynévgyűjtése: „Dánháza, hajdan Daniháza (»Dániel nevű birtokosáról«)” (SZENDREY 1929, 235; 1864; ZSÍROS 1990, 93). A faluról a Petrák-krónika is beszámol: „Dani háza, vagy most dánháza, vagy úgy is nevezik szent lászlói sziget, ezen sziget, nevét egy szent lászlói igen nagy módú baromtartó gazdától költsönözte, a kit is Dánielnek hívtak, a melynek igen nagy akla volt, a ki ben a jószágát tartotta” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 126; 1880; ZSÍROS 1990, 47); „Dánháza Valamiki Kapolna forma Temploma lehetett de még a 1700 Esztendő előtt Szélyel hanyattatott. Lakosai mifélek voltak Bizontalan” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 301; 1870). Zsíros Katalin szerint Dánháza azonos lehet az 1453-ban (Dancsház) és 1472-ben (Danchház) említett Dancsház faluval (ZSÍROS 1990, 47–48; BLAZOVICH 1996, 85–86). A falu előtagja a régi magyar Dancs személynévre vezethető vissza, mely lehet a Dániel becézett formája is (BLAZOVICH 1996, 86). Az 1453-as oklevél Dancsházt Besenyővel azonosítja (HAAN 1870, 65); lásd az 57. halom leírását! A fentebb idézett régi kéziratos térképek és a 19. századi élő emlékezet szerint a középkori Dancsház (vagy Besenyő) falu birtoka kiterjedhetett Dánháza-szigetre is, vagyis a tárgyalt halom környékére. [1992]-ben még az egész halom területe szántóföld volt.
- 4) Ma teljes felszínét gyeppel borítja, csúcsán háromszögelési betonpontot helyeztek el. Tőle nem messzire, nyugati irányban a Hegedüs-tanya áll.
- 5) 1,5 m; 84,1 [1992], 83,6 [1965; 1961; 1955], „86” [3. katonai f.], „84,5” [1950]; 45×40

41. névtelen halom EOVS 746,572, 154,392 (37-213)

- 1) Liba-halom?
- 3) A Veker és a Tőke-ér közti hordalékkúp ormának északi szélén áll. Tőle kb. 250 m-re délnyugatra emelkedik a Jámor-halom (42.). Elképzelhető, hogy halmunk viselte a Liba-halom nevet; ehhez lásd a 164. halom leírását! A [3. katonai f.] rajta tanyát ábrázol. Az

¹⁰⁶ KJM RégAd 493-00, 47–48; MFM RégAd 1879-96, 181–182

[1899]-es térkép egyértelműen halomnak jelöli, ekkor már nem volt rajta tanya. Környezetében honfoglalás kori, kora Árpád-kori temető(k) feküdt(ek). Ehhez bővebben lásd a Jámbor-halom (42.) leírását!

- 4) Halmunk a folyamatos szántás miatt mára szinte elvesztette eredeti alakját. Tőle keletre a Buzi-tanya ma is áll.
- 5) 1 m; 90 [1962], „88,5” [1899]; 80×40

42. Jámbor-halom EOV 746,423, 154,141 (37-213) (13., 14. kép)

- 1) Tőkei-halmok (a 118-kal együtt; esetleg további más kistőkei halmokra is vonatkozhat?), Tőkei-halom, Magyar-Tőkei-halom, Nagy-halom, Tőke-halom, Alsó-Jámbor-halom?, Liba-halom?
- 2) „Tőkei halmok” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „Tőkei halmok” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „Tőkei halom” [18.sz./g; 1840c], „Magyar Tőkei halom” [18.sz./h; 1801], „Nagy-halom” [1784b], „Magyar Tőkei halom.” [1800], „Tőkei Halom” [1822], „Tőkei Halom” [1830a: csak névvel], „Tőke halom” [1840b; 1847], „Jámbor = halom.” [2. katonai f.], „Jámbor h.” [1911a] (SZENDREY 1929, 236.: 1864), „Jámbor halom.” [1882a/33: tévesen a 118-hoz írva, de erre vonatkozik], „Jambor halom” [3. katonai f.], „Jámbor hal.” [4. katonai f.], „Jámbor hl.” [1899; 1900a; 1906], „Alsó Jámborhalom” [1908/45: a 119-hez írva, de talán erre vonatkozik?], „Jámborhalom” (CSALLÁNY 1914, 45; ZSÍROS 1990, 47), „Jámbor halom” (ZALOTAY 1939a, 6. ábra), „Jámbor hlm.” [1950]¹⁰⁷, „Jámbor-hlm.” [1955; 1962; 1965; 1979; 1992], „Jámbor-halom” (FOGAS 2004, 259, 260, 262)
- 3) A Veker és a Tőke-ér közti hordalékkúp ormának északi felén áll, tőle kb. 250 m-re északkeletre is található egy halom (41.). Neveiben a tőke kifejezés a középkori Tőke falura és későbbi határrészre utal. Nagy-halom és Jámbor-halom neve személynévi eredetű, „Magyar” elnevezése a 18. század eleji állapotot őrzi, mikor a környéket a magyarok és rácok vegyesen lakták. Az első térképek Tőkei- és Magyar-Tőkei-halom néven emlegetik, de az 1860-as évektől a Jámbor-halom elnevezése lett általános, így szerepel Pesty Frigyes helynévgyűjtésében is: „*Jámbor h. (»birtokosa nevérol«)*” (SZENDREY 1929, 236: 1864). Lehet, hogy a Liba-halom nevet is viselte; ehhez lásd a 164. halom leírását! Halmunkat név nélkül az [1. katonai f.], [1864a] és [1911b] is jelöli. A területen honfoglalás kori, kora Árpád-kori temető(k) területnek el, „*a halomtól K-re lévő magas homokháton 1902, 1929, 1931-ben kb 30 sirt tárt fel Csallány G. A temetőben lovas sirok is voltak.*” (KOVALOVSKI 1957, 68; FOGAS–BÁCSMEGI 2002, 36).¹⁰⁸ (A lelőhelyet Liba-halom néven is említik, pontosabb helymegjelölés nélkül, így ez az 41. és az 42. halomra is vonatkozhat.) Paszternák István bővebben ír e lelőhely beazonosítási nehézségeiről és a leletek előkerülési körülményeiről (PASZTERNÁK 2000b, 72–74). A területen 2002-ben Langó Péter és Türk Attila végzett hitelesítő ásatást (LANGÓ–TÜRK 2004, 193–195). [1908/56] még teljes felületén szőlőt jelez.
- 4) Jelenleg felszínének legnagyobb részét elgyomosodott, gázos gyep borítja, körben széles akácsáv koszorúzza. Csúcsán háromszögelési betonpont van. Testébe a róák várat kotortak. A halom lábának szélét és egész környékét szántják.
- 5) 6,5 m; 96,0 [1992], 96,1 [1979; 1965], 95,5 [1962; 1955], „95” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „94,5” [1899], „98,2” [1950]; 100×85

43. névtelen halom EOV 746,227, 153,638 (37-213)

- 3) A Veker és a Tőke-ér közti hordalékkúp ormának nyugati szélén található. Tőle közvetlenül délre áll a Tőkei-laponyag (44.). Helyszíni megfigyelés alapján halomnak látszik, de tényleges voltára további vizsgálatok szükségesek.

¹⁰⁷ MFM RégAd 851-82/1–2

¹⁰⁸ MFM RégAd 1879-96, 190–191; KJM RégAd 510-00, 48–49, 78

-
- 4) Teljes felszínét régóta szántják, ezért az egyébként is nagyon alacsony halom mára elvesztette eredeti jellegét, teljesen besimul környezetébe. Tőle közvetlenül keletre vezet az Aradi út, emellé akácsort ültettek.
  - 5) 0,5 m; 86 [1962]; 30×30

44. Tőkei-laponyag EOVS 746,183, 153,551 (37-213)

- 2) „Tőkei Laponyag.” [18.sz./h], „Tőkei Laponyág” [1800], „Tőkei Laponyag” [1801]
- 3) A Veker és a Tőke-ér közti hordalékkúp ormának nyugati szélén emelték. Tőle közvetlenül északra is található egy halom (43.). Neve a középkori Tőke falura és későbbi határrészre utal. Az [1. katonai f.], [1788d], a [2. katonai f.], [1864a] és a [3. katonai f.] is jelöli, mindegyik név nélkül. [1962] a tetején egy fát jelöl, egyébként az egész szántóföld.
- 4) Ma is teljes felszínét művelik, így folyamatosan veszít magasságából. Tőle közvetlenül keletre halad az Aradi út, emellett akácsor húzódik. Tőle délre már szikes legelő terül el.
- 5) 1 m; 86,5 [1962]; 70×30

45. Rác-halom EOVS 746,961, 152,479 (37-213)

- 1) Hegyes-halom, Rác-féle-halom
- 2) „Hegyes halom” [18.sz./g; 18.sz./h; 1800; 1801], „Ráz = halom.” [2. katonai f.], „Ráz halom” [3. katonai f.], „Rác halom” [4. katonai f.], „Rác h.” [1911a], „Rác-féle halom” (CSALLÁNY 1928, 32), „Ráz-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Rác halom”¹⁰⁹
- 3) A Veker és a Tőke-ér közti magaslaton, a Veker-lapos északi részének partján áll. Tőle nyugat-délnyugatra kb. 400 m-re is van egy halom (46.). Rác elnevezése személynévi eredetű, a Hegyes-halom név egykori alakjára utal. Az [1. katonai f.] még gyepterületen mutatja. A [2. katonai f.] már jelöli rajta a Rác-tanyát, ez [1978]-ban (a halom déli felén) még megvolt, [1992]-ben viszont már nem tüntették fel. [1961]-ben a tanyatelek szélén, a halom testében egy 1,4 m mély bevágás volt, ennek ma nem látszanak nyomai.
- 4) Jelenleg a halom egész felszínén szántóföldi művelés folyik.
- 5) 1,5 m; 87 [1961]; 75×40

46. névtelen halom EOVS 746,553, 152,362 (37-213)

- 3) A Veker-lapos északi részének magaspartján ül. A tőle délkeletre emelt másik öt halommal egy halomsort képez (46–51.); ezt az [1. katonai f.] jelzi (ekkor még gyepterületen, a [2. katonai f.] idején már szántó). Halmunkat ezen kívül [1788d], [1840b], [1864a], a [3. katonai f.] és [1911b] is feltünteti.
- 4) Csúcsán háromszögletes betonpontot helyeztek el. Teljes felszínét szántják. Tőle közvetlenül délnyugatra halad az Aradi út, emellett ültetett akácsor húzódik.
- 5) 1 m; 85,7 [1992], 86,2 [1962]; 75×55

47. névtelen halom EOVS 746,703, 152,057 (37-213)

- 3) A Veker-lapos északi részének magaspartján áll. Az itt emelt másik öt halommal egy halomsort alkot (46–51.); ezt az [1. katonai f.] jelzi (ekkor még gyepterületen, a [2. katonai f.] idején már szántó). Halmunkat a [3. katonai f.] és [1911b] is feltünteti.
- 4) Tőle északkeletre az Aradi út vezet, ennek széleire akácsort ültettek. A halomnak már régóta teljes felszínét szántják, ezért eredeti magasságából sokat veszített. A további művelés a halmot veszélyezteti.
- 5) 1 m; 84,5 [1961]; 40×30

---

¹⁰⁹ MFM RégAd 851-82/1-2

---

48. névtelen halom EOVS 746,824, 151,789 (37-231)

- 3) A Veker-lapos északi részének magaspartján ül. Az itt emelt másik öt halommal egy halomsort képez (46–51.); ezt az [1. katonai f.] jelzi (ekkor még gyepterületen, a [2. katonai f.] idején már szántó).
- 4) Teljes felszínén szántóföldi művelést folytatnak, ezért mára elvesztette eredeti jellegét, formáját, egészen besimul környezetébe. A további művelés a halom létét veszélyezteti.
- 5) 0,5 m; 84,5 [1961]; 30×30

49. névtelen halom EOVS 747,055, 151,683 (37-231)

- 3) A Veker-lapos északi részének magaspartján áll. Az itt emelt másik öt halommal egy halomsort alkot (46–51.); ezt az [1. katonai f.] jelzi (ekkor még gyepterületen). A [2. katonai f.] idején már szántották. A [4. katonai f.] szántónak mutatja, [1950]-ben már tanya állt mellette. Halmunkat feltünteti még [1800], [1840b] és [1864a] is.
- 4) Tőle közvetlenül nyugatra a Héjja-tanya áll, telkének sarka a halomra is felhúzódik, itt akácfa nőnek. Többi részét szántják, ezért mára sokat veszített eredeti magasságából.
- 5) 1 m; 86,2 [1992; 1961], „88” [3. katonai f.], „88,8” [1950]; 60×45

50. névtelen halom † EOVS 747,182, 151,425 (37-231)

- 3) A Veker-lapos északi részének magaspartján állt. Az itt emelt másik öt halommal egy halomsort képez (46–51.); ezt az [1. katonai f.] jelzi (ekkor még gyepterületen, a [2. katonai f.] idején már szántó). Halmunkat a [18.sz./h]-s térkép is feltünteti. Az idők folyamán valószínűleg elszántották, terepi megfigyelés során már nem észleltem.
- 5) helyén a szintvonal: 84,5 [1961]

51. névtelen halom † EOVS 747,386, 151,184 (37-231)

- 3) A Veker-lapos északi részének magaspartján emelkedett. Az itt emelt másik öt halommal egy halomsort alkot (46–51.); ezt az [1. katonai f.] jelzi (ekkor még gyepterületen, a [2. katonai f.] idején már szántó). [1961]-ben teljes felszíne szántó volt. [1978]-ban már egy tehenészet területén belül állt, tőle közvetlenül nyugatra kerítés húzódott, és még az [1992]-es térkép is ezt az állapotot mutatja.
- 4) A halmot azóta a tehenészet terjeszkedése során elhordták; helyét ma gaz, takarmány és tehéntrágya borítja.
- 5) 1 m; 86 [1961]; 60×35

52. Nagy-Koszorús † EOVS 742,001, 148,735 (37-142)

- 2) „Nagy Koszorús” [1798]
- 3) A Kurca bal parti árterületének szélén volt. Tőle délre kb. 300-re állt kisebb párja, a Koszorúdomb (53.). Neve talán alakjára utal. Ma már nyomát sem találtam, valószínűleg már régebben elhordták. Helyén ma feltöltődött bányagödör, szemételep, gaz, illetve aszfaltút van.

53. Koszorúdomb † EOVS 742,044, 148,542 (37-142) (15. kép)

- 1) Kis-Koszorús, Koszorús-halom, Koszorúdomb, Akasztódomb
- 2) „Koszorúdomb” [18.sz./h], „Kis Koszorús” [1798], „Koszorúhalom” [1800]
- 3) A Kurca bal parti árterületének szélén állt. Tőle kb. 300 m-re északra emelkedett párja, a Nagy-Koszorús (52.). Koszorú(s) elnevezését valószínűleg alakjáról kapta. A fenti térképeken kívül név nélkül az [1. katonai f.], [1788d] és [1878a/1] is feltünteti. Halmunkat még a 20. században is Koszorúdombnak nevezték, és kb. 3 m magas lehetett. Rajta 1969-ig a Siposféle, téglából épült szélmalom állt, melynek tetőszerkezetét az 1940-es években

lebontották.¹¹⁰ A szélmalom már 1840 előtt is létezett, a Seress-féle várostérkép [1840b] ugyanis sematikusan egy malmot ábrázol itt, mellé pedig a „Szélmalom” megjegyzést írta (a halom közvetlen környékét [1858b] is „Szélmalom”-nak nevezi és a malmot a [3. katonai f.] is feltünteti). A hagyomány úgy tartja, hogy a malom megépítése előtt itt állt a város kivégzőhelye, Akasztó-domb elnevezése ennek emlékét őrizte meg, és a helyiek szerint Csallány Gábor rajta a bitófa nyomát is megtalálta. 1955-ben a szélmalmot és a halmot Csalog József is megvizsgálta, és a következőket jegyezte fel róla: a malom tetőszerkezetének bontásakor „szedtek le falaiból is k. b. 2 métert. – Ma lapos cementezett teteje rom. – Jelenlegi tulajdonosa, a Malomipari Egyesülés nem gondolja, északi oldalán a falazás, ill. téglaburkolat egy darabon levált és ezért le akarják bontani. – Most kettő pár daráskővel van felszerelve, régebbi felszerelésével széthordták. Dombháton áll, ahol a népmonda szerint régen a város kivégzőhelye állt. Lefényképeztem”.¹¹¹

- 4) Halmunknak ma nyomát sem lehet látni, a molnár háza azonban még áll, és jelenleg is lakott. A területen szeméttel feltöltött bányagödör és gaz van.
- 5) 3 m; helyén a kiemelkedés: 84 [1977]

54. névtelen halom EOVS 743,567, 149,045 (37-142)

- 3) Nagyhegy nyugati részén található. Az [1840d]-s térkép egy kisebb méretű halomnak tünteti fel, tőle közvetlenül északra egy kunyhót is ábrázol. Körülötte mindenhol szőlőültetvények voltak. [1961]-ben rajta kis épületet („Jaksa-tny.”), területén kerteket jelölnek.
- 4) Ma is majdnem teljes egésze elkerített magánterület, oldalában pedig egy hétvégi ház van. Az egyébként is eléggé alacsony halom erősen csonka, több helyen bevágások tarkítják, felszínének nagy részét gaz borítja. Mindenfelől kiskertek, szőlő, gyümölcsös és bejáróutak veszik körül.
- 5) 0,5 m; 86,5 [1961]; 55×25

55. Soós-halom EOVS 744,649, 148,302 (37-231)

- 1) Petrák halma, Petrák-halom, Soós-domb
- 2) „Petrák Halma” [1798], „Petrák halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 42: 1861), „Petrák halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 88: 1867), „Sóshalom” (SCHERG 1928, 299), „Soós halom” (ZALOTAY 1934)¹¹², „Soós-halom”¹¹³, „Sós-hlm.” [1961; 1992]
- 3) Nagyhegy északi szélén, a Veker-lapos déli magaspártján áll. Tőle kb. 250 m-re északnyugatra emelkedik a Náda-halom (56.). Nevei személynévi eredetűek. Az [1840d]-s térkép már épületet jelöl rajta, körülötte pedig mindenhol szőlőt. A „kúriát” ezután [1864a], [1882b/110], [1882a/110], [1908/110] és [1961] is feltünteti, [1906] viszont csak a halmot ábrázolja. A birtok nem csak halmáról, hanem öreg fáiról is híres volt: „Az ú. n. »nagy hegy«-en megemlítendő még a sóvári Soós-családnak 200 év óta tulajdonában lévő »Sóshalom« szőlőfái, melyek közel 200 évesek” (SCHERG 1928, 299). Csalog József 1955-ben megjegyzi: „tetején lakóépület és fásított park áll”.¹¹⁴ Szemléletesen festi le Zalotay Elemér halmunk hangulatát az 1930-as években: „Tekints körül a Nagyhegy szélén ágaskodó Soós halom kúpjáról, csodálkozva tapasztalod, hogy amerre a szem ellát, teknőalakú mélyedés homorú fenekén baktat pillantásod. Ime a Vekerlapos. Egykori hatalmas tó feneké, amelyet úgy ülnek meg partjain és sekélyebb részein az ősemlék építményei, a halmok, mint elhullott ló tetemét a keselyűk a sivatag homokjában.” (ZALOTAY 1934, 39).

¹¹⁰ Szabó Andrásné 1917-es születésű (a gyűjtéskor 84 éves) szentesi lakos szóbeli közlése.

¹¹¹ KJM RégAd 149-84

¹¹² KJM RégAd 149-84

¹¹³ KJM RégAd 149-84

¹¹⁴ KJM RégAd 149-84

- 4) A tájat azóta erősen átalakították... A halmon épült ház falmaradványai az 1980-as években még látszottak. Azóta ezt is lebontották, az öreg fákat kivágták; helyét elplanírozták, a halom oldalait és széleit legyalulták. Csúcsán háromszögelési betonpont van, emellé vezetékoszlopot szúrtak le. A Soós-halom így is tekintélyes méretű, impozáns halom. Körülötte elkerített kiskertek húzódnak díszfákkal és gyümölcsösökkel.
- 5) 4,5 m; 91,8 [1992], „45,02” (85,4) [2. katonai f.], „87,5” [1899]; 50×40

56. Nádai-halom EOV 744,818, 148,506 (37-231)

- 1) Orgovány-halom, Orgoványi-halom, Mecs-halom, Nádai-domb
- 2) „Orgovany halom.” [18.sz./h], „Orgovany Halom” [1798], „Orgovan halom.” [1800], „Orgovány halom” [1801], „Orgoványi halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 42: 1861), „Orgovány h.” (SZENDREY 1929, 236: 1864), „Orgován halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 88: 1867), „Orgóvany halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 62: 1886), „Mecs [halom]” (DERZSI KOVÁCS 1928, 16; ZALOTAY 1932, 62), „Nádai-halom”¹¹⁵, „Náday-halom”¹¹⁶
- 3) Nagyhegy északi szélén, a Veker-lapos déli magaspártján ül. Tőle kb. 250 m-re délkeletre áll a Soós-halom (55.). Nevei személynévi eredetűek. Név nélkül jelöli a [3. katonai f.]. A 18–19. században körülötte mindenfelé szőlő volt. [1798], [1840d], [1864a], [1882b/110], [1882a/110] és [1908/110] épületet ábrázolnak rajta. A halmot 1955-ben Csalog József is vizsgálta, épületet nem említ rajta,¹¹⁷ és az [1961]-es térkép sem jelöl csak fákat. Közben megint építettek rá egy nyaralót, amit [1978]-ban már feltüntettek.
- 4) Halmunk ma igen elhanyagolt állapotban van, tetején rozoga, fából készült nyaraló áll, kitört ablakokkal, lelakatolt ajtóval. Az épület alapjait a halomba betonozták. Északi lejtőjének tövében régi kis téglaviskó található. A halom egész felszínét akácerdő borítja, gazos aljnövényzettel. Körülötte szántóföldek, kiskertek húzódnak.
- 5) 3,5 m; 88 [1961]; 55×25

57. Besenyő-halom EOV 745,968, 148,156 (37-231) (18. kép)

- 1) Besenyő halma, Besenyő, Besenyői-halom
- 2) „Besenyő Halma” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „BeJenyő halma.” [18.sz./h], „Befenyoe Halom” [1798], „Besenyő halma” [1800; 1801], „Besenyő” [1822], „Besenyő.” [1830a: csak névvel], „Besenyő halom” [1840b; 1847; 1882b/111; 1882a/111; 1908/111] (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 263: 1891; ZSÍROS 1990, 32), „Besenyő Halom” [1840a], „Besenyői halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 36: 1861), „Besenyő” [1864b/1], „Besenyőhalom” (WOLF 1873; ZSÍROS 1990, 40), „Bessenő halom” [1879], „besenyő halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 57: 1886), „Bessenő hl.” [1900a], „Besenyő hl.” [1906], „Besenyő h.” [1911a], „Besenyő h” [1911b] (ZALOTAY 1939a, 1. ábra), „Bessenőhalom” (GÁRDONYI 1914, 394), „Besenyő[halom]” (SCHUPITER 1926a, 12), „Besenyő-hlm.” [1950; 1961; 1979: csak névvel]
- 3) A Veker-lapos déli részén, a magaspárt szélén ül, négy szentesi határreszt: Szentlászló Nagynyomás, Nagyhegy és Kistőke találkozási pontja. A fenti térképi adatokon túl név nélkül jelöli még az [1. katonai f.] (még gyepterületen), [18.sz./c], [1788d], [1864a] és a [2. katonai f.] (már szántóföldön) is. Közvetlenül a halomtól északra vezet a Szentés és Szarvas közötti régi országút. Az [1800]-as és az [1801]-es térkép az út mindkét oldalán elhelyezkedő „iker-halomnak” ábrázolja. Hegedűs Katalin szerint eredeti magassága 7-8 m lehetett, átmérője pedig nem haladhatta meg a 40 m-t (HEGEDŰS 1977, 5). A halom eredetéről a néphagyomány a következőket mondja: „*A tanyaiak hite szerint besenyők laktak a vidéken, és ők hordták össze*” (ZSÍROS 1990, 88). A középkorban a Besenyő-halom környékén tényleg állt egy Besenyő (vagy más néven Dancsház) falu, ezt viszont valószínűleg letelepített kunok

¹¹⁵ KJM RégAd 149-84

¹¹⁶ KJM RégAd 149-84

¹¹⁷ KJM RégAd 149-84

lakták (PASZTERNÁK 2000b, 82–83); a nevet egy 1453-as birtokadományozó oklevél említi Bezenew alakban (HAAN 1870, 65; BLAZOVICH 1996, 59) (lásd a 40. halom leírását is!). A halomról a Petrák-krónika is megemlékezik: „Az 1566^{tk} Esztendőben a Töröktől való félelemből Az Órodi Káptalan minden kintseit s irományait Zent Lászlorahordták mivel Zent Lászlót az Orodi káptalan bírta és a Zent Lászlói határban eső Besenyőben egy kriptájban rejtették melyek mái napig is ottan lapanganak. Ámbár az emberi kezek a hagyomány szájrol szájra mardása után a mái időben úgy nevezet Besenyői halmot tsak nem fenéig ki ásták de a sok ember tsontókon kívül sem másra nem akadtak.” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 35–36: 1861). Szívós Béla beszámolója szerint „a Besenyő-halomban »kőkamrát«, edényeket, csontokat találtak” (PASZTERNÁK 1997a, 83; GÁRDONYI 1914, 394). Az említett kripa (kőkamra) a későbbi leletmentő ásatás során a középkori falu templomának bizonyult. 1975-ben ugyanis földterhordás miatt a halom és a lelőhely veszélybe került, így régészeti feltárássra került sor, melyet Hegedűs Katalin végzett (HEGEDŰS 1977; HEGEDŰS 1978).¹¹⁸ A halom tetején megtalálta a döngöltagyag- és téglalapozású, egyhajós, félköríves szentélyzáródású, Árpád-kori templom maradványát, körülötte pedig temetőjének melléklet nélküli sírjait. Feltárta továbbá a Körös-kultúra telepének részleteit. A halmot az újkőkori település földjéből és a környező területek anyagából emelték, három különböző felhordási rétegben. „A 3 eltérő színű felhordási héjből a legalsót kivéve kettő csúcsa az erózió miatt teljesen hiányzott.” (HEGEDŰS 1977, 5) Hegedűsnek sikerült feltárnia a halom központi sírkamráját is, mely három rablógödör közé ékelődött. Az „egykori felszínből mélyítették le a sírgödör lefelé szűkülő kerek aknáját. A padkásan kiképzett sírkamrához vezető akna száját gerendákból kialakított fedővel takarták le, hasonlóan a kútkávak nyílását fedő deszkákból kialakított nyílászárhoz. Természetesen a felhordott hatalmas földtömeg idővel ezt a sírakna-záró gerendaszerkezetet összeroppantotta. A téglalapalakú, gerendával bélelt sírbolt Ny-K-i tájolású volt. Benne egy nyújtott helyzetben hátára fektetett 40 év körüli férfi váza feküdt, arccal keletnek. Könyökben behajlított jobb karját medencéjére fektették. Az egyik rablógödörrel rátaláltak a sírra”, ezzel a csontvázat is erősen megbolygatták. „A sírbolt mélysége az egykori felszíntől mérve 140 cm volt. Felszedéskor a koponya alól és mellől, valamint a váll környékéről vörös okkernyomok kerültek elő. A váz koponyája körül és a felkar csontok felső harmada mellett barnás színű szerves korhadék volt megfigyelhető, színe és állaga erősen elütött a famaradványokétól. Feltevésem szerint ez a szerves lepedők bőr, vagy szőrme korhadásából származhat. A vázcsontokat fehéres színű szerves lepedék borította, ez esetleg az elkorhadt nemez vagy gyékény szemfedő maradványa lehet.” (HEGEDŰS 1977, 8) A sír csontmaradványainak embertani vizsgálatát K. Zoffmann Zsuzsanna végezte el (K. ZOFFMANN 1978).

- 4) A halom – nagy történeti jelentősége ellenére – igen elhanyagolt állapotban van. [1961]-ben még aránylag ép volt. Azóta északi egyharmadát az országút szélesítésekor, déli harmadát pedig földkitermelés és gázvezeték-fektetés következtében pusztították el. Déli falából ma is középkori téglák és cserepek lógnak ki. Felszínét és az út árkat gyom és degradált löszgyep borítja (töviskés imola), valamint bokrok és fák nőnek. A halom fölött távközlési vezetékét húztak. Csúcsán háromszögelési betonpont áll. Szűkebb környezetében főleg szántóföldek, főlíasátrak vannak.
- 5) 3 m; 87,3 [1992], 86,7 [1961], „91” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „87,5” [1899]; 55×40

58. Bécs halma EO V 746,848, 147,832 (37-233)

- 1) Bécs-halom, Kis-halom
- 2) „Bécs halma” [18.sz./h; 1800], „Kis Halō / alias / Béts halon” [1798], „Béts halma” [1801]

¹¹⁸ MFM RégAd 1879-96, 115; KJM RégAd 494-00, 23–24

- 3) A Veker és Kórógy közti lösztábla nyugati részének magasabb térszínén áll. Nevei személynévi eredetűek, Kis-halom elnevezése méretére is utalhat. A [4. katonai f.] idején még szántó borította, [1950]-ben már tanya állt rajta.
- 4) A tanya ma is megvan, telke majdnem az egész halomra kiterjed. A halom lakóház alól kinyúló részeit gyeper, gaz és akác borítja, tőle nyugatra dűlőút és csatorna vezet.
- 5) 1 m; 84,5 [1961]; 60×40

59. Tési Péter halma EO 746,712, 148,741 (37-231) (34. kép)

- 1) Tési halma, Kis-halom
- 2) „Tési Péter halma” [18.sz./h], „Tési halma” [1800], „Kis-halom” (ZSÍROS 1990, 88), „Kishalom”¹¹⁹
- 3) A Veker-lapos déli magaspártján ül. Tési nevei személynévi eredetűek, a Kis elnevezés méretére utal. Név nélkül az [1. katonai f.] (még gyepterületen), [18.sz./c], [1801], [1864a], a [2. katonai f.] (már szántóként), a [3. katonai f.], [1882b/99], [1882a/99] és [1906] is feltünteti. Tőle északra vezet a Szentes és Szarvas közötti régi országút. Felszínén és szűkebb környékén szakálhát, szkíta, szarmata, népvándorlás kori és Árpád-kori cseréptöredékeket gyűjtöttek.¹²⁰
- 4) A halom csúcsán háromszögelési betonpont áll, ekörül gázos gypsáv húzódik, egyébként teljes felszínét szántják. Tőle délre földút és csatorna, nyugatra felszíni termálfűtővezeték, valamint aszfaltút vezet.
- 5) 3 m; 87,3 [1992], 87,2 [1979; 1965; 1955], 86,6 [1961], „89” [1950]; 90×75

60. Szentlászlói-halom † EO 748,031, 149,116 (37-231)

- 1) Szentlászló-halom
- 2) „Sz. Lászlói Halom” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „Sz. Lászlói halom.” [18.sz./c], „Sz.Lászlói halom.” [1800], „Sz: Lászlói halom” [1801], „Szt Lászlói halom” [1864b/1], „Szent László = halom.” [2. katonai f.], „Szent Laszlo halom” [3. katonai f.], „Szt. László hal.” [4. katonai f.], „Szent László halom” (SZÉLL 1941, 233), „Szent László-halom” [1950], „Szt. László-hlm.” [1961], „Szent László-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Sz.lászló”¹²¹
- 3) A Veker és a Kórógy közti lösztábla nyugati részén, magasabb térszínén állt. Nevei a középkori Szentlászló falu és későbbi határrész nevét őrizték meg. Név nélkül [1864a] és [1911b] is feltünteti. Az [1864a]-s térkép a szentlászlói gazdaság udvarán, körülötte kilenc épülettel, szántóföldi környezetben ábrázolja. A [3. katonai f.] idején déli oldalában földút vezet, körülötte szántók vannak. [1961]-ben tőle közvetlenül nyugatra és rajta tanyatelek volt, mellette tévesz-épületek álltak, délre földút haladt. Az [1978]-as térkép is hasonló állapotot mutat.
- 4) A terület ma már a földdel egyenlő, a halmot időközben elhordták: „*mára gyakorlatilag megsemmisült, terepbejáráson nyomát sem találtuk*”.¹²² Helyén szántóföldek és fóliasátrak vannak.
- 5) 2 m; 87,5 [1961], „90” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950]; 60×50

61. Szentlászló halma EO 747,297, 149,631 (37-231)

- 2) „Szent László halma” (BALOGH 1887, 14. szám)
- 3) A Veker-lapos déli részén, a magaspárt legszélén állt. Jelöli [18.sz./c], [18.sz./h], az [1. katonai f.], [1801], a [2. katonai f.], [1882b/100] és [1899] is, nevét viszont egyikük sem tünteti fel. Az [1. katonai f.] tanúsága szerint Veker felőli részét a víz elmosta. Egyes térképeken mellette a Szentlászlói-telek megjegyzés olvasható („Sz.Lászlói Telek” [1800],

¹¹⁹ MFM RégAd 1879-96, 181

¹²⁰ MFM RégAd 1879-96, 181; KJM RégAd 494-00, 46

¹²¹ MFM RégAd 851-82/1-2

¹²² KJM RégAd 494-00, 26; MFM RégAd 1879-96, 192

„Sz: Lászlói Telek” [1801]). A középkori oklevelek is beszámolnak Szentlászló faluról, mely valóban e határrészben feküdt. 1935-ben Csallány Gábor nagy valószínűséggel e halmon tárta fel a falu templomát és templom körüli temetőjét, az ásatás dokumentációi azonban mára elvesztek (BLAZOVICH 1996, 278). A templom helyét 1957-ben Csalog József is beazonosította (PASZTERNÁK 2000b, 76). Az egykor a halmon állt templom történetét 1887-ben Balogh János foglalta össze: „Szentestől északkeletre, a Veker öblének balpartján, egy halomnak a maradványa áll, melyet ma is Szent László halmának hívnak. Többi részét elmosta a Veker vizének sodra, még mikor folyó volt. (...) Ennek a halomnak a tetején állott Szent László falvának temploma s a tőle keletnek eső magaslaton a falu terület el (...) 1573-ban a csanádi püspökség székhelye török kézre került, az aradi káptalan, mely ezen püspökséghez tartozott, féltettebb kincseit a szent-lászlói templom sirboltjába rejtette. Innen maradhatott fenn a nép közt azon szájhagyomány, hogy e halom alatt nagy kincs van elrejtve; s hiszékeny babonás emberek, éjnek idején, most is megáskálják e halomnak hol az oldalát, hol a tetejét.” A falu pusztulása után „A halomtetőn azért még állott a templom, homlokzatos tornyával a víz felé fordulva. Mintha szétszóródott hiveit várta volna vissza! Végre is nem az idő pusztította el, de a föld mozdult ki alóla. A halmot addig-addig szakgatta a Veker, mig nem 1752. év nagypéntek napján bedőlt a torony a folyóba.” (BALOGH 1887, 14. szám). A Petrák-krónika erről így számol be: „Szent László, melynek szent egy házaaz 1700^{dik} Esztendő elején a Vekerbe dült mivel épen a partyára volt építve Lakossai Reformátusok vóltak Földes Ura az Orodí Képtalan volt egész a Tizenhatodik század hetedig tizedéig a Falu el púsztulássa után Lakossai Szentesre költöztek.” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 42–43). A halomnak [1961]-ben és [1978]-ban víz felőli részét elmosva ábrázolja a térkép, tetején fák álltak, tőle északra csatorna, délre az országút nyáriútja vezetett. Az 1980-as évek közepén, a Termál-tó építésekor a halom túlnyomó részét elpusztították.

- 4) Mára szinte semmi sem maradt belőle, egy kb. 0,5 m magas és 3 m hosszú csonkot leszámítva. Itt erdősáv és óriási gaz található. Tőle közvetlenül északra a Termál-tó fekszik, délre kövesút vezet.
- 5) 2 m, ma már csak 0,5 m; 87,0 [1965; 1961; 1955], „86,0” [1899], „89,0” [1950]; 90×25

62. névtelen halom EOVS 747,631, 150,358 (37-231)

- 3) A Veker-lapos keleti részén, magaspártjának legszélén áll. Az [1. katonai f.] jelöli, gyepterületen, víz felőli részét a Veker már ekkor elmosta. Szintén név nélkül jelöli [18.sz./c], [1800] és [1801] is. [1950]-ben nyugati szélében még tanya állt.
- 4) Ma már nagyon csonka állapotban van, az ártér felől a Veker vizei, a tőle közvetlenül keletre haladó országút felől pedig a földkitermelési munkálatok, útszélesítések pusztították. Felszínének nagy részét akácsáv és gaz borítja, fölötte távközlési vezeték húzódik. Nyugati lábánál szántóföldek terülnek el, keleti oldalában árok és aszfaltút vezet. Keserves állapota ellenére értékes növénytársulásoknak ad otthont (villás boglárka, tövisek imola, taréjos búzafű).
- 5) 1 m; 85,5 [1961]; 80×20

63. névtelen halom EOVS 748,336, 150,292 (37-231)

- 3) A Veker és Kórógy közt elterülő lösztáblán, a szentlászlói ér jobb partján emelkedik. Tőle közvetlenül délkeletre áll párja is (64.). Név nélkül a [3. katonai f.] és a [4. katonai f.] jelöli. 1932–33-ban e két halmon tárt fel Csallány Gábor egy kora Árpád-kori (11. századi), összesen 112 sírból álló temetőrészletet. Leírása szerint ekkor még mindkét halom kb. 2 m magas volt (PASZTERNÁK 1997a, 91).¹²³ A leletanyagot később Széll Márta tette közzé

¹²³ Csallány Gábor: *Szentes-Szentlászló. Ásatási dokumentáció*. Kézirat. Szentes 1933 körül. KJM RégAd 164-84; MFM RégAd 1879-96, 192–193; KJM RégAd 494-00, 27–28

(SZÉLL 1941, 233). A temető valószínűleg Szentlászló középkori faluhoz tartozott (ehhez lásd a 61. halom leírását!).

- 4) A halmot mára a felismerhetetlenségig elszántották, teljes felszínét művelik, nyomai már alig tapasztalhatók.
- 5) 2 m, ma már csak 0,5 m; 85 [1961]; 60×30

64. névtelen halom EOVS 748,412, 150,237 (37-231)

- 3) A Veker és Kórógy közt elterülő löszláblán, a szentlászlói ér jobb partján áll. Tőle közvetlenül északnyugatra található párja is (63.), valamint tőle keletre kb. 200 m-re is van egy halom (65.). A halmot a [2. katonai f.] név nélkül, már szántóföldként ábrázolja. Régészeti adataihoz lásd a 63. halom leírását!
- 4) Ma már alig észlelhető, annyira elszántották. A halom egész felszínét művelik.
- 5) 2 m, ma már csak 0,5 m; 85 [1961]; 50×30

65. névtelen halom 748,693, 150,261 (37-231)

- 3) A Veker és Kórógy közt elterülő löszláblán, a szentlászlói ér jobb partján emelkedik. Tőle nyugatra kb. 200 m-re is áll két halom (63. és 64.). Halmunkat a [2. katonai f.] (már szántóként) és [1906] jelöli.
- 4) Teljes területe régóta szántó, a folyamatos művelés miatt mára erősen lekopott.
- 5) 0,5 m; 85,2 [1965; 1955], 85,3 [1961], „88,0” [1950]; 90×40

66. Buzi-halom † EOVS 749,668, 149,977 (37-231)

- 1) Szentlászló-halom, Szentlászló halma, Fekete-halom
- 2) „Szentlászló halom” [1859], „Buzi = halom.” [2. katonai f.], „Szent László halma.” [1864a], „Fekete-hlm.” [1961], „Buzi halom” (ZSÍROS 1990, 87)
- 3) A Veker és Kórógy közt elterülő löszláblán, a szentlászlói ér bal partján emelték. Tőle délnyugatra kb. 350 m-re, az ér túlsó partján állt a Kis-halom (67.). Elnevezései személynévi eredetűek, a Szentlászló név a középkori falura és későbbi határrészre utal. A fenti térképi hivatkozásokon kívül az [1. katonai f.] is jelöli, már szántóföldi környezetben. A [2. katonai f.] rajta felhúzódo, elkerített tanyatelket tüntet fel. [1978]-ban északi szélét egy gáttal magasztott csatorna vágja el, tőle délnyugatra a Dömsödi-tanya áll, nyugati lábánál fasor és kisebb nádas húzódo, egyébként teljes felszíne szántó.
- 4) A halmot azóta elpusztították, talán a további csatornázási munkálatok folyamán hordták el. Helyén szántóföld, valamint gát és csatorna van. „A helyét is Buzi halomnak nevezik.” (ZSÍROS 1990, 87)
- 5) 2,5 m; 87,6 [1961], „91” [1950]; 60×60

67. Kis-halom † EOVS 749,503, 149,613 (37-231)

- 1) Eisdorfer Szőlös halma, Vajda, Vajda-halom?
- 2) „eis dorfer / szőlös halma” [1864b/1], „Kis halom” [3. katonai f.; 4. katonai f.] (SZÉLL 1941, 233)¹²⁴, „Vajda” [1961], „Kis-h.” (VIRÁGH 1979, 140)
- 3) A Veker és Kórógy közt elterülő löszláblán, a szentlászlói ér jobb partján állt. Tőle északkeletre kb. 350 m-re, az ér túlsó partján emelkedett a Buzi-halom (66.). Nevei személynévi eredetűek, a Kis elnevezés egykori méretére is utalhat.
- 4) Ma már nem találtam meg, az egyébként is alacsony halmot valószínűleg teljesen elszántották. Helyén szántóföldek vannak, mellette gáttal magasztott csatorna húzódo.
- 5) 0,5 m; 85,1 [1979; 1961], „91” [3. katonai f.; 4. katonai f.]; 90×40

---

¹²⁴ MFM RégAd 851-82/1-2

---

68. Vecseri István halma EOV 750,901, 148,721 (37-232)

- 1) Vecseri halma, Határ-halom
- 2) „Vecseri István halma” [1775], „Vec[er]i halma”¹²⁵, „Vecseri Ist. halma.” [18.sz./h], „Vec[er]i István haloma” [1800], „Határhalom” (ZSÍROS 1990, 88)
- 3) A Veker és Kórógy közt elterülő lösztáblán, a szentlászlói ér bal magaspartján áll. Rajta keresztül halad a Szentes és Fábiánsebestyén között húzódó határvonal, Határ-halom elnevezése erre utal. A 18. század második felében Vecseri István lakhatott itt vagy művelhette környékét. A fenti térképes adatokon kívül név nélkül még [1770], [1788c], [1800], [1801], [19.sz./a], [1827], a [2. katonai f.] és a [3. katonai f.] is feltünteti. A régészeti topográfiai terepbejárások során a helyszínen Árpád-kori, késő középkori és újkori cseréptöredékeket gyűjtöttek.¹²⁶
- 4) A halmon keresztülhaladó Határ út itt megtörik, ezt ma is határdomb jelzi. A földút mentén akácsor, két oldalán pedig értékes löszgyepsáv húzódik (ligeti zsálya, töviskes imola, nyúlánk sárma, taréjos búzafű). Tetején háromszögelési betonpontot helyeztek el. A halom keleti és nyugati széléit szántják, lábánál trágyát tárolnak.
- 5) 2 m (ebből 0,5 m a határdomb); 86 [1961]; 60×35

69. névtelen halom † EOV 750,806, 147,997

- 3) A szentlászlói ér nyugati partján állt. Tőle közvetlenül délre volt párja is (70.). A [2. katonai f.] és a [3. katonai f.] jelöli. Régészeti vonatkozásaihoz lásd a 70. halom leírását. Valószínűleg elhordták, helyét pedig elszántották.
- 5) 2 m; helyén a kiemelkedés: 85 [1961]

70. névtelen halom † EOV 750,843, 147,955

- 3) A szentlászlói ér nyugati partján emelkedett. Tőle közvetlenül északra is állt egy halom (69.). E két halomról Csallány Dezső számolt be, a déli közepében ugyanis, a felszíntől számított 1 m-es mélységben – meghatározása szerint – egy mellékletekkel ellátott „kuturgur-bolgár” férfisír került elő (CSALLÁNY 1933–1934). „*A lelőhely pontosabban a Szentes–orosházi vasútvonal mellett, a dónáti vasúti megállótól délnyugatra, Pál Ferenc szántóföldjén van. Itt két, kb. 2 m magasságú lapos halom látható egymás mellett. Az északi oldalon levő föltáratlan, a déli pedig, amelyből a régiségek származnak, ugyancsak alapos fölkutatásra szorul; annál is inkább, mert nyilvánvaló, hogy mindkettő temetkezésre szolgáló kurgán.*” (CSALLÁNY 1933–1934, 206) A halmot később minden bizonnyal elhordták, helyét pedig elszántották; a kiemelkedés, amelyen állt azonban még ma is kivehető.
- 5) 2 m; helyén a kiemelkedés: 85 [1961]

71. névtelen halom † EOV 747,705, 147,039 (37-233)

- 3) A Kórógy és Veker közt elterülő lösztábla magasabb térszínén állt, Fertő és Lapistó egykori vizeinek északi partján. Tőle délnyugatra kb. 250 m-re emelkedik a Kántor-halom (72.). [1950]-ben területe szántó, [1961]-ben és [1978]-ban teljes felszínén telepített almáskert volt.
- 4) A halmot azóta elplanírozták, helyén ma felújított gyümölcsös van, a fasorok mentén földutak futnak. Lelőhelyünk a szintvonalak alapján halomnak tűnik, ennek megerősítéséhez azonban további vizsgálatok szükségesek.
- 5) 1 m; 86 [1961], „84,5” [1899]; 75×40

---

¹²⁵ MOL P 418. F. 55.: 1775

¹²⁶ KJM RégAd 494-00, 30

72. Kántor-halom EO 747,565, 146,764 (37-233) (borító)

- 1) Szentmihály halma, Szentmihály-halom, Szentmihályi-halom
- 2) „Zenthmihalma” (BLAZOVICH 1996, 282: 1453), „Szent Mihály Halma” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „Sz. Mihály Halma” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „Szemihaj halom” [1. katonai f.], „Sz. Mihály H.” [1822], „Sz Mihály Halma” [1830a: csak névvel], „Zent Miháj halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 78: 1837), „Sz. Mihály halma” [1840b; 1850b], „Sz. Mih halma” [1840c], „Kántor Halom” [1840a], „Sz. Mihály halom” [1847], „Kántor h.” [1850b; 1911b], „Zent Mihály halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 42: 1861), „Sz: Mihályhalma.” [1864a], „Cántor halom |: St:Mihály halom :|” [2. katonai f.], „Kántor v. Sz. Mihály h.” (SZENDREY 1929, 236: 1864), „Zent mihály halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 88: 1867), „Kántor halom” [1882b/124; 1882a/124; 1992] (ZSÍROS 1990, 34), „Kantor h. (Szt. Mihály)” [3. katonai f.], „Kántor hal. (Szt. Mihály)” [4. katonai f.], „Kántorhalom” [1908/124] (WOLF 1873; PETRÁK-KRÓNKA 1997, 67: 1886; BALOGH 1887, 13. szám; SCHUPITER 1926a, 12)¹²⁷, „Zent Mihálj halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 62: 1886), „Szent Mihály-halom” (BALOGH 1887, 13. szám), „Zent Mihály halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 268: 1891), „Kántor hl.” [1899; 1900a; 1906], „kantorhalom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 286: 1904), „Szentmihályi h.” [1911a], „Szentmihályhalom” (NAGY 1928, 54), „Szentmihály-halom” (NAGY 1928, 54), „Szt Mihály” (ZALOTAY 1939a, 1. ábra: téves), „Kántor-hlm.” [1955; 1961; 1965; 1979], „Kántor-h., Szent Mihály-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Kántor hlm.”¹²⁸, „Szt. Mihály”¹²⁹
- 3) A Kórógy és Veker közt elterülő lösztábla magasabb térszínén emelték, Fertő és Lapisztó egykori vizeinek északi partján. Tőle közvetlenül délre volt ikerhalma (73.), és északkeletre kb. 250 m-re is állt egy halom (71.). A helyiek úgy tartják, hogy hétévente lámpás gyullad a halom tetején. A hagyomány szerint halmunk „*Déli oldalától egy csekély magaslat nyulik a lapostói semlyék felé s a XVI-ik században ezen a magaslaton terült el Szent Mihály-falva (...)* A halom tetején állt a földesur kastélya, körülépitve kőfallal, melynek sarkai tornyokkal voltak megerősítve.” A török hódítások után a többi faluhoz hasonlóan „*Szent Mihályfalva szintén néptelenné lett s a halmon lévő kastély teteje leégve, ajtói sarkából kiforgatva, puszta falai között egymást fölváltva török, tatár, rác és német martalóc ütött tanyát. (...) 1735-ik esztendőben a halmon még fönnállott falakat ledöntötték s a fundamentumon levő köveket kiásták s ezen idő óta a halomtető kopár, a falu helye puszta s régibb neve is majd csak eltűnik az élők emlékezetéből.*” (BALOGH 1887, 13. szám). A Petrák-krónika még hozzáteszi: „*Szentegyházatalpköveit vagy is fundamentomát az 1825^{ik} Esztendőben ásták ki sok téglát belőle ki szedvén*” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 43: 1861). Nagy Imre szerint a halmon nem állhatott az említett építmény: „*A helyi legendák szerint a Szentmihály-halmon állt hajdan a falu temploma, másik monda szerint erős kastély épült volna a halom tetején, ahol ezidőszert egy feszület van. Aki azonban megnézi a halom tetejét, azonnal látja, hogy azon sem templom, annál kevésbé kastély nem fért el, pedig a századok során a halom teteje sokat kopott s terjedt, szélesedett. A falu temploma is tehát csak a mondák világában létezhetett.*” (NAGY 1928, 54). A szűkebb környéken valóban volt az Árpád-korban egy Szentmihály nevű település, melyet 1443-ban már mint pusztát említenek (Zenthmyhaleghaza) (BLAZOVICH 1996, 282), temploma azonban máig nem került elő. A halom nevét – talán mint határrésznevet – már említik egy 1453-as birtokadományozó oklevélben is „Zenthmihalma” alakban (BLAZOVICH 1996, 282). A régészeti topográfiai terepbejárások során a területen Árpád-kori és késő középkori cseréptöredékeket gyűjtöttek¹³⁰, az „*út északi oldalán téglatöredékeket is megfigyeltek*” (BLAZOVICH 1996, 282). Halmunk a Kántor-halom „*nevet 1775. esztendőben kapta, midőn az urbárium*

¹²⁷ KJM RégAd 149-84

¹²⁸ MFM RégAd 851-82/1-2

¹²⁹ MFM RégAd 851-82/1-2: téves

¹³⁰ MFM RégAd 1879-96, 86-87, 134

bejövetele alkalmával azon telekbe esett, mely a rom. cath. kántor illetményeként hasítottatott ki.” (BALOGH 1887, 13. szám) (erről a régi kataszteri térképek is tanúskodnak: „*Szentes római kath. egyház / :kántorföld:*” [1882b/124], „*Szentesi rom. kath. kántori javadalom*” [1908/124]). A fenti hivatkozásokon kívül név nélkül az [1800]-as térkép is jelöli. Az [1. katonai f.] már szántóföldi környezetben tünteti fel. A [2. katonai f.] délkeleti tövében tanyát jelöl, ez [1950]-ben még állt, [1961]-ben már rom, [1978]-ra pedig lebontották. [1908/124] szerint egész felszínét gyepp fedte, közvetlen környéke szántó, a halmon pedig fészület állt. [1961]-ben tőle délre már 4 m mély homokbánya volt (ikerhalmát ez pusztította el), a halom északi felét kis erdő, déli oldalát gyepp borítja, keleti szélé szántó. [1965]-re a közvetlenül délnyugatra lévő területet és a halom lábi részét is beakácosították.

- 4) A mai állapotok is nagyjából ez utóbbi képet mutatják, annyi különbséggel, hogy a még [1978]-ban is meglévő fészület azóta eltűnt, a délre lévő bányagödör pedig benádasodott. Csúcsán szétesett háromszögelési betonpont található. A halom, valamint a közvetlenül mellette húzódó mezsgye épen megmaradt növénytakaságai rendkívül értékesek (közönséges borkóró, ebfojtó müge, vajszerű ördögsemm, fűzlevelű kutyatej, fehér pemetefű, ligeti zsálya, közönséges kakukkfű, lila ökörfarkkóró, olasz gyűjtővanyfű, töviskés imola, heverő seprűfű, nyúlank sárma, üstökös gyöngyike, tarajos búzafű, deres tarackbúza stb.) (TÓTH 2003, 143, 144, 146).¹³¹ Halmunkat már több botanikus is „fölfedezte”, így bővebben is olvashatunk növénytanilag jelentőségéről és a további előforduló fajokról (BARCZI 2003; BARCZI–PENKSZA–JOÓ 2004; VONA–PENKSZA 2004; PENKSZA–VONA–HERCZEG 2005).
- 5) 7 m; 94,2 [1992], 94,0 [1979; 1965], 93,5 [1961], 93,4 [1955], „51,36” (97,4) [2. katonai f.], „95” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „93,0” [1899]; 85×60

73. névtelen halom † EOVS 747,589, 146,695

- 3) A Kórógy és Veker közt elterülő lösztábla magasabb térszínén állt, Fertő és Lapistó egykori vizeinek északi partján. Tőle közvetlenül északra található ikerhalma, a Kántor-halom (72.). A [3. katonai f.] és [1950] jelöli, szántón. A [2. katonai f.], [1899] és [1908/124] a szélén (vagy rajta) tanyát tüntet fel, mely még [1961]-ben romosan állt. Ekkor itt már 4 m mély homokbánya üzemelt, halmunkat végül ez pusztította el.

74. Kis-Laponyag-halom EOVS 748,711, 146,339 (37-233)

- 2) „Kis Laponiak halom” [1. katonai f.], „Kis-laponyag” (VIRÁGH 1979, 140: téves)
- 3) A Kórógy és Veker közt elterülő lösztábla magasabb térszínén emelkedik, Fertő és Lapistó egykori vizeinek északi partján. Neve méretére és alakjára utal. Az [1. katonai f.] idején már szántóföld volt. A [3. katonai f.] név nélkül feltünteteti. Halmunk környékén őskori, szarmata, gepida és középkori edénytöredékeket gyűjtöttek.¹³² [1961]-ben tőle keletre fasor állt, ez [1978]-ban már nem volt meg.
- 4) Területét ma is művelik, ezért felszíne folyamatosan kopik. Tőle nyugatra csatorna húzódik.
- 5) 1 m; 85,2 [1961], 85,1 [1955], „84,0” [1899]; 135×45

75. Piponya-halom EOVS 746,923, 144,936 (37-233) (26. kép)

- 1) Piponya halma, Piponya
- 2) „Piponya Halma” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „Piponya halom” [18.sz./a; 1840b; 1847; 1882b/138; 1882a/138; 3. katonai f.; 4. katonai f.; 1908/138; 1911a; 1992] (PETRÁK–KRÓNIKA 1997, 42: 1861; ZSÍROS 1990, 32), „Piponya halma” [18.sz./h; 1801], „Piponio halom” [1. katonai f.], „Piponya halma.” [1800], „Piponya H.” [1822], „Piponya Halom.” [1830a: csak névvel], „Piponya Halom” [1840a], „Piponya halom.” [1850e], „Piponyák halom” [2. katonai f.: elírás?], „Piponya-halom.” [1864a], „Piponya” [1864b/3], „Piponya h.”

¹³¹ Kispál Z.: A Mindszenti és a szentesi kunhalmok természetvédelmi – botanikai vizsgálata, 45–46

¹³² MFM RégAd 1879-96, 88–90

- [1911b] (SZENDREY 1929, 236: 1864), „Piponyahalom” (WOLF 1873; ZSÍROS 1990, 77), „Pipónya halom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 62: 1886), „Piponya hl.” [1899; 1906], „Piponya h” [1900a], „Piponya-hlm.” [1955; 1961; 1965], „Piponya-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Piponya hlm.”¹³³
- 3) Fertő egykori vizeinek nyugati partján emelkedik. A Pesty Frigyes-féle 1864-es helynévgyűjtés szerint halmunk nevét a „*rajta termett piponya nevű fűtől*” vette (SZENDREY 1929, 236: 1864). A régészeti topográfiai terepbejárások során felszínén őskori, szarmata és középkori edénytöredékeket gyűjtöttek.¹³⁴ Az [1. katonai f.] még gyepterületen jelöli, a [2. katonai f.] idején már szántó. [1882a/138] és [1882b/138] tőle közvetlenül kelet-északkeletre tanyát jelöl, ezt azonban [1908/138] már nem tünteti fel. [1992]-ben még teljes felszíne szántó volt.
  - 4) Ma a halom derekáig ér föl az eke, többi részét gyomos, visszaújuló gyeperület borítja. Csúcsán háromszögelési betonpont van. Tőle északra gyeperület, keletre és délre szántóföld, nyugatra dűlőút és csatorna húzódik, ez utóbbi a halom szélébe is bevág.
  - 5) 5 m; 88,9 [1992], 88,4 [1979; 1978; 1961], 88,3 [1965; 1955], „48,61” (92,2) [2. katonai f.], „90” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „88,5” [1899]; 100×65

76. Kálvária-domb EO 743,755, 145,128 (37-144) (16. kép)

- 1) Vigyázó-halom, Vigyázó, Őr-halom, Szántó-halom, Kálvária, Temető-halom, Kálvária-halom
- 2) „Szántó Halom” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „Szántó halom” [18.sz./a; 1801; 1840b; 1847] (EKKLÉZSIA-II.: 1825; PETRÁK-KRÓNICA 1997, 38: 1861), „Szántó halom.” [18.sz./h; 1800], „Szanto halom” [1. katonai f.], „Vigyáza halom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 38: 1861), „Vigyázó halom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 42: 1861), „Szántó halom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 42: 1861), „Vigyázó h.” (SZENDREY 1929, 236: 1864), „vigyázó halom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 87: 1867), „szánhalom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 87: 1867: elírás), „Kálvária” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 87: 1867), „Vigyázó halom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 88: 1867; ZSÍROS 1990, 19), „szántó halom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 88: 1867), „Szántó, halom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 123: 1880), „kálvária” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 123: 1880), „vigyázó halom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 123, 124: 1880), „vigyázó halom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 58: 1886), „Szánthó halom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 58: 1886), „Vigyázóhalom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 62: 1886), „Vigyázó [halom]” (BALOGH 1887, 13. szám), „Kálvária [halom]” (BALOGH 1887, 13. szám), „Vigyázó” (BALOGH 1887, 15. szám), „Tető [halom]” (BALOGH 1887, 13. szám, 15. szám), „Kálvária halom” (BALOGH 1887, 15. szám)¹³⁵, „Szántóhalom” (BALOGH 1887, 15. szám)¹³⁶, „vigyázó halom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 265: 1891), „szántó halom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 265: 1891), „Vigyázó halom” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 268: 1891), „Kálvária domb”¹³⁷, „Őrhalom”¹³⁸
- 3) A Nagyvölgy-ér bal partján áll. A Pesty Frigyes-féle helynévgyűjtés szerint „*régen őrhely volt*” (SZENDREY 1929, 236: 1864). Balogh János 1887-ben így rajzolja meg a halom történetét és a hozzá fűződő hagyományokat: „*Túl a Nagyvölgyön, de közvetlen a város alatt, a római katolikus hivek mai alsó temetőjének közepe táján álló halmot e század eleje óta Temető vagy Kálvária halomnak hívják; az előtti időben, egyszázéssztendőn keresztül Szántóhalom volt a neve, annak előtte pedig Vigyázó nevet viselt. (...) A Vigyázó nevet az 1566-ik esztendő utáni időben nyerte, midőn állandóan lovas vigyázó őrköt tartottak rajta a szentesiek, kiknek az volt a kötelességük, hogy a halomtetőről folytonosan szemmel tartván a*

¹³³ MFM RégAd 851-82/1-2

¹³⁴ MFM RégAd 1879-96, 66-67

¹³⁵ KJM RégAd 149-84; MFM RégAd 1879-96, 84

¹³⁶ KJM RégAd 149-84

¹³⁷ KJM RégAd 149-84

¹³⁸ KJM RégAd 149-84

tájékot, ha ellenséges, vagy rablónép közeledését tapasztalták, hirt adtak a falu népének a menekülésre”, a lakosság pedig a Kurca és a Tisza közti mocsaras területekre húzódott (BALOGH 1887, 15. szám).¹³⁹ 1709-ben pestis tört ki, mely az átvonuló német csapatokat Szentesen marasztalta, mert parancsot kaptak, hogy maradjanak karantén alatt, a járvány végéig a Tiszát nem léphetik át. A néhány száz betegségben meghalt németet a halom körül temették el. A terület hivatalosan 1802 óta temető, ekkor odavitték egy „csengetyűt” is, melyet Jámbor Nagy Imre bíró öntetett 1781-ben a város közköltségén (BALOGH 1887, 15. szám). Őr és Vigyázó elnevezései őrhely szerepére, a Kálvária és Temető nevei a keresztútra és katolikus temetőre utalnak, Szántó elnevezése személynévi eredetű. Az [1. katonai f.] halmunkat még gyepen ábrázolja. Név nélkül [1911b] is jelöli. Tetején ma is köoszlopokkal körülvéve feszület és szoborcsoport áll, ezt több kéziratot térkép, így [1840a], [1840b], [1847], [1864a], [1882b/136] és [1908/136] is feltünteti. „A római katolikus temetőben látható az 1817-ben épült Kálvária (...). A kőfeszület tövében Magdolna térdelő alakja, mellette kenetes edénye és Ádám koponyája látható. A feszület jobbán a fájdalmas Szűz Mária, balján Szent János apostol alakja áll. A szobrok népies barokk megfogalmazásúak. A kompozíció körül 19. század eleji sírkövek alkotnak meg-megdőlve képi egységet. Figyelemre méltóak a földhalom körül épített timpanonos stációk, melyeken vasajtók védték a vaslemezre festett passióképeket.” (VÍGH 2000, 393)

- 4) Teljes területe a temetőhöz tartozik. A halomra délről és észak felől felújított téglalépcső vezet, tövében körben út fut. Ahol nem borítják sírok, dísnövények, fenyőfák, bokrok, ördögcérna és gaz, ott meg-megbújik egy-egy elgyomosodott löszgyepfolt is (töviskés imola). „Öreg, vénhedt halom! Sok vészt láttál e város népe fölött Vigyázó korodban... Láss ma békét, nyugalmat és fölvirágozást! Tetőddel belátsz hozzánk, hogy élünk... hirdesd tovább a lábaddal porladóknak, hogy: föltámadunk!...” (BALOGH 1887, 15. szám) Ámen!
- 5) 5 m; 89,7 [1992], 89,8 [1979; 1961], 90,33 [1967]; 70×55

77. Domb † EOV 742,471, 146,809 (37-144)

- 1) Sőház-telki-domb, Kisdomb?
- 2) „Domb” (EKKLÉZSIA-I.: 1782; ZALOTAY 1936, 39; ZALOTAY 1939b, 306), „a Domb” (BALOGH 1887, 16. szám; ZALOTAY 1939b, 306), „Sőház-telki domb” (ZALOTAY 1936, 39), „Kisdomb” (ZSÍROS 1990, 20)
- 3) A Kurca bal magaspártján állt, a Görgös torkolatától délre, a belterület legmagasabb természetes pontján. Kisdombnak ezt a Kurca-parti, magasán fekvő részt nevezték (és valószínűleg ezzel együtt halmunkat is) (ZSÍROS 1990, 20). Balogh János szerint a középkorban huszita templom, később csárda, kocsmá, végül 1887-ben a város fából készült, használaton kívüli sőháza állt rajta. A Domb „itt van a város kebelében s a Kurca és Görgös egybefutásának mintegy kötőgombját képezte. (...) mint a község tűzhelyének legkiemelkedettebb helye, tapasztalta mind azt, mi századok egymásutánja alatt történt, változott, vagy átalakult. Nem kétségtelen történelmi adat bizonyítja, de az események

¹³⁹ Zsíros Katalin jegyezte le a régi „vigyázók” életét és feladatait. Ez egy külön tisztség volt, és a Kálvária-dombon is hasonló örök szolgálhattak hajdanán. „Szentest azonban nemcsak az áthatolhatatlan limányos terület védte, hanem a vigyázók is biztosították (...) A vigyázók kinn éltek a Nagydombon, a mai Nagyhegyen. (...)” Egy tősgyökeres idős szentesi lakos, kinek felmenői vigyázók voltak, így számolt be életükről és feladatukról: „Ősei nagytermetű, érces hangú, kemény emberek voltak. Ezek a tulajdonságok kellettek ahhoz, hogy a megbízásuknak eleget tudjanak tenni. »A vigyázók... azok ott ültek (Nagydombon), ott nyőttek meg hát szerették is, szükség vót rájuk, mer ahho éty külön adoccság kellött, hogy valaki olyan hangot tuggyon produkálni, hogy égyik halomtú a másikig elhallaccon, még onnan értelmes mondatot bē tuggyon mondani a Kisdombra« (...) a vigyázóktól függött, hogy ki jöhetett be a Nagydombra és a Kisdombra. Az idegent »a vigyázó kutyái nem engették bē. Ha nem állt még, mikor a kutya elébe állt, akkor a lédűtötte.« »Nagy testű, mocskos színű (szürke) kutyák vótak« (...)» A szentesiek fontosnak tartották „megkülönböztetni a vigyázót a csősztől (...) A vigyázó nem kapott fizetést a szolgálataért: »A vigyázóknak az vót a kötelességük, mert ott ültek, még nem mēhettek el, még nem is mēntek... A csősz pízér dőgozott.«” (ZSÍROS 1990, 20)

összevetéséből némi alaposága mutatkozik azon szájhagyománynak, hogy a Dombon, hol ma a volt sóház üres faépülete áll, valamikor a cseh huszsziták, vagyis a kelyhesek temploma állott. (...) Hogy a Dombon épült templom meddig állott fön, annak semmi nyoma. Beszélnek az öregek, hogy a mult század utóján, vagy e század elején egy alapfalat ástak ki e helyen s a szokatlan nagyságu téglák minden darabján egy kehely lenyomata volt. A mult század derekáig a Kurca-parton épült ház sor a Görgösnél, a vele átellenben eső második ház sor pedig a Dombnál végződött. (...) Haruckern György idejében már csárda állott a Dombon (...) A város rohamos terjedése következtében, a dombi csárda jelentősége megszűnt s korcsmává alakult át és így állott fönt az utóbbi időkhig.” (BALOGH 1887, 16. szám). A csárdát „Dombi tsapszék”-nek (EKKLÉZSIA-I.: 1782), később „felső dombi Kortsmá”-nak nevezték (EKKLÉZSIA-II.: 1825). A Sínház „Sókimérőhej vót az uradalom idején. A Sínház a jelenlgi fürdő hejin vót. Ez Szentés legmagasabb része, árvizek idejin mēnekülőhej vót.” (ZSÍROS 1990, 57). A halom talán tell volt, Zalotay Elemér újkőkori lelőhelyről és „földbevájrt veremlakások”-ról, valamint bronzkori leletekről számol be innen (ZALOTAY 1932, 62, 86–87). A Domb ma már nincs meg, az 1950-es években, a Sínház lebontása után területét elplanírozták, majd itt építették fel a városi termálfürdőt.

- 5) helyén a kiemelkedés: 86,75 [1967]

78. Szarkás-domb † EO 742,888, 146,609 (37-144)

- 2) „Szarkás domb” (EKKLÉZSIA-II.: 1825)
- 3) A református eklézsia története említi a város akkori belterületének keleti szélén, a Szarkás-erdő (volt református temető) és a Szarkás utca (mai Rákóczi Ferenc utca) közelében (EKKLÉZSIA-II.: 1825). A szarkási temetőt a Petrák-krónika is sorolja (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 38, 58, 74, 123, 146). A Szarkás-domb legvalószínűbb helye a város mai belterületén az Arany János, Klauzál Gábor, Nagygyörgös és Szűrszabó Nagy Imre utcák találkozási pontján volt (ezt a kiszélesedést a 20. században Kispiacnak nevezték) (ZSÍROS 1990, 58). Sajnos ma már nem dönthető el biztonsággal, hogy mesterséges halomról vagy természetes kiemelkedésről van-e szó. A 19. század első felében, a város terjeszkedésével és építési munkálataival tűnhetett el.
- 5) helyén a kiemelkedés: 83,4 [1977]

79. Szentilona dombja † EO 741,079, 145,347 (37-144)

- 1) Szentilona-domb
- 2) „Szt. Illona” [2. katonai f.], „Szt. Ilona domb”¹⁴⁰, „Ilonapart /régebben Szt. Ilona dombja”¹⁴¹, „Szentilona-domb” (PASZTERNÁK 2000a, 403)
- 3) A Kurca jobb magaspartjának (Ilona-part) legszélén, az Alsó-rétből kiemelkedő egykori Szentilona-szigeten állt. „Szent Ilona sziget mely arol nevezetes, hogy a pogány világba e volt menedek helyök a Keresztényeknek” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 44). „Volt oly idő is, a mikor Gyula várában lakván a Törökök, ezt a helyet is megszállották nemely Pogány Gazdák, úgy mondják hogy ezek Tatárok voltak volna, az itt levő lakosok pedig Szent Ilonára költöztenek által a Kurca vizén tul mind Bükösi István nevű prédikátorjukkal együtt úgy mindazonáltal hogy onnan is ide Szentesre jártak vissza a Templomba.” (EKKLÉZSIA-I.: 1748) „Szt. Ilona dombja a történelem során ismételen menedékhelye volt Szentes megfutott lakosságának.”¹⁴² A lelőhelyet 1933-ban Csallány Gábor találta, ekkor Árpád-kori sírokat tárt fel (PASZTERNÁK 2000b, 77). Az 1950-es években Kovalovszki Júlia és Csalog József újrajárta a területet, újkőkori (körös, tiszai), valamint Árpád-kori és késő középkori

¹⁴⁰ Csalog József: *Kiszállási napló*. Kézirat. Szentes 1955. KJM RégAd 159-84 (a továbbiakban: KJM RégAd 159-84)

¹⁴¹ Csalog József: *Kiszállási napló*. Kézirat. Szentes 1960. KJM RégAd 155-84 (a továbbiakban: KJM RégAd 155-84)

¹⁴² KJM RégAd 155-84

cseréptöredékeket gyűjtöttek (KOVALOVSKI 1957, 41–42, 66, 71).¹⁴³ Csalog megfigyelése szerint „A Szt. Ilona domb oldalát a Kurca megtámadta és részben elhordta”.¹⁴⁴ A halmot az 1960-as évek elején eldűrték, az Ilona-parti tehenészet bővítésével pusztult el. Csalog 1960-tól 1964-ig több ízben végez a területen leletmentő ásatást, többek között szakálhái házakat és arcosedény-töredékeket tárt fel. Ezek alapján halmunk újkőkori tell is lehetett. A lelőhelyen később Hegedűs Katalin, 1983-ban pedig Vörös Gabriella végez leletmentést, ekkor Árpád-kori települészet (több kemence és gödör) került elő (PASZTERNÁK 2000b, 77).¹⁴⁵ A szigeten a középkorban falu állt, minek neve Szentilona volt (BLAZOVICH 1996, 275; NAGY 2007, 11); temploma talán a halomra épült, maradványait már a Kurca elmoshatta. A terület középkori történetét Paszternák István foglalta össze (PASZTERNÁK 2000a). A [2. katonai f.] a szigeten feltünteteti halmunkat is, környéke ekkor szántó volt.

- 4) A lelőhelyen ma tehenészet üzemel, a halom helyén utak vezetnek, istállók állnak és óriási gaz nő.
- 5) helyén a kiemelkedés: 83,5 [1961]

80. Kálvária-halom EOVS 741,779, 144,316 (37-144)

- 1) Kálvária-domb
- 2) „Kálvária halom”¹⁴⁶
- 3) A Kurca árterületében, a Kontra-tó északi részének egykori szigetén, a Bánom-háton áll. A [2. katonai f.] és a [3. katonai f.] név nélkül jelöli, utóbbi már feszülettel. Csalog József szerint is „Alakja után ítélve biztosan halom”.¹⁴⁷
- 4) Ma teljes területén temető van, csúcsán feszület áll. A halomra észak felől egy út mentén két sor stáció vezet fel. Területén – felső egyharmadát leszámítva – mindenhol sírok vannak, a sírok között kis utak, gypsávok húzódnak, cserjék és dísfák nőnek. A terepbejárások a lelőhelyen Árpád-kori település nyomait mutatták, a terület Sajt faluhoz tartozhatott (PASZTERNÁK 2000b, 80); ehhez lásd a Lőrinc-halom (84.) leírását!
- 5) 1 m; 85,3 [1977], 83,7 [1965; 1955], „84,0” [1899]; 30×20

81. Disznó-halom † EOVS 740,845, 143,528 (37-322)

- 2) „Disznó hal:” [1840e]
- 3) A Kurca árterületében, a Kontra-tó északi részének egykori szigetén, a Disznóhalmi-gerinc szélén állt. Neve a hajdan itt legelő csürhe emlékét őrzi (ZSÍROS 1990, 28, 74). A halmot a 19. század első felében a Berekbe vezető Bürkös-gátba beépítették. A régi térképek már csak ezt az állapotot őrizték meg, így [1840e], [1850d] és [1911b] is. Ezek közül csak [1840e] írja ki a halom nevét, de a Disznó-halmi-gerinc helynevet más térképeken is meg lehet találni („Disznóhalmi gerinc” [1840e], „Disznó halmi gerinc.” [1850d], „Disznó halmi / gerinc” [1878a/2]). Érdemes még megemlíteni, hogy e határrész 1332-ben a Disznóól (Gysnool) nevet viselte (NAGY VIII.; NAGY 2007, 9),¹⁴⁸ a Disznó-halom helynév ennek emlékét őrizte meg, de a Kurca két itteni kanyarulatának zugait is Kis-Disznó-zugnak és Nagy-Disznó-zugnak mondták még a 20. században is (ZSÍROS 1990, 28, 73, 74).
- 5) helyén a kiemelkedés: 82 [1961], „82,0” [1899]

¹⁴³ KJM RégAd 155-84

¹⁴⁴ KJM RégAd 159-84

¹⁴⁵ Vörös Gabriella: *Leletmentés Szentes - Ilonaparton*. Kézirat. Szentes 1983. KJM RégAd 154-84; MFM RégAd 1879-96, 129–130

¹⁴⁶ KJM RégAd 149-84

¹⁴⁷ KJM RégAd 149-84

¹⁴⁸ MOL DL. 91257: 1332

---

82. névtelen halom EOV 741,102, 142,416 (37-322)

- 3) A Berek legmagasabb pontját képezi. Az [1. katonai f.] jelöli, rajta szőlőt és egy épületet ábrázol. A [4. katonai f.] idején még szőlő volt, [1950]-ben területén már szántók húzódtak.
- 4) Teljes felszínét szántják, mára a művelés alakját a felismerhetetlenségig átformálta. Tőle északnyugatra és északra tanya áll.
- 5) 0,5 m; 84,6 [1961], „86” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „84,5” [1899]; 50×20

83. Paku-féle-halom † EOV 743,429, 143,521 (37-322)

- 1) Kettős-halom, Harc-domb, Harc-dombok (a 84-kel együtt), Kettős, Test-halom, Tetem-halom?
- 2) „Kettős halom.” [18.sz./h; 1800], „Kettős halom” [1801], „Hartz domb” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 73: 1837), „Hartz Domb” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 36: 1861), „Kettőshalom” (SZENDREY 1929, 236: 1864), „harc dom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 86: 1867: elírás), „hartz domb” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 121: 1880), „harcz dómb” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 57: 1886), „Harczdombok” (BALOGH 1887, 13. szám), „Harcdombok” (BALOGH 1887, 13. szám, 15. szám), „Paku-féle halom” (RÓZSA-VÖRÖS 1996, 66: 1902), „harcz domb” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 145: 1925), „ketős” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 182: 1927), „test halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 182: 1927), „Testhalom” (PASZTERNÁK 2000b, 79)¹⁴⁹, „Tetem—halom” (RÓZSA-VÖRÖS 1996, 65), „Tetemhalom” (PASZTERNÁK 2000b, 79)
- 3) Az egykori Kontra-tó északi részén, magaspartjának legszélén emelkedett. Tőle keletre kb. 250 m-re található párja, a Lőrinc-halom (84.). Paku elnevezése személynévi eredetű, egyéb néveredeteihez és történeti-régészeti vonatkozásaihoz lásd a 84. halom leírását! Név nélkül az [1. katonai f.] (még gyepterületen), a [2. katonai f.] (már szántón), a [3. katonai f.] és [1882b/149] jelöli. [1961]-ben kertészet volt itt, északi szélében gát húzódott. [1977–79]-ben már épületeket jelöl rajta a térkép, a halmot ezek építéskor pusztíthatták el. Talán azonos lehet az azonosítatlan halmok között említett, szintén elpusztított Panyik-féle-halommal (166.) vagy a 165. halommal.
- 5) 0,5 m; 84,5 [1961]; 80×50

84. Lőrinc-halom EOV 743,650, 143,579 (37-322)

- 1) Kettős-halom, Harc-domb, Harc-dombok (a 83-kal együtt), Lakos-féle-halom, Kettős, Test-halom, Tetem-halom?, Szentlőrinc-domb?
- 2) „Kettős halom.” [18.sz./h; 1800], „Kettős halom” [1801], „Hartz domb” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 73: 1837), „Hartz Domb” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 36: 1861), „Lörincz halom” [2. katonai f.], „Kettőshalom” (SZENDREY 1929, 236: 1864), „harc dom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 86: 1867: elírás), „hartz domb” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 121: 1880), „Lörincz halom” [3. katonai f.], „harcz dómb” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 57: 1886), „Harczdombok” (BALOGH 1887, 13. szám), „Harcdombok” (BALOGH 1887, 13. szám, 15. szám), „Lakos-féle halom” (PASZTERNÁK 2000b, 79: 1902), „Lörincz hal.” [4. katonai f.], „harcz domb” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 145: 1925), „ketős” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 182: 1927), „test halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 182: 1927), „Lörinc hlm.”¹⁵⁰, „Tetem—halom” (RÓZSA-VÖRÖS 1996, 65: téves?), „Tetem-halom” (PASZTERNÁK 1997a, 92: téves?), „Tetemhalom” (PASZTERNÁK 1997a, 92, PASZTERNÁK 2000b, 79: téves?) „Testhalom” (PASZTERNÁK 2000b, 79)¹⁵¹, „Szent Lőrinc-domb” (BARTA 2001, 60: téves?)
- 3) Az egykori Kontra-tó északi részének magaspartján áll. Tőle nyugatra kb. 250 m-re volt párja, a Paku-féle-halom (83.). E két halom emlékét egészen a 20. század első feléig őrizte a

---

¹⁴⁹ KJM RégAd 398-94

¹⁵⁰ MFM RégAd 851-82/1–2

¹⁵¹ KJM RégAd 398-94

néphagyomány. A Petrák-krónika így ír eredetéről: „Az 1686^{ik} Esztendőben ezen város alatt verte meg a Veteráni Császári Királyi Generális Eugen a Szegedi Törökökhöz segítségére siető Gyulai és Szarvasi várbeli Törököket mely ütközet a Dél felől való részén volt a városnak és a kik ütközetben el estek két rakásban hortak (a nagyobbik Török a Kisebik Keresztények) a földet betemették a mai napig is látható ottan azon két domb forma melyet még az 1739 körül is Hartz Dombnak hívtak melyhez közel vagy az Utközetre készült Eugen sánta is a régi lapály partján” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 36: 1861). Pesty Frigyes 1864-es helynévgyűjtése is megjegyzi: „Kettőshalom (»monda szerint egyikben török, másikban keresztyén holttestek vannak eltemetve«)” (SZENDREY 1929, 236: 1864).¹⁵² Balogh János 1887-es leírása még hozzáteszi: „A csatatéren maradt harcosok holtteste egymáshoz közel eső két helyen van eltemetve, a szentes-szegvári út és az alsó tehénjárás között eső házi földeken. Ma is meg van a két alacsony halom, mely alatt nyugsznak. E két halmot hosszú időközön át Harcdomboknak hívták a szentesiek.” (BALOGH 1887, 15. szám). A „szentesi csata” körülményeiről ennél többet nem is tudunk, halmaink valódi eredéről viszont igen. Ezeket ugyanis – a monda után járva – 1902-ben Csallány Gábor megásta. A Paku-féle-halomban (83.) semmit sem, a Lakos-féle-halomban (84.) viszont egy Árpád-kori temetőrészletet talált, amit aztán a mellékletek hiánya és a látszólagos anatómiai rendetlenség miatt a csatában elesettek tetemeinek vélt (RÓZSA-VÖRÖS 1996, 66; PASZTERNÁK 2000b, 79–80). A lelőhelyen 1986-ban Vörös Gabriella és Rózsa Gábor végzett kisebb hitelesítő ásatást, ekkor további hét Árpád-kori sír került elő (RÓZSA-VÖRÖS 1996). Halmunkat a 19. századi katonai felmérések Lőrinc-halom névvel jelölik. Györffy György vetette fel, hogy az 1332-es határjáró oklevélben említett,¹⁵³ Sajt faluhoz tartozó, Szent Lőrincről nevezett kötemplom kapcsolatban lehet a Lőrinc-halommal, hiszen a középkori falu ezen a részen keresendő (GYÖRFFY 1963, 899–900). Ezek szerint talán a halmon állt a templom, a feltárt sírok pedig a templom körüli temetőhöz tartozhattak (PASZTERNÁK 1997a, 92–93; PASZTERNÁK 2000b, 81). A szomszédos Lőrinc-hát nevét Pesty Frigyes 1864-es helynévgyűjtése egy Lőrinc nevű kanással magyarázza (SZENDREY 1929, 235: 1864). Kettős elnevezése a halompárra, Harc, Test nevei a csata emlékére utalnak (KISS 1988, II. 640–641), Lakos elnevezése személynévi eredetű. A halmot az [1. katonai f.] még gyepen jelöli, a [2. katonai f.] már szántón. Név nélkül [1840b], [1864a], [1864b/2] és [1911b] is feltünteti. A 19–20. században halmunk „Környezetét a K-ről alig 100 méterre futó út és vasút építésének anyagszükséglete, és főként az É-ra alig 100 méterre megépült Csongrád megyei Vízmű Vállalat telephelyének feltöltése veszélyeztették. A megmaradt halom-relief (...) Felszíne jelentősen erodált és a humuszréteg vastagsága is csekély.” (RÓZSA-VÖRÖS 1996, 67). [1961]-ben kertészet, [1977–79]-ben szántó volt rajta, tőle keletre vasútvonal és a Szegvári út, nyugatra földút húzódott, ezt később leaszfaltozták.

- 4) A terület azóta jórészt megváltozott: a halom tetején keresztben egy nyugat–keleti irányú drótkerítést húztak, így északi fele magánterületre esik, itt építési törmeléket tárolnak, valamint nagy gaz nő. Déli fele szántóföld. Ma már aligha kelti halom benyomását.
- 5) 0,5 m; 84,5 [1961], „44,23” (83,9) [2. katonai f.], „90” [3. katonai f.; 4. katonai f.]; 45×35

85. névtelen halom EOv 743,887, 143,231 (37–322)

- 3) A Kontra-tó északi részének partján áll. [1864a] és [1911b] jelöli. A [2. katonai f.] idején még szántó, [1899]-ben viszont már tanya állt rajta.
- 4) A halom felszínén jelenleg is tanya és tanyatelek van (Töl-tanya). Az egyébként is alacsony halom a tanya építésével még kisebb lett, s ma már alig tűnik fel.
- 5) 1 m; 85 [1961], „85,0” [1899]; 80×35

¹⁵² Zsíros Katalin e mondát tévesen másik Kettős-halomra (35. és 119. halmok) vonatkoztatja (ZSÍROS 1990, 92).

¹⁵³ MOL DL. 91257: 1332

---

86. Márton-halom EOVS 743,368, 142,753 (37-322) (36. kép)

- 2) „Márton-halom”¹⁵⁴
- 3) A Kontra-tó magaspartjának szélén áll. Név nélkül az [1. katonai f.] (még gyepterületen), a [2. katonai f.] (már szántón), [1864a], [1864b/2], a [3. katonai f.] és [1911b] is feltünteti. Csalog József leírásában erről a halomról lehet szó: a „*Szentes és Sápahalom közötti szakaszon (...) Négy halom volt kinyomozható, ezek közül a Márton-halom a legépebb, de ez is csak kb. másfél méteres*”.¹⁵⁵ Neve személynévi eredetű. A régészeti topográfiai terepbejárások során a felszínen őskori és szarmata letetanyagot gyűjtöttek.¹⁵⁶
- 4) Tőle keletre a Kálmán-tanya áll. Teljes felszínét művelik, környékén szántóföldek és főlíasátrak húzódnak.
- 5) 1,5 m; 85,4 [1961], „87” [3. katonai f.; 1950], „85,0” [1899]; 120×50

87. Hangyás halma EOVS 744,628, 142,896 (37-411)

- 1) Hangyás-halom
- 2) „Hangyás halma.” [18.sz./h], „Hangyás halma” [1800], „Hangyás halom” [1801]
- 3) A Kontra-tótól keletre, magasabb térszínen emelkedik. Neve valószínűleg személynévi eredetű. A fenti térképeken kívül név nélkül még a [3. katonai f.] jelöli. A régészeti topográfiai terepbejárások során felszínén őskori és szarmata cserepeket találtak.¹⁵⁷ [1961]-ben már nyugati széle a Tévétorony területén belül volt.
- 4) A helyzet azóta nem változott, a halom nyugati egynegyedén szögesdrót vezet keresztül, az elkerített részen kis épület található, körülötte bokrok nőnek. Egyéb részein régóta szántóföld van, a folyamatos művelés miatt alakja már alig felismerhető.
- 5) 1 m; 85 [1961], „85,0” [1899]; 60×45

88. Nagy Mihók halma EOVS 746,006, 143,562 (37-411)

- 2) „Nagy Mihók halma” [18.sz./a; 1801], „Nagys Mihók halma” [18.sz./h: elírás?], „Nagy Mihók halma.” [1800]
- 3) A Kórógy hordalékkúpján, Fertő egykori vizeinek déli partján áll. Neve személynévi eredetű. E halmon került feltárássra 1953–54-ben a híres Borbás-földi honfoglalás kori temető, mely Szabó János Győző nevéhez fűződik. A leletmentésre azért volt szükség, mert 1953 őszén itt homokbányát nyitottak, mely a halom eredeti magasságából is jócskán elszedett. Szabó a temető egészét feltárta, a 21 sírból kilencet lóval temettek el (KOVALOVSKY 1957, 64; RÉVÉSZ 1996).¹⁵⁸ A leletanyagot Révész László dolgozta fel, és közli a temető térképét, valamint a halom rétegvonalas helyszínrajzát is (RÉVÉSZ 1996, 316). A halomtól délre [1978]-ban még állt a Borbás-tanya, ezt [1992]-re lebontották.
- 4) Halmunk megmaradt részeit az eke már nagymértékben elszántotta. Északi szélében a Mágocsi út fut (itt árok, gaz és akácsor húzódik).
- 5) 0,5 m; 84,6 [1978; 1961], „84,0” [1899]; 50×40

89. Szil-halom EOVS 750,196, 141,073 (37-412)

- 1) Szél-halom
- 2) „Szél Halom” (EKKLÉZSIA-I.: 1750, 1751), „Szill halom” [1. katonai f.], „Szil halom” [1800; 3. katonai f.], „Szil Halom” [1801], „Szilhalom” [2. katonai f.; 1961; 1978; 1979] (SCHUPITER 1926a, 12; ZSÍROS 1990, 79), „Szil h.” (SZENDREY 1929, 236: 1864),

---

¹⁵⁴ KJM RégAd 149-84

¹⁵⁵ KJM RégAd 149-84

¹⁵⁶ MFM RégAd 1879-96, 12–13.

¹⁵⁷ MFM RégAd 1879-96, 22

¹⁵⁸ MFM RégAd 1879-96, 23–24

„Szelhalom.” [1882b/164; 1882a/164], „Szil hal.” [4. katonai f.], „Szék hl.” [1906: elírás], „Szelhalom” [1955], „Szil-halom” [1965], „Szil hlm.”¹⁵⁹

- 3) A Kórógy hordalékkúpján, Fertő egykori vizeinek déli partján emelték. Tőle keletre kb. 250 m-re is áll egy halom (90.). Pesty Frigyes 1864-es helynévgyűjtése nevének eredetéről szűkszavúan csak ennyit ír: „szilfákról” (SZENDREY 1929, 236: 1864). Név nélkül [1864a] és [1911b] is feltünteti. A régészeti topográfiai terepbejárások során felszínén szarmata és középkori leletanyagot gyűjtöttek.¹⁶⁰ Az [1. katonai f.] már szántóföldön jelöli, tőle közvetlenül délre viszont gyeppel húzódtott. A [2. katonai f.] idején déli tövében már tanya állt, mely még [1950]-ben is megvolt.
- 4) A csúcsán elhelyezett háromszögelési betonpont gazos, náddal borított környékét kivéve jelenleg is teljes felszínét művelik, koptatják.
- 5) 2 m; 89,2 [1992; 1979; 1965], 89,4 [1961], 89,0 [1955], „50,82” (96,4) [2. katonai f.], „92” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „88,5” [1899]; 45×30

90. névtelen halom EOVS 750,477, 141,148 (37-412)

- 3) A Kórógy hordalékkúpján, Fertő egykori vizeinek déli partján áll. Tőle nyugatra kb. 250 m-re emelkedik a Szil-halom (89.). A lelőhelyen a régészeti topográfiai terepbejárások során őskori és szarmata cseréptöredékek kerültek elő.¹⁶¹ A [2. katonai f.] jelöli, ekkor tőle közvetlenül délnyugatra tanya állt, mely Füst-tanya néven még [1978]-ban is megvolt.
- 4) Ma teljes felszínén szántóföldi művelés folyik, ezért eredeti alakja már alig felismerhető.
- 5) 1,5 m; 88,5 [1961], „86,5” [1899]; 50×30

91. Kis-Dónáti-halom EOVS 752,691, 143,715 (37-412)

- 2) „KisDonáti halom” [2. katonai f.]
- 3) A Kórógy bal magaspartján (Füst-part) emelték. Neve a középkori Donáttornya település és későbbi Dónát határrész nevét őrzi. Az [1. katonai f.] (már szántóföldi környezetben) és a [3. katonai f.] név nélkül jelöli. A [3. katonai f.] idején tőle délre tanya állt. [1950]-ben felszínén gyeppel (tanyahely) volt, melyhez bejáróút vezetett.
- 4) Jelenleg teljes területe szántó, a művelés miatt folyamatosan veszít magasságából.
- 5) 1,5 m; 87,4 [1992], 87,5 [1969–71], „87,5” [1899]; 55×30

92. névtelen halom EOVS 755,944, 146,067 (37-234)

- 1) Orom[-halom]?
- 2) „Orom” [19.sz./a]
- 3) A dónáti ormok északi részén áll. Tőle kb. 200 m-re észak-északkeletre, már Fábiánsebestyén területén emelkedik az Árpahalom (134.). Név nélkül jelöli [19.sz./d], [1850b] és [1864a]. Tetején halad a Határ út, a halom a szentes–fábiánsebestyéni határvonal határpontját képezi. Az út itt meg is törik, de rajta a határdomb már régen elenyészett. Az [1969–71]-es és az [1978]-as térkép szerint halmunknak mintha két „csúcsa” lenne, ennek ma a terepen nincs nyoma.
- 4) A halmon áthaladó földút északi oldalán bemetszés van, itt akácsor húzódik. Tőle délre tanya áll, ennek telke a halom lábára is felhúzódik. Déli oldalán középfeszültségű, tőle északra magasfeszültségű vezetékoszlopsor vezet. A Határ út két oldalát leszámítva teljes felszínét szántják, ezért mára sokat veszített eredeti alakjából és magasságából.
- 5) 1 m; 89 [1969–71]; 60×35

---

¹⁵⁹ MFM RégAd 851-82/1–2

¹⁶⁰ MFM RégAd 1879-96, 33

¹⁶¹ MFM RégAd 1879-96, 32–33

93. Nádas-halom EOVS 758,047, 145,295 (37-243)

- 1) Nagy-Nádas-halom, Két-Nádas-halom (párjával együtt), Nádas-Két-halom (párjával együtt), Nád-halom
- 2) „Nagy Nádas halom” [1775; 1800]¹⁶², „Nádas halom” [19.sz./a; 1840b; 1847; 4. katonai f.; 1911a]¹⁶³, „Két Náda halom”¹⁶⁴, „Náda halom”¹⁶⁵, „Nagy Náda halom”¹⁶⁶, „Náda Két halom”¹⁶⁷, „Hét-Nádas-halom” (SZEREMLEI I. 19: 1745: elírás), „Nádas Halom” (EKKLÉZSIA-I.: 1748, 1749, 1750), „Nádos Halom” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „Nagy Nádos halom”¹⁶⁸, „Nagy Nádas Halom”¹⁶⁹, „Nagy Nádos Halom” [1801: a 97-hez írva, de erre vonatkozik], „Nád halom” [2. katonai f.], „Nádas h.” (SZENDREY 1929, 236: 1864), „Nadas hal.” [3. katonai f.], „Nádas h” [1911b], „Nádashalom” (SZEREMLEI V. 845), „Nádas-halom” (SZEREMLEI I. 139; ZSÍROS 1990, 80), „Nádas-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Nádas hlm.”¹⁷⁰
- 3) A dónáti ormok északi részén, nem a fő oromvonalon, hanem attól keletebbre, egy kisebb kiemelkedésen áll. Határpontját képezi a szentes-fábiánsebestyéni határvonalnak, a tetején keresztülhaladó Határ út itt meg is törik. Tőle kb. 500 m-re délkeletre, már Nagymágocs külterületén emelkedik párja, a Kis-Nádas-halom. Mindkét halom nevét a hajdan e tájon nagyobb számban termő nádról kapta: „*Környike teli lengenáddal. Nem lehet kiírtani.*” (ZSÍROS 1990, 80).¹⁷¹ Halmunkat a fenti térképeken kívül név nélkül jelöli még [1770], az [1. katonai f.] (már szántón), [18.sz./h], [19.sz./d], [1850b] és [1864a] is.
- 4) A rajta áthaladó földút két szélét leszámítva ma is teljes felszínét szántják, ezért az idők folyamán halomjellegéből sokat veszített. Csúcsára betonból középfeszültségű vezetékoszlopot állítottak, ekörül nád és gaz nő. Tőle északra magasfeszültségű vezetéksor húzódik.
- 5) 0,5 m; 83,5 [1969–71], „52,52” (99,6) [2. katonai f.]; 80×40

94. Fekete-domb † EOVS 756,031, 144,804 (37-244)

- 1) Török-halom, Fekete-halom
- 2) „Török halom” [2. katonai f.], „Fekete domb.” [1882a/142; 1908/142], „Feketedomb” [1882b/142]¹⁷², „Fekete domb” [3. katonai f.; 1950; 1955; 2000], „Fekete-domb” [4. katonai f.; 1965; 1978; 1979], „Fekete hl.” [1899; 1906], „Fekete hl” [1900a], „Fekete h” [1911b], „Fekete-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Széna-h.” (VIRÁGH 1979, 140: téves), „Fekete-d.” [1992], „Fekete-halom” (ZSÍROS 1990, 81)
- 3) A dónáti ormok központi részén állt. Nevei személynévi eredetűek. Az [1. katonai f.] is feltünteteti, már szántóföldi környezetben. [1950]-ben legnagyobb részét erdő borította, nyugati szélén dűlőút vezetett, [1969–71]-ben nyugati oldalában szőlő volt. [1978]-ban a szőlő már

¹⁶² MOL P 418. F. 19.: 1744

¹⁶³ MOL P 418. F. 19.: 1744

¹⁶⁴ MOL P 418. F. 24.: 1745

¹⁶⁵ MOL P 418. F. 24.: 1745

¹⁶⁶ MOL P 418. F. 24.: 1745

¹⁶⁷ MOL P 418. F. 24.: 1745

¹⁶⁸ MOL P 418. F. 54.: 1775; MOL P 418. F. 60.: 1775

¹⁶⁹ MOL P 418. F. 61.: 1775

¹⁷⁰ MFM RégAd 851-82/1–2

¹⁷¹ A szentesi nép fontosnak tartotta megkülönböztetni a „közönséges” nádat a „lengé” nádtól. Erről számol be az egyik utolsó dudakészítő mester, Erdei Imre bácsi, a Nádas-halomnak is jelentőséget adva: „*Ha osztán kész volt a sípszár, nádat kellett bele választani. Mer a nádsíp adja benne a hangot. Mondjuk rá, illyentájon, mikor még nem vágják a nádat, kimén az ember, oszt lengé nádat válogat. Olyan nád az, akit nem lehet összenyomni, finom jó fajta. De lengé nádat csak az uradalmi fődek felé találni, a Nádas-halom tájékán. Az nem nyerít úgy, mint a kurcai nád, mer annak más tartalma van. Aki a dudával vergődött, mán ősszel járta a határt, oszt kereste a lengénádat.*” (DERZSI KOVÁCS 1987, függelék 2: 1940).

¹⁷² MFM RégAd 851-82/1–2

nincs meg, ehelyett szántóföldet jelölnek. Az 1980-as években az egész területen katonai radarállomást létesítettek, az [1992]-es térkép már ezt az állapotot mutatja. Az objektum építéskor nem csak a Fekete-dombot, de még az alatta húzódó oromvonulatot is elhordták.

- 5) 2,5 m; 94,6 [1979; 1965], 94,7 [1969–71], 93,9 [1955], „97” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „90,0” [1899: elírás], „96,7” [1950]; 70×30

95. Fekete-halom EOVS 755,995, 142,501 (37-412, 37-421)

- 2) „Fekete halom” [2. katonai f.; 3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „Fekete-hlm.” [1955; 1965], „Fekete hlm.”¹⁷³
- 3) A dónáti ormok déli részén áll. Tőle kb. 150 m-re délre is emelkedik egy halom (96.). Neve személynévi eredetű. A fenti térképeken kívül az [1. katonai f.] is jelöli, már szántóként. Tőle délkeletre a [2. katonai f.] tanyát jelöl, mely [1955]-ben még megvolt („Pintér-tny.” [1950]). Északi oldalában a [3. katonai f.] szerint már szintén tanya állt.
- 4) Északi felén ma is tanya és tanyatelek van, déli részét szántják. A tanyatelek széle a halom oldalát 1 m mélyen bemetszi. Csúcsára háromszögelési betonpontot helyeztek.
- 5) 1,5 m; 92,9 [1992], 91,6 [1965; 1955], „95” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „93,0” [1899]; 110×45

96. névtelen halom EOVS 756,001, 142,297 (37-412, 37-421)

- 3) A dónáti ormok déli részén emelték. Tőle kb. 150 m-re északra található a Fekete-halom (95.). Az [1. katonai f.] jelöli, már szántóföldi környezetben. A [2. katonai f.] idején tőle közvetlenül északkeletre és délre egy-egy tanya állt, az előbbi [1970–71]-ben még megvolt (Rácztanya).
- 4) Ma teljes felszínét szántják, alakja ezért már alig érvényesül.
- 5) 1 m; 91,1 [1970–71], „55,02” (104,3) [2. katonai f.], „95” [3. katonai f.]; 90×40

97. Szeg-halom EOVS 755,525, 140,709 (37-412)

- 1) Szeg halma, Dónáti-halom
- 2) „Szekhalma”¹⁷⁴, „Szegh halma”¹⁷⁵, „Szegh halom”¹⁷⁶, „Szeghalom” (SZEREMLEI I. 19: 1745, V. 845)¹⁷⁷, „Szeg-halom” (SZEREMLEI I. 142: 1745), „Szeg : halom” [18.sz./b], „Donáti halom” [1774], „Szeug halom” [1. katonai f.], „Szeg halom” [1800], „Nagy Nádos Halom” [1801: téves, a 93-ra vonatkozik], „Szeg-halom” (BODNÁR 1983, 174)
- 3) A dónáti ormok déli részén áll. A Szeg-halom név földrajzi helyzetére utal, ugyanis a Mágocs-ér kanyarulatában, zugában, szegletében áll (KISS 1988, II. 539). A Dónáti-halom elnevezés a középkori Donáttornya település és későbbi Dónát határrész nevét őrzi. Az [1. katonai f.] már szántóként jelöli. Név nélkül még [1840b], a [2. katonai f.] és [1911b] is feltünteti.
- 4) Ma teljes felszíne szántóföld, ezért magassága évről évre csökken.
- 5) 2 m; 89,5 [1965; 1955], „89,5” [1899], „93” [3. katonai f.], „92,8” [1950]; 85×55

98. névtelen halom EOVS 754,439, 140,955 (37-412)

- 3) A Kórógy bal magaspártján emelték. Tőle délnyugatra kb. 750 m-re állt a Dónáti-halom (99.). A régészeti topográfiai terepbejárások során tévesen a Dónáti-halommal azonosították.¹⁷⁸
- 4) Csúcsán háromszögelési betonpont van, ekörül gyomos sáv húzódik. Egyébként teljes felszínét szántják, alakja folyamatosan kopik.

¹⁷³ MFM RégAd 851-82/1–2

¹⁷⁴ MOL P 418. F. 19.: 1744: elírás

¹⁷⁵ MOL P 418. F. 24.: 1745

¹⁷⁶ MOL P 418. F. 24.: 1745

¹⁷⁷ MOL P 418. F. 24.: 1745

¹⁷⁸ MFM RégAd 1879-96, 84

- 5) 2,5 m; 89,2 [1992], 88,6 [1970–71], 88,7 [1965; 1955], „92” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „88,5” [1899]; 100×50

99. Dónáti-halom † EOV 753,911, 140,418 (37-412)

- 1) Dónát-halom, Józsa-halom
- 2) „Donáti halom” [1800; 2. katonai f.], „Donáti Halom” [1801], „Dónáti halom” [1840b; 1847], „Józsa h.” (SZENDREY 1929, 236: 1864), „Donáti halom” [1881a], „Donát hal.” [3. katonai f.], „Dónát halom” [4. katonai f.] (ZSÍROS 1990, 37), „Donát-halom” [1950] (BODNÁR 1983, 125), „Józsa-hlm.” [1955; 1965, 1979: csak névvel], „Józsa-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Donáthalom”¹⁷⁹, „Józsa-halom” [1992] (ZSÍROS 1990, 83)
- 3) A Kórógy bal magaspártján állt. Tőle kb. 750 m-re északkeletre is található egy halom (98.). Nevei a középkori Donáttornya település és későbbi Dónát határrész nevét őrzik; Józsa elnevezése személynévi eredetű: hajdan a „Józsa család birtoka” volt, ahogy Pesty Frigyes 1864-es helynévgyűjtésében szerepel (SZENDREY 1929, 236: 1864). A fenti térképeken kívül név nélkül még [1864a], [1900a] és [1911b] is jelöli. A [2. katonai f.] idején délkeleti tövében tanya állt, mely [1955]-ben még megvolt. [1970–71]-ben még létezett a halom keleti fele (rajta telepített kordonszőlővel), nyugati felét ekkorra már elhordták. Utóbbi részén elkerített területet ábrázol a térkép, a telekhatár széle a halom oldalába 2 m mélyen bevág. A Dónáti-halmot és az alatta fekvő partrészt [1992]-re teljesen elpusztították, helyén ma elkerített telek és szántó húzódik.
- 5) 3,5 m; 89,1 [1955], „93” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „55,06” (104,4) [2. katonai f.], „89,5” [1899], „92,8” [1950]; 60×35

100. Sáp-halom EOV 743,596, 141,198 (37-322) (23. kép)

- 1) Sáp halma, Nagy Sáp halma, Sári-halom, Sáp-hegy, Kereszt-halom, Sári-domb, Sáp-domb
- 2) „Saáp halom” (HERCZEG 2000, 117: 1774)¹⁸⁰, „Sáphalom” [1950; 1955] (HERCZEG 2000, 91: 1723; BALOGH 1887, 15. szám; PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 144: 1925; CSALLÁNY 1928, 36; MATTYASOVSKY 1928, 340, 343; ZALOTAY 1932, 77; ZSÍROS 1990, 31, 75)¹⁸¹, „Sáp halma” (HERCZEG 2000, 92: 1723)¹⁸², „Sap halma” [1731; 1745] (HERCZEG 2000, 92: 1723), „Nagý Sáp halma” (NAGY XII.: 1727)¹⁸³, „Saphalma”¹⁸⁴, „Sári halom” [1883a] (NAGY XII.: 1727; PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 35: 1861)¹⁸⁵, „Sáphalma” (NAGY XIII.: 1727), „Sáp halom” [1801; 1840b; 1864b/2; 2. katonai f.: máshova írva, de erre vonatkozik; 1882b/161; 1882a/161; 3. katonai f.; 4. katonai f.; 1882e/7] (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 72: 1837)¹⁸⁶, „Saphalom” [1735], „Sáp Halma” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „Sáp Hálom” [1752a], „Sáp h.” [1752b] (SZENDREY 1929, 236: 1864), „Sáp Halom” [1773; 1788c; 1789], „Saaphalom” (HERCZEG 2000, 117: 1774), „Saap halom” (HERCZEG 2000, 117: 1774), „Sab halom” [1. katonai f.: elírás], „Sap halom” [1788a], „Sáp halom.” [1800; 1827], „Sáp H.” [1822], „SÁP HALOM” [1840a], „SÁP HALOM.” [1847], „Sáp Hegy” [1858a], „Kereszt halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 42: 1861), „Kereszt [h.]” (SZENDREY 1929, 236: 1864), „Sáph halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 62: 1886), „sápihalom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 263: 1891), „kereszt halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 268: 1891), „Sáp hl.” [1899, 1906: tévesen a 153-hoz írva], „Sáphegy”

¹⁷⁹ MFM RégAd 851-82/1–2

¹⁸⁰ MOL P 418. F. 5.: 1723

¹⁸¹ KJM RégAd 149-84; MFM RégAd 851-82/1–2

¹⁸² MOL P 418. F. 12.: 1727

¹⁸³ MOL P 418. F. 11.: 1727

¹⁸⁴ MOL P 418. F. 12.: 1727

¹⁸⁵ MOL P 418. F. 11.: 1727

¹⁸⁶ MOL P 418. F. 14.: 1727

[1911a], „Sáp-hlm.” [1961; 1979a], „Sáp-halom” [1965; 1992] (SZ. BOZÓKI 2000, 497; NAGY I.)

- 3) A Kontra-tó keleti magaspartján áll, Szentes és Szegvár határpontját képezi. Tőle délkeletre kb. 200 m-re emelkedett halompárja, a Kis-Sáp (153.; ez már nincs meg). A vizsgált terület legmagasabb, legnagyobb halma. „Szegvár és Szentes határán emelkedik a Sáp-halom. Eredete bizonytalan, annyi azonban kétségtelenül megállapítható, hogy nem természetes alakulat” (MATTYASOVSKY 1928, 340). Neveiben a Sáp szó a középkori Sáp falu és későbbi határrész emlékét őrzi. Sáp falu azonban jóval nyugatabbra, a Kontra-tó túlsó partján állt, a név később vándorolt át halmunkra (NAGY I.; NAGY 2007, 9–11, 28–29, 1. kép).¹⁸⁷ A helyzetet bonyolítja, hogy a Sáp-halom közvetlen környékén is volt egy eddig azonosítatlan Árpád-kori templomos falu. Kovalovszki Júlia terepbejárásán itt Árpád-kori cseréptöredékeket, tégladarabokat és embercsontokat gyűjtött, szerinte a templom a halmon állott (KOVALOVSKY 1957, 71). Csalog József újabb leletek előkerülésekor vizsgálta meg a helyszínt: „a Sáp-halom Dny-i oldalán mélysántást végeztek, s ezalkalommal csontvázakra akadtak, illetve csontvázakat szántottak ki. A helyszínen kiderült, hogy középkori temető van ezen a részen, gyaníthatólag XI-XIII. századi. Egyik koponyacsont töredékein bronz patinanyom volt, ami talán hajkarikára mutat”.¹⁸⁸ Az 1977-es régészeti topográfiai terepbejáráskor a halmon és közvetlen környékén rézkori (bádeni), bronzkori, népvándorlás kori és Árpád-kori kerámiát gyűjtöttek, az 1995-ös terepi megfigyeléskor pedig szarmata, avar és középkori cserepek kerültek elő.¹⁸⁹ A Kontra-tó közeli partján Béres Mária Árpád-kori település részletét tárta fel az 1980-as évek közepén (BLAZOVICH 1996, 249–250). A 19. században is élő néphagyomány az előkerülő embercsontokat egy itt esett csatával magyarázza, ezek szerint a Sáp-halom ikerhalma testhalom lenne. Így beszéli el a történeteket a Petrák-krónika: „a Törő e tájon lévő Uralkodása alatt a Gyulai Basa Török családokat szállított ide lakosoknak mely alkalommal, Szentes Várossa Magyar lakossai a Város alatti rétségekben Bőjtösi István nevezetű Papjokkal Szent Ilona szigetében költöztek mely szómórú helyzet után a Magyarok közül némelyek les helyekre álván sok Törököt el fogtak és rabságban tartották és Barta Jankó, Kerekes Ferkó, Zeke Pista, Török Jóska, Bokor Martzi 's többén magokat össze adván egy éjszaka Szentesből a Törököket ki zavarták három százat közülük le nyakaztak az úgy nevezett Sáp halomnál mi után a Törököknek, tovább bátorságok nem lévén it lakni el pusztúla eről a tájrol a kik közülük it maradtak Keresztyéneké lettek a Magyarokkal össze házasodtak maradékaik mái napig is Török néven nevezetnek Szentes várossában” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 35: 1861). A monda egy másik változatát jegyezte le Balogh János 1887-ben: A török kiűzése után Szentes lakosai a sok megpróbáltatás miatt átköltöztek Bődre, és „oláh és rác népség” telepedett a helyükbe. „1699-ben (...) egy éjszaka Barta György vezérlése alatt, megtámadták a betelepült idegeneket s – szájhagyomány szerint – a Sáp-halomig kergették, s ott háromszázat levágtak belőlük és eltemették őket a mai kisebbik Sáp-halom alá.” (BALOGH 1887, 15. szám). Megint más „hagyomány szerint az itteni kisebb halom úgy keletkezett, hogy a törökök magyar jobbágyokkal hordatták össze a földet.” (SZ. BOZÓKI 2000, 497). A fenti térképi hivatkozásokon kívül a Sáp-halmot név nélkül [1750], [1769], [1770], [1783], [18.sz./h] és [1911b] is jelöli. Tőle délkeletre a 18. század végi térképek kivégzőhelyet ábrázolnak („Patibulum” [1773], „Locus Suplicii” [1788a]). Halmunkon határvonal halad át, erről Pesty Frigyes 1864-es helynévgyűjtése is beszámol: „Kereszt v. Sáp h. (»keresztbe véve fele a szentesi, fele a szegvári határba esik«)” (SZENDREY 1929, 236: 1864).
- 4) Csúcsán ma is határdomb ül, ezen háromszögelési betonpont van, s egy emléktábla hirdeti, hogy Mikoviny Sámuel ezen a helyen végezte 1730-ban Csongrád vármegyei földméréseit:

¹⁸⁷ Nagy Géza Balázs: *Jelentés Sáp falu meghatározásához*. Kézirat. Szentes 2005. KJM RégAd 572-05

¹⁸⁸ Csalog József: *Kiszállási napló*. Kézirat. Szentes 1960. KJM RégAd 183-84

¹⁸⁹ KJM RégAd 335-86, 42–43, 53–54; MFM RégAd 1879-96, 20–21; MFM RégAd 1877-96, 52–53; KJM RégAd 478-99, 77

„SÁP – HALOM : 97 M / TÉRKÉPTÖRTÉNETI EMLÉKHELY / MIKOVINY SÁMUEL CSILLAGÁSZ / CSONGRÁD VÁRMEGYEI MAPPÁJÁHOZ / ITT VÉGEZTE SZÖGMÉRÉSEIT 1730 – BAN”. A halom déli oldalát csaknem a feléig szántják, itt nagy mértékű a talajerózió, a kopás. Északi lábánál a művelés már tereplépcsőt alakított ki. Nyugati szélén földút vezet, még nyugatabbra állattartó telep és fóliasátrak vannak. Környezetében főleg szántóföldek húzódnak. Legnagyobb részét leromlott löszfalnövényzet borítja, értékes növényfajokkal (szürke galaj, bürökgémorr, fehér pemetefű, ligeti zsálya, közönséges kakukkfű, olasz gyújtoványfű, csörgő kakascímer, heverő seprűfű, cingár gombafű, üstökös gyöngyike, taréjos búzafű stb.) (KAPOCSI és tsai. 1998, 77, 78; JAKAB–TÓTH 2003, 96; TÓTH 2003, 161, 166; HERCZEG–BARCZI–PENKSZA 2006).¹⁹⁰ A növénytársulásokat a terjedő gyomok és cserjék veszélyeztetik.

- 5) 9,5 m (ebből 0,8 m a határdomb); 96,0 [1992; 1961], 95,9 [1979; 1965], 95,6 [1955], „46,82” (88,8) [2. katonai f.], „97” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „90,5” [1899: elírás]; 120×75

NAGYTÓKE

101. névtelen halom EOVS 742,936, 161,597 (47-344) (31. kép)

- 3) A Kis-Jaksor-ér külső ívének magaspartján áll. A Nagytóke és Kunszentmárton között húzódó megyehatár vonalának törési pontja. Az [1. katonai f.] (még gyepterületen) és [1822] (már szántón) jelöli.
- 4) Csúcsán ma is határdomb ül. A halomtetőn háromszögelési betonpontot helyeztek el. Halmunk négy különböző irányból érkező földút találkozási pontja, a határút a halom testén is áthalad, az utak mentén akácsávok húzódnak. A halom széléit körben mindenhol szántják, a határdomb körül azonban eredeti, bár gyomos növénytársulás található (taréjos búzafű) (TÓTH 2003, 166).
- 5) 1,5 m; 87,3 [1979; 1961], 85,3 [1965; 1955], „85,5” [1899]; 50×30

102. névtelen halom † EOVS 742,925, 161,132 (47-344)

- 3) A Kis-Jaksor-ér külső ívének magaspartján emelkedett. Az [1. katonai f.] jelöli, gyepterületen. Ma már nem akadtam nyomára, valószínűleg elszántották; helyén szántóföld terül el.
- 5) helyén a kiemelkedés: 85 [1961]

103. névtelen halom EOVS 742,847, 160,832 (47-344)

- 3) A Kis-Jaksor-ér külső ívének magaspartján áll. Tőle nyugatra kb. 300 m-re is található egy halom (104.). Az [1. katonai f.] (még gyeperen) és a [2. katonai f.] (már szántón) jelöli. [1961]-ben északi szélénél már akácerdősáv haladt, ez ma is megvan.
- 4) Teljes felszínét szántják, ezért már alig felismerhető.
- 5) 0,5 m; 86,1 [1978]; 165×70

104. névtelen halom EOVS 742,539, 160,781 (47-344)

- 3) A Kis-Jaksor-ér külső ívének magaspartján emelték. Tőle kb. 300 m-re keletre is áll egy halom (103.). Az [1. katonai f.] jelöli, gyepterületen.
- 4) Ma keleti felét gáttal magasított csatorna vágja el, emellett földút halad. Teljes nyugati felén szántóföld terül el, a művelés a halom eredeti alakját már teljesen eltorzította.
- 5) 1 m; 86,8 [1961], „86,0” [1899]; 130×75

¹⁹⁰ Kispál Z.: A mindszei és a szentesi kunhalmok természetvédelmi – botanikai vizsgálata, 41–42

---

105. Jaksor-halom EO 741,483, 160,274 (47-344)

- 1) Jaksor-laponyag
- 2) „Jagsor laponyag” [18.sz./h], „Jagsor Laponyag” [1800], „Jágsor Laponyag [1801], „Jaksor halom” [1840b; 1847]
- 3) A Tőke-ér bal magaspartjának legszélén emelkedik, Jaksor határrészen (nevei erre utalnak). Név nélkül az [1. katonai f.] (még gyepterületen), [1788d], a [2. katonai f.] (már szántón), [1864a], a [3. katonai f.] és [1911b] is feltünteti. [1955]-ben északi szélében még tanya állt. Felszínén bronzkori és szarmata cseréptöredékek vannak.
- 4) Jelenleg teljes felszíne szántó. Tőle délre magasított csatorna, nyugatra a Tőke-éri-csatorna, emellett pedig fasor húzódik.
- 5) 1,5 m; 87,3 [1978]; 95×35

106. névtelen halom EO 739,373, 161,201 (47-344)

- 3) A Körös bal magaspartjának szélén, a Kökény-zugban áll. A terület mellett található a híres gepida, avar, honfoglalás kori, Árpád-kori temető, melyet Csallány Gábor tárt fel 1908–1909 és 1931–1934 folyamán (KOVALOVSKI 1957, 58, 68).¹⁹¹ A [3. katonai f.] idején a halom területe már szántó volt; [1908/1] már tanyát jelöl rajta, ez a „Nagy András-tny.” nevet viselte [1955; 1959; 1978].
- 4) Ma halmunk legnagyobb része lepusztult, elhanyagolt, gazos tanyatelken található, rajta pedig a Körös által összedöntött tanyarom hever. A halom széléit körbenyesték, bekerítették, déli oldalában pincelejáró és verem van, szélein gyümölcsfák nőnek stb.
- 5) 1 m; 85,3 [1959], 85,7 [1955; 1965], „87,4” [1950]; 60×30

107. Tűzköves-halom EO 739,796, 160,082 (47-344)

- 1) Tűzköves, Tűzkövesi-halom
- 2) „Tűzköves halom”¹⁹², „Tűzköves halom” [18.sz./h; 1784b], „Tüz Köves Hal:” [1. katonai f.: máshova írva, de erre vonatkozik], „Tűzköves Lapo halom” [1800: a „Lapo” felirat kiradírozva], „Tűzköves halom” [1801; 1837; 1840b; 1847; 1955], „Tűzköves” [1840a], „Tűsz kevézs hal” [2. katonai f.: elírás], „Tűzkövesi h.” (SZENDREY 1929, 236: 1864), „Tűsz kevézs halom” [3. katonai f.: elírás], „Tűzköves hal.” [4. katonai f.; 1911b], „tűzköves halom” (CSALLÁNY 1928, 30), „Tűzköves-hlm.” [1965: csak névvel], „Tűzköves-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Tűzköves hlm.”¹⁹³, „Tűzkövesi-halom” (ZSÍROS 1990, 90)
- 3) A Körös bal magaspartjának szélén emelkedik. A fenti térképeken kívül név nélkül [1864a] is feltünteti. 1720 körül már dinnyeföldek voltak halmunknál.¹⁹⁴ A folyószabályozás, a gátépítési munkálatok a halom zömét elpusztították, anyagát a gátba építették vagy elhordták. A [3. katonai f.] éppen a hullámtéren kívülre, a gát tövébe jelöli. A lelőhely újkőkori telep nyomait mutatta, valamint a bádeni kultúrához tartozó és kora bronzkori leletek is előkerültek (KOVALOVSKI 1957, 44; FOGAS-BÁCSMEGI 2002, 30).¹⁹⁵ A nép leleteiről nevezte el, ahogy Pesty Frigyes 1864-es helynévgyűjtése is feljegyezte: „sok tűzkövet találtak ott” (SZENDREY 1929, 236: 1864). Valószínűleg kisebb tell lehet.
- 4) Halmunk keleti széle ma is megvan. Elpusztított részének helyén ma a Körös-gát húzódik; megmaradt felét akácos borítja.
- 5) „43,97” (83,4) [2. katonai f.], „88” [3. katonai f.; 4. katonai f.]

---

¹⁹¹ Fogas O.: Nagytőke II, 42–43; MFM RégAd 1877-96, 41–43

¹⁹² MOL P 418. F. 71.: 1756

¹⁹³ MFM RégAd 851-82/1–2

¹⁹⁴ MOL P 418. F. 71.: 1756

¹⁹⁵ Fogas O.: Nagytőke II, 43; MFM RégAd 1879-96, 117, 162

---

108. Bökény-halom † EOV 738,906, 157,951 (37-122)

- 2) „Bökényhalom” (BALOGH 1887, 14. szám)
- 3) A Körös bal magaspartján, a Bökényi-háton állt. Balogh János ezt írta róla 1887-ben: *„Szentestől északra, fönn a Körös partján, a mai bökényi csárdaépülettől pedig déli irányban, mintegy száz ölnyi távolságra állott a Bökényhalom ezelőtt még öt esztendővel. Azóta egy sokkal magasabb halomláncolat alatt lapul, mert a Békéstől Apátfalváig húzódó védgát megy rajta keresztül. (...) E körül a leépített halom körül terült el Bökény falva, a halmon pedig a templom állott, terméskőből épített falakkal és kriptával. (...) Rákóczi Ferenc szabadságharca idején rácok települtek le benne, kik kegyetlen zsarolást vittek véghez a környékbeli helységek lakosain, mignem 1705-ben egy kuruc-csapat részben levágta, részben szétkergette őket.”* (BALOGH 1887, 14. szám). A Petrák-krónika így számol be a faluról és az utóbbi eseményről: *„Bökény melynek Szent egy házáta falúval edjüt az 1705^{ik} Esztendőbe a Rátzók égeték fel utoljára belőle mindent ki rablótak de a lakosság és a Szentesiekkal edjüt Tésiekkal egyesülve Mókra Mihok Bökényi Poja Janko Szentesi és Dúdás Gyúrka szinte Szentesi lakossa vezérlete alatt a Tőkei Kápolnás halomhoz közel világos halynalban meg támadták és a Tőkei ér nek szorították ámbár a vize nem nagy volt de igen sáros és igen sokat bele öltek Lakossai reformátusok voltak [mármint Bökény falué]”* (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 43: 1861); a történet másik változatát lásd a Szász-halom (vagy más néven Kápolnás-halom) (113.) leírásánál! Balogh János szerint a halom 1882-ben még megvolt, és a későbbi földmunkák folyamán pusztult el. A [2. katonai f.] még jelöli, mellette pedig két másik kiemelkedést is jelez. A középkori Bökény falu valóban létezett (BLAZOVICH 1996, 66–67), régészeti anyaga is ismert (KOVALOVSKY 1957, 73); egykori fekvését az [1840a]-s térkép „Bökényi Telek” néven feltünteti. A Bökény-halom helyén ma a Körös-gát húzódik.

109. Szedres-halom EOV 742,345, 159,671 (37-122) (22. kép)

- 1) Tetű-laponyag, Tetős-laponyag, Szabó-halom
- 2) „Tetű Laponyag” [18.sz./g], „Tetős Laponyág” [1800], „Tetős Laponyag” [1801], „Szabó halom” [1837], „Szedreshalom” [2. katonai f.], „Szedres halom” [3. katonai f.; 1955], „Szedres hal.” [4. katonai f.], „Szedres-hlm.” [1961; 1965; 1979a; 1992], „Szedres-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Szedres hlm.”¹⁹⁶
- 3) A Tőke-ér bal partján emelkedik. Tőle délkeletre kb. 500 m-re is áll egy halom (110.). Tetős-laponyag elnevezése egykori formájára utalhat, a Tetű-laponyag név ennek alakváltozata lehet. A Szabó-halom név személynévi eredetű, Szedres-halom elnevezését pedig Szeder nevű földbirtokosáról kapta. A régészeti topográfiai munkálatok során környékén az újkőkor, a tiszapolgári kultúra, a halomsíros kultúra, a kelták és szarmaták leletanyagát találták (FOGAS-BÁCSMEGI 2002, 30).¹⁹⁷ Név nélkül az [1. katonai f.] (még gyepterületen), [1788d], [1840b] és [1864a] is feltünteti. A [2. katonai f.] tőle közvetlenül délkeletre már tanyát jelöl. [1979a] szerint a halom déli felét gyepp borította, északi felén szántó volt.
- 4) Csúcsán jelenleg háromszögletes betonpont van, ekörül gaz nő. Egyébként teljes felszínét szántják, ezért mára sokat veszített eredeti magasságából. Körülötte szántók terülnek el, tőle nyugatra legelőterület húzódik.
- 5) 2 m; 87,8 [1992; 1979; 1965], 87,2 [1961], „89” [3. katonai f.; 4. katonai f.]; 110×50

110. névtelen halom EOV 742,875, 159,359 (37-122)

- 3) A Tőke-ér bal partján áll. Tőle északnyugatra kb. 500 m-re található a Szedres-halom (109.). A régészeti topográfiai munkálatok során környékén a Körös-kultúrához, a gávai kultúrához tartozó, szarmata, gepida és középkori emlékeket gyűjtöttek.¹⁹⁸ Az [1. katonai f.] jelöli,

---

¹⁹⁶ MFM RégAd 851-82/1–2

¹⁹⁷ Fogas O.: Nagytőke II, 16–17

¹⁹⁸ Fogas O.: Nagytőke II, 13–14

---

gyepterületen. [1950]-ben tőle délnyugatra tanya állt. Még [1961]-ben is nem rajta, hanem tőle keletre futott az Aradi út, [1979a]-n már pont a közepén halad át.

- 4) Az Aradi út mai is halmunk tetején vezet, ez kopásához nagyban hozzájárul. Keleti felét gazos gyepp borítja, ez a rész tele van nagy és mély beásásokkal. Nyugati felét művelik. Halom volta már alig észlelhető.
- 5) 0,5 m; 86,4 [1979a; 1961], 86,2 [1955], „88,8” [1950]; 75×40

111. névtelen halom † EOVS 744,804, 159,143 (37-211)

- 3) A Körös és Veker közti lösztábla kiemelkedő részén állt. Ma már nincs meg, így csak utólag következtetünk halom voltára. Tőle délkeletre kb. 350 m-re található a Határ-laponyag (112.). Testének legnagyobb része már a szomszédos kunszentmártoni határba esett, délnyugati szélében határút vezetett. [1961]-ben és [1978]-ban majdnem teljes felületén erdősáv, északkeleti oldalában szántó volt. [1992]-ben helyén már gáttal magasított csatorna húzódik; ennek építésekor pusztult el.
- 5) 0,5 m; 84,7 [1979; 1961], 84,2 [1965; 1955], „87,8” [1950]; 55×25

112. Határ-laponyag EOVS 744,966, 158,886 (37-211)

- 2) „Hatar Laponyag” [18.sz./g]
- 3) A Körös és Veker között elterülő lösztábla kiemelkedő térszínén áll. A nagytőke-kunszentmártoni határvonal pontját képezi, a megyehatár itt meg is törik. Tőle északnyugatra kb. 350 m-re is állt egy halom (111.). Név nélkül [1840b] és a [2. katonai f.] is jelöli. Rajta határdomb állt, mára ez elenyészett.
- 4) Közepén régi, gazos határút halad át, mely a halom testébe jócskán bevág, így az egyébként is lapos halmot még csonkábbá téve. Majdnem teljes felszínét gyomos gyepp és akácerdő borítja; csak szélei lógnak ki, ezen részeit a szántás koptatja.
- 5) 1 m; 85,4 [1978; 1961]; 90×40

113. Szász-halom EOVS 743,755, 157,694 (37-122) (27. kép)

- 1) Kápolnás-halom, Rác-Tőke-halom, Rác-halom, Rác-Tőke, Szőke-halom, Lődomb, Lövődomb
- 2) „Szász halom”¹⁹⁹, „Szász halom” [18.sz./g; 18.sz./h; 1840b; 1847; 2. katonai f.; 1883g/33; 3. katonai f.] (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 123: 1880; FOGAS 2004, 259), „Szász halom.” [1800], „Szász halom” [1801], „Szász Halom” [1840a], „Kápolnás halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 38: 1861), „Rátz Tőke [halom]” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 38: 1861), „Kápolnás v. Rác h.” (SZENDREY 1929, 236: 1864), „kápolnás halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 87: 1867, 147: 1925), „Kápolnás halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 88: 1867), „Rátz [halom]” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 123: 1880), „Kápolnás halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 58: 1886), „Kápolnáshalom” (BALOGH 1887, 15. szám), „Ráctőke” (BALOGH 1887, 15. szám), „ractőke [halom]” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 265: 1891), „kápolnás halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 268: 1891), „Szász hl.” [1896; 1900a; 1899], „Szászhalom” [1908/33; 1950; 1955], „Szász h.” [1911a], „Rác halom” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 147: 1925), „Szász hal.” [4. katonai f.], „Szász-hlm.” [1961; 1965; 1979a; 1992], „Szász-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Szász hlm.”²⁰⁰, „Szőke-halom” (ZSÍROS 1990, 91), „Szász-halom” (FOGAS 2004, 258–262), „Lődomb” (FOGAS 2004, 259), „Lövődomb” (FOGAS 2004, 259)
- 3) A Tőke-ér bal magaspartjának szélén áll. A fenti térképes hivatkozásokon kívül név nélkül még az [1. katonai f.] (még gyepterületen), [1788d] és [1864a] is feltünteti. Halmunkon középkori eredetű kis templom („kápolna”) állt, erről tanúsít Pesty Frigyes 1864-es

---

¹⁹⁹ MOL P 418. F. 95.: 1742: téves, elírás

²⁰⁰ MFM RégAd 851-82/1–2

helynévgyűjtése: „Kápolnás v. Rác h. (»hajdan kis kápolna állott rajta«)” (SZENDREY 1929, 236: 1864). Szép történetet őriz a halommal kapcsolatban a Petrák-krónika: „1705^{dik} Évbén a Rátzók egy Német tiszt vezérlete alatt Szentesre bé ütöttek, Csak azért, hogy a Rákótzai Verbunkjaközé sokan be áltak, a melyet a Szentésiek jó előre meg tudván, a körülötte lévő helységekkel, a midőn Bökény felől a sok rablot prédával haza felé indultak, a Tőkei Érnek szorították, mely mai napon is viseli a Tőkei ér nevet valamint az meg holt Rátzókat, a Kápolnás halom alá temették, mely halmot, Rátz, vagy Szász halomnak neveznek most 1876 ba, a környéket nevezük Tőkének, Tőkét pedig lakták részint rátzók, egy részét, más részét pedig szászok, melyről ma is viseli a haloma szász nevet.” (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 123: 1880); a történet egy másik változatát lásd a Bökény-halom (108.) leírásánál! A krónikában emlegetett Kápolnás-halmot sokáig a – szintén a Tőke-ér partján emelkedő – Tőke-halommal (118.) azonosították. Fogas Ottó a területen húzódó régészeti lelőhelyek leletanyaga, valamint a Petrák-krónika 1880 körül keletkezett Polgár István-féle változata (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 123, 124: 1880) alapján megállapította, hogy a Kápolnás-halom azonos a Szász-halommal (FOGAS 2004, 257–261). Neve a hagyomány szerint a hajdan e környéken élt szászokra utal (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 123: 1880), sokkal valószínűbb azonban személynévi volta; Szőke-halom elnevezése személynévi eredetű („Szőke Sándor főggyibe esett a halom.”) (ZSÍROS 1990, 91; KISS 1988, II. 595); Lődomb, Lövé-domb nevei a honvédségi lőtér emlékét őrzik.²⁰¹ [1979a] déli oldalban már bányát jelez. A halmon és környékén régészeink Árpád-kori település- és temetőnyomokra bukkantak. Az első sírokat Hegedűs Katalin regisztrálta 1981-ben, mikor „a honvédség ott lődombot alakított ki. A lődomb kialakításakor a lejtőkről a halom tetejére munkagépekkel föltolták a földet. E munka során XI–XII. sz-i temető több sírját is elpusztították”.²⁰² 2004-ben déli peremén újra megbolygatták a halmot, ekkor ismét embercsontokra és sírokra akadtak.²⁰³ A régészeti topográfiai terepbejárások során területén az alföldi vonaldíszes kultúra kerámiaját, szakálhátí, protoboleráz horizontbeli, késő bronzkori, kelta kori, gepida, avar és Árpád-kori cseréptöredékeket gyűjtöttek.²⁰⁴

- 4) A halom a bolygatások és földelhordás következtében ma már csonka, főleg déli fele hiányos. Itt régi bányagödör és a földkitermelés nyomai láthatók, mindent gyomos gyep, akác és gaz borít. A halom északi része szántó, itt az eke koptatja. Tőle nyugatra a Tőke-éri-csatorna húzódik, környékén szántóföldek és főlíásátrak sorakoznak.
- 5) 3,5 m; 88,4 [1992; 1979; 1961], 87,9 [1965; 1955], „44,33” (84,1) [2. katonai f.], „92” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „88,7” [1899], „91,3” [1950]; 115×60

114. Szász-éri-halom EOV 742,814, 156,749 (37-122)

- 2) „Szászszerihalom” [2. katonai f.]
- 3) A Szász-ér (a Tőke-ér ága) jobb partján emelkedik. Egyedül a [2. katonai f.] jelöli, névvel.
- 4) Ma már szinte teljesen elpusztították, rajta keresztül halad a nagytőkei bekötőút, ennek mentén fasor és telefonvezeték húzódik. Oldalát több helyen megbolygatták, testébe homokbánya mélyed. Megmaradt részeit gyep és gaz borítja. Mindezek ellenére még létezik, bár halom volta már nehezen felismerhető.
- 5) 0,5 m; 84 [1962]; 95×45

²⁰¹ Halmunkat sohasem nevezték Püspök-halomnak, bár a Petrák-krónika 1891-ben íródott Debreczeni István-féle változatából látszólag ennek ellenkezője olvasható ki (PETRÁK-KRÓNICA 1997, 268); ehhez lásd a Püspök-halom (167.) leírását!

²⁰² Hegedűs Katalin: *Szentes – Nagytőke leletbejelentés ellenőrzése*. Kézirat. Szentes 1981. KJM RégAd 148-84

²⁰³ Szabó János József: *Jelentés a Nagytőke-Szászhalom lelőhelyen (...) végzett helyszíni szemléről*. Kézirat. Szentes 2004. KJM RégAd 566-04

²⁰⁴ KJM RégAd 534-01, 28–29; Fogas O.: Nagytőke II, 22–23

---

115. Karácsony-domb EOV 741,432, 157,345 (37-122)

- 2) „Karátsony Domb” [1800]
- 3) A Tarhos-ér bal magaspartján emelkedik. Tőle északkeletre is található egy halom (116.). Az [1800]-as térkép és a [2. katonai f.] jelöli (utóbbi már szántóként). Elnevezése a népi emlékezetben megőrzött középkori falu, Karácsonytelek nevét rejt magában, mely egykor ezen a környéken feküdt (ehhez lásd a 117. halom leírását!).
- 4) Halmunk teljes felszínét szántják, így mára nagyon alacsonnyá vált. Tágabb környezetében szántóföldek és szikes legelők terülnek el, mellette a Tarhos-ér völgye és csatorna húzódik.
- 5) 0,5 m; 85,4 [1992; 1979; 1959], 85,6 [1955; 1965], „85,0” [1899], „87,6” [1950]; 60×20

116. névtelen halom EOV 741,495, 157,441 (37-122)

- 3) A Tarhos-ér bal magaspartján áll. Tőle délnyugatra található a Karácsony-domb (115.). A [2. katonai f.] jelöli, már szántóként.
- 4) Teljes felszínét régóta szántják, ezért már nagyon besimul az alatta futó partba. Környezetében szántóföldek és szikes legelők vannak, alatta a Tarhos-ér medre és csatorna húzódik.
- 5) 0,5 m; 85 [1959], „88” [3. katonai f.]; 40×20

117. Szíkhát-laponyag EOV 741,999, 155,307 (37-124)

- 1) Kerek-domb?
- 2) „Székhát”²⁰⁵, „Székhát laponyag” [2000: elírás], „Kerekdomb”²⁰⁶
- 3) A Kereszt-ér bal magaspartjának legszélén ül; az itt futó ormot Karácsonyteleknek vagy Karácsonyteleknek nevezik. „*Karácsonytelek egy magas part. A keleti oldala belelaposodik a Szíkhátba. A nyugati oldala meredeken emelkedik ki a fekete vályog talajból.*” (ZSÍROS 1990, 48) A hagyomány szerint az ormon állt a középkorban Karácsonytelek falu. Róla a Petrák-krónika is beszámol, egy kincsmondát mesélve el: „*Karátsony telke mely arol nevezetes hogy a régi időkben igen nagy hire volt hogy otan igen sok pénz van a földben el téve és minden évben Karátson éjszakánján fel vetődik tisztítani magát és az emberek ki mentek lesni és azért nevezték Karácsonyi telek*” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 44). A faluról Zsíros Katalin néprajzi gyűjtése így emlékezik: „*Ezen a magas parton mindig fordított ki az eke falmaradványt, edénytöredéket. Volt olyan is, aki éjjelenként az elpusztult falu harangszavát vélte hallani (...) Karácsonytelek nyugati csücskin, a Lakatos-tanya tanyaépületének keleti részében régi épület téglamaradványaira találtak. A kertben is ásáskor mindig kerültek elő tégladarabok.*” (ZSÍROS 1990, 48, 92). A falu lehetséges lokalizálási helye halmunk környéke, hiszen az itt állt tanya „*átalakítása közben egy hosszabb téglafal – valószínűleg egy középkori templomfal maradványaira bukkantak. Ide 1948-ban Zalotay Elemér egy leletbejelentés kapcsán ugyan kiszállt, de az álló tanyaépület miatt nem tudott itt ásatást végezni. Mindössze egy középkori téglát talált.*”²⁰⁷ Zalotay „*Adatközlője elmesélte még, hogy a falban ablak nagyságú bolthajtásokat látott. Az előadó, Földvári nevű ember szerint »az előző korban kis cellákat is szedtek fel, melyek bizonyára a monostori barátok lakóhelyei voltak.*» A szomszédos tanya udvarán a visszaemlékező szerint kocka alakú, lapos burkoló téglákat leltek. Itt egy nedves, záporos esztendőben két helyen is besüppedt a föld” (PASZTERNÁK 1997a, 88). A templom körüli temető szétszántott nyomai a felszínen ma is mutatkoznak. Az Árpád-kori emlékeken kívül a régészeti topográfiai terepbejárások a halom környékén középső neolitik, késő rézkori, gávai kultúrához tartozó, kelta, szarmata, avar és késő középkori leletanyagot találtak (KOVALOVSZKI 1957, 70).²⁰⁸ Az említett tanyát a [2. katonai f.] már jelöli, és még [1955]-ben is megvolt. Érdemes még megemlíteni, hogy az

---

²⁰⁵ MFM RégAd 851-82/1–2: téves, elírás

²⁰⁶ Fogas O.: Nagytőke II, 11

²⁰⁷ Fogas O.: Nagytőke II, 11

²⁰⁸ Fogas O.: Nagytőke II, 11–12

[1800]-as és az [1801]-es térkép e halomtól északkeletre kb. 1 km-re, a Tőke-ér jobb partja mentén jelöli a régi falu helyét „*Karátsony Telek*” néven, míg később [1840a] „*Karácsony Telke*”-t és a [3. katoani f.] „*KARATSONY-TELEK*”-et mint határrészt halmunk közvetlen környékén tünteti fel.

- 4) Ma már igen kopott állapotban van, teljes felszínét szántják, oldalait a hosszú évek földművelése erősen leszedte. Felületén középkori téglatörmelék és embercsont hever. Szűkebb környéke is szántóterület, tőle délre szikes legelő terül el.
- 5) 0,5 m; 85,7 [1979a], „85” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950]; 105×30

118. Tőke-halom EOVS 744,593, 156,436 (37-211) (20. kép)

- 1) Tőkei-halmok (a 42-kel együtt; esetleg további más kistőkei halmokra is vonatkozhat?), Rác-Tőke-halom, Cseh-halom, Rác-Tőke, Rác-Tőkei-halom, Tőkei-halom, Jámboor-halom, Felső-Jámboor-halom, Kanász-halom
- 2) „Tőkei halmok” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „Tőkei halmok” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „Rác Tőke” [18.sz./g], „Rátz tőke” [18.sz./h], „Ratógi Hal.” [1. katonai f.: elírás], „Tseh halom” [1784b], „Ratz Tőke.” [1800], „Rátz Tőke” [1801], „Rác Tőkei halom” [1837], „R. Tőke halom” [1840b; 1847], „R. Tőke Halom” [1840a], „Tőke halom” [1858a] (FOGAS 2004, 258), „Tőkei halom” [2. katonai f.], „cseh halom” [1882a/33: ceruzával írva], „Jámboor halom.” [1882a/33], „Tőkei halom” [3. katonai f.; 4. katonai f.] (ZSÍROS 1990, 47), „Tőkei hl.” [1896, 1899, 1900a: a 119-hez írva, de erre vonatkozik], „Jámboor hl.” [1896, 1899, 1900a], „Felső Jámboor halom” [1908/33], „Tőkei h.” [1911a], „Tőkei hlm.” [1950]²⁰⁹, „Tőke-hlm.” [1962; 1965; 1978; 1979; 1992], „Tőkei-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Kanász-halom” (ZSÍROS 1990, 47), „Tőkei-halom” (ZSÍROS 1990, 92), „Tőke-halom” (FOGAS 2004, 258–262)
- 3) A Tőke-ér bal magaspártján emelték. Rác elnevezése a 18. század elején itt élt szerb lakosságra, a tőke kifejezés a középkori Tőke falura és későbbi határrészre utal. Cseh és Kanász elnevezései személynévi eredetűek. A fenti térképeken kívül név nélkül [1786], [1788d], [1864a] és [1911b] is jelöli. Az [1. katonai f.] még gyepterületen ábrázolja. A régészeti topográfiai terepbejárások során felszínén és környékén a Körös-kultúrához és tiszai kultúrához tartozó, kora bronzkori, a halomsíros kultúrához és gávai kultúrához köthető, kelta kori, szarmata és középkori cseréptöredékeket gyűjtöttek.²¹⁰
- 4) Csúcsán háromszögelési betonpont áll, ekörül gaz nő; egyébként teljes felszínét szántóföldi művelés koptatja. Tágabb környékén szántók, tanyák, földutak, fasor és vasútvonal vannak.
- 5) 3,5 m; 89,4 [1992], 89,3 [1979; 1962], 88,9 [1978], 89,7 [1965; 1955], „90” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „88,8” [1899], „91,4” [1950]; 135×90

119. Kettős-halom EOVS 745,039, 155,291 (37-213) (21. kép)

- 1) Rác-Tőkei-Kettős-halom, Rác-Kettős-halmok (a 35-kel együtt), Alsó-Jámboor-halom?
- 2) „Kettős halom” [18.sz./g; 1840b; 1847; 4. katonai f.], „Rátz Tőkei Kettős halom” [18.sz./h], „Ratz kettős halmok.” [1800], „Rátz Kettős halmok” [1801], „Kettős Halom” [1840a], „Kettős-halom” [2. katonai f.], „Kettős halom” [3. katonai f.], „Tőkei hl.” [1896, 1899, 1900a: téves, a 118-ra vonatkozik], „Alsó Jámboorhalom” [1908/45: esetleg téves és a 42-re vonatkozik?], „Kettős h.” [1911a], „Kettős-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Kettős hlm.”²¹¹
- 3) A Tőke-ér bal partján áll. Párja (35.), mely tőle délre kb. 250 m-re emelkedik, ma is Szentés közigazgatási területéhez tartozik. Névéredeteihez lásd a Kettős-halom (35.) leírását! A fenti térképi hivatkozásokon kívül az [1. katonai f.] (gyepterületen), [1864a], [1882b/45],

²⁰⁹ MFM RégAd 851-82/1–2

²¹⁰ KJM RégAd 534-01, 12–13; Fogas O.: Nagytőke II, 8–9

²¹¹ MFM RégAd 851-82/1–2

[1882a/45] és [1911b] is feltünteti. A régészeti topográfiai terepbejárások során területén protobolerázi horizontba tartozó cseréptöredékeket gyűjtöttek.²¹²

- 4) Csúcsán háromszögelési betonpont van, ekörül gaz nő. Egyébként teljes felszínét szántják, oldalai folyamatosan kopnak. Környezetében szántóföldek vannak, tőle keletre szikes legelő terül el.
- 5) 3 m; 88,7 [1992], 88,1 [1962], „89” [4. katonai f.], „88,0” [1899]; 70×55

120. névtelen halom EOV 746,541, 156,038 (37-211)

- 3) A Veker jobb magaspartjának szélén áll. Halmunkat egyedül [1908/45] jelöli, név nélkül. Itt már a [2. katonai f.] is fészületet ábrázol, amit a [3. katonai f.] és [1908/45] is feltünteti. A régészeti topográfiai munkálatok során felszínén a Körös-kultúrához, szakálhádi kultúrához, tiszai kultúrához, gávai kultúrához tartozó, késő rézkori, kelta, szarmata, gepida, Árpád-kori és késő középkori-kora újkori kerámiát gyűjtöttek.²¹³ [1800] és [1801] a halom közvetlen környékét „*Tőkei Telek*”-nek nevezi (ehhez lásd még FOGAS–BÁCSMEGI 2002, 39; FOGAS 2004, 261–262).
- 4) Tőle közvetlenül nyugatra és rajta a Kunszentmártoni út vezet, ennek árka a halom testébe mélyen bevág, itt akácos és gyomos gyeplő nő. Keletre a Veker völgye, a Veker-éri-főcsatorna és szántó van. Déli szélén, az út keleti oldalán fafészület áll festett pléhkorpuszal.
- 5) 0,5 m; 84,5 [1961], „85,5” [1899]; 80×40

121. Köves-halom EOV 749,564, 157,101 (37-211)

- 2) „Köveshalom” (ZSÍROS 1990, 85)²¹⁴, „Köves halom” (ZSÍROS 1990, 38, 42)
- 3) A Veker bal partján, Szentes és Nagytőke határvonalán áll. A helyiek szerint „*semmi kő itt nincsen*”,²¹⁵ így a név valószínűleg a 19. halomról „vándorolt át” erre is. A [2. katonai f.] nyugati tövében tanyát jelez, mely még [1955]-ben is megvolt.
- 4) Testét észak–déli irányú dűlőút vágja ketté, az út két oldalán akácsor nő. Megmaradt részein, keleti és nyugati szélein szántóföldi művelés folyik. Tetején háromszögelési betonpont áll.
- 5) 0,5 m; 87,5 [1992], „86,0” [1899]; 100×55

122. Mirmidó-halom EOV 748,527, 156,744 (37-211)

- 1) Mirmidó
- 2) „Mirmidó halom” [18.sz./e; 1800; 1801; 1911a], „Mermedó halom” [2. katonai f.: elírás], „Mirmidó h.” [1882a/35], „Mirmido” [1882b/35; 3. katonai f.; 4. katonai f.]²¹⁶, „Mirmidó hl.” [1896; 1899], „Mirmidó” [1908/35; 1950; 1955; 1961; 1965; 1979; 1992; 2000]
- 3) A Veker hordalékkúpján, a kajáni ormok északi szélén ül. Neve személynévi eredetű. A fenti térképeken kívül az [1. katonai f.] is jelöli, már szántóföldi környezetben. A [2. katonai f.] egész felületén tanyatelket ábrázol, tőle keletre is tanya állt. Ez utóbbi [1955]-ben még megvolt („*Apatóczi-tny.*” [1950]).
- 4) Felületét ma is szántják; csúcsára háromszögelési betonpontot helyeztek, ekörül gázos gyeplő nő. A halom tetején a rókok kotorékat ástak.
- 5) 1,5 m; 93,3 [1992], 93,4 [1979; 1965], 92,8 [1961], 93,0 [1955], „95” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „93,0” [1899]; 95×35

---

²¹² KJM RégAd 534-01, 21

²¹³ Fogas O.: Nagytőke II, 48–49

²¹⁴ Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések

²¹⁵ Szarvas L.: Cserebökény. Földrajzi elnevezések

²¹⁶ MFM RégAd 851-82/1–2

---

123. névtelen halom EOV 748,329, 156,502 (37-211)

- 3) A Veker hordalékkúpján, a kajáni ormok északi részén emelkedik. Az [1. katonai f.] jelöli, már szántóként. A [3. katonai f.] tőle közvetlenül északkeletre tanyát jelöl, mely Gúth-tanya néven [1961]-ben még állt, [1978]-ra azonban lebontották.
- 4) Teljes felszínét szántják, déli szélén földút fut, emellett akácsor húzódik. A folyamatos művelés miatt egyre jobban veszít magasságából.
- 5) 1 m; 92 [1961]; 90×40

124. névtelen halom EOV 748,271, 156,368 (37-211)

- 3) A Veker hordalékkúpján, a kajáni ormok északi részén emelték. Az [1. katonai f.] jelöli, már szántóföldként.
- 4) Az egyébként is alacsony halmot mára a felismerhetetlenségig elszántották, eredeti formáját szinte teljesen elveszítette.
- 5) 0,5 m; 90 [1961]; 120×30

125. névtelen halom EOV 747,961, 156,066 (37-211)

- 3) A Veker hordalékkúpján, a kajáni ormok északi szélén található. A régi térképek nem jelölik, ezért halom voltára további vizsgálatok szükségesek. [1961]-ben tőle nyugatra a Debreceni-tanya, keletre a Dömsödi-tanya állt, [1978]-ra mindkettőt lebontották.
- 4) Teljes felszínét szántják, a művelés eredeti formáját mára erősen átalakította.
- 5) 1 m; 90 [1961]; 75×35

126. Sipos-halom EOV 749,489, 155,972 (37-213)

- 1) Sipos-dombok? (a 127-vel együtt)
- 2) „Hegyes halom” [18.sz./e: téves, a 127-re vonatkozik], „Sipos halom” [1896], „Sipos hl.” [1899], „Sípos halom” [1911a], „Sipos-hlm.” [1955; 1965: csak névvel], „Sipos-halom” [1961], „Sípos-hlm.” [1992], „Sípos-halom” [2000], „Sipos-dombok”²¹⁷
- 3) A Veker hordalékkúpján, a kajáni ormok déli felén áll. Tőle délkeletre kb. 300 m-re található a Hegyes-halom (127.). Neve személynévi eredetű. A fenti térképeken kívül név nélkül még a [3. katonai f.] és [1911b] is feltünteti. A régészeti topográfiai terepbejárások során környékén a halomsíros kultúrához tartozó, kelta, késő szarmata, valamint Árpád-kori kerámiatöredékeket gyűjtöttek.²¹⁸
- 4) Teljes felszínét jelenleg is szántják, a művelés halmunk oldalait folyamatosan koptatja.
- 5) 1 m; 90,5 [1961], „93” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „91,0” [1899]; 75×25

127. Hegyes-halom EOV 749,712, 155,812 (37-213)

- 1) Sipos-dombok? (a 126-vel együtt)
- 2) „Hegyes halom” [18.sz./e: a 126-hoz írva, de erre vonatkozik], „Hegyes halom.” [1800], „Hegyes Halom” [1801], „Sipos-dombok”²¹⁹
- 3) A Veker hordalékkúpján, a kajáni ormok déli felén emelték. Tőle északnyugatra kb. 300 m-re áll a Sipos-halom (126.). Neve egykori alakjára utal. A fenti térképeken kívül az [1. katonai f.] (már szántóként), [1882a/47] és a [3. katonai f.] is jelöli. A régészeti topográfiai terepbejárások során környezetében a halomsíros kultúrához tartozó, kelta, késő szarmata, valamint Árpád-kori kerámiatöredékeket gyűjtöttek.²²⁰
- 4) Teljes felszínét szántják, az évszázadok alatt mára sokat veszített magasságából.
- 5) 1,5 m; 91,5 [1992; 1979; 1978], 91,6 [1961], „92,0” [1899]; 90×35

---

²¹⁷ KJM RégAd 534-01, 9: téves?

²¹⁸ KJM RégAd 534-01, 9

²¹⁹ KJM RégAd 534-01, 9: téves?

²²⁰ KJM RégAd 534-01, 9

FÁBIÁNSEBESTYÉN

128. névtelen halom EOV 754,620, 152,286 (37-214)

- 3) A Kórógy jobb partján emelkedik. Tőle kb. 750 m-re áll a Poros-állási-halom (129.). A régi térképek nem jelzik, ezért halom voltára további vizsgálatok szükségesek. A területen észlelt régészeti korokhoz lásd a 129. halom leírását! Tőle közvetlenül délre a [2. katonai f.] idején tanya, később gazdasági épületegyüttes állt, ez [1978]-ban már nem volt meg.
- 4) Jelenleg teljes felszínét művelik, a szántás miatt eredeti alakját majdnem teljesen elvesztette. Tőle délre a Kórógy völgye és a Kórógy-éri-főcsatorna van, északra a Pankotai út vezet, ennek mentén akácsor húzódik.
- 5) 0,5 m; 85,5 [1969–71], „84,5” [1899]; 75×40

129. Poros-állási-halom EOV 754,028, 151,771 (37-232)

- 1) Por-állási-halom
- 2) „Poros állási halom” [1775], „Porállási halom” [1800], „Porállási Halom” [1801]
- 3) A Kórógy jobb parti hordalékkúpján áll. Tőle északnyugatra kb. 750 m-re is található egy halom (128.). Név nélkül még az [1. katonai f.] (már szántóföldi környezetben) és [1911b] jelöli. A régészeti topográfiai terepbejárások során a felszínen késő rézkori (bolterázi), késő bronzkori (Gáva-kultúra), szkíta, kelta, késő szarmata, gepida, késő avar/kora magyar, Árpád-kori és kora újkori cserepeket gyűjtöttek.²²¹
- 4) Csúcsán háromszögelési betonpont található, ekörül vékony sávban gyomos gyeppel húzódik. Felszínének többi részét szántják, a művelés oldalait nagymértékben koptatja. Tőle közvetlenül északra régi országút, a Pankotai út vezet, mely e halomnál törik meg; az utat árok és akácsor kíséri.
- 5) 1,5 m; 87,3 [1992], 87,0 [1969–71], 86,8 [1965; 1955], „90” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950]; 90×45

130. Csengettyüs-halom EOV 752,644, 150,897 (37-232)

- 1) Fábíány-halom (Fábíán-halom), Fábíányi-halom, Fekete-halom, Csengettyüsi-halom, Pankotai-halom?
- 2) „Fabiany halom” [1770], „Fábíányi halom” [1775; 1800], „Fábíányi Halom” [1788c], „Fabiany Halom” [1801], „Pankotai halom” [19.sz./a: téves?], „Fekete = halom.” [2. katonai f.], „Fábíán h.” (SZENDREY 1929, 232: 1864), „Fekete h.” (SZENDREY 1929, 232: 1864: erre vonatkozik?), „Csengettyüs-halom”²²²
- 3) A Kórógy jobb parti hordalékkúpján emelkedik. Fábíány(i) elnevezése a településre utal vagy személynévi eredetű, a Fekete-halom név személynévi eredetű, Csengettyüs(i) elnevezése pedig valószínűleg az itt állt harangláb emlékét őrzi. A fenti térképeken kívül név nélkül az [1. katonai f.] (már szántóként) és [1788d] is jelöli. A [3. katonai f.] a halmon már szélmalmost ábrázol, mellé pedig a „*Tasnadi malom*” megjegyzést írja. A szélmalmost a [4. katonai f.] és [1899] is feltünteti. Az [1950]-es térképen rajta a „*Petőfi-TSzCs. malma*”, tövében pedig tanya állt, az [1955]-ös térkép a malmot már nem jelöli. A [4. katonai f.] nyugati lábánál a Halász Szabó-tanyát, délre iskolát tüntet fel. [1969–71]-ben még állt a tanya (Krizsán-tanya néven), tőle délre volt a Csengettyüs-iskola feszülettel, haranglábbal és temetővel. [1978]-ra mindezekből semmi sem maradt. 1996-ban a halom déli egyharmadát elhordták, ennek során szondázó ásásra is sor került, melyet Szalontai Csaba végzett. A halom szerkezetében

---

²²¹ KJM RégAd 541-02, 94–119

²²² Szalontai Csaba: *Fábíánsebestyén, Csengettyüs-halom. Ásatási napló*. Kézirat. Szeged 1996. KJM RégAd 470-99 (a továbbiakban: KJM RégAd 470-99)

legalább két felhordási réteget sikerült megállapítania.²²³ A Körös-Maros Nemzeti Park a földkitermelőket a déli oldal helyreállítására kötelezte.

- 4) Halmunk igen elhanyagolt állapotban van, testében ma is látszanak a beásások, bolygatások nyomai. Mindenhol óriási gaz és nád nő, felszínét gyomos, degradált gyep borítja. Nyugati és északi szélén akácsáv húzódik, tőle délre régi országút, a Pankotai út vezet. Tágabb környezetében szántóföldek és szikes legelők terülnek el.
- 5) 3,5 m; 87,9 [1969–71], 87,6 [1965; 1955], „89” [3. katonai f.]; 90×60

131. Pusztatemplom-halom EOY 754,155, 149,655 (37-232) (28. kép)

- 1) Templom-domb, Templom-[halom]?
- 2) „Templom” [19.sz./a], „Pusztta = templom = halom.” [2. katonai f.]
- 3) A Kórógy kanyarulatának bal parti, külső ívén emelték. Tetején még ma is a „fábijányi Pusztatemplom” romja magasodik, vagy ahogy a Petrák-krónika fogalmaz: „*vagynak ugyan még valami dirib darab falai*” (PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 42: 1861). A templom a középkorban itt álló Fábiánsebestyén faluhoz tartozott, a Kórógy két oldalán a település nyomai ma is megtalálhatók (BLAZOVICH 1996, 100).²²⁴ A templomromot (vagy helyét) térképeink is gyakran feltüntetik: „*Rudera Templi / Fabian Sebestény*” [1770], „*Desola / ta Eccle / -sia / Fábiány*” [1775], „*Rudera Templi / Fábiány Sebe[tyén]*” [1788c], „*Fábijányi Templom helye*” [18.sz./b], „*Rudera Templi / Fabjanyien[is]*” [18.sz./h], „*Rudera Templi Fabianyensis*” [1800], „*Fabiáni Templom Omladékja*” [1822], „*Fábiáni Templom Omladéka*.” [1830a], „*Templom psz.*” [3. katonai f.], „*Templom omladék.*” [1878b], „*Fábiáni pusztta- / templom romja*” [1911a], „*[Pusztatemplom]*” [1950], „*Pusztatemplom-r.*” [1955]. Az [1775]-ös térkép a templomromtól délre jelöli meg a régi falu helyét: „*Deserta Colo / nia Fábiá- / nyiensis*”. Név és templom nélkül csak a halmot jelöli [1788d] és [1911b]. A [2. katonai f.] a halom déli lábánál két tanyát is ábrázol, ezeknek [1978]-ban már nyomuk sincs. A halom mellett és környékén a téveszesítések alatt sertéstelepet létesítettek, mely a középkori falu nyomait és a lelőhely nagy részét elpusztította, de a halmot és a templom körüli temetőt is többször megbolygatta. 1969-ben „*A vállalat durván megsértve a műemléki előírásokat az ülepitő medence körgátjába a védett pusztatemplom dombjának oldalából hordta el a földet, melynek során több sirt megbolygatott ill. szédült. A gépi munka során került elő egy aranyozott bronzszálakkal átfont párta*” is. 1970-ben leletmentésre került sor, az ásatást Visy Zsolt végezte. Ennek során cölöpvázaz, tapasztott padlójú bronzkori lakóház, bronzkori gödrök, középkori sírok és cseréptöredékek kerültek elő.²²⁵ Rózsa Gábor 1983-ban a régészeti topográfiai előmunkálatok folyamán végzett a helyszínen terepbejárást. Leírását a területről érdemes hosszabban is idéznünk, hiszen hűen adja vissza a halom körüli szörnyű állapotokat, és ezek a körülmények lényegében ma is fennállnak. „*A SERTÖV által 1969-ben megkezdett sertéstelep-építés során kialakított komplexumot kerítés és árok veszi körül, a Kórógy meredélyes partján több kifolyó /3 db/ is van. Ezeket leküzdve apokaliptikus elhanyagolt környezetben jutottunk a Pusztatemplom 15-20 éves akácfákkal borított kiemelkedő halmához. A meredélyről legurított betontömbök, kiszuperált katonai ponton-orrész és egyéb technogén maradványok között feltűnt: – az orrfacsaró bűz, mely a Kórógy tóvá szélesedő lapályáról, valamint a telep kerítésén kívül a Pusztatemplom dombjának D-i lábánál nyitott kb. 2 m széles, ugyanilyen mély és 20-30 méter hosszú gödrökből származik, melyekben temetetlen sertéstelepekre tűz a Nap! – a megbolygatott domboldalból nyert homokos földből kiálló jó megtartású emberi vázrészecskék »keveredése« a friss állati tetemekkel. (...) A Pusztatemplom környéke az emberi gondatlanság és bűnös hanyagság visszariasztó*

²²³ KJM RégAd 470-99

²²⁴ Rózsa Gábor: *Fábiánsebestyén-Pusztatemplom körzetének régészeti terepbejárása 1983.07.09-én*. Kézirat. Szentes 1983. (a továbbiakban: KJM RégAd 54-84); KJM RégAd 541-02, 1–2

²²⁵ Visy Zsolt: *Jelentés a Fábiánsebestyén, Sertöv területén végzett leletmentő ásatásról*. Kézirat. Szentes 1970. KJM RégAd 74-84

képét mutatja. Történeti és műemléki szempontból is jelentős objektumokat első sorban az ott élő embereknek kellene megóvni.”²²⁶ 1998–99-ben Rózsa Gábor, valamint Gyenge Antal és Kulcsár László végzett a halom szerkezetét vizsgáló fúrásokat, talajszondázásokat. Megállapították a három különböző felhordási réteg vastagságát, valamint elkészítették a halom térinformatikai modelljét.²²⁷ Ezt követően, 2000 nyarán látott neki Szabó János József a templom maradványainak és temetője részleteinek feltárásához. Eszerint a hajó és a szentély az Árpád-korban már biztosan állt, a támpillérek és a templom északi oldalában épített osszárium azonban későbbiek (SZABÓ 2003a; SZABÓ 2003b).²²⁸ 2006 őszén a halomtól délre újabb sertéshígtrágya-tároló medencét építettek, ezt régészeti feltárás előzte meg, melyet Szabó János József, Lichtenstein László és Nagy Dániel végzett. Bronzkori (Makó-kultúra, Gáva-kultúra), szarmata, gepida, avar, Árpád-kori, késő középkori és újkori leletek kerültek elő (LICHTENSTEIN–SZABÓ 2008).

- 4) Halmunk igen elhanyagolt képet mutat, szinte teljes felszínén akácerdő nő, mindent óriási gaz borít, oldalában szemetet tárolnak. Keleti szélében földút és árok fut, északra a Kórógy medre és a Kórógy-éri-főcsatorna húzódik, közvetlenül délre sertéstelep és trágyaszikkasztó éktelenkedik. Tetején háromszögelési betonpontot helyeztek el. Mindezek ellenére déli lábánál kis foltban még eredeti löszfalnövényzet található (taréjos búzafű). A halom tetején fennmaradt egyház (a délnyugati sarok és támpillére) igen romos állapotban van, műemléki helyreállítása már nagyon indokolt lenne.
- 5) 4 m; 88,9 [1992], 88,4 [1969–71], „88,6” [1899]; 60×55

132. névtelen halom EOVS 751,367, 147,863 (37-234)

- 3) A Kórógy bal magaspartján áll, közel a Szentés és Fábiánsebestyén között húzódó határvonalhoz. Az [1. katonai f.] (már szántóként), [1800], [1801] és a [2. katonai f.] is feltünteti. A halomtól északnyugatra, a Kórógy partján van a Hármashatár, mely három határrész érintkezési pontja: itt „találkozik Dónát, Lapistó és Fábiány határa.” (ZSÍROS 1990, 80). A régészeti topográfiai terepbejárások során a halom környezetében újkőkori (kései Körös-kultúra), kora bronzkori (Makó-kultúra), kelta, késő szarmata és kora újkori cserepeket találtak.²²⁹
- 4) Halmunk teljes felszínét régóta szántják, emiatt már alig felismerhető. Tőle közvetlenül nyugatra, a Határ út mentén villanyvezeték húzódik, emellett értékes löszgyepsáv található (ligeti zsálya, olasz gyűjtőványfű, tövisek imola).
- 5) 0,5 m; 86,4 [1961]; 75×30

133. Ördög-halom EOVS 753,183, 148,254 (37-232)

- 1) Vecseri Mihály halma, Vecseri halma, Bazsó-halom, Ördög-domb
- 2) „Vecseri Mihál halma.” [1775], „Vetseri Mihál halma.” [1800], „Vetseri Halma” [1801], „Bucsa = halom.” [2. katonai f.: elírás], „Bazsó h.” (SZENDREY 1929, 232: 1864), „Bucsahalom” [1881a: téves, elírás], „Bazso halom” [3. katonai f.], „Borsó hal.” [4. katonai f.: téves, elírás], „Borsó halom” [4. katonai f.: téves, elírás], „Ördög-domb” [1969–71], „Borsó-h.” (VIRÁGH 1979, 140: téves), „Borsó hlm.”²³⁰

²²⁶ KJM RégAd 54-84

²²⁷ Rózsa Gábor: *Fábiánsebestyéni Pusztatemplom rom geodéziai felmérése és történeti múltjának dokumentációja*. Kézirat. Szentés 1998. KJM RégAd 484-99; Gyenge Antal – Kulcsár László: *Fábiánsebestyén Pusztatemplom-rom régészeti lelőhely ásatást megelőző talajszondázása. Összefoglaló dokumentáció*. Kézirat. Fábiánsebestyén–Nagyszénás 1999. KJM RégAd 484-99

²²⁸ Szabó János József: *Jelentés a Fábiánsebestyén-Pusztatemplom (Csongrád megye) lelőhelyen 2000. május 29.-július 7. között lefolytatott régészeti ásatásról*. Kézirat. Szentés 2000. KJM RégAd 540-01

²²⁹ KJM RégAd 541-02, 129–138

²³⁰ MFM RégAd 851-82/1–2: téves

- 3) A Kórógy bal parti hordalékkúpján ül. Nevei személynévi eredetűek (egykori tulajdonosok, földművesek neveiből). A fenti térképeken kívül név nélkül még az [1. katonai f.] (már szántóföldi környezetben), [1882d/18] és [1911b] jelöli. A régészeti topográfiai terepbejárások során környékén népvándorlás kori, Árpád-kori és kora újkori cseréptöredékeket gyűjtöttek.²³¹ A [2. katonai f.] délnyugati lábánál tanyát ábrázol, ez [1950]-ben még állt, a halom keleti oldalán ekkor szőlő volt. [1969–71]-ben közvetlenül mellette kunyhó volt kis facsoporttal, tőle keletre és délre földút haladt.
- 4) Ma a halom csúcsán elhelyezett háromszögelési betonpont kivételével egész felszínét szántóföld borítja. Kúp alakja még mindig jól kivehető, a művelés hatására azonban egyre jobban besimul az alatta lévő partba.
- 5) 3,5 m; 89,5 [1992], 89,7 [1979], 89,6 [1969–71; 1965], 88,9 [1955], „87,5” [1899], „91” [1950]; 75×45

134. Árpa-halom EO 756,052, 146,283 (37-243)

- 2) „Árpa halom” [2. katonai f.; 3. katonai f.; 4. katonai f.], „Árpahalom”²³²
- 3) A fábiáni ormok déli részén emelkedik. Tőle kb. 200 m-re dél-délnyugatra, már Szentes területén is áll egy halom (92.). Neve valószínűleg személynévi eredetű.
- 4) Ma már alig lehet felismerni, annyira elszántották. Rajta és környékén szántóföldek húzódnak, tőle délre magasfeszültségű vezetékoszlopsor vezet.
- 5) 0,5 m; 87,5 [1969–71], „54,42” (103,2) [2. katonai f.], „91” [3. katonai f.; 4. katonai f.]; 50×30

135. Sváb-halom EO 756,852, 147,051 (37-243)

- 2) „Schwab halom” [2. katonai f.], „Svábhalom” [1881a], „Sváb hal” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „Sváb halom”²³³, „Fábiánpuszta” [1979: téves]
- 3) A fábiáni ormok déli részén áll. Neve személynévi eredetű. A fenti térképeken kívül az [1. katonai f.] is feltünteti. 1984-ben a halom oldalából sírt szántottak ki. Neubauer József (Felicián atya) bejelentése alapján Vörös Gabriella végzett a területen helyszíni szemlét, mely során a temetkezést késő középkorinak határozta meg. A halomban még további sírok nyugodhatnak.²³⁴
- 4) Csúcsán háromszögelési betonpont áll, ezt kivéve teljes felszínét és környékét szántó borítja. A művelés hatására nemcsak a halom eredeti alakja torzul, de a középkori temető is veszélyben van.
- 5) 1,5 m; 90,7 [1992; 1979; 1965], „56,25” (106,7) [2. katonai f.], „96” [3. katonai f.; 4. katonai f.]; 55×35

136. Mikecz-csárda-halom † EO 759,685, 148,148 (37-241)

- 1) Mikecz-féle-csárda-halom, Csárda-halom
- 2) „Mikecz-csárdahalom” (CSALLÁNY 1928, 34), „Mikecz-féle csárdahalom” (KOVALOVSKI 1957, 64)²³⁵, „Csárdahalom” (KOVALOVSKI 1957, 66)²³⁶
- 3) A fábiáni ormok keleti részén emelkedett. Tőle északkeletre kb. 300 m-re is található egy halom (137.). A területről az 1900-as évek elején gót fibula, szarmata és honfoglalás kori leletek kerültek elő. A Mikecz-csárda-halmot Vörös Gabriella és Pap Ildikó Katalin is tévesen azonosította: előbbi szerző a 133. halommal (VÖRÖS 1995, 123), utóbbi a 25. halommal

²³¹ KJM RégAd 541-02

²³² MFM RégAd 851-82/1–2

²³³ MFM RégAd 851-82/1–2

²³⁴ Vörös Gabriella: *Jelentés helyszíni szemléről. Fábiánsebestyén – Svábhalom*. Kézirat. Szentes 1983. KJM RégAd 114-84, MFM RégAd 1032-85

²³⁵ KJM RégAd 541-02, 3

²³⁶ KJM RégAd 541-02, 3

tartja egynek.²³⁷ Halmunk a Gádorosi út északi oldalán, a Mikecz-csárdával szemben, az út 50,7. km-énél állt. A [2. katonai f.] ide jelöli, a [3. katonai f.], [4. katonai f.] és [1950] a „92”-es magassági pontot is feltünteti rajta. A [4. katonai f.] és [1902a/21] a halmon még nem jelöl tanyát, csak szántót. Az [1950]-es térkép még feltünteti halmunkat mint szántóföldet, ekkor tőle nyugatra fiatal erdő, délre már tanya állt. Azóta a lelőhelyet elhordták. Az itt futó oromvonulatból is sokat elbányásztak, a halom ekkor vagy a későbbi tanyaudvar terjeszkedésekor pusztult el. Helyén erdő nőtt, valamint elhagyatott tanyatelek és romos tanya áll.

- 5) „92” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950]

137. névtelen halom EOVS 759,930, 148,363 (37-241)

- 3) A fábiáni ormok keleti részén emelkedik. Fábiánsebestyén régi határvonalán található, az út itt megtörik; rajta határdomb is állt, melyet azonban elbányásztak. Tőle délnyugatra kb. 300 m-re volt a Mikecz-csárda-halom (136.). Halmunkat a [19.sz./a]-s és [19.sz./d]-s térképek tüntetik fel. A [2. katonai f.] nyugati szélénél tanyát jelöl. Alóla még az ormot is elhordták (az [1978]-as térkép még nem, az [1992]-es viszont már ezt az állapotát mutatja).
- 4) Ma már csak legkeletibb széle van meg. Központi része helyén széles öntözőcsatorna, ennek két oldalán akácerdősáv és földút vezet. Tőle közvetlenül délnyugatra, az oromvonulaton áll Fábiánsebestyén utolsó megmaradt szélmalma (Cserna-féle-szélmalom).
- 5) 0,5 m; 90,5 [1992]; 35×20

138. Kis-Apró-halom EOVS 760,581, 148,538 (37-241)

- 2) „Kis-Apró halom” [1775]
- 3) A fábiáni ormok keleti részén emelkedik. Tőle kb. 650 m-re kelet-északkeletre áll a Kis-Seprű-halom (139.). Neve méretére utal, esetleg személynévi eredetű. A [2. katonai f.] idején még szántó, a [3. katonai f.] már tanyát jelöl rajta, mely Aradi-tanya néven még [1978]-ban is állt.
- 4) A tanyát azóta lebontották, a halomnak pedig egész felszínét szántóföldi művelésbe fogták. Ezért az egyébként is alacsony halom ma már alig felismerhető. Tőle közvetlenül délre földút és akácerdősáv húzódik, környezetében szántóföldek terülnek el.
- 5) 1 m; 90,4 [1969–71; 1978], „89,0” [1899]; 50×25

139. Kis-Seprű-halom EOVS 761,231, 148,749 (37-241)

- 1) Nagyorom-halom
- 2) „Kiss Seprű halom.” [1800], „Kis Seprű Halom” [1801], „Nagyorom = halom.” [2. katonai f.], „Nagyorom halom” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „Nagy-orom-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Nagyorom hlm.”²³⁸
- 3) A fábiáni ormok keleti részén emelkedik. Tőle nyugat-délnyugatra kb. 650 m-re a Kis-Apró-halom (138.), kelet-északkeletre kb. 850 m-re pedig párja, a Seprű-halom (140.) áll. Az [1. katonai f.] már szántóföldi környezetben ábrázolja. Seprű elnevezéséhez lásd a 140. halom leírását; a Nagyorom-halom név az itt húzódó oromvonulatra utal.
- 4) A halom teljes felszínét szántják, ezért mára a felismerhetetlenségig lekopott.
- 5) 0,5 m; 90,1 [1965; 1955]; „92” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „88,5” [1899]; 80×30

140. Seprű-halom (Söprű-halom, Seprő-halom) EOVS 762,079, 148,923 (37-242)

- 1) Seprűs-halom (Söprűs-halom), Nagy-Seprű-halom, Dömsödi-halom, Dömsöd-halom
- 2) „Seprő halom” [1882b/105; 1908/105]²³⁹, „Seprő-halom” (SZEREMLEI I. 19: 1745), „Söprű halom”²⁴⁰, „Söprű Halom”²⁴¹, „Söprűhalom”²⁴², „Söprűs halom”²⁴³, „Seprő Halom”

²³⁷ KJM RégAd 541-02, 3–4

²³⁸ MFM RégAd 851-82/1–2

²³⁹ MOL P 418. F. 24.: 1745

- (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „seprű Halom” (EKKLÉZSIA-I.: 1750), „Seprű halom” [18.sz./b], „Sepri halom” [1. katonai f.: elírás], „»Sepri« halom” (BODNÁR 1983, 163: 1784: elírás), „Nagy Seprő halom.” [1800], „Nagy Seprű Halom” [1801], „Dömsödy = halom.” [2. katonai f.], „Seprű h.” (SZENDREY 1929, 236: 1864), „Dömsödhalom” [1881a], „Dömödi hal.” [3. katonai f., 4. katonai f.: elírás], „seprő halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 286: 1904), „Seprőhalom” [1908/105] (SZEREMLEI V. 845), „Seprűs h” [1911b], „Dánieli halom”²⁴⁴, „Söprű-halom” (BODNÁR 1983, 163), „»Söprű« halom” (BODNÁR 1983, 163), „Söprűhalom” (ZSÍROS 1990, 94), „Söprű-halom” (ZSÍROS 1990, 95)
- 3) A fábiáni ormok keleti szélén áll. Tőle nyugat-délnyugatra kb. 850 m-re emelkedik párja, a Kis-Seprű-halom (139.). Nevét az egykor itt termő löszfelnövényről, a heverő seprűfűről kapta: „*Seprű h. (»az ott termett seprű kórótól«)*” (SZENDREY 1929, 236: 1864); „*Valamikor csak seprűfű termett rajta.*” (ZSÍROS 1990, 95). Dömsöd(y) elnevezése személynévi eredetű. Az [1. katonai f.] szántón jelöli, ekkor tőle közvetlenül északra még gyep volt. A [2. katonai f.] délnyugati sarkában kis tanyatelket (és gyümölcsöst) ábrázol, ezt [1882b/105] és [1908/105] is feltünteti, utóbbi a halom teljes felületén szőlővel. A két világháború közötti években írta róla Bodnár Béla: „*Jelentéktelen halom, valószínűleg mesterséges őr- vagy temetkezési hely volt. (...) Ma már nagyon le van szántva. Az ott lakók, főleg reformátusok, általában »Söprű« halomnak ejtik.*” (BODNÁR 1983, 163). [1969–71]-re egész felületére erdőt telepítettek. [1978]-ban két hosszabb bányagödört nyitottak tőle közvetlenül délkeletre, az egyik a halom szélét is elvágta. [1992]-ben már egy egybenytott, 4 m mély homokbánya tátong tövében.
  - 4) A halomnak azóta közel a felét lebányászták, és ma is veszélyben van. Megmaradt részein akácerdő és szeméttelap nő. Tőle közvetlenül keletre dülőút halad, tágabb környékén szántóföldek terülnek el.
  - 5) 2 m; 89,8 [1992; 1982; 1978; 1969–71], 90,4 [1965; 1955]; 55×40

141. Eperjesi-halom † EOVS 760,757, 151,048 (37-241)

- 1) Királyság-halom
- 2) „Eperjesi halom” [1800] (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 62: 1886), „Eperjesi Halom” [1801], „Királyság = halom.” [2. katonai f.], „Királyság halom” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „Királyság-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Királyság hlm.”²⁴⁵, „Királysági-halom” (TÖRÖCSIK 2002a, 32, TÖRÖCSIK 2002b, 459: téves)
- 3) A fábiáni ormok északi szélén állt. Nevei Eperjes határrész, valamint a középkori Királyság falu és későbbi Királyság határrész nevét őrzik. A fenti térképeken kívül név nélkül jelöli még az [1. katonai f.], [1840a], [1864a] és [1911b] is. Töröcsik István szerint itt kerülhetett elő a Széll Márta által említett két Árpád-kori (11. századi) sír, melyek egy kisebb temetőhöz tartozhattak (TÖRÖCSIK 2002a, 31–32). A [2. katonai f.] és a [3. katonai f.] a halmon tanyát, tanyatelket tüntet fel. [1969–71]-ben egész területén telepített gyümölcsös volt, déli szélén földút haladt. [1978]-ban teljes felszíne szántó, tőle északkeletre kisebb telepített erdő állt. Halmunk ma már nincs meg, valószínűleg meliorációs munkálatok folyamán hordták el. Helyén szántóföld terül el. Környékén kiterjedt szarmata és Árpád-kori lelőhely található.
- 5) 1,5 m; 88 [1969–71]; 90×35

²⁴⁰ MOL P 418. F. 26.: 1746

²⁴¹ MOL P 418. F. 26.: 1746

²⁴² MOL P 418. F. 26.: 1746

²⁴³ MOL P 418. F. 26.: 1746

²⁴⁴ MFM RégAd 851-82/1–2: téves

²⁴⁵ MFM RégAd 851-82/1–2

142. Csikós-halom (Csíkos-halom) EOV 765,711, 160,206 (47-444)

- 1) Csikós-laponyag (Csíkos-laponyag), Csikós-éri-laponyag (Csíkos-éri-laponyag), Lestyán-halom
- 2) „Csikós Halom”²⁴⁶, „Csikós Laponyag”²⁴⁷, „Csíkos-laponyag” (BENEDEK 2001, 221–222: 1738), „Csikós-halom” (MRT 8, 106: 1743), „Csikos H” [1. katonai f.], „Csíkos-Éri Laponyag” [1801], „Csíkos Laponyag” [1811; 1822], „Csíkos laponyag” (MRT 8, 106: 1822; ZALOTAY 1939a, 1. ábra), „Csikós=halom” [2. katonai f.], „Csikoshalom” [1881a], „Csikos halom” [3. katonai f.; 1906], „Csikós halom” [4. katonai f.]²⁴⁸, „Csikóshalom” [1883/110: dülönévként; 1900b: dülönévként], „Csíkos halom” [1899], „Csikós halom.” [1900b], „Csíkos h.” [1910a], „Csikos [halom]” (ZALOTAY 1939a, 45), „Csikós-hlm.” [1950; 1965; 1982; 1992], „Csikós hlm.”²⁴⁹, „Lestyán-halom” (MRT 8, 106)
- 3) A Csikós-ér völgyének keleti partján áll. Rajta keresztül fut Csongrád és Békés megye határvonala, mely a halomnál törik meg; jelenleg három település, Szarvas, Csabacsüd és Eperjes határának közös találkozási pontja. [1784a], [1788c], [1882c/5], [1883b/110], [1900b] és [1902b/47] tetején három határdombot jelöl (ezeknek ma már semmi nyoma). Nevét régi adataink többször „csíkos” alakban tüntetik fel; eredeti névalakja azonban a Csikós-érhez hasonlóan „csikós”, és valószínűleg az egykori állattartás emlékét őrzi (esetleg személynévi eredetű). Az [1. katonai f.] gyepterületen jelöli. A fenti térképeken kívül név nélkül feltünteteti még [1784a] és [1883b/110] is. A régészeti topográfiai terepbejárások során a Csabacsüd 13. lelőhelyszámot kapta (MRT 8, 106).²⁵⁰ Az [1. katonai f.] gyepterületen, a [2. katonai f.] már szántón ábrázolja. [1950]-re déli oldalában tanya épült, ez [1976]-ban még megvolt (Lestyán-tanya). Azóta az épületeket lebontották, a tanya telkét beszántották.
- 4) A halmot igencsak megcsonkították: minden oldalról körbenyesték, csak központi része maradt meg. Tetején beton- és kőoszlopok vannak beásva, csúcsán háromszögelési betonpont áll, felszínén elvadult gyümölcsfák és akácok nőnek. Hozzá három irányból földutak visznek, ezek mentén akácsávok húzódnak. Megmaradt részeit degradált löszgyep borítja (ligeti zsálya), tágabb környékén szántóföldek terülnek el.
- 5) 2 m; 84,6 [1992; 1982; 1969–71], 84,0 [1976], 81,6 [1965; 1955], „85” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „85,5” [1950]; 95×60

143. Hármashatár EOV 768,285, 158,413 (38-111) (30.kép)

- 1) Kegyes-halom
- 3) A Dögös egykor szétterülő árterének szélén (Varjas-part) áll. Rajta keresztül vezet Csongrád és Békés megye határvonala, mely itt meg is törik; jelenleg három település, Nagyszénás, Csabacsüd és Eperjes határának közös találkozási pontja. [1788c], [1788d], [1882c/11] és [1902b/53] a halmot nem, csak három határdombot jelöl itt. Feltünteteti viszont a halmot (a határdombok nélkül) [1770] és az [1. katonai f.] (még gyepterületen). A [3. katonai f.] idején déli fele szántó, az északi legelő volt. [1950]-ben északi és keleti része szántó, nyugati sarka gyep. [1979a] központi részén akácerdőt, délkeleti sarkán szántót, többi oldalán gyepet jelöl, valamint három földút fut itt össze. [1992]-ben nyugati széle gyep, többi oldala szántó.
- 4) Jelenleg legnagyobb részén akácerdősáv húzódik, emellett földutak visznek. Északi szélét szántják, nyugati és keleti tövét gyep borítja. Rajta ma is három határdomb ül, egyikben régi, faragott határkővel. Felszínén mély határárkok futnak, ezek mentén óriási gaz nő

²⁴⁶ MOL P 418. DD. II. 16.: 1738

²⁴⁷ MOL P 418. DD. II. 16.: 1738

²⁴⁸ NM EthnAd EA19933, 19

²⁴⁹ MFM RégAd 851-82/1–2

²⁵⁰ KJM RégAd 583-05, 30

(ördögcérna). Viszonylag ép részein kis kiterjedésű, eredeti növénytársulás maradt meg (taréjos búzafű).

- 5) 0,5 m; 84,8 [1992; 1982; 1969–71], 84,6 [1979a], 83,2 [1965; 1955], „86” [4. katonai f.], „86,0” [1950]; 80×40

144. Lajos-halom EOV 765,735, 156,421 (37-222)

- 1) Nagy-Téglási-halom, Nagy-Téglás-halom
- 2) „Nagy Téglási halom” [18.sz./h], „N. Teglas halom” [1770], „Nagy Téglási Halom” [1784a; 1801], „Nagy Téglái Halom” [1788c], „Nagy Téglási halom.” [1800], „Lajos halom” [1902b: dűlőnévként], „Lajos-halom” [1902b: dűlőnévként] (TÖRÖCSIK 2002a, 34; TÖRÖCSIK 2002b, 452)²⁵¹, „Lajos-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „(Nagy) Téglás(i)-halom” (TÖRÖCSIK 2002a, 34; TÖRÖCSIK 2002b, 452)
- 3) A Csikós-ér árterületének keleti partján emelkedik. A fenti térképeken kívül még [19.sz./b]-n is szerepel. A második világháború előtt tőle délre az Istvánhegyesi-major és faiskola állt. [1950]-ben tőle közvetlenül keletre és északra még egy-egy tanya volt. Lajos elnevezése személynévi eredetű (talán gróf Károlyi Lajosra utal?); a Téglás(i) név eredetéhez lásd a 145. halom leírását!
- 4) Felszínét rossz minőségű legelő borítja, a tövében elterülő gyepen azonban löszfalnövényzet található (taréjos búzafű) (TÓTH 2003, 166). A halom csúcsán háromszögelési betonpont áll, ezt vaskerítés veszi körül, az elkerített részen hatalmas gaz nő.
- 5) 2 m; 85,9 [1992], 86,2 [1982; 1965], 86,3 [1969–71], „86,0” [1899]; 60×40

145. Hegyes-halom EOV 764,861, 155,837 (37-224)

- 1) Kis-Téglási-halom
- 2) „Kis Téglási halom” [18.sz./h], „Kiss Téglási Halom” [1784a; 1801], „Kiss Téglási halom.” [1800], „Hegyes halom” [2. katonai f.; 3. katonai f.; 4. katonai f.], „Hegyes hlm.”²⁵²
- 3) A Csikós-ér árterületének keleti partján áll. A fenti térképeken kívül név nélkül még az [1. katonai f.] és [19.sz./b] jelöli. A halom környékén lehetett a középkori Téglás, melyet 1497-ben Téglásalja-rét (Theglasalyareth)²⁵³, 1506-ban Téglás (Theglas) pusztá (KRISTÓ 1981, 78) és 1512-ben Téglástelek (Teghlasthelek) (BLAZOVICH 1996, 298)²⁵⁴ helynevekben említene (TÖRÖCSIK 2002a, 33–34; TÖRÖCSIK 2002b, 452). Töröcsik István a halom vakondtúrásaiból középkori tégladarabokat gyűjtött, ez hajdani templomra (esetleg tégláégető helyre) utal (TÖRÖCSIK 2002b, 452).²⁵⁵ A Hegyes-halom elnevezés egykori alakjára vagy Hegyes határrészre vonatkozik. [1950]-tól [1978]-ig beszántva tüntetik fel, [1992]-ben felszínén már legelőt jeleznek.
- 4) Ma egész területét vetett gyeppel borítja.
- 5) 1 m; 85 [1969–71], „85,5” [1899], „88,4” [1950]; 70×35

146. Hideg-halom EOV 763,872, 155,621 (37-224)

- 2) „Hideg hlm.” [1955], „Hideghalmi temető” [1978], „Hideg-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Hideg-hlm.” [1982, 1992: csak névvel]
- 3) A Csikós-ér árterületének keleti partján emelték. Neve talán személynévi eredetű. Az [1. katonai f.] is jelöli, gyepterületen. [1950]-ben még gyepet jelöl rajta a térkép, [1969–71]-ben már legnagyobb részén külterületi temető volt, fészülettel. A temetőt az [1992]-es térkép már nem tünteti fel. Csúcsán egészen 2007-ig egyszerű, fából készült fészület állt.

---

²⁵¹ KJM RégAd 583-05, 29

²⁵² MFM RégAd 851-82/1–2

²⁵³ MOL DI 20625, 20626, 20627: 1497

²⁵⁴ MOL DI 22283: 1512

²⁵⁵ KJM RégAd 583-05, 29

- 4) Jelenleg egész felszínét gyomos gyep borítja, délnyugati szélét földút vágja el. Tőle nyugatra kis erdőfolt és szikes legelő, keletre szántóföld terül el.
- 5) 1 m; 84,3 [1978; 1969–71]; 65×40

147. Sipos-halom EOV 762,616, 154,263 (37-224)

- 1) Királysági-laponyag, Királysági-halom, Nagy-Királyság-halom
- 2) „Királysági Laponyag” [18.sz./h; 1801], „Királsági Laponyag” [1784a], „Királsági Laponyág.” [1800], „Királysági Halom” [1822], „Királysági halom” [1840c; 1911a], „Nagy = Királyság = halom.” [2. katonai f.], „Királysági halom.” [1864a], „Királysági h.” (SZENDREY 1929, 236: 1864; ZALOTAY 1939a, 1. ábra), „Sípos halom” [1882a/65], „Sipos halom” [1882b/65; 4. katonai f.] (ZSÍROS 1990, 50), „Sipós halom” [3. katonai f.], „Sipos hl.” [1900a; 1906], „Siposhalom” [1908/65], „Sípos h” [1911b], „Sipos hlm.” [1955], „Sipos-hlm.” [1965], „Sipos-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Siposhalom”²⁵⁶, „Sípos-hlm.” [1982; 1992], „Sípos-halom” [2000], „Sipos-halom” (TÖRÖCSIK 2002b, 460)
- 3) Az egykori Bús-ér árterületének keleti szélén ül. A fenti térképeken kívül név nélkül jelöli még az [1. katonai f.], [19.sz./b] és [1910a] is. Pesty Frigyes 1864-es helynévgyűjtése szerint: „*Királysági h. (»a régi faluk telkén«)*” (SZENDREY 1929, 236: 1864). A halom valóban a középkori Királyság falu területén fekszik (TÖRÖCSIK 2002b, 459–461). Halmunktól délkeletre a királysági templom romja még a 19. században is állt, erről több kéziratos térkép tanúskodik („*Rudera Templi / Királyságie[n]is*” [18.sz./h], „*Rudera Templi Királság*” [1784a]; felirat nélkül [18.sz./c] és [1800] is ábrázolja), valamint az 1842-es Canonica Visitatio is említi (NAGY 2007, 28). A [3. katonai f.] tőle közvetlenül délnyugatra már tanyát jelez, mely [1978]-ban még megvolt (Sipos-tanya), [1992]-ben azonban már nem jelöli a térkép.
- 4) Jelenleg a halom csúcsán elhelyezett háromszögelési betonpont környékét kivéve teljes felszínét szántják. A művelés hatására oldala évről évre kopik. Tőle északkeletre dülőút és csatorna húzódik.
- 5) 2,5 m; 85,9 [1992], 86,0 [1982; 1965], 85,7 [1969–71], „88” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „88,4” [1950]; 105×75

148. Királysági-Döbörccsök EOV 761,878, 152,684 (37-223)

- 2) „Királysági Döbörccsök” [18.sz./h; 1801], „Királsági Döbörccsök” [1784a], „Királsági Döbörccsök” [1800]
- 3) Az egykori Bús-ér árterületének déli szélén, egy régi érmeder partján áll. Nevének első tagja a középkori Királyság falura és későbbi határrészre utal. A döbörccsök szó a régi szentesi nyelvjárásban ismert döbörccsönyös melléknévvel áll kapcsolatban, melynek jelentése 'hepehupás, görgyös <föld>' (BÁRDOS 1943–1944, 192; ÚMTSz I. 1010). A fenti térképeken kívül név nélkül [19.sz./b] is jelöli. Felszínén és környékén szarmata lelőhely található.
- 4) Az egyébként is alacsony halmot mára a felismerhetetlenségig elszántották, így alakja alig kivehető. Tágabb környékén épületek, utak, villanyvezetékek és szántóföldek vannak.
- 5) 0,5 m; 84 [1969–71]; 30×30

149. névtelen halom † EOV 764,417, 153,744 (37-224)

- 3) Az egykori Bús-ér árterületének déli, partos szélén állt. Az [1. katonai f.] jelöli, gyepterületen. Ma már nem akadtam nyomára, az idők folyamán valószínűleg elszántották. Helyén szántóföldek vannak.

²⁵⁶ MFM RégAd 851-82/1–2

---

150. névtelen halom EOV 762,288, 150,397 (37-242)

- 3) A királysági ormok északi részén emelték. A halmot egyedül [1882b/92] jelöli. A [2. katonai f.] tőle közvetlenül délnyugatra tanyát jelöl, ez [1969–71]-ben még megvolt.
- 4) Egész felszíne és környezete is szántó.
- 5) 0,5 m; 87,5 [1969–71], „90” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „87,0” [1899]; 50×20

151. Nagykirályság-halom EOV 765,641, 149,506 (37-242)

- 2) „Nagy Királyság = halom.” [2. katonai f.], „Nagy Királyság halom” [3. katonai f.], „Nagy Királyság hal.” [4. katonai f.], „Nagy Királyság-h.” (VIRÁGH 1979, 140), „Nagy Királyság hlm.”²⁵⁷
- 3) A királysági ormok keleti részén áll. Neve a középkori Királyság falu és Nagykirályság határ rész nevét őrzi. Név nélkül [19.sz./b] is feltünteti. A [2. katonai f.] idején már halmunk és tágabb környéke is szántóföld, a [3. katonai f.] tőle keletre tanyát jelez.
- 4) Egész felszínét művelik, ezért mára sokat veszített eredeti formájából. Tőle közvetlenül délkeletre tanya áll.
- 5) 0,5 m; 89 [1969–71], „93” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „88,5” [1899]; 140×40

152. névtelen halom EOV 765,001, 148,522 (37-242)

- 3) A királysági ormok keleti részén emelkedik. A [19.sz./b]-s térkép jelöli, név nélkül. A [2. katonai f.] szélmalmost ábrázol rajta „Szénás = malom.” felirattal, ezt a későbbi katonai felmérések is feltüntetik, csak más néven: „Polgár szél M.” [3. katonai f.], „Polgár szélmalom” [4. katonai f.]. [1950]-ben a malom már nincs meg, felületén szántóföld terül el. [1969–71]-ben tőle keletre kisebb, 2,2 m mély homokbánya volt.
- 4) Csúcsán ma háromszögelési betonpont van, ezt kivéve teljes felszínét szántják, ennek hatására oldalai folyamatosan kopnak.
- 5) 1,5 m; 92,4 [1992; 1982; 1965], 92,3 [1969–71], „94” [3. katonai f.; 4. katonai f.; 1950], „91,0” [1899]; 60×25

SZEGVÁR

153. Kis-Sáp † EOV 743,739, 141,129 (37-322)

- 1) Sáp-halom, Sáp halma?, Kis Sáp halma?, Kis-Sáp-halom?
- 2) „kis Sáp”²⁵⁸, „Kis-Sáp” [1882e/7], „kisebbik Sáp-halom” (BALOGH 1887, 15. szám), „Sáp hl.” [1906: téves, a 100-ra vonatkozik]
- 3) A Kontra-tó keleti szélének magaspartján emelkedett. Tőle kb. 200 m-re északnyugatra áll párja, a Sáp-halom (100.). Az utalások arra mutatnak, hogy ezt a halmot is mondták Sáp-halomnak. 1727-ben párját Nagy Sáp halmának (is) nevezik, ezért vélhető, hogy e kisebb halom a Kis Sáp halma vagy a Kis-Sáp-halom neve(ke)t is viselte (?). Név nélkül [1752a], [1770], [1773], az [1. katonai f.], [1788a], [1788c], [1789], [18.sz./h], [1800], [1822], a [2. katonai f.], a [3. katonai f.] és [1899] is jelöli. Egy 1723-ban történt határjárás szerint a határvonal „*egyenesen megyen a Sap halmának (amely kettő lévén) a kisebbiken tartották az igaz határt*” (HERCZEG 2000, 92: 1723), vagy egy 1727-es oklevél szerint: a határvonal „*alrol menven körösztil a’ Szigetenis a’ Sáp halomra azholis két halom vagyon ugyan ’az kisebbiknek tetejen vagyon azhatar nevezven kis Sapnak*”²⁵⁹; tehát ekkor még nem a Sáp-halom, hanem annak párja képezte a határpontot. [1882e/7] a két halmot szántóföldként ábrázolja (tanya még nem volt a közelben). E térkép közöttük, elkerített területen egy kiterjedt

---

²⁵⁷ MFM RégAd 851-82/1–2

²⁵⁸ MOL P 418. F. 14.: 1727

²⁵⁹ MOL P 418. F. 14.: 1727

homokbányát („homokgödrök”) tüntet fel, halmunkat a 19. század végén ez pusztította el. Talán e kisebbik halmon állt az egykor itt fekvő középkori falu temploma, körülötte pedig temetője. „A halmon, amely elhordásáig valójában kettőshalom volt, az elpusztult Sáp falu templomának helyén, 1898-ban többretegű temetőt bolygattak meg. A kiforgatott sírokból származó leletek: nyitott és sima, illetve S végű karikák, hegyesedő végű, kerek átmetszetű bronz karperec, filigránhuzalból készült ezüstgomb. 1899-ben többszáz egymásra hányt csontvázat tártak fel, melyeknél semmiféle melléklet nem volt”, a leletmentést Csallány Gábor végezte (LŐRINCZY 2000, 83–85; KOVALOVSKY 1957, 66). Később Csalog József is megvizsgálta az akkor már nem létező halmot: „a Sáp halomnak 1941-ig u.n. ikerhalma volt; ezt homokbányászás során kitermelték. (...) Helyén további kutatásnak nincsen értelme”.²⁶⁰ (Mindezekhez lásd még a 100. halom leírását is!) Helyén egy kisebb kiemelkedés még most is látszik, itt dűlőút vezet át és szántóföld terül el. Tőle közvetlenül keletre (rom)tanya áll.

- 5) helyén a kiemelkedés: 87,5 [1992], 86,5 [1961], „86,0” [1899]; 90×30

154. Nádas halma EOV 746,611, 139,897 (37-413)

- 1) Kis-Nádas-halom
- 2) „Nádas halma” (HERCZEG 2000, 92: 1723), „kys nádoshalom”²⁶¹
- 3) A Kórógy bal magaspartjának szélén áll. Név nélkül az [1. katonai f.] (már szántóföldi környezetben), a [3. katonai f.] és a [4. katonai f.] jelöli. Egy 1723-ból való szegvári határjárás így említi halmunkat: a határvonal „által megyen azon Vásárhelyi úton a Nádas halmának, mely csak kisdud és azon halmon vagyon ismét a határ” (idézi HERCZEG 2000, 92: 1723); egy 1727-es oklevél pedig így említi: „onnand tovább a' Sáp Székenek vasarhelyi út fele ugyan az vasarhelyi uton körösztil lat 'egy halmot kys nádoshalomnak hivattatik”²⁶². Nevei valószínűleg az itteni növényzetre (és méretére) utalnak. [1992]-ben tőle közvetlenül északra még tanya volt (azóta lebontották), telke a halom szélét is érintette.
- 4) Csúcsán háromszögelési betonpontot helyeztek el. Ennek környékét kivéve teljes felszínét szántják, oldalait az eke koptatja. Tőle északra és keletre a Kórógy völgye és a Kórógy-éri-főcsatorna, délre akácerdősáv, nyugatra földút húzódik. Minden oldalról szántóföld veszi körül.
- 5) 2 m; 85,8 [1992], 85,5 [1961], 85,0 [1955], „50,98” (96,7) [2. katonai f.], „88” [3. katonai f.]; 70×40

155. Ibolyás-domb EOV 748,192, 138,683 (37-413) (29. kép)

- 1) Tatár halma, Tatár-halom, Szegvár-halom, Hármashatár, Sipos-halom, Sipos-domb
- 2) „Tatár halma” (HERCZEG 2000, 92: 1723), „tatarhalom”²⁶³, „Tatar Hálom” [1752a], „Tatár halom” [1774; 1788b/3; 1789], „Tripler Meta” [1788c], „Tatár halom.” [1839], „Szegvár halom” [2. katonai f.], „Hármas határ” [3. katonai f.; 4. katonai f.]²⁶⁴, „Tatár-halom” (SZEREMLEI I. 143), „Hármas-határ” (SZEREMLEI I. 143; SZ. BOZÓKI 2000, 498), „Siposhalom”²⁶⁵, „Siposdomb”²⁶⁶, „Sipos-domb”²⁶⁷, „Ibolyásdomb”²⁶⁸, „Hármashatár” (NAGY XIV.)
- 3) A Kórógy bal magaspartján, az Ibolyás-parton áll. Derekegyház és Szegvár határpontja, de Szentes határa is közvetlenül itt húzódik (Hármashatár). Szegvár-halom elnevezése talán

²⁶⁰ KJM RégAd 149-84

²⁶¹ MOL P 418. F. 14.: 1727

²⁶² MOL P 418. F. 14.: 1727

²⁶³ MOL P 418. F. 14.: 1727

²⁶⁴ MFM RégAd 851-82/1–2

²⁶⁵ MFM RégAd 1934-97, 2

²⁶⁶ MFM RégAd 1934-97, 11

²⁶⁷ MFM RégAd 1934-97, 13

²⁶⁸ MFM RégAd 1788-94, 2, 7

határponti helyzetére utal, egyéb nevei személynévi eredetűek.²⁶⁹ A régészeti topográfiai munkálatok során a helyszínen rézkori cserépszórványokat, valamint Árpád-kori edénytöredékeket, csontokat találtak.²⁷⁰ Rajta állt a középkori Derekegyház falu temploma, oldalain és körülötte pedig temetője. A még álló templomot egy 1727-es oklevél említi Szentes és Szegvár határán.²⁷¹ Halmunk 1981-ben földelhordás miatt veszélybe került, leletmentés során tárta fel Hegedűs Katalin az egyhajós, egyenes szentélyzáródású, 11–12. századi, Árpád-kori templom téglalapjait, valamint a temető 55 sírját és több osszáriumot (HEGEDŰS 1981, 3–6; BLAZOVICH 1996, 88). A feltárás továbbá felszínre hozta a halmot emelő gödörsíros kurgánok népe két központi sírját is (A és B sír), e temetkezések leírását érdemes hosszabban is idéznünk. „Az „A” sír leírása: A sírgödör szabályos kerek foltja /átm. 2,3 m volt/ a felszíntől számítva -2,45 m mélységben jelentkezett. A kerek sírakna lefelé homokóraszerűen szűkült, majd egy téglalap alakú fával bélelt sírboltba ment át. Ez a szögletes sírbolt a felszíntől számítva -3,09 m-en jelentkezett. A sírbolt mérete 120x60 cm volt. A sírfenék a felszíntől mért legnagyobb mélysége -3,21 m volt. Tájolása: D-É 28°. A lekerekített sarkú, négyszög alakú sírgödörben Inf II /9-10 éves/ gyermek váza feküdt. A tetem törzse a hátán nyugodott, karjait a test mellett nyújtva találtuk, lábait jobboldalra fordítva zsugorították. A sírfeneket rendkívül jó megtartású deszkák borították. A vázcsontokon fehéres-szürke szerves korhadékot figyeltünk meg, az elkorhadt szemfedő maradványait. A „B” sír leírása: kerek síraknája a mai felszíntől számítva -2,45 m mélységben jelentkezett. Ez a kissé ovális folt a felszíntől számított -3,09 mélységben egy 160x90 cm méretű, téglalap alakú foltba ment át. Ezt kibontva tártuk fel a „B” sírban eltemetett robosztus férfivázat. A tetem felső teste hátán nyugodott, karjait könyökben behajlították, a kézfejek a medencetányér fölé fekszenek fel. A lábakat jobb oldalra fordítva zsugorították. A sírfeneket itt is deszkákkal bélelték, a vázcsontok környékén megfigyelt fehéres-szürke lepedék az egykori szemfedő maradványa lehet. A koponyatetőn apró szemcsék formájában vörös okker maradványokat észleltünk. A sírfenék mélysége -3,25 m. Tájolása: Ny-K 23°.” (HEGEDŰS 1981, 6–7) A csontvázak embertani vizsgálatát K. Zoffmann Zsuzsanna végezte el (K. ZOFFMANN 1984). Halmunk „Derek-egyháza legnyugotibb pontja, a hol a határ a Kórógyot érinti, a szegvári, derek-egyházi és szentesi határok egybe szögellésénél, miért újabban Hármashatárnak nevezik.” – írja róla Szeremlei Sámuel 1900-ban (SZEREMLEI I. 143). Egykor három határdomb ült a tetején, ez a három település határának találkozási pontját jel(kép)ezte. E kis dombokat több térkép is jelöli rajta, így [1788a], [1788b/3], [1788c] (utóbbi a „Tripler Meta” felirattal) és [1839]; az [1869]-es és [1882e/23]-as térkép eredeti pozíciójukban tünteti fel őket. [1882e/23] idején tőle közvetlenül északra tanyatelek volt kis gyümölcsös és fasorral, északnyugatra pedig egy elkerített részen „Tégla vető”. Halmunk felszínét ekkor gyeppel borította, körülötte szántók terültek el. [1961]-ben (és még [1969–71]-ben is) északi szélében beásat jeleznek, ennek ma már nincs nyoma. [1969–71]-ben a határvonal mentén tetején földút vezet át, nyugati felén gyeppel és néhány fa található. Halmunknak legnagyobb részét az 1981-es földkitermeléssel elhordták.

- 4) Jelenleg teljes felszíne szántó, a folyamatos művelés miatt megmaradt része is egyre alacsonyabb.
- 5) 2,5 m, ma már csak 0,5 m; 84,6 [1961], „88” [3. katonai f.; 4. katonai f.], „84,5” [1899]; 40x25

²⁶⁹ Bede Ádám: Derekegyház helynevei, 45

²⁷⁰ MFM RégAd 1788-94, 7–9; MFM RégAd 1934-97, 13

²⁷¹ A határjárók itt egy nagyobb határdombot is emeltek: „(...) pervenimus ad locum ecclesiae olim Deregheghaziensis, cuius in angulo, sive fronte cuspidata unam sat magnae ereximus quantitatis metam terream” (MOL P 418. F. 12.: 1727).

KUNSZENTMÁRTON

156. Kettős-halom EOVS 741,824, 162,575 (47-344)

- 1) Kettős, Kettős-halmok (párjával együtt)
- 2) „Kettős halom” [1896; 1899]²⁷², „kettős halom”²⁷³, „Kettős halmok”²⁷⁴, „Kettős= halom”²⁷⁵, „Kettős halom” [3. katonai f.; 4. katonai f.]²⁷⁶, „Kettős”²⁷⁷, „Kettős” [1822], „Kettőshalom” [2. katonai f.], „Kettőshalom” (KAKUK 1965, 34)²⁷⁸, „Kettős hlm.” [1950], „Kettős-hlm.” [1955; 1992]
- 3) A Kis-Jaksor-ér nyugati partján áll. Közvetlenül mellette emelkedik a szintén Kunszentmárton területén található párja (Kettős-halom). A 18. században Szentés és Kunszentmárton határpontja volt (vármegye-határ), az [1. katonai f.] is így ábrázolja. Egy 1742-es határjárás jegyzőkönyve szerint „A Kettős halmok közül Nap kelet felől való halomnak” határa „Sz. Mártoniak által meg ragattatott”.²⁷⁹ Jelöli még [1784b], [1830b], a [3. katonai f.] és [1905/23] is; [1881b/23] a halompárt két egybenőtt halomként tünteti fel. Zalotay Elemér beszámolt róla, hogy a két világháború közötti időszakban megkereste őt a szentesi „Kerekes Antal (...), hogy a jaksorparti Kettőshalomnál még egészen fiatal korában kincstisztulási látomásban volt része. Most is hasonló jelenései vannak.”²⁸⁰ Az [1. katonai f.] idején még gyeppel borított, a [2. katonai f.] már szántóként ábrázolja. [1950]-ben tőle délre és keletre tanya állt; előbbinek [1978]-ra nyoma veszett, utóbbi még ma is megvan (Imre-tanya).
- 4) Teljes felszíne szántó, a művelés a halom állapotát erősen veszélyezteti. Környezetében szántóföldek, csatornák, földutak vannak.
- 5) 1 m; „89,5” [1899]

GÁDOROS

157. Zöld-laponyag † EOVS 768,849, 148,599 (38-131)

- 1) Fekete-laponyag, Zöld-halom, Sasfészek
- 2) „Zöld laponyag”²⁸¹, „Zöld halom”²⁸², „Zöld Laponyag”²⁸³, „Zöld Halom”²⁸⁴, „Zöld hallom”²⁸⁵, „Zöld Laponyak”²⁸⁶, „Zöld halom”²⁸⁷, „Zöld Laponyag”²⁸⁸, „Zöld Lapányog”²⁸⁹, „Zöld Laponyog”²⁹⁰, „Zöld Laponyág”²⁹¹, „Fekete laponyag”²⁹², „Sass Fészek” [1800]

---

²⁷² MOL P 418. F. 95.: 1742

²⁷³ MOL P 418. F. 95.: 1742

²⁷⁴ MOL P 418. F. 95.: 1742

²⁷⁵ MOL P 418. F. 35.: 1774

²⁷⁶ CsML SzF IV.A.1. L1. I. 38.: 1774

²⁷⁷ MOL P 418. F. 35.: 1774; CsML SzF IV.A.1. L1. I. 38.: 1774

²⁷⁸ Zalotay Elemér: Cím nélkül [Adatok Csongrád vármegye régészeti topográfiájához]. Cédulaanyag. Kézirat. Szentés. Évszám nélkül [1950 körül]. KJM RégAd 295-85, 107

²⁷⁹ MOL P 418. F. 95.: 1742

²⁸⁰ KJM RégAd 295-85, 107

²⁸¹ MOL P 418. F. 19.: 1744

²⁸² MOL P 418. F. 19.: 1744; MOL P 418. F. 21.: 1745; MOL P 418. F. 23.: 1746

²⁸³ MOL P 418. F. 19.: 1744

²⁸⁴ MOL P 418. F. 21.: 1745

²⁸⁵ MOL P 418. F. 21.: 1745

²⁸⁶ MOL P 418. F. 26.: 1746

²⁸⁷ MOL P 418. F. 26.: 1746

²⁸⁸ MOL P 418. F. 26.: 1746

²⁸⁹ MOL P 418. F. 26.: 1746

²⁹⁰ MOL P 418. F. 26.: 1746

²⁹¹ MOL P 418. F. 26.: 1746

-
- 3) A királysági ormok keleti szélén emelkedett. A 18–19. században Királyság, Szénás és Szentetornya puszták határát képezte, rajta vagy oldalában határjel is állt. Vármegye-határpont volt, később azonban a halom egész környékét Békés megyéhez, Gádoros területéhez csatolták. Nevében a színek talán a táj jellegére, esetleg a növényzetre vagy személynévre utalnak. A Sasfészek név eredete bizonytalan. Halmunkat az [1. katonai f.], [1788c] és [18.sz./h] jelöli, utóbbiak rajta egy határdombbal. A terület a 18. században még legelő volt, a 19. század közepére azonban már Bánfalva (későbbi nevén Gádoros) község települt rá [2. katonai f.]. A halomhoz ekkor három oldalról három nagyobb út vezetett, déli felén házak, telkek, keleti oldalában temető volt (lényegében ezt a képet mutatja még a [4. katonai f.] is). [1950]-re keleti felét is beépítették, nyugati szélén malom áll. Halmunkat a terjeszkedő település tüntette el, valószínűleg elhordták. Helyén ma utcák, házak vannak.
- 5) helyén a szintvonal: 88,5 [1979]

AZONOSÍTATLAN HALMOK

158. Csoma-halom

„Csoma h.” (SZENDREY 1929, 236: 1864) Csak az 1864-es Pesty Frigyes-féle helynévgyűjtés említi Szentés területéről, pontos helymegjelölés nélkül. Neve valószínűleg személynévi eredetű.

159. Dobossy-halom

„Dobossy h.” (SZENDREY 1929, 232: 1864) Csak Pesty Frigyes 1864-es helynévgyűjtése említi a fániánsebestyáni határból, pontos helymegjelölés nélkül. Neve személynévi eredetű.

160. Erdey-halom

„Erdey h.” (SZENDREY 1929, 232: 1864) Pesty Frigyes 1864-es helynévgyűjtésében szerepel Fábiansebestyán területéről, pontos helymegjelölés nélkül. Neve személynévi eredetű.

161. Krébec-halom †

„*Krébec-halom (...)* »Már nincs még, a Krébec nevű malmosról és szőlőtulajdonosrú nevezték el.«” (ZSÍROS 1990, 68) Szentés-Nagyhegyen állt, csak ennyit tudunk róla. Talán azonos az 54. halommal, esetleg teljesen másikról van szó. Neve személynévi eredetű.

162. Kun-halom

„Kunhalom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 78: 1837, 268: 1891), „Kun halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 42: 1861), „Kun haiom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 88: 1867), „Kún halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 124: 1880), „Kúnh halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 62: 1886) Csak a Petrák-krónika említi a szentesi határból, pontos helymegjelölés nélkül. A halom neve valószínűleg személynévi eredetű.

163. Laponyag halma (Lapulnokhalma, Laponyaghalma)

„Lapulnokhalma” (BLAZOVICH 1996, 186) Egy 1453-as birtokadományozó oklevél tartalmazza a „*Lapulnokhalma*” helynevet, melyről ma már nem dönthető el biztonsággal, hogy falu volt-e, esetleg birtoktest (határrész); valószínűsíthető viszont a mai szentesi határba való lokalizálása (BLAZOVICH 1996, 186). A név kapcsolatot (talán azonosságot is) mutat a Laponyag halma (Laponyaghalma), Laponyag-halom (11., 12.) nevekkal, így elképzelhető, hogy a tárgyalt terület e halmok közelében feküdt. A laponyag szó a lap szógyökből származik, jelentése pedig 'lapos, alacsony, kis méretű halom'.

---

²⁹² MOL P 418. F. 26.: 1746

164. Liba-halom

„Libahalom” (GÁRDONYI 1914, 397; KOVALOVSKZI 1957, 68), „Liba-halom” (PASZTERNÁK 2000b, 73) A századelőn és a második világháború előtt „*egyed. honfoglaló tárgyak »hivatalos« lelőhelye a Liba-halom lett*” (PASZTERNÁK 2000b, 73). Halmunk nagy valószínűséggel a szentesi Jámor-halommal (42.) vagy/és a 41. halommal azonosítható. Neve személynévi (ragadványnévi) eredetű.

165. névtelen halom †

A halmot Csalog József említi, és annyi bizonyos, hogy Szentes-Berekháton állt. Talán azonos a Paku-féle-halommal (83.), esetleg a Panyik-féle-halommal (166.), hiszen azokat is elhordták. Ezt jegyzi fel róla Csalog: „*a Berekhát, ill. a Földművesszövetkezet előtt kb. 150 m-rel a töltésút egy földháttra fut fel. – Ezt a dombot az útépítéshez Ék-i oldalán megbontották, húmúsztakaróját pedig lehordták. Tetején helyenkint agyagot termelnek ki. Itt emberi csontok, lócsontok és őskori teleptörmelék között őskori (– késő bronzkori –, szkíta?) cseréptöredékek hevernek*”. Berekháton „*A többi halmot; egyet a berki Földműves Szövetkezet mellett teljesen lehordták, – erre csak a környékbeli lakosok emlékeznek*”. A „*lehordott dombhát és kurgán helyén a játszadozó gyermekek csontokat és cserepeket találnak. A földmunka óta újból begyöpösödött helyen ásóval kutatgatni kezdtem. Az állítólagos kurgán közelében feldúlt sir csontjaira akadtam, pár lépésnyire ettől lócsontváz részek kerültek elő, elszórva pedig néhány hallstatti – szkíta kinézésű cseréptöredékeket találtam. Feltehető, hogy ezek is a kurgán mellett létezett köztemető sírjaiból valók. A terep egyébként ásatásra már nem alkalmas*”.²⁹³

166. Panyik-féle-halom †

A halmot Rózsa Gábor említi: „*régi emlékeiről számolt be Farkas /Retkes/ László Berekhát 36. lakos, aki kb. 8 éve az egykori Panyik féle halmot egy Masa nevű, ismeretlen helyre távozott kollégájával géppel elbontották*”.²⁹⁴ Halmunk Szentes-Berekháton állt, talán azonos a 83. (vagy a 165.) halommal, hiszen az(oka)t is elhordták. Neve személynévi eredetű.

167. Püspök-halom

„Püspök halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 62: 1886, 78: 1837, 88: 1867), „Püspök halom” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 42: 1861, 124: 1880, 268: 1891) „*Püspök h.*” (SZENDREY 1929, 236: 1864) A Petrák-krónika és Pesty Frigyes 1864-es helynévgyűjtése említi, helymegjelölés nélkül. Csak annyit tudunk róla, hogy egyházi birtok része volt: „*püspöki birtok volt*” (SZENDREY 1929, 236: 1864). A Petrák-krónika többi változatához hasonlóan az 1891-ben keletkezett Debreczeni István-féle is felsorolja a Szentes környéki halmokat, és ezek között a Püspök-halom is szerepel. Érdekes idézni az egész idevonatkozó részt: „*A város alatt a Vigyázó halom vagy mostani neve Szántó halom, Petrák halom vagy Vörös halom Orgován halom, vagy kereszt halom, Püspök halom vagy kapolnás halom, Zent Mihály halom vagy Piponya halom, Kőtőnyi halom vagy Kunhalom,*” (PETRÁK-KRÓNKA 1997, 268: 1891). Ebből – látszólag – az következne, hogy a Püspök-halmot más néven Kápolnás-halomnak nevezik. Viszont ha megnézzük a szöveg többi „halompárját”, észrevezzük, hogy a Petrák-halmot a Vörös-halommal, az Orgován-halmot a Kereszt-halommal stb. azonosítja, holott mindről tudjuk, hogy külön-külön halmokról van szó. Egyedül az első párosítás helyes, a Vigyázó-halomnak ugyanis később tényleg Szántó-halom volt a neve, de ezt a Petrák-krónika összes változata így őrzi. A Debreczeni István-féle változat a „vagy” szót az „és” helyett mint kötőszót alkalmazza. A szöveg vizsgálata szerint tehát a Püspök-halom nem azonos a Kápolnás-halommal (vagyis a Szász-halommal) (113.).

²⁹³ KJM RégAd 149-84

²⁹⁴ KJM RégAd 398-94

A VIZSGÁLT TERÜLET HALMAINAK NÉHÁNY TANULSÁGA (Összefoglalás)

Munkánkat elsősorban adattárnak és lelőhelykataszternek szántuk, az egybegyűjtött anyagból megállapítható további eredményeket, tapasztalatokat később kívánjuk feldolgozni. Ezért itt nem is bonyolódunk mély összefüggésekbe és rendszerezésbe, viszont a legfontosabb megállapításokat, statisztikákat célszerű sorra venni.

Írásunk Szentés halmait gyűjti össze a teljesség igényével. Ehhez a szakirodalmi műveken, adattári jelentéseken, kéziratokon, levéltári forrásokon túl felhasználtuk a 18–19. századi kéziratok és későbbi nyomtatott térképeket, valamint az egyes katonai felméréseket. Nem csak a város mai külterületét, de az 1950 előtti határviszonyokat is figyelembe vettük, és felmértük az azóta kivált Nagytőke, valamint a Szentéshez számos történelmi szállal fűződő Fábiánsebestyén és Eperjes halmait is.

A vizsgált terület négy településén 152 halmot térképeztünk fel, és további 5-öt a peremterületekről. Találtunk még 10 azonosítatlan halmot is (ezek irodalmi hivatkozásokban szerepelnek, pontos helyüket azonban nem ismerjük). Nem szerepelnek a dolgozatban azok a kiemelkedések, melyek eredete erősen kétes és terepen ma már nem dönthető el, hogy mesterséges halomról vagy természetes dombról (esetleg hátról) van-e szó. Ezek geológiai fúrása, elemzése a jövőben feltétlenül szükséges. Bízunk benne, hogy területünkön újabb szakirodalmi utalás, térképi adat, terepi megfigyelés vagy geológiai vizsgálat még hoz elő eddig nem jegyzett halmokat.

Az összesen 157 halomból ma már csak 121 létezik, ez 77,1%-ot, vagyis hozzávetőlegesen a halmok háromnegyedét jelenti. Elpusztítottnak tekinthető 36 halom, mely az összes 22,9%-a, vagyis kb. az egynegyede. A 157 halom közül 105 rendelkezik névvel, ez halmaink 66,9%-át, vagyis kétharmadát jelenti. Névtelen 52 halom, ez az összes 33,1%-a, vagyis egyharmada.

Ma már nem létező, elpusztított halmok: 12., 14., 15., 17., 18., 20., 22., 32., 34., 37., 50., 51., 52., 53., 60., 66., 67., 69., 70., 71., 73., 77., 78., 79., 81., 83., 94., 99., 102., 108., 111., 136., 141., 149., 153., 157.

A névtelen halmok a következők: 7., 14., 15., 17., 18., 20., 22., 23., 27., 39., 40., 41., 43., 46., 47., 48., 49., 50., 51., 54., 62., 63., 64., 65., 69., 70., 71., 73., 82., 85., 90., 92., 96., 98., 101., 102., 103., 104., 106., 110., 111., 116., 120., 123., 124., 125., 128., 132., 137., 149., 150., 152.

Az Alföld halmait – a síksági tájból kimagasodó biztos pontokként – gyakran felhasználták a települések közötti határvonalak kijelöléséhez. Abban az esetben, ha egy mai településhatáron áll a halom, csak az egyik településnél tárgyaljuk. Itt is felsoroljuk a *mai* határokon álló halmokat: Szentés–Nagytőke: 121., Szentés–Fábiánsebestyén: 26., 28., 68., 92., 93., Szentés–Szegvár: 100., Szentés–Szarvas: 5., 7., Szentés–Kunszentmárton: 13., 15., Szentés–Kunszentmárton–Öcsöd: 2., Szentés–Öcsöd–Békésszentandrás: 1., Szentés–Szarvas–Békésszentandrás: 4., Nagytőke–Kunszentmárton: 101., 111., 112., Eperjes–Szarvas–Csabacsúd: 142., Eperjes–Nagyszénás–Csabacsúd: 143., Derekegyház–Szegvár: 155.

Az eredeti löszfalnövényzetet jelző taréjos búzafű termőhelyei: 1., 2., 4., 26., 62., 68., 72., 100., 101., 131., 143. A szintén társulásalkotó heverő seprűfű két előfordulási

---

helye a Kántor-halom (72.) és a Sáp-halom (100.). Az eddig felsoroltakon kívül további rendszeres florisztikai kutatásra érdemes halmok: 21., 24., 28., 30., 57., 76., 142.

Befejezésül idézzük Csalog József gondolatait: *„Jóllehet beszámolóm helyszüke miatt teljességre semmilyen tekintetben sem tart igényt és az Alföldi halomkutatás legfontosabb feladatait sem körvonalazza, annyi mégis tanulságként vonható le, hogy az Alföldi halomkutatás komoly és tervszerű felkarolása (...) lehetővé tenné az őskori kulturáinkban előforduló keleti vonatkozásoknak közelebbről és saját területünkön való megismerését. Meggyőződésem ezen felül az, hogy a hazai régészeti kutatás épületén ily módon egy új ablakot sikerülne megnyitnunk, melyen át új tájak és új lehetőségek felé nyílna kilátás”* (CSALOG 1954b, 85).

TÉRKÉPEK

- [1. katonai f.] Első katonai felmérés. Original Aufnahmskarte von Ungarn („Josephinische Aufnahme”, „József-császári” vagy „Jozefiniánus felmérés”). 1763–1787. 1:28.800²⁹⁵ (7. kép)
- [2. katonai f.] Második katonai felmérés („Franciskánus-felmérés”). 1806–1869. 1:28.800²⁹⁶ (8. kép)
- [3. katonai f.] Harmadik katonai felmérés („Ferenc József-i felmérés”). 1869–1887. 1:25.000²⁹⁷ (9. kép)
- [4. katonai f.] Negyedik katonai felmérés („Precíziós felmérés”). 1869–1915 (és még tovább). 1:75.000. A harmadik katonai felmérés kisebb felbontású, a második világháborúig többször felújított változata.²⁹⁸
- [1731] „MAPPA / ICHONOGRAPHICA / COMITATVVM / PEST / PILIS et / SOLTH / Geometrice concinnata / opera / S. MIKOVINY”. 1731. 1:180.000 (HI Térképtár, B IX.a. 649)²⁹⁹
- [1735] „MAPPA / PARTIS REGNI / HVNGARIAE / qua JAZYGES CVMA- / NI MAIORES et MINO- / RES CONTINENTUR.”. Évszám nélkül. 1730 után, 1735 körül. 1:162.000. Mikoviny Sámuel (HI Térképtár, B IX.a. 624)³⁰⁰
- [1745] „MAPPA / COMITATUS / CSONGRADIENSIS”. Évszám nélkül. 1745 körül. 1:288.000. Mikoviny Sámuel (Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára Mo 6)
- [1750] A Nagykunság, Csongrád és Csanád vármegye térképe évszám és szerző nélkül („gubacstinta rajz”). 18. század közepe.³⁰¹
- [1752a] „IDEA GEOMETRICA / Inclýti Domini / CSONGRADIENSIS / Terrenorum scilicet Oppidorum Csongrád, / H. M. Vasárhely, ac Possessionis Szegvár, / atque Pradiorum / Csany, Felgyő, Szántó, Bőd, Ellés, Máma, Gyója, Ujfalu / item Mártély, Fetskés, Szöllős, Tóth=Kútas, Sámsony, Csomor / kány, Sz: Ersébeth, Férged, Batida, Gorsa, Rét=Kopáncs / ac Sz: György, ad Excellen: ac Illustr. D, Comitem / ANTONIUM KÁROLÝ / de Nagy Károly |Tit: Sc:| spectantium / Delienata per Emerium Rutkai Anó 1752do / Translata per Iosephum Vertics Anó 1775to” (MOL S 82. 7)³⁰²
- [1752b] „Oppidum / Szentes”. 1752. Ruttkai Imre³⁰³
- [1769] „MAPPA / Geographica / noviſsima / REGNI HUNGARIAE (...)”. 1769. 1:360.000. Müller Ignác (Országos Széchényi Könyvtár; HI Térképtár)³⁰⁴

²⁹⁵ Kiadva: Az első katonai felmérés. A Magyar Királyság teljes területe 965 nagyfelbontású színes térképszelvényen. 1782–1785. DVD-ROM. Arcanum, Budapest 2004. A vizsgált terület térképlapjai 1783–84-ben készültek. Szelvényei: C.XIX S.XXIV, C.XIX S.XXV, C.XIX S.XXVI, C.XX S.XXV, C.XX S.XXVI.

²⁹⁶ Kiadva: A második katonai felmérés. 1819–1869. A Magyar Királyság és a Temesi Bánság nagyfelbontású, színes térképei. DVD-ROM. Arcanum, Budapest 2005. A vizsgált terület térképlapjai 1861-ben és 1863–64-ben készültek. Szelvényei: S.56 C.XXXVII, S.57 C.XXXVII, S.58 C.XXXVII, S.56 C.XXXVIII, S.57 C.XXXVIII, S.58 C.XXXVIII, S.56 C.XXXIX, S.57 C.XXXIX.

²⁹⁷ Kiadva: A Harmadik Katonai Felmérés. 1869–1887. DVD-ROM. Arcanum, Budapest 2007. Szelvényei: 5264/4, 5265/3, 5265/4, 5364/2, 5364/4, 5365/1, 5365/2, 5365/3.

²⁹⁸ Szelvényei: 5264, 5265, 5364, 5365.

²⁹⁹ Nyomtatásban: KARSAY–MONOK 2001, 279.

³⁰⁰ Nyomtatásban: BENDEFY 1976, 23. térképmelléklet; BÉL 1984, térképmelléklet (részlet).

³⁰¹ Nyomtatásban, lelőhely és jelzet feltüntetése nélkül: KARSAY–MONOK 2001, 269.

³⁰² Nyomtatásban (részlet): SZEREMLEI IV. 56–57 (12. kép).

³⁰³ Nyomtatásban: SIMA 1914, 242; PETRÁK–KRÓNKA 1997, 318 (41. kép).

- [1770] „I. Harruckern-domínium térkép”. Cím, évszám és szerző nélkül. 1770-es évek eleje. 1:144.000 (BML BmT. 47)³⁰⁵
- [1773] „MAPPA / PÓSSSESSIONIS / SZEGVÁR”. 1773. „Ioan: Dudovics” (és Vertics József) (MOL S 82. 37)
- [1774] „MAPPA / Exhibens Terrena tam Oppidi / HOLDMEZOVÁSÁRHELY”. 1774. Vertics József (MOL S 82. 139/1)
- [1775] „MAPPA / Praedii / FÁBIÁNY SEBESTÉNY / Quae tam Antiquas, quam etiam noviter, ob rectio= / =rem ductum, et majorem Concordiam Partibus ita volen= / tibus erectas, eandem tamen Corporis capacitatem reti= / nentes Metas exhibet. – Delienata Anno 1775^{lo}”. 1:14.400. Vertics József (MOL S. 87. 19)³⁰⁶ (3. kép)
- [1783] „MAPPA / Haec exhibet per / Gremium Incliti Comitatus / CSONGRADIENSIS / decurrentem Fluvium Tibiscum / cum advicinatis Stagnis Venis, ac Eruptionibus”. 1783. Vertics József (MOL S 82. 191)
- [1784a] „*DELINEATIO / Plagarum in Territorio Oppidi Szar= / =vas, a cin Praediis Királság, Veres=egyháza, Csaba= / =csűd (...)*”. 1784. 1:14.400. Vertics József (BML BmT. 73)
- [1784b] A Nagykunság nyugati területei: Kunszentmárton és Mesterszállás. „Mappa exhibens periferiam cumaniae majoris (...)”. 1784. Bedekovich Lőrinc (JNSzML T. 94/1). (Összetartozik a JNSzML T. 165 jelzetű térképpel.)
- [1786] „Mappa exhibens Peri= / =feriam Cumaniae Majoris (...)”. 1786. Bedekovich Lőrinc (JNSzML T. 165)
- [1788a] „Philera POSSIONIS / SZEGVÁR”. 1788. „Joannen Horváth” (MOL S 82. 38)
- [1788b] „[...] Mappae Topographicae / OPPIDI / H: M: VÁSÁRHELY”. 1788. „Joannem Horváth” (MOL S 82. 71/1–6)
- [1788c] „MAPPA / Exhibens Situationem Dominii / Gyulensis, in Homitatibus Békésiensi, / Csongradiensi, Csanádiensi, & Aradiensi eristen., / „tis, & ad Illu[trissimam] Familiam HARUK., / KERIANAM spectantis, cum inibi reperibilimus / Oppidis, Possessionibus, earundem que’ Territoriis, / Agris, Pratis, Pa[cuis], Vineis, Praediis, Sylvis, Lo., / „cis Paludinosi, & Fluvii, accraute’ Delineata, & supra[ata]’ Illu[triffimae] Familiae / oblata / Andream Paulivic] / (...) / Anno 1788^{on}” („II. Harruckern-domínium térkép”). 1:70.000 (BML BmT. 48)³⁰⁷
- [1788d] „MAPPA: / Repraesentat Situati / onem Praediorum Király / ság et Tőke”. 1788? 1:40.500. Dobosy Ferenc (BML BmT. 105)
- [1789] „MAPPA GENERALIS / Incltyi Dominii / CSONGRADIENSIS / ad / Excellentišimum Dominum Comitem / ANTONIUM KÁROLYI / de Nagy Károly / Iure Hereditario Spectantis / Confecta / Anno 1789° / Per Iosephum Vertics / I: Cottuum Békés, Csánád, et Csongrád / Ord: Iurg. Geometram.” (MOL S 82. 103)
- [1798] „PLANUM / Praedii Héked. (...)”. 1798. Felki Antal (MOL S 87. 28) (4. kép)
- [18.sz./a] „MAPPA / PRAEDII / SZENT ≡ LÁSZ / LÓ : ú DÓNÁT”. 18. század vége. Évszám nélkül. Dobosi Ferenc (MOL S 82. 105)
- [18.sz./b] „MAPPAPRAEDIOR: / DONÁT:KIRÁLYSÁG”. 18. század vége. Évszám nélkül. Dobosi Ferenc (MOL S 82. 104)

³⁰⁴ Nyomtatásban: KARSAY–MONOK 2001, 269; SZÁNTAI 1996, 408–409.

³⁰⁵ Nyomtatásban: DOMOKOSNÉ–DOMOKOS 1988, VIII. térkép.

³⁰⁶ Nyomtatásban: PAPP–VÁRY–HRENKÓ 1989, 130–131.

³⁰⁷ Nyomtatásban: DOMOKOSNÉ–DOMOKOS 1988, IX. térkép.

- [18.sz./c] „MAPPA / PRAEDII / SZ : LÁSZLÓ”. 18. század vége. Évszám nélkül. Dobosi Ferenc (MOL S 82. 106)
- [18.sz./d] „MAPPA PRAEDII / ET SERTRANS FLŪV’, VEKER”. 18. század vége. Évszám nélkül. Dobosi Ferenc (MOL S 82. 107)
- [18.sz./e] „MAPPA / Partis, / PRAEDII, ECSER”. 18. század vége. Évszám nélkül. Dobosi Ferenc („Copiavit Franc: Dobosi”) (MOL S 82. 108)
- [18.sz./f] „MAPPA / PARTIS PRAE: / DII:TŐKE”. 18. század vége. Évszám nélkül. Dobosi Ferenc (MOL S 82. 109)
- [18.sz./g] „MAPPA / PRAEDII / TŐKE”. 18. század vége. Évszám nélkül. Dobosi Ferenc (MOL S 82. 110)
- [18.sz./h] „Szentesi határ és puszták”. 18. század második fele. Évszám és szerző nélkül. (Sok halmot, halomnevet utólag írtak be a 19. sz. elején, valószínűleg az [1800]-as térkép alapján.) (MOL S 82. 39) (5. kép)
- [19.sz./a] Fábiánsebestyén puszta. 19. század eleje. Cím, évszám és szerző nélkül. Fejérvári Ferenc? (MOL S 82. 96)
- [19.sz./b] Fábiánsebestyén, Ecser, Királyság és Hegyes. 19. század első fele. Cím, évszám és szerző nélkül. Fejérvári Ferenc? (MOL S 82. 94)
- [19.sz./c] Öcsöd bel- és külterületének kataszteri térképe. Cím és évszám nélkül. 19. század első fele. Eördögh Antal, Hatvani László (BML BmK. 29, 29/1–4)
- [19.sz./d] Fábiánsebestyén puszta. 19. század eleje. Cím, évszám és szerző nélkül. Fejérvári Ferenc? [19.sz./a] vázlatos másolata (MOL S 82. 93)
- [1800] „MAPPA / Exhibens Terrena tam / OPPIDI SZENTES (...)”. 1800. Vertics József („Josephi Vertics”), Samu János („Joannem Samu”) (MOL S 82. 111) (6. kép)
- [1801] „Nagy Méltóságú / GRÓF KÁROLYINÉ Ő EXCELLENTIÁJÁNAK / született BÁRÓ / HARUKKER JOSEPHA / ASZSZONYNAK, / FELSÉGES KIRÁLYNÉNK KERESZTES DÁMÁ- / JÁNAK, / Szentés Várossa, Orosháza Helysége, Kiss-Csákó, Szé- / nás, és Kiss-Királyhegyes Puszták’ / Örökös Földes-Afzfzonyá- / nak ajánlja, Vásárhelyen 1801^{dik} Elfztendőben.” („III. Harruckern-domínium térkép”). Vertics József (MOL S 82. 113)³⁰⁸ (hátsó borító, 2. kép)
- [1811] „T: NEMES / Békés Vármegyébenn fekvő / SZARVAS M: VÁROSA / egész / Határának Rajzolatja.”. 1801. Major Gábor. Kopírozta 1811-ben „SIGMOND Gábor” (TSM)
- [1822] „Hydrographia depressae Regionis fluviatilis Crisiorum, Magni, Albi, Nigri, Velocis, Parvi, Fl. Berettyó”. 68 szelvény. 1822. Huszár Mátyás (MOL S 80. Körösök 39)
- [1827] „T. N. / CSONGRÁD / VÁRMEGYE’ / Kereskedő, Posta és más Ország / Útjait ’s Vizeit / képező / ABROSZA”. 1827. „Schener György” (KJM Térképtár)
- [1830a] „TOPOGRAPHICA HYDROGRAPHIA / Regionis / CRISIORUM et Partis TIBISCI”. 1830. 1:144.000. Huszár Mátyás. [1822]-nek egy kisebb felbontású változata (MOL S 11. Div. 11. No. 61)³⁰⁹
- [1830b] Nagykunság. Cím, évszám és szerző nélkül. 1830 körül (JNSzML T. 116)
- [1837] „A’ Tőkei Pusztából kimutatott / ZÁLOG LEGELŐKNEK / TÉRKÉPE. / 1837.”. „Fejérvári Ferentz” (CsML SzF SzvT. 1–3)

³⁰⁸ Nyomtatásban: DOMOKOSNÉ–DOMOKOS 1988, X. térkép.

³⁰⁹ Kiadva: A Magyar Országos Levéltár térképtára. I. Kamarai térképek (1747–1882). DVD-ROM. Arcanum, Budapest 2006.

- [1839] „MÉLTÓSÁGOS / NAGYKÁROLYI GRÓF KÁROLYI NEMZETSÉG / *Alföldi Birtokaihoz tartozó* / *HOLD: MEZŐ: VÁSÁRHELY VÁROSSA* / HATÁRÁNAK / *s benne fekvő* / SÁMSOM és DEREKEGYHÁZA / *Majorságbeli Pusztáknak* / TÉRKÉPE’ MÁSOLATJA.”. 1839. Szerző nélkül (MOL S 87. 139/2)
- [1840a] „SZENTES VÁROSA’ / HATÁRAI TÉRKÉPÉT / MAGÁBA FOGLALÓ / KÖNYV”. 1840. „*Felmérte ’s kiszámította Nemes Seress László*” (CsML SzF SzvT. 5)
- [1840b] „SZENTES VÁROSA’ / *egész* / HATÁRÁNAK / TÉRKÉPE / 1840”. Nemes Seress László (CsML SzF SzvT. 5) (11. kép)
- [1840c] „*Csongrád megyei* / SZENTES VÁROS’ / *térképe*.”. Évszám nélkül. Az [1840b] térkép későbbi, kiegészített másolata. Kocsis Pál (CsML SzF CsmT. 103)
- [1840d] „A HÉKÉDI HOMOKI / és / BOGARASI SZÖLLŐK / TÉRKÉPE / 1840.”. Schéner György. (CsML SzF SzvT. 22)
- [1840e] „A’ BERKI ÉS GÓGÁNY / LAPOSOK / *lejtmerési és kiszáritási* / térképe.”. Évszám nélkül. 1840 körül. Kocsis Pál (KJM Térképtár)
- [1847] Szentés város határtérképe. Cím, évszám és szerző nélkül. 1847 körül (KJM Térképtár Kéz. 1)
- [1850a] „*Szentés Városa / határábani* / Tere halmi Tályék / *Tályékozódási Térképe* / 1850.”. Jenei József (CsML SzF SzvT. 24)
- [1850b] „SZENTES / *határában létező / úgy nevezett* / TANYAFÖLDEK / TÉRKÉPE”. Évszám nélkül. 1850 körül. Kocsis Pál (KJM Térképtár)
- [1850c] „ECSERI II^k SZAKASZ” térképe. Évszám és szerző nélkül. 1850 körül (KJM Térképtár)
- [1850d] „BERKI SZAKASZ” térképe. Évszám és szerző nélkül. 1850 körül (KJM Térképtár)
- [1850e] „FERTŐI SZAKASZ” térképe. Évszám és szerző nélkül. 1850 körül (KJM Térképtár)
- [1854] „*Kun Szent Márton Város / belső = határának / I. Szelvénye*.”. 1854. Péter Imre (JNSzML T. 93)
- [1858a] „*Situations Plan / des / linku[rigen] / BÖKÉNY–TEÉS–MINDSZENTER / CONSORTUMS / in der Csongráder V^{ten} Thei[sflu]s Section*”. 1858. „Friedrih Boros” (CsML SzF CsmT. 53–54)
- [1858b] „*Situations Plan / des rechtseitigen / Kutjabont – Percsonaer / Consortiums / in der V^{ten} Theissflu[s] Section*.” 1858. „Friedrih Boros” (CsML SzF CsmT. 56–57)
- [1859] Kataszteri térkép. Cím nélkül. 1859. Lange Lajos (CsML SzF)
- [1864a] „SZENTES / HATÁRRAJZA”. Évszám nélkül. 1860 és 1864 között. Kerl Vilmos (CsML SzF SzvK. 17)
- [1864b] Szentés határrajza. Kataszteri térképrészletek. 1864. 10 szelvény. Jándy Ferenc (MOL S 82. 92/1–10)
- [1866] „KIRÁLYSÁG.”. 1866. Endrey Antal (MOL S 82. 172)
- [1869] „KÓRÓGY / *Meder / Vázlata*”. 1869. Damjanovits Henrik (CsML SzF SzvK. 15)
- [1878a] „*Szentés város / községi közös Birtokainak térképe*”. 1877 után (1878). Kocsis Pál. (1878a/1. Hékd; 1878a/2. Bereklapos) (CsML SzF CsmT. 61–63)
- [1878b] „A Kettős hármas és / nagy / Körösök / átnézeti térképe 1878ról / Kocsis Pál mérnök munkálatai nyomán / rajzolta / Benka Gyula.” (TSM)
- [1879] „Szentés város zártvonala” térképe. 1879. Henne János (KJM Térképtár)
- [1881a] „BÉKÉS MEGYE / Rajzolta / MIHÁLFY JÓZSEF”. 1881. 1:144.000 (BML BmT. 300)³¹⁰

³¹⁰ Nyomtatásban: DOMOKOSNÉ–DOMOKOS 1988, XXII. térkép.

- [1881b] „KUN-SZENT-MÁRTON / *rendezett tanácsú város / Jász-Nagy-Kun-Szolnok megyében*”. Kataszteri felmérés; 44 szelvény. 1881. Holley Ferenc (JNSzML K. 29). (Átnézeti térképe az [1905]-ös kataszteri felmérésben található.)
- [1882a] „Szentés / rend. Tan. Város / Csongrádvármegyében / 1882.” Kataszteri felmérés; 180 szelvény (CsML SzF SzvK. 31)
- [1882b] „SZENTES / *rendezett tanácsú város / Csongrád megyében*”. 1882. Kataszteri felmérés; 180 szelvény (CsML SzF SzvK. 30) (12. kép)
- [1882c] „MÁGOCS II. RÉSZ / Lajos hegyes, Nagy Királyság / *puszta adó község / Csongrád megyében*”. Kataszteri felmérés; 19 szelvény. 1882. Hödl Román (CsML HF HvK. 13)
- [1882d] „FÁBIÁN-SEBESTYÉN / *kis község / Csongrád megyében*”. Kataszteri felmérés; 29 szelvény. 1882. Srutek Romuald (CsML HF HvK. 6)
- [1882e] „SZEGVÁR / *nagyközség / Csongrád megyében*”. Kataszteri felmérés; 43 szelvény. 1882. Penkala Ferenc, Wohrizek János (CsML HF HvK. 29)
- [1883a] „Átnézeti térkép”. 1883. Henne János (CsML SzF CsmT. 157)
- [1883b] „SZARVAS / *nagyközség / Békés megyében / 1883*”. 118 szelvény. Stojcsevics Márton, Stuchly Vilmos (BML BmT. 72). Átnézeti térképe: [1900b].
- [1896] A Körös-Tisza-Marosi Ármentesítő Társulat ártérfejlesztési térképe. Szentés 1896. 1:28.800. Herzog József (KJM Térképtár Top. 4)
- [1899] A Körös-Tisza-Marosi Ármentesítő Társulat ártérfejlesztési térképe. Szentés 1899. 1:28.800. Herzog József (CsML SzF CsmT. 132; KJM Térképtár Top. 4) (10. kép)
- [1900a] „SZENTES / REND. TANÁCSÚ VÁROS / HATÁRÁNAK / ÁTNÉZETI TÉRKÉPE”. Évszám nélkül. 1900 körül. 1:28.800 (CsML SzF)
- [1900b] „Szarvas / *nagyközség / határvázlata. / a kataszteri szelvényekhez.*” 1900. 1:30.000. Sárkány János (BML BmT. 97)
- [1902a] „FÁBIÁN SEBESTYÉN / *nagyközség / Csongrád vármegyében / 1902*”. Srutek Romuald, Timcsák Mór (CsML HF HvK. 7)
- [1902b] „MÁGOCS |: II. RÉSZ :| / |: Józsefszállás, Lajos-halom, Disznó-halom, Nagy-Királyság:] / *kis község / Csongrád vármegyében. / 1902.*”. Kataszteri felmérés. Hödl Román, Thanhoffer Lajos, Brunner Károly (CsML HF HvK. 16)
- [1905] „KUNSZENTMÁRTON / *jásznagykunszolnokvármegyei nagyközség / KATASZTERI BIRTOKVÁZLATA. / 1905.*”. 48 szelvény. Dienes Gyula, Kovačič Gusztáv, Nagy László, Streimmelvóger Mihály (JNSzML K. 30)
- [1906] A Körös-Tisza-Marosi Ármentesítő Társulat ártérfejlesztési térképe. Szentés 1906. 1:28.800. Herzog József. Fekete-fehér (KJM Térképtár Top. 4)
- [1908] „SZENTES / *csongrád vármegyei rendezett tanácsú város~ / KATASZTERI BIRTOKVÁZLATA / 1908/9.*”. Lengvárszky Jenő. Kataszteri felmérés; 180 szelvény (CsML SzF SzvK. 32)
- [1910a] „DEREKEGYHÁZ KÖZSÉG / ÚTHÁLÓZATI / TÉRKÉPE.”. Évszám nélkül. 1910 körül. 1:28.800. Szvolten József (BML BmT. 118)
- [1910b] „ÖCSÖD / *békésvármegyei nagyközség / KATASZTERI BIRTOKVÁZLATA. / 1910*”. 68 szelvény. Pin Pál (JNSzML K. 31)
- [1911a] „SZENTES ŐSKORI TÉRKÉPE CSALLÁNY ADATAI SZERINT”. 1911. Radocsányi Béla (KJM Térképtár)³¹¹

³¹¹ Nyomtatásban: PETRÁK-KRÓNIKA 1997, 260.

-
- [1911b] „SZENTES VÁROS HATÁRÁNAK TÉRKÉPE”. 1911. Szvaton József (CsML SzF SzvT. 29; KJM Térképtár Top. 6)³¹²
- [1950] Katonai felmérés. 1950. 1:25.000³¹³
- [1955] Katonai felmérés. 1955. 1:25.000³¹⁴
- [1961] Katonai felmérés. 1961 (az [1959]-es és [1962]-es térképek is ehhez a felméréshez tartoznak). 1:10.000³¹⁵
- [1965] Katonai felmérés. 1965–1966. 1:50.000³¹⁶
- [1967] „Szentés város / Rétegvonalas helyszinrajza”. 1967 (KJM Térképtár Top. 16/O)
- [1969–71] Katonai felmérés. 1969–1971 (az [1970–71]-es térkép is ehhez a felméréshez tartozik). 1:10.000³¹⁷
- [1978] Katonai felmérés. 1978 (az [1976]-os, [1977]-es, [1977–79]-es, [1979a]-s és [1982a]-s térképek is ehhez a felméréshez tartoznak). 1:10.000³¹⁸
- [1979] Katonai felmérés. 1979. 1:25.000³¹⁹
- [1982] Katonai felmérés. 1982. 1:50.000³²⁰
- [1992] Katonai felmérés. 1992–1993. 1:25.000³²¹
- [2000] „CSONGRÁD / MEGYE / TÉRKÉP”. Fírász-Térkép Stúdió 2000. 1:125.000

---

³¹² Nyomtatásban: HEGEDŰS 1978, 1. melléklet.

³¹³ Szelvényei: L-34-41-C-b, L-34-41-C-d, L-34-41-D-a, L-34-41-D-b, L-34-41-D-c, L-34-41-D-d, L-34-42-C-a, L-34-42-C-c, L-34-53-A-b, L-34-53-B-a, L-34-53-B-b, L-34-54-A-a.

³¹⁴ Szelvényei megegyeznek az [1950]-es térkép szelvényeivel.

³¹⁵ (Az [1961]-es és [1969–71]-es térképek szelvényei különböző kódolásúak, de kiegészítik egymást.) Szelvényei: L-34-41-C-b-2, L-34-41-C-b-4, L-34-41-C-d-2, L-34-41-C-d-4, L-34-41-D-a-1, L-34-41-D-a-3, L-34-41-D-a-4, L-34-41-D-c-1, L-34-41-D-c-2, L-34-41-D-c-3, L-34-41-D-c-4, L-34-53-A-b-2, L-34-53-A-b-4, L-34-53-B-a-1, L-34-53-B-a-2, L-34-53-B-a-3, L-34-53-B-a-4.

³¹⁶ Szelvényei: L-34-41-C, L-34-41-D, L-34-42-C, L-34-53-A, L-34-53-B, L-34-54-A.

³¹⁷ (Az [1961]-es és [1969–71]-es térképek szelvényei különböző kódolásúak, de kiegészítik egymást.) Szelvényei: 608-421, 608-422, 608-423, 608-424, 608-441, 608-442, 608-443, 608-444, 609-313, 609-314, 609-331, 609-332, 609-333, 708-221, 708-222, 708-223, 709-111.

³¹⁸ Szelvényei: 37-121, 37-122, 37-124, 37-142, 37-144, 37-211, 37-212, 37-213, 37-214, 37-221, 37-222, 37-223, 37-224, 37-231, 37-232, 37-233, 37-234, 37-241, 37-242, 37-243, 37-244, 37-322, 37-411, 37-412, 37-413, 37-414, 37-421, 38-111, 47-344, 47-433, 47-434, 47-443, 47-444.

³¹⁹ (Az [1979]-es és [1982]-es térképek szelvényei kiegészítik egymást.) Szelvényei: L-34-41-C-b, L-34-41-C-d, L-34-41-D-a, L-34-41-D-b, L-34-41-D-c, L-34-41-D-d, L-34-53-A-b, L-34-53-B-a, L-34-53-B-b.

³²⁰ (Az [1979]-es és [1982]-es térképek szelvényei kiegészítik egymást.) Szelvényei: L-34-42-C, L-34-54-A.

³²¹ Szelvényei megegyeznek az [1950]-es térkép szelvényeivel.

FORRÁSOK, GYŰJTEMÉNYEK

BML térképtára, BmT.

BML Kataszteri térképek, BmK.

CsML SzF Csongrád vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai, IV.A.1. Helyszíni szemlék (oculata), L1.

CsML SzF Csongrád megye levéltára térképeinek törzsanyaga, CsmT.

CsML SzF Szentés város levéltára térképeinek törzsanyaga, SzvT.

CsML SzF Szentés város kataszteri térképei, SzvK.

CsML HF Kataszteri térképek, HvK.

HI Térképtár, B IX.a.

JNSzML térképtára, T.

JNSzML Kataszteri térképek, K.

KJM Fotótára

KJM Régészeti Adattára (RégAd)

KJM Térképtár Kézírtos törzsanyag, Kéz.

KJM Térképtár Topográfiai törzsanyag, Top.

KMNPI Irattára

KÖH Szegedi Irodájának adattára (Sze Ad)

MFM Néprajzi Adattára (NépAd)

MFM Régészeti Adattára (RégAd)

MOL Diplomatikai Levéltár. Mohács előtti oklevelek gyűjteménye, Dl.

MOL A Károlyi család nemzetségi levéltára. A Harruckern család levéltára, P 418.

MOL Kamarai térképek, S 11.

MOL A Vízrajzi Intézet térképei, S 80.

MOL A Károlyi család térképei, S 82.

MOL A Keglevich család térképei, S 87.

NM Ethnológiai Adattárának kézírátgyűjteménye (EthnAd)

TJM Régészeti Adattára (RégAd)

TSM gyűjteménye

KÉZIRATOK

- Bácsmegi Gábor: *Nagyitóke régészeti topográfiája I.* Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2001. KJM RégAd 534-01
- Balogh Csilla: *Szentes környékének régészeti topográfiája és településtörténete. A szarmata kor.* Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1995. KJM RégAd 478-99, MFM RégAd 1868-96
- Balogh Csilla – Gallina Zsolt – Liska András – Paszternák István: *Előmunkálatok Szentes város régészeti topográfiájához II. Lelőhelykataszter.* Kézirat. Szeged–Szentes 1995. MFM RégAd 1879-96, 2315-99, 2517-99
- Bede Ádám: *Derekegyház helynevei.* Szakdolgozat. Kézirat. SzTE Magyar Nyelvészeti Tanszéke 2005.
- Bede Ádám: *Jelentés a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság Csongrád megyei halmairól. (A 2007. évi felmérés eredményei).* Kézirat. Szentes–Szarvas 2007. KMNPI Irattár 431/2008
- Bede Ádám: *Jelentés a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság csanádi-háti halmairól. (A 2008. tavaszi felmérés eredményei).* Kézirat. Szentes–Szarvas 2008. KMNPI Irattár
- Csallány Gábor: *Szentes-Szentlászló. Ásatási dokumentáció.* Kézirat. Szentes 1933 körül. KJM RégAd 164-84
- Csalog József: *Kiszállási napló. Szentes-környéki halmok; Kiszállási jegyzetek.* Kéziratok. Szentes 1955. KJM RégAd 149-84
- Csalog József: *Kiszállási napló.* Kézirat. Szentes 1955. KJM RégAd 159-84
- Csalog József: *Kiszállási napló.* Kézirat. Szentes 1959. KJM RégAd 307-85
- Csalog József: *Kiszállási napló.* Kézirat. Szentes 1960. KJM RégAd 155-84
- Csalog József: *Kiszállási napló.* Kézirat. Szentes 1960. KJM RégAd 183-84
- Csalog József: Cím nélkül [„Jelentés a hódmezővásárhelyi-Solt-Paléban végzett leletmentő ásatásról”]. Kézirat. Szentes 1957. TJM RégAd 35-90
- Csalog József: *Kiszállási napló.* Kézirat. Szentes 1959. KJM RégAd 307-85; KJM RégAd 507-00, 58–60, 92
- Felföldi Szabolcs: *Szentes-Lapistó, Szentes-Donát, a Derekegyházi oldal és a Kórógyzug régészeti topográfiája.* Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1999. KJM RégAd 508-00
- Fogas Ottó: *Nagyitóke, Belső-Ecser, Jaksor, Kaján és Kistőke régészeti topográfiája II.* Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2005.
- Gyenge Antal – Kulcsár László: *Fábiánsebestyén Pusztatemplom-rom régészeti lelőhely ásatást megelőző talajszondázása. Összefoglaló dokumentáció.* Kézirat. Fábiánsebestyén–Nagyszénás 1999. KJM RégAd 484-99
- Hansel Balázs: *Szentes-Cserebökény (Mogyorósi-tábla, Terehalom, Veresegyháza) határrész régészeti topográfiája.* Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2000. KJM RégAd 511-00
- Havasi Bálint: *Eperjes község déli határrészének régészeti topográfiája.* Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2000. KJM RégAd 532-01
- Hegedüs Katalin: *Szentes – Nagyitóke leletbejelentés ellenőrzése.* Kézirat. Szentes 1981. KJM RégAd 148-84
- Kispál Zoltán: *A Mindszenti és a szentesi kunhalmok természetvédelmi – botanikai vizsgálata.* Szakdolgozat. Kézirat. Szent István Egyetem Kertészettudományi Karának Növénytani Tanszéke, Budapest 2002.
- Kunhalom és földvár kataszter.* „Készítette Kalocsai Richárd az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézete által átadott lista alapján”. Kézirat. 2001. KÖH Sze Ad (KÖI Sze) 507/2001; KMNPI Irattár
- Kurucz Katalin: *Szegvár község régészeti topográfiája és településtörténete.* Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1977. KJM RégAd 335-86, 477-99; MFM, RégAd 750-81, 751-81, 752-81
- Liska András: *Szentes környékének régészeti topográfiája. Az avar kor.* Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1995. MFM RégAd 1877-96

-
- Marton Tibor: *Szentes-Szentlászló, Lapistó, Nagynyomás és Belső-Donát határrészek régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1999. KJM RégAd 494-00
- Nagy Géza Balázs: *Észak-csongrádi adattár*. Kézirat. Szentes 2002.
- Nagy Géza Balázs: *Jelentés Sáp falu meghatározásához*. Kézirat. Szentes 2005. KJM RégAd 572-05
- Ormándy János: *Derekegyház régészeti topográfiája és településtörténete*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1992. MFM RégAd 1788-94, 1789-94, 1790-94
- Oross Krisztián: *Szentes-Vekerzug, Nagytőke, Kistőke, Vekerlapos és Nagyhegy határrészek régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2000. KJM RégAd 510-00
- Országos kunhalom-kataszter és adatbázis. Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium Természetvédelmi Hivatala, Budapest – Alföldkutatásért Alapítvány, Kisújszállás 2002. (KMNPI Irattár)
- Pap Ildikó Katalin: *Fábiánsebestyén nyugati határrészének topográfiája. A régészeti anyag leírása*. Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2001. KJM RégAd 541-02
- Paszternák István: *Adatok Szentes város 10–17. századi régészeti topográfiájához*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE Szeged–Szentes 1995. MFM RégAd 1854-95
- Patay Róbert: *Szentes-Magyartés és Kistőke régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1999. KJM RégAd 493-00
- Pintye Gábor: *Fábiánsebestyén nyugati határrészletének (Belső- és Külső-dűlő) régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2004. KJM RégAd 575-05
- Rózsa Gábor: *Csongrád megye kéziratos levéltári térképei*. Kézirat. Szeged 1977. MFM RégAd 1638-93
- Rózsa Gábor: Cím nélkül. Kézirat. Szeged 1979. MFM RégAd 851-82/1–2; KJM Térképtár Top. 55
- Rózsa Gábor: *Fábiánsebestyén-Pusztatemplom körzetének régészeti terepbejárása 1983.07.09-én*. Kézirat. Szentes 1983. KJM RégAd 54-84
- Rózsa Gábor: *Szentes-Berekhát „Tetemhalom” azonosítása*. Kézirat. Szentes 1986. KJM RégAd 398-94
- Rózsa Gábor: *Fábiánsebestyéni Pusztatemplom rom geodéziai felmérése és történeti múltjának dokumentációja*. Kézirat. Szentes 1998. KJM RégAd 484-99
- Rózsa Ferenc: [Árpádhalom]. Cím, hely és évszám nélkül. Kézirat. MFM NépAd leltározatlan
- Straub Péter: *Szentes-Kaján és Cserebökény régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1998. KJM RégAd 469-99, MFM RégAd 2260-98, 2309-99
- Szabó János József: *Jelentés a Fábiánsebestyén-Pusztatemplom (Csongrád megye) lelőhelyen 2000. május 29.-július 7. között lefolytatott régészeti ásatásról*. Kézirat. Szentes 2000. KJM RégAd 540-01
- Szabó János József: *Jelentés a Nagytőke-Szászhalom lelőhelyen (...) végzett helyszíni szemléről*. Kézirat. Szentes 2004. KJM RégAd 566-04
- Szalontai Csaba: *Fábiánsebestyén, Csengettyős-halom. Ásatási napló*. Kézirat. Szeged 1996. KJM RégAd 470-99
- Szarvas Lajos: *Cserebökény. Földrajzi elnevezések*. Kézirat. Cserebökény 1979. MFM NépAd leltározatlan
- Szuromi Jánosné: *Szarvas határának és belterületének helynevei*. Kézirat. Szarvas 1978. NM EthnAd EA19933
- Tary Gábor: *Derekegyháza község és déli határának topográfiája és településtörténete*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1979. MFM RégAd 1934-97, 2646-99
- Töröcsik István: *Eperjes község külterülete északi részének régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. SzTE 2003. KJM RégAd 583-05
- Türk Attila: *Szentes-Kaján és Belső Ecser határrészek régészeti topográfiája*. Szakdolgozat. Kézirat. JATE 1999. KJM RégAd 507-00
- Türk Attila: *Régészeti lelőhelykataszter a topográfiai munka 2000. 10. 31-ei állapota alapján. Szentesi járás*. Kézirat. Szeged 2000. MFM RégAd 3164-00

-
- Visy Zsolt: *Jelentés a Fábiánsebestyén, Sertöv területén végzett leletmentő ásatásról*. Kézirat. Szentes 1970. KJM RégAd 74-84
- Vörös Gabriella: *Leletmentés Szentes - Ilonaparton*. Kézirat. Szentes 1983. KJM RégAd 154-84; MFM RégAd 1879-96, 129–130
- Vörös Gabriella: *Jelentés helyszíni szemléről. Fábiánsebestyén – Svábhalom*. Kézirat. Szentes 1983. KJM RégAd 114-84, MFM RégAd 1032-85
- Zalotay Elemér: Cím nélkül [Adatok Csongrád vármegye régészeti topográfiájához]. Cédulaanyag. Kézirat. Szentes. Évszám nélkül [1950 körül]. KJM RégAd 295-85

IRODALOM

- ANTAL Árpád 1968: *Kézírtos térképek a Szolnoki Állami Levéltárban*. Levéltári jegyzékek 1. Kézírtos térképek a területi állami levéltárakban 18. Magyar Országos Levéltár, Budapest.
- ANTAL Árpád 1974: *A Szolnok Megyei Levéltár kéziratos térképeinek katalógusa 1867-ig*. Levéltári füzetek 1. Szolnok Megyei Levéltár, Szolnok.
- BÁLINT Marianna 2004: *Sáncok, halmok, erődítések az Észak-Alföldön*. Magyar Múzeumok 10/4: 30–32. + I. képmelléklet
- BALOGH János 1887: *A mi halmaink I–IV*. Szentesi Lap 17: 13–16. számok, március 26. – április 16.
- BÁN Aladár 1915: *A kincskeresés a néphitben*. Ethnographia 26: 28–40, 86–93.
- BANNER János (szerk.) 1944: *Bibliographia Archeologica Hungarica. 1793–1943*. Horthy Miklós Tudományegyetem, Szeged.
- BANNER János – JAKABBFY Imre (szerk.) 1954: *A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája. A legrégibb időktől a XI. századig*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BANNER [János] – JAKABBFY [Imre] (szerk.) 1961: *A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája. 1954–1959*. Összeállította: Jakabffy Imre. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BANNER [János] – JAKABBFY [Imre] (szerk.) 1968: *A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája. 1960–1966*. Összeállította: Jakabffy Imre. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BARCZI Attila 2003: *Kunhalmok, mint a vegetációtörténet és a talajfejlődés őrei*. In: III. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium. 2003. október 29–31. Szerk.: Penksza Károly – Korsós Zoltán – Pap Ildikó. Magyar Biológiai Társaság, Budapest. 5–11.
- BARCZI Attila – PENKSZA Károly – JOÓ Katalin 2004: *Alföldi kunhalmok talaj–növény összefüggés-vizsgálata*. In: *A kunhalmokról – más szemmel*. Szerk.: Tóth Albert. Alföldkutatásért Alapítvány – Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, Kisújszállás–Debrecen. 71–79.
- BÁRDOS Rezső 1943–1944: *Adalékok a szentesi nyelvjáráshoz*. Nép és Nyelv 3: 190–200., 4: 45–47.
- BARTA Gábor 2001: *Szentes története a középkorban és a Török Hódoltság idején*. In: *Tanulmányok Szentes város történetéből*. Szerk.: Labádi Lajos. Szentes Város Önkormányzata, Szentes. 49–177.
- BEDE Ádám 2008a: *Északkelet-Csongrád megye halmai*. MFMÉ–StudArch 12: megjelenés alatt.
- BEDE Ádám 2008b: *Beszámoló a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság Csongrád megyei halmainak 2007. évi felméréséről*. – *Account of mound survey in the Körös-Maros National Park Directorate part of Csongrád County in 2007*. In: *Crisicum 4*. Szerk.: Kalivoda Béla. Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság, Szarvas 2008. Megjelenés alatt.
- BEDE Ádám – SZARKA József 2003: *Egy középkori határjárás nyomában. A Fábiánsebestyénhez tartozó Rekettyés rét 1523-as határjárása*. MKCsM 2002: 51–72.
- BÉL Mátyás 1984: *Csongrád és Csanád megye leírása*. – *Die Beschreibung der Komitate Csongrád und Csanád*. Sajtó alá rendezte: Zombori István. MFMÉ 1980–1981/2: 1–112.
- BENDEFY László 1976: *Mikoviny Sámuel megyei térképei különös tekintettel az akadémiai könyvtár kéziratárának Mikoviny-térképeire*. – *Die Komitatskarten von Samuel Mikoviny mit besonderer Rücksicht auf die, sich im Besitze der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften befindende Mikoviny-Karten*. I–II. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai 71. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest.

-
- BENEDEK Gyula 2001: *Öcsöd nagyközség oklevelei és fontosabb iratai. 1297–1738.* Documentatio Historica 6. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szolnok.
- BENEDEK Gyula 2002: *Kunszentmárton város oklevelei és fontosabb iratai. 1333–1737.* Documentatio Historica 7. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szolnok.
- BLAZOVICH László (szerk.) 1996: *A Körös–Tisza–Maros-köz települései a középkorban.* Dél-alföldi Évszázadok 9. Csongrád megyei Levéltár, Szeged.
- BODNÁR Béla 1983: *Hódmezővásárhelynek és környékének földrajzi nevei.* Sajtó alá rendezte: Szabó József. TCsMT 7. Csongrád megyei Levéltár, Szeged.
- BORHIDI Attila 2003: *Magyarország növénytakarásai.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZ. BOZÓKI Margit 2000: *Szegvár bel- és külterületének földrajzi nevei.* In: Szegvár. Tanulmányok a település történetéből. Szerk.: Farkas Gyula. Szegvár Nagyközség Önkormányzata, Szegvár. 487–509.; vagy: Magyar Nyelvjárások 35 (1998): 227–246.
- CZAJLIK Zoltán 2004: *Régészeti-természetvédelmi örökségünk. A magyarországi földépítmények – pusztuló halomsírművek.* Magyar Múzeumok 10/4: 28–30. + I. képmelléklet
- CSÁKABONYI Kálmán – BÁLINT Ferenc 1965: *Kéziratos térképek a Gyulai Állami Levéltárban.* Levéltári jegyzékek 1. Kéziratos térképek a területi állami levéltárakban 5. Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya, Budapest.
- CSALLÁNY Gábor 1914: *Szentes őskori képe.* In: Sima László: Szentes város története I. Kiadja a város közönsége, Szentes. 13–49.
- CSALLÁNY Gábor 1928: *Szentes története a honfoglalásig.* In: Szentes. Szerk.: Nagy Imre. Magyar Városok Monografiája 3. Budapest. 29–37.
- CSALLÁNY Dezső 1933–1934: *A Szentes-lapistói népvándorláskori sírlelet. – Der Grabfund von Szentes-Lapistó aus der Völkerwanderungszeit.* Dolgozatok 9–10: 206–214.
- CSALOG József 1954a: *A balmazújvárosi Kárhozott-halom feltárása.* Folia Archaeologica 6: 37–44.
- CSALOG József 1954b: *Az alföldi halomkutatás.* Múzeumi Híradó: március–április. 82–85.
- CSALOG József 1955: *Mit rejtene a kúnhalom?* Viharsarok 11/188: 4., augusztus 11.
- CSÉPLŐ Péter 1896: *A kúnhalom rejtelmek.* Évkönyv. 1892–1895. Első kötet. Szerk.: Bodor Károly. A Szigligeti-Társaság Kiadványai. Szigligeti-Társaság, Nagyvárad. 199–228.
- CSIZMAZIA György 1982: *A kurgánok gerinces állatainak vizsgálata.* MKCsM 1982: 209–214.
- DERZSI KOVÁCS Jenő 1928: *Geológiai viszonyok.* In: Szentes. Szerk.: Nagy Imre. Magyar Városok Monografiája 3. Budapest. 12–16.
- DERZSI KOVÁCS Jenő 1987: *Derzsi Kovács Jenő szentesi és Szentes vidéki dallamgyűjteménye.* Szerk.: Forrásné Török Katalin. Csongrád Megyei Tanács, Szeged.
- DOMOKOS Tamás 2001: *Adatok a Cserebökényi-pusztá (Szentes – DS57,58) malakofaunájához egy „aridus” klímaperódusban (1998–2000). – Contribution to the knowledge to the malacofauna of Cserebökényi-pusztá during an arid climate period.* Malakológiai Tájékoztató 19: 67–79.
- DOMOKOS Tamás – KROLOPP Endre 1997: *A Mindszent melletti Koszorú-halom és Szöllő-part negyedidőszaki képződményei és Mollusca-faunájuk. – Quaternary formations and mollusc fauna of Koszorú-halom and Szöllő-part near Mindszent.* Folia historico-naturalia Musei Matraensis 22: 25–41.
- DOMOKOSNÉ Megyesi Éva – DOMOKOS Tamás 1988: *Adatok Békés megye térképtörténetéhez (a XVI. század elejétől 1918-ig).* »Fekete könyvek« kultúrtörténeti sorozat 15. Békés Megyei Közgyűlés Önkormányzati Hivatala, Békéscsaba.

-
- ECSEDY István 1977: *A Szeghalom vidéki halmokról*. Békési Élet 12: 159–166.
- ECSEDY, István 1979: *The People of the Pit-Grave Kurgans in Eastern Hungary*. Fontes Arheologici Hungaricae. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- EKKLÉZSIA-I–II.: *A SZENTESI Reformáta Ekklesiának MATRICULÁJA. A szentesi református ekklezsia története. 1700–1825. (Forráskiadvány)*. I–II. Közreadja és a bevezetőt írta Takács Edit. CD-ROM. Team Számítástechnika, Szentes 2001. <http://www.szentesinfo.hu/cd/ekklezsia>, 2008. május 11.
- F. L. 1890: *Dudás Gyula. Az alföldi halmok*. Archaeologiai Értesítő 10: 279–280.
- FOGAS Ottó 2004: *Módszertani megjegyzések a középkori Tőke falu lokalizálása kapcsán*. MKCsM 2003: 253–267.
- FOGAS Ottó – BÁCSMEGI Gábor 2002: *Nagytőke régészeti múltja*. In: Nagytőke. Szemelvények a község történetéből. Szerk.: Labádi Lajos. Nagytőke Község Önkormányzata, Nagytőke. 26–40.
- GÁRDONYI [Nagy Géza] 1914: *A magyarországi halmok kérdéséhez*. Archaeologiai Értesítő 34: 381–398.
- GAZDAPUSZTAI Gyula 1968: *A „kunhalmok”*. Az őskor érdekes vallástörténeti emlékei. Világosság 9: 399–401.
- GYARMATHY István (szerk.) 1996: *Dombok, halmok, kurgánok. Hajdú-Bihar megye mesterséges kiemelkedései*. Dél-Nyírség-Bihari Tájvédelmi Egyesület, Debrecen.
- GYÖRFFY György 1963: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I. A–Cs*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HAAN Lajos 1870: *Békés vármegye hajdana. II. kötet. Oklevéltári rész. – Diplomatarium Békessienae*. Lauffer Vilmos tulajdona, Pest.
- HEGEDŰS Katalin 1977: *Jelentés a Szentes-besenyőhalmi ásatásról*. In: Szentesi tanulmányok. Az 1975. évi honismereti napok előadásai. Szerk.: Péter László. Csongrád megyei könyvtári füzetek 8. Somogyi-könyvtár, Szeged. 5–11.
- HEGEDŰS, Katalin 1978: *Der Tumulus mit dem Grubengrab von Szentes–Besenyőhalom*. MFMÉ 1976–1977/1: 27–37.
- HEGEDŰS Katalin 1981: *A Derekegyház ibolyásdombi feltárások*. MKCsM 1981: 3–8.
- HERCZEG Mihály 2000: *Szegvár története a török kiűzésétől 1848-ig*. In: Szegvár. Tanulmányok a település történetéből. Szerk.: Farkas Gyula. Szegvár Nagyközség Önkormányzata, Szegvár. 89–145.
- HERCZEG, Edina – BARCZI, Attila – PENKSZA, Károly 2006: *Examinations on plants soil and in grasslands of South-East Hungary (Floristical summary and the vegetation of Sáp kurgan). – Dél-tiszántúli kunhalmok botanikai és talajtani vizsgálatai (Florisztikai összefoglaló, Sáp-halom vegetációja)*. Tájökológiai Lapok 4: 95–102.
- HOPPÁL Mihály (szerk.) 1979–1983: *A Néprajzi Múzeum kéziratgyűjteményének katalógusa*. I–III. Előmunkálatok a magyarság néprajzához 5/A–C. MTA Néprajzi Kutató Csoport – Néprajzi Múzeum, Budapest.
- HORVÁT István 1825: *Rajzolatok a' magyar nemzet legrégiebb történeteiből*. „Petrózai Trattner Mátyás Betüivel”, Pest; jegyzetekkel ellátott hasonmás kiadása: *A magyar nemzet eltitkolt évezredei* 3. Anahita-Ninti Bt., 2001.
- JAKAB Gusztáv – TÓTH Tamás 2003: *Adatok a Dél-Tiszántúl flórájának ismeretéhez. – New data to the flora of the South-Tiszántúl (SE-Hungary)*. Kitaibelia 8: 89–98.
- JAKABFFY Imre 1957: *Kun halmok-e a kunhalmok?* Élet és Tudomány 12/37: 1176–1178.

-
- KAKUK Mátyás 1965: *Kunszentmárton földrajzi nevei*. Szolnok megyei múzeumi adattár 2. Szolnok Megyei Tanács VB, Szolnok.
- KAPOCSI Judit – DOMÁN Edit – BÍRÓ István – FORGÁCH Balázs – TÓTH Tamás 1998: *Florisztikai adatok a Körös-Maros Nemzeti Park működési területéről*. – *Some floristical data from the operation area of the Körös-Maros National Park*. In: *Crisicum* 1. Szerk.: Kalivoda Béla. Körös-Maros Nemzeti Park, Szarvas. 75–83.
- KARSAY Orsolya – MONOK István (szerk.) 2001: *A magyar térképészet nagyjai*. – *Die Großen der ungarischen Kartographie*. Libri de libris. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.
- KISS Csaba 1999: *A kunhalmok védelme és megmentésük lehetőségei*. *A Puszta* 16: 240–287.
- KISS Lajos 1988: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest. Második, javított és bővített kiadás.
- KISPÁL Zoltán 2004: *A mindszei és a szentesi kunhalmok természetvédelmi-botanikai vizsgálata*. In: *A kunhalmokról – más szemmel*. Szerk.: Tóth Albert. Alföldkutatásért Alapítvány – Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, Kisújszállás–Debrecen. 71–79.
- KOVALOVSKAI Júlia 1957: *Régészeti adatok Szentes környékének település történetéhez*. Régészeti Füzetek 5. Magyar Nemzeti Múzeum – Történeti Múzeum, Budapest.
- KOZMA Béla 1910: *A kunhalmok elhelyezkedése az Alföldön*. *Földrajzi Közlemények* 38: 437–443.
- KRAUSZ Krisztina – PÁPAI János 2004: *Egyenesszárnú rovarok izolátumdinamikai vizsgálata kunhalmokon*. In: *A kunhalmokról – más szemmel*. Szerk.: Tóth Albert. Alföldkutatásért Alapítvány – Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, Kisújszállás–Debrecen. 89–107.
- KRISTÓ Gyula 1981: *Békés megye a honfoglalástól a törökvilág végéig. Nyolcszáz esztendő a források tükrében*. Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból 9. Békés megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya, Békéscsaba.
- KULCSÁR Valéria 1998: *A kárpát-medencei szarmaták temetkezési szokásai*. Múzeumi füzetek 49. Osváth Gedeon Múzeumi Alapítvány, Aszód.
- LÁNG István (főszerk.) 2002: *Környezet- és természetvédelmi lexikon I–II*. Akadémiai Kiadó, Budapest. Második, átdolgozott, bővített kiadás.
- LANGÓ Péter – TÜRK Attila 2004: *Előzetes beszámoló a Szentes környékén 2002-ben végzett honfoglalás kori régészeti lelőhelyek hitelesítő feltárásairól*. MKCsM 2003: 193–202.
- LICHTENSTEIN László – SZABÓ János József 2008: *Megelőző feltárás Fábiánsebestyén-Pusztatemplom lelőhelyen, 2006. őszén*. MKCsM 2007: megjelenés alatt.
- LICHTNER Gáspár 1882: *A h.-m.-vásárhelyi kath. plebánia története*. *Vásárhelyi Közlöny* 14: 14–15., 17–18. számok
- LŐRINCZY Gábor 2000: *Szegvár területének településtörténete a 6. század végétől a 13. század végéig*. In: *Szegvár. Tanulmányok a település történetéből*. Szerk.: Farkas Gyula. Szegvár Nagyközség Önkormányzata, Szegvár. 51–88.
- MARTON Istvánné 1996: *Kiegészítés a földrajzi nevek gyűjteményéhez*. In: *Mindszent története és népelete*. Szerk.: Juhász Antal. Mindszent Város Önkormányzata, Mindszent. 615–621.
- MATTYASOVSKY Márton 1928: *Szegvár*. In: *Szentes*. Szerk.: Nagy Imre. Magyar Városok Monografiája 3. Budapest. 339–352.
- MNL: *Magyar Néprajzi Lexikon*. I–V. Főszerk.: Ortutay Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest 1977–1982.
- MRT 8: Jankovich Dénes – Makkay János – Szőke B. Milkós: *Békés megye régészeti topográfiája. A szarvasi járás IV/2*. Magyarország régészeti topográfiája 8. Akadémiai Kiadó, Budapest 1989.

- NAGY Ferenc 1819: *Hód Mező Vásárhely Várossa' rövid rajzolatja*. Tudományos Gyűjtemény 3/2: 34–57.; vagy: In: Magyar tájak néprajzi felfedezői. Szerk.: Paládi Kovács Attila. Gondolat Kiadó, Budapest 1985. 221–232.
- NAGY Imre 1928: *A város határának egykori falvai*. In: Szentes. Szerk.: Nagy Imre. Magyar Városok Monografiája 3. Budapest. 37–67.
- NAGY Géza Balázs I–XV.: *Mesél a szegvári határ I–XV*. Szegvári Napló, 2002. december 1. – 2004. február 1., minden hónap 1-jén.
- NAGY Géza Balázs 2007: *Az első szentesi templom története. A Szent András, majd református, végül Szent Anna templom sorsa felépítésétől elbontásáig (1844)*. – *Die Geschichte der ersten Kirche von Gemeinde Szentes /Südungarn/*. Szent Anna Plébánia, Szentes.
- OLTVAI Ferenc 1968: *Kézírt térképek a Szegedi Állami Levéltárban*. Levéltári jegyzékek 1. Kézírt térképek a területi állami levéltárakban 14. Magyar Országos Levéltár, Budapest.
- PÁHI Ferenc – SCHNEIDER Miklós 1968: *Kézírt térképek a Szentesi Állami Levéltárban*. Levéltári jegyzékek 1. Kézírt térképek a területi állami levéltárakban 17. Magyar Országos Levéltár, Budapest.
- PALUGYAY Imre (ifjabb) 1855: *Magyarország történeti, földrajzi s állami legújabb leírása. IV. Békés-Csanád, Csongrád és Honth vármegyék leírása*. Heckenast Gusztáv sajátja, Pest.
- PAPP-VÁRY Árpád – HRENKÓ Pál 1989: *Magyarország régi térképeken*. – *Hungary on Old Maps*. Gondolat – Officina Nova, Budapest.
- PASZTERNÁK István 1997a: *Adattár a krónikában szereplő régészeti lelőhelyekhez*. In: A XVIII–XX. századi polgári írásbeliség produktumai a Dél-Alföldön. Szerk.: Takács Edit. Szentesi Műhely Füzetek 2. Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára, Szentes. 82–95.
- PASZTERNÁK István 1997b: *Megjegyzések a Petrák-krónika régészeti vonatkozásairól*. In: A XVIII–XX. századi polgári írásbeliség produktumai a Dél-Alföldön. Szerk.: Takács Edit. Szentesi Műhely Füzetek 2. Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára, Szentes. 69–81.
- PASZTERNÁK István 2000a: *Árpád-kori falu és temető Szentes-Szentilona-dombon*. – *Ein arpadenzeitliches Dorfundsein Gräberfeld in Szentes, Szentilona-Hügel*. MFMÉ-StudArch 6: 403–428.
- PASZTERNÁK István 2000b: *A honfoglalástól a török hódoltság koráig*. In: *Szentes helyismereti kézikönyve I. /Tanulmányok/*. Szerk.: Kis-Rácz Antalné – Labádi Lajos – Vörös Gabriella. Csongrád Megyei Levéltár, Szentes. 69–98.
- PÁVAI Éva 1992: *Késő bronzkori gödör Szentes-Belsőecserről*. – *Spätbronzezeitliche Grube an dem Fundort Szentes-Belsőecser*. MFMÉ 1989–1990: 49–62.
- PENKSZA Károly – VONA Márton – HERCZEG Edina 2005: *Eltérő gazdálkodás során fenntartott természetes gyepek botanikai és talajtani vizsgálata tiszántúli kunhalmokon*. – *Botanical and pedological investigations on natural grasslands under various management systems on ancient burial mounds in the Tiszántúl region of Eastern Hungary*. Növénytermelés 54: 181–195.
- PERECSENYI NAGY László 1819: *Arad vármegye régiségei közé számlálható halmokról*. Tudományos Gyűjtemény 3/2: 80–82.
- PESTY Frigyes 1979: *Pesty Frigyes helynévtárából. I. Jászkunság. II. Külső-Szolnok*. Közzéteszi: Bognár András. Katona József Megyei Könyvtár – Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár, Kecskemét–Solnok 1978–1979.
- PESTY Frigyes 1983: *Békés megye Pesty Frigyes helynévgyűjtésében*. Közzéteszi: Jankovich B. Dénes. Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból 11. Békés megyei Tanács V. B. Tudományos-Koordinációs Szakbizottsága, Békéscsaba.

-
- PETRÁK-KRÓNICA 1997: *Petrák-krónika "mélis Szentes városának a legrégib időktől valló történetét... foglalja magában"*. Közreadja: Takács Edit. TCsMT 25. Csongrád Megyei Levéltár, Szentes–Szeged.
- RAKONCZAI János (szerk.) 2002: *Napfényország. Csongrád megye természeti értékei. – The Land of the Sun. The natural values of Csongrád County*. Csongrád Megyei Önkormányzat, Szeged.
- REIZNER János 1891: *Magyar pogánykori sírleletek. (Szeged-Királyhalmi és Bojárhalmi lelet.)*. Archaeologiai Értesítő 11: 97–114.
- RÉVÉSZ László 1996: *Honfoglalás kori temető Szentes-Borbásföldön (Szabó János Győző ásatása nyomán). – Ein landnahmezeitlichen Gräberfeld in Szentes-Borbásföld (Nach der Ausgrabung von János Győző Szabó)*. MFMÉ–StudArch 2: 299–336.
- RÓZSA Gábor 2002: *Hódmezővásárhely halmai és a jelentősebb laponanyagok*. In: Dömötör János emlékkönyv. Tanulmányok a 80 éves Dömötör János tiszteletére. Szerk.: Nagy Vera. Múzeumi Műhely 1. Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely. 36–67.
- RÓZSA Gábor – TÓTH Anikó 2004: *Délalföldi Archív Térképtár törzsanyaga*. MKCsM 2003: 161–172.
- RÓZSA Gábor – VÖRÖS Gabriella 1996: *Legenda és valóság (Árpád-kori temető emlékei Szentesen)*. In: Honfoglaló magyarság – Árpád-kori magyarság. Antropológia – régészet – történelem. Szerk.: Pálfi György – Farkas L. Gyula – Molnár Erika. JATE Embertani tanszéke, Szeged. 65–78.
- SCHERG Károly 1928: *Fásítástörténeti adatok Szentes vidékéről*. In: Szentes. Szerk.: Nagy Imre. Magyar Városok Monográfiája 3. Budapest. 297–300.
- SCHUPITER [Zalotay] Elemér 1926a: *Pyramisok Csongrádvármegyében*. Haladás 4. Szentesi Ujságüzem Könyvnyomda R.-T., Szentes.
- SCHUPITER [Zalotay] Elemér 1926b: *Az ősemlék szemétdombján*. Haladás 2. Szentesi Ujságüzem Könyvnyomda R.-T., Szentes.
- SHUPITER [Zalotay] Elemér 1931: *Neolithikus telepek Szentes környékén – Neolitische ansiedlungen bei Szentes*. Dolgozatok 7: 54–60.
- SCHUPITER [Zalotay] Elemér 1932: *Szentes külterületi határrészei*. Alföldi Friss Ujság 7/77: 2–3., április 7.
- SIMA László 1914: *Szentes város története I. Kiadja a város közönsége, Szentes*.
- SZABÓ István 1969: *A középkori magyar falu*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1969.
- SZABÓ János József 2003a: *Fábiánsebestyén-Pusztatemplom*. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2000. Szerk.: Kisfaludi Júlia. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal – Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest. 135–136.
- SZABÓ János József 2003b: *Fábiánsebestyén-Pusztatemplom*. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2001. Szerk.: Kisfaludi Júlia. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal – Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest. 162–163.
- SZALONTAI Csaba 1992: *Megjegyzések az Alföld IX. századi történetéhez II. (Szarvas-Kákapusztai késő avar temetője). – Anmerkungen zur Geschichte der Tiefebene im 9. Jahrhundert II. (Das awarische Gräberfeld von Szarvas-Kákapusztai Kettőshalom)*. Jóna András Múzeum Évkönyve 30–32: 309–347.
- SZAMOTA István – ZOLNAI Gyula 1906: *Magyar oklevél-szótár. Régi oklevelekben és egyéb iratokban előforduló magyar szók gyűjteménye*. Hornyáski Viktor Könyvkereskedése, Budapest 1902–1906.; hasonmás kiadása: Állami Könyvtérjesztő Vállalat, Budapest 1984.
- SZÁNTAI Lajos 1996: *Atlas Hungaricus. Magyarország nyomtatott térképei. 1528–1850. – Hungary in printed Maps. I–II*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

-
- SZARKA József 2002: *Megjegyzések Fábiánsebestyén középkori történetéhez*. MKCsM 2001: 37–48.
- SZÉLL Márta 1941: *XI. századi temetők Szentes környékén. – Les cimetières du XIème siècle aux environs de Szentes*. Folia Archaeologica 3–4: 231–265.
- SZENDREY Ákos 1929: *Csongrádmegyei helynevek*. [„Pesty Frigyes. Helységnévtár 1864. XIV. k. I. r.”]. Népünk és Nyelvünk 1: 231–236.
- SZENDREY Zsigmond 1922: *Magyar néprajzi típusok és tipikus motívumok*. Ethnographia 33: 45–64.
- SZEREMLEI Samu I–V.: *Hód-Mező-Vásárhely története I–V*. Kiadta a város közönsége, Hódmezővásárhely 1900–1913.; hasonmás kiadása: Kálvin Könyvesbolt, Hódmezővásárhely 2004.
- TAKÁCS Lajos 1987: *Határjelek, határjárás a feudális kor végén Magyarországon. – Boundary marks and ‘beating the bounds’ in the late feudal period in Hungary*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TÓTH Albert (szerk.) 1999: *Kunhalmok. „Ti vagytok a mi katedrálisaink”*. Alföldkutatásért Alapítvány, Kisújszállás.
- TÓTH Albert (szerk.) 2004: *A kunhalmokról – más szemmel*. Alföldkutatásért Alapítvány – Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, Kisújszállás–Debrecen.
- TÓTH Albert 2004: *A kunhalom-kérdésről*. In: *A kunhalmokról – más szemmel*. Szerk.: Tóth Albert. Alföldkutatásért Alapítvány – Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, Kisújszállás–Debrecen. 7–12.
- TÓTH Albert – TÓTH Csaba 2004: *A kunhalom-program általános tapasztalatai*. In: *A kunhalmokról – más szemmel*. Szerk.: Tóth Albert. Alföldkutatásért Alapítvány – Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, Kisújszállás–Debrecen. 171–180.
- TÓTH Tamás 2003: *Újabb adatok a Dél-Tiszántúl flórájának ismeretéhez*. A Puszták 20: 135–169.
- TÖRŐCSIK István 2002a: *Királyság – egy középkori falu történeti és régészeti adatai*. MKCsM 2001: 29–36.
- TÖRŐCSIK István 2002b: *Királyság – egy középkori falu az írott források és a régészeti adatok tükrében – Királyság – Ein mittelalterliches Dorf im Lichte der schriftlichen Quellen*. MFMÉ–StudArch 8: 449–476.
- TÜRK Attila 2001: *Szentes-Kaján, Temetőhalom régészeti lelőhely 2000. évi feltárása*. MKCsM 1999–2000: 21–28.
- TÜRK Attila 2002: *A szentesi régészeti topográfia*. MKCsM 2001: 21–28.
- TÜRK Attila 2005: *Árpád-kori, templom körüli temető feltárása Szentes-Kaján, Temetőhalmon. (Előzetes beszámoló a 2000–2001. évi ásatásokról). – The excavation of a churchyard from the Árpadian Era at Szentes-Kaján, Temetőhalom*. In: „...a halál árnyékának völgyében járok”. A templom körüli temetők kutatása. Szerk.: Ritoók Ágnes – Simonyi Erika. Opuscula Hungarica 6. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest. 213–219.
- ÚMTSZ I–IV.: *Új Magyar Tájszótár*. I–IV. Főszerk.: B. Lőrinczy Éva. Akadémiai Kiadó, Budapest 1979–2002.
- VÍGH László 2000: *Építészeti emlékek*. In: *Szentes helyismereti kézikönyve II. /Tanulmányok/*. Szerk.: Kis-Rácz Antalné – Labádi Lajos – Vörös Gabriella. Csongrád Megyei Levéltár, Szentes. 391–408.
- VIRÁGH, Dénes 1979: *Cartographical Data of the Kurgans in the Tisza Region*. In: Ecsedy, I.: *The People of the Pit-Grave Kurgans in Eastern Hungary*. Fontes Arheologici Hungaricae. Akadémiai Kiadó, Budapest. 119–148.

-
- VONA Márton – PENKSZA Károly 2004: *A szentesi Kántor-halom vegetációjának változása és ennek összefüggése a talaj vízháztartásával. – Change of the vegetation on the Kántor kurgan and its relation with the soil water regime.* Tájökológiai Lapok 2: 341–348.
- VÖRÖS Gabriella 1995: *Újabb szarmata kori leletek a szentesi múzeumban Fábiánsebestyénről. – Neue sarmatenzeitliche Funde von Fábiánsebestyén in dem Museum von Szentes.* MFMÉ–StudArch 1: 123–130.
- WOLF Vilmos 1873: *Helynevek. Szentes vidékéről.* Magyar Nyelvőr 2: 237.
- ZALOTAY Elemér 1932: *Csongrád vármegye őskori települése. – Urgeschichtliche Siedlungen des Komitats Csongrád.* Dolgozatok 8: 49–102., 273–274.
- ZALOTAY Elemér 1934: *Szentes tájai és felszínalakulása. Szentes földrajza II.* Csongrádmegyei Könyvtár 12. Szent Imre Nyomda, Szentes.
- ZALOTAY Elemér (Geographus) 1936: *Amit az utazó a IX. század végén itt tapasztal.* Aranykalász 1/7 (2/2): május. 38–40.
- ZALOTAY Elemér 1939a: *A Veker folyó fejlődéstörténete.* Földrajzi Közlemények 67: 27–45.
- ZALOTAY Elemér 1939b: *Szentes régi vízrajza.* In: Kogutowicz Károly emlékkönyv. Szerk.: Wagner Richárd. Szeged. 301–312.
- K. ZOFFMANN, Zsuzsanna 1978: *Das Anthropologische Material der Ockergräber-bestattung von Szentes–Besenyőhalom.* MFMÉ 1976–1977/1: 39–40.
- K. ZOFFMANN, Zsuzsanna 1984: *Das Anthropologische Material der Kurganbestattung von Derekegyház–Ibolyásdomb. – Kurgántemetkezés embertani anyaga Derekegyház–Ibolyásdombról.* MFMÉ 1980–1981/1: 99–109.
- ZSÍROS Katalin 1990: *Szentes földrajzi nevei.* TCsMT 16. Szerk.: Blazovich László. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged. 5–121.; különlenyomata: Szentes Városi Tanács Művelődési Osztálya, Szentes 1990.

RÖVIDÍTÉSEK

BML	Békés Megyei Levéltár (Gyula)
CsML HF	Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Fiókleveletára (Hódmező- vásárhely)
CsML SzF	Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Fiókleveletára (Szentes)
Dolgozatok	Dolgozatok a m. kir. Ferenc József, később Horthy Miklós Tudományegyetem Archaeologiai, később Régiségtudományi Intézetéből (Szeged)
HI Térképtár	Hadtörténeti Intézet Hadtörténelmi Térképtára (Budapest)
JATE	József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Régészeti Tanszéke (Szeged)
JNSzML	Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár (Szolnok)
KJM Fotótár	Kosztai József Múzeum Fotótára (Szentes)
KJM RégAd	Kosztai József Múzeum Régészeti Adattára (Szentes)
KJM Térképtár	Kosztai József Múzeum, Dél-alföldi Archiv Térképtár (Szentes)
KMNPI Irattár	Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság Irattára (Szeged)
KÖH Sze Ad	Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Szegedi Regionális Irodájának adattára (Szeged)
MKCsM	Múzeumi kutatások Csongrád megyében (Szeged)
MFME	Móra Ferenc Múzeum Évkönyve (Szeged)
MFME–StudArch	Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica (Szeged)
MFM NépAd	Móra Ferenc Múzeum Néprajzi Adattára (Szeged)
MFM RégAd	Móra Ferenc Múzeum Régészeti Adattára (Szeged)
MOL	Magyar Országos Levéltár (Budapest)
NM EthnAd	Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának kéziratgyűjteménye (Budapest)
SzTE	Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Régészeti Tanszéke (Szeged)
TCsMT	Tanulmányok Csongrád megye történetéből
TJM RégAd	Tornyai János Múzeum Régészeti Adattára (Hódmezővásárhely)
TSM	Tessedik Sámuel Múzeum (Szarvas)

HALOMNÉVMUTATÓ

Ágas-halom 21.
Ágoston-halom 24.
Akasztó-domb 53.
Alsó-Jámbor-halom 42., 119.
Árpa-halom 134.

Bánkúti-halom 10.
Bazsó-halom 134.
Bécs halma 58.
Bécs-halom 58.
Besenyő 57.
Besenyő halma 57.
Besenyő-halom 57.
Besenyői-halom 57.
Bökény-halom 108.
Buzi-halom 66.
Bús-éri-laponyag 11.

Csárda-halom 136.
Cseh-halom 118.
Csengetyüs-halom 130.
Csengetyüsi-halom 130.
Csikós-éri-laponyag (Csíkos-éri-laponyag) 142.
Csikós-halom (Csíkos-halom) 142.
Csikós-laponyag (Csíkos-laponyag) 142.
Csoma-halom 158.

Dinnyés-halom 38.
Disznó halma 9.
Disznó-halom 9., 36., 81.
Dobossy-halom 159.
Domb 77.
Dónáti-halom 97., 99.
Dónát-halom 99.
Dömsöd-halom 140.
Dömsödi-halom 140.

Ecseri-Kettős 13.
Ecseri-Kettős-halom 13.
Eisdorfer Szöllős halma 67.
Eperjesi-halom 141.
Erdey-halom 160.

Fábiány-halom (Fábián-halom) 130.
Fábiányi-halom 130.
Fekete-domb 94.
Fekete-halom 24., 66., 94., 95., 130.

Fekete-laponyag 157.
Felső-Jámbor-halom 118.
Ficsór-halom (Ficsor-halom) 32.
Futó halma 28.
Futó-halom 28.

Gógány-halom 16.
Graf-domb 24.

Hangyás halma 87.
Hangyás-halom 87.
Harc-domb 83., 84.
Harc-dombok 83., 84.
Hármas-halom 1.
Hármashatár 1., 4., 143., 155.
Határ-halom 68.
Határ-laponyag 112.
Hegyes-halom 45., 127., 145.
Hegyes-határ 2.
Hideg-halom 146.

Ibolyás-domb 155.

Jaksor-halom 105.
Jaksor-laponyag 105.
Jámbor-halom 42., 118.
Józsa-halom 99.

Kajáni-halom 19.
Kajáni-Temető-halom 19.
Kálvária 76.
Kálvária-domb 76., 80.
Kálvária-halom 76., 80.
Kanász-halom 118.
Kántor-halom 72.
Kápolnás-halom 113.
Karácsony-domb 115.
Kegyes-halom 143.
Kerek-domb 117.
Kereszt-halom 100.
Két-Nádas-halom 93.
Kettős 5., 6., 83., 84., 156.
Kettős-halmok 156.
Kettős-halom 5., 6., 30., 31., 35., 83., 84., 119., 156.
Kettős-határ 2.
Királyság-halom 141.
Királysági-Döbörcsök 148.

Királlysági-halom 147.
 Királlysági-Kettős-halmok 5., 6.
 Királlysági-Kettős-halom 5., 6.
 Királlysági-laponyag 147.
 Kis-Apró-halom 138.
 Kisdomb 77.
 Kis-Dónáti-halom 91.
 Kis-halom 58., 59., 67.
 Kis-Koszorús 26., 53.
 Kis-Laponyag-halom 74.
 Kis-Nádas-halom 154.
 Kis-Sáp 153.
 Kis Sáp halma 153.
 Kis-Sáp-halom 153.
 Kis-Seprű-halom 139.
 Kis-Téglási-halom 145.
 Kopaszi-halom 24.
 Koszorú-domb 53.
 Koszorú-halom 53.
 Koszorús-halom 26., 53.
 Köves-domb 19.
 Köves-halom 19., 121.
 Krébec-halom 161.
 Kullancsos-halom 33.
 Kun-halom 162.

 Lajos-halom 144.
 Lakos-féle-halom 84.
 Laponyag halma 12., 163.
 Laponyag-halom 11., 12.
 Lestyán-halom 142.
 Liba-halom 41., 42., 164.
 Lő-domb 113.
 Lőrinc-halom 84.
 Lövvő-domb 113.

 Magos-Zalota (Magas-Zalota) 34.
 Magyaros-laponyag 4., 12.
 Magyar-Tőkei-halom 42.
 Márton-halom 86.
 Mecs-halom 56.
 Mikecz-csárda-halom 136.
 Mikecz-féle-csárda-halom 136.
 Mikecz halma 25., 26.
 Mikecz halmai 25., 26.
 Mikecz-halom 25.
 Mirmidó 122.
 Mirmidó-halom 122.
 Mogyorós-halom 9.
 Mucsi-halom 12.

 Nád-halom 93.
 Nádain-domb 56.
 Nádain-halom 56.
 Nádas halma 154.
 Nádas-halom 93.
 Nádas-Két-halom 93.
 Nagy-halom 25., 42.
 Nagy-Királlyság-halom 147.
 Nagykirállyság-halom 151.
 Nagy-Koszorús 25., 52.
 Nagy-Kozmás-halom 25.
 Nagy Mihók halma 88.
 Nagy-Nádas-halom 93.
 Nagyorom-halom 139.
 Nagy Sáp halma 100.
 Nagy-Seprű-halom 140.
 Nagy-Téglás-halom 144.
 Nagy-Téglási-halom 144.

 Orgovány-halom 56.
 Orgoványi-halom 56.
 Orom[-halom] 92.

 Ördög-domb 133.
 Ördög-halom 133.
 Őr-halom 76.

 Paku-féle-halom 83.
 Pankota halma 10.
 Pankota-halom 10.
 Pankotai-halom 10., 130.
 Pankotai-laponyag 10.
 Panyik-féle-halom 166.
 Petrák halma 55.
 Petrák-halom 55.
 Piponya 75.
 Piponya halma 75.
 Piponya-halom 75.
 Por-állási-halom 129.
 Poros-állási-halom 129.
 Pusztatemplom-halom 131.
 Püspök-halom 167.

 Rác-halom 113.
 Rác-Kettős-halmok 35., 119.
 Rác-Tőke 113., 118.
 Rác-Tőke-halom 113., 118.
 Rác-Tőkei-halom 118.
 Rác-Tőkei-Kettős-halom 35., 119.
 Rác-féle-halom 45.

Rácz-halom 45.
Répás 3.
Répás-halom 3.

Sáp-domb 100.
Sáp halma 100., 153.
Sáp-halom 100., 153.
Sáp-hegy 100.
Sápi-domb 100.
Sápi-halom 100.
Sasfészek 157.
Seprű-halom (Söprű-halom, Seprő-halom) 140.
Seprűs-halom (Söprűs-halom) 140.
Sipos-domb 155.
Sipos-dombok 126., 127.
Sipos-halom 126., 147., 155.
Sóház-telki-domb 77.
Soós-domb 55.
Soós-halom 55.
Sváb-halom 135.

Szabó-halom 109.
Szántó-halom 76.
Szarkás-domb 78.
Szász-halom 113.
Szász-éri-halom 114.
Szedres-halom 109.
Szeg halma 97.
Szeg-halom 97.
Szegevár-halom 155.
Szél-halom 89.
Szentilona-domb 79.
Szentilona dombja 79.
Szentlászló halma 61., 66.
Szentlászló-halom 60., 66.
Szentlászlói-halom 60.
Szentlőrinc-domb 84.
Szentmártonyi-Kettős 13.
Szentmihály halma 72.
Szentmihály-halom 72.
Szentmihályi-halom 72.
Szikhát-laponyag 117.

Szil-halom 89.
Szőke-halom 113.

Tatár halma 155.
Tatár-halom 155.
Temető-halom 19., 76.
Templom-domb 131.
Templom-[halom] 131.
Tere halma 8.
Tére halma 8., 31.
Tere-halom 8., 31.
Terelő-halom 8.
Tési halma 59.
Tési Péter halma 59.
Test-halom 83., 84.
Tetem-halom 83., 84.
Tető-laponyag 37.
Tetős-laponyag 109.
Tetű-laponyag 109.
Tóth-halom 13.
Tőke-halom 42., 118.
Tőkei-halmok 42., 118.
Tőkei-halom 42., 118.
Tőkei-laponyag 44.
Török-halom 94.
Tűzköves 107.
Tűzköves-halom 38., 107.
Tűzkövesi-halom 107.

Vajda 67.
Vajda-halom 67.
Vecseri halma 68. 133.
Vecseri István halma 68.
Vecseri Mihály halma 133.
Vér-halom 29.
Veres-halom (Vörös-halom) 29.
Vigyázó 76.
Vigyázó-halom 76.

Zalotai-halom 34.
Zöld-halom 35., 157.
Zöld-laponyag 157.

MOUNDS OF SZENTES (Summary)

This study shows the total list of mounds of Szentes and three other settlements (Nagytőke, Fábiánsebestyén and Eperjes). During the research we used handmade and printed maps from the 18–20th centuries, source works, scripts from archives and special literature of regional history, archaeology, onomatology and natural science.

The major part of the study is a cadastre (database) which includes important informatoin of the mounds. It enumerates archaeological relations, names, etymologys, examines historical and folkloric information, shows the landscape history and contains measurement data, too. The cadastre also consist of a condition survey, which reveals the recent situation of the mounds, vegetation, natural values and the endangered factors.

The most important statistical results are the followings. The cadastre registered altoghether 157 mounds in four settlements. Among these mounds 121 exist still now (77,1%) and 36 have disappeared (22,9%). 105 mounds have name (66,9%) and 52 are nameless (33,1%).

The research thought to be not finished and we would like to publish further details in other studies. We hope this work will help the practical conservation of mounds, tracking down, the registering and the preserving of archaeological sites and natural places, moreover we trust that many local people will join forces with this important project.

Bede Ádám

6600 Szentes, Budai Nagy Antal utca 18/A.
bedeadam@gmail.com

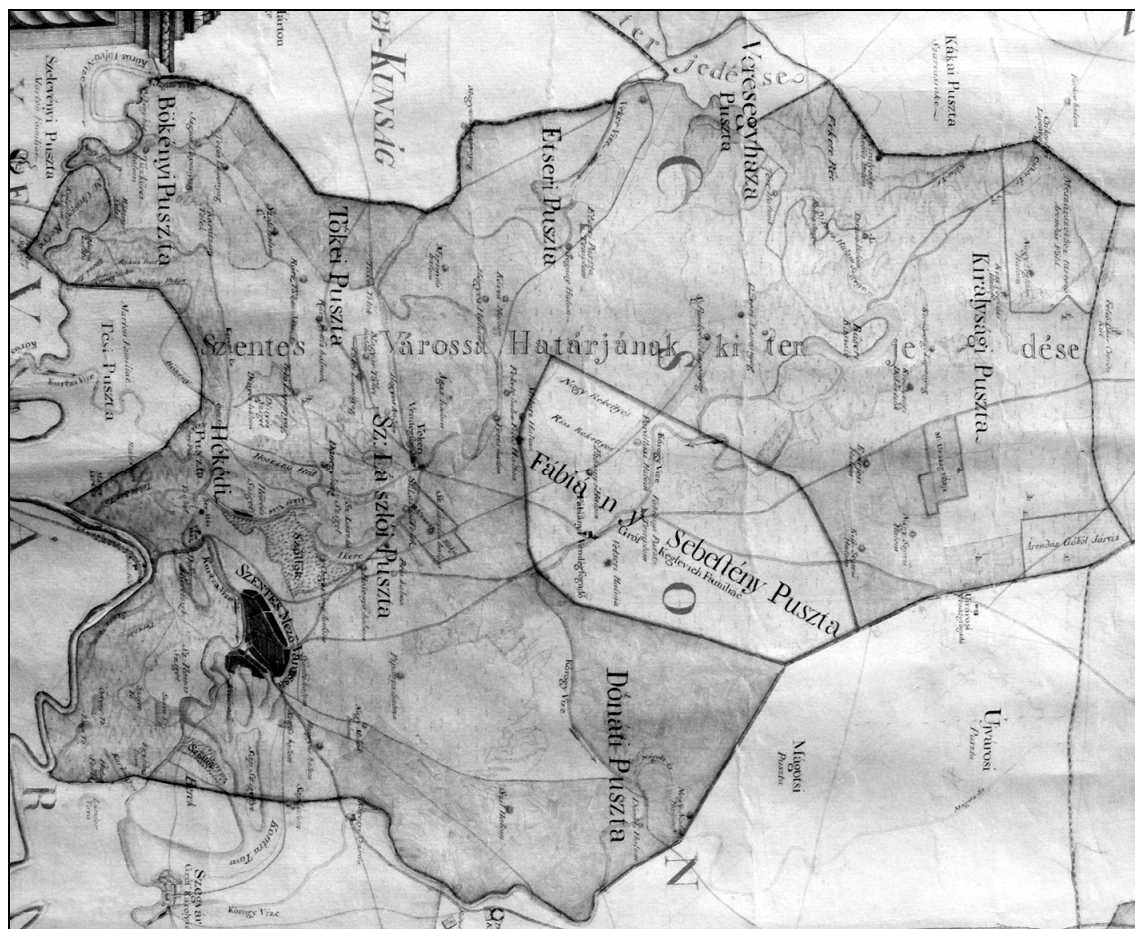
TARTALOM

Bevezető.....	5
Az alföld halmairól röviden.....	7
A szentes környéki halmok kutatástörténetéből	10
A kutatás célja és módszerei	18
Adattár (Kataszter).....	21
Szentés	22
Nagytőke	62
Fábiánsebestyén	71
Eperjes.....	77
Szegvár.....	80
Kunszentmárton	83
Gádoros	83
Azonosítatlan halmok	84
A vizsgált terület halmainak néhány tanulsága (Összefoglalás).....	86
Térképek	88
Források, gyűjtemények.....	94
Kéziratok.....	95
Irodalom.....	98
Rövidítések	106
Halomnévmutató.....	107
Mounds of Szentés (Summary).....	110
Tartalom	
Képmelléklet	
Térképmelléklet	

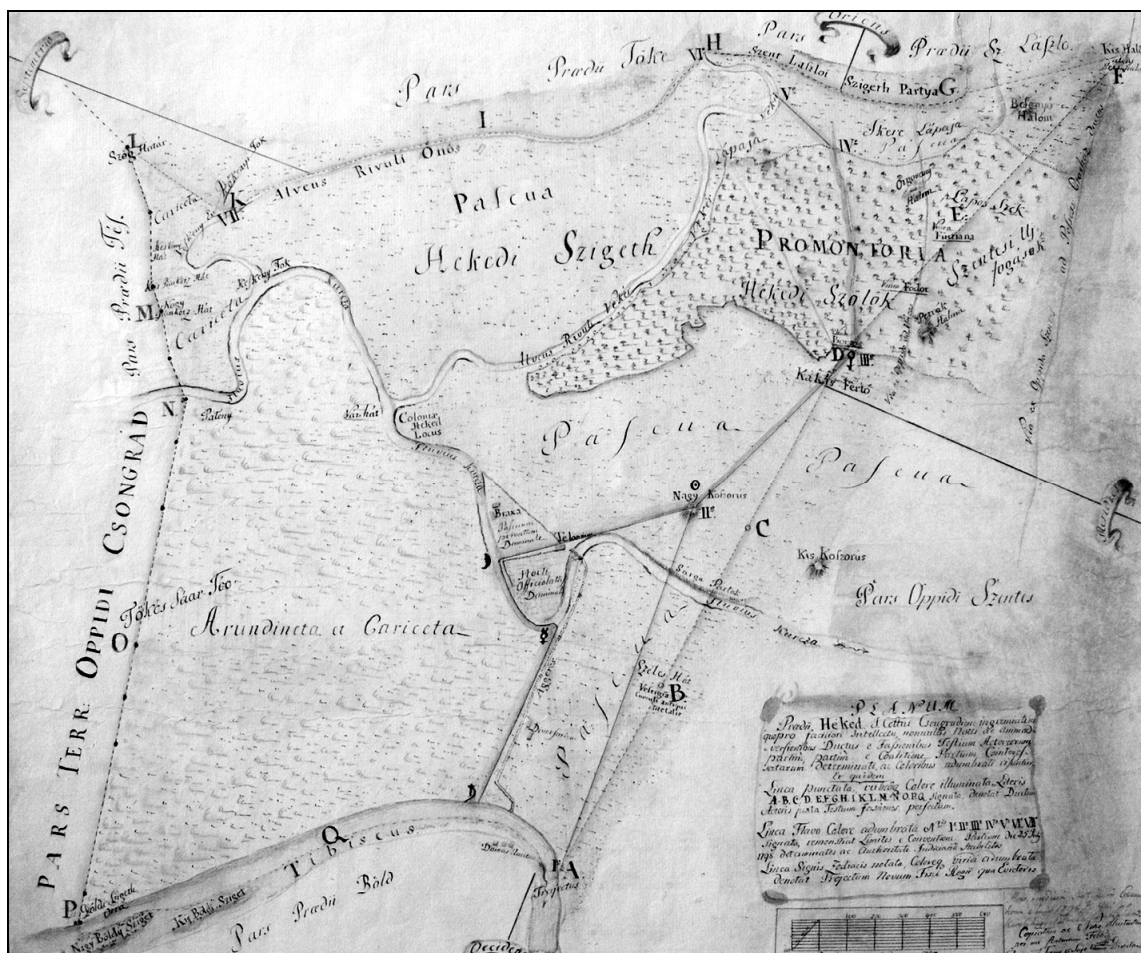
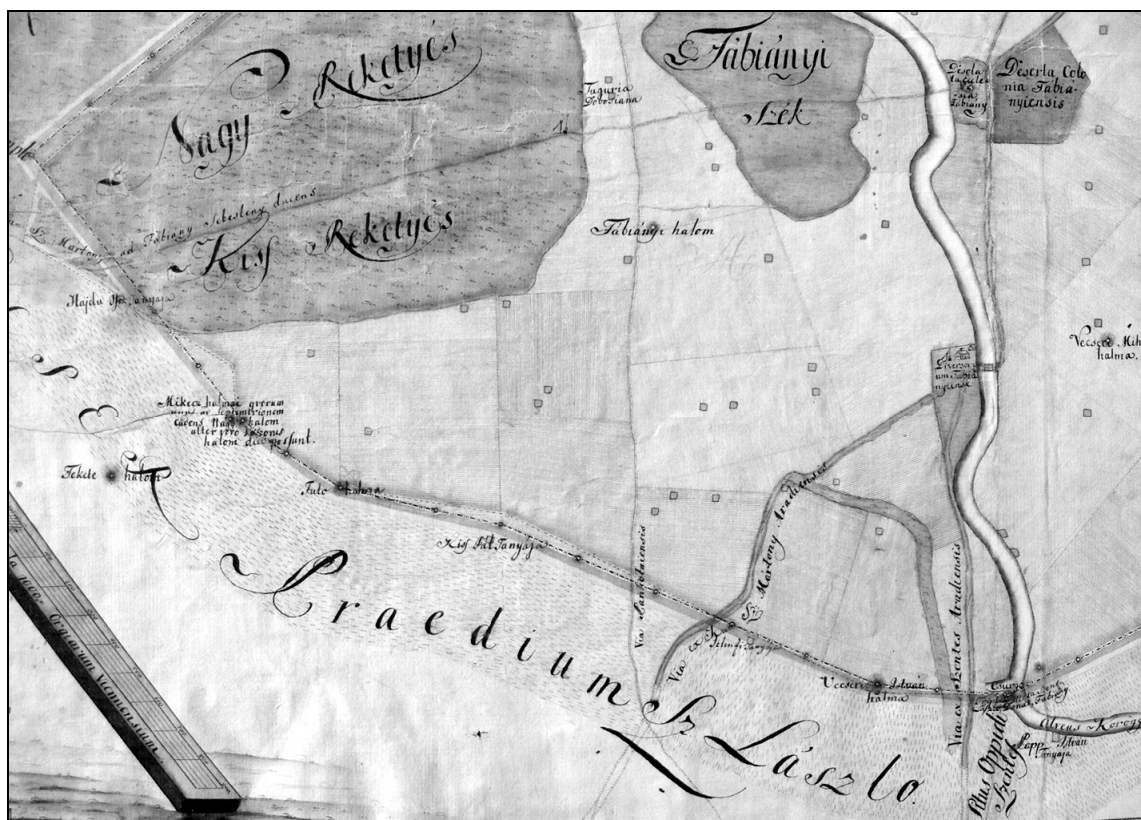
KÉPMELLÉKLET

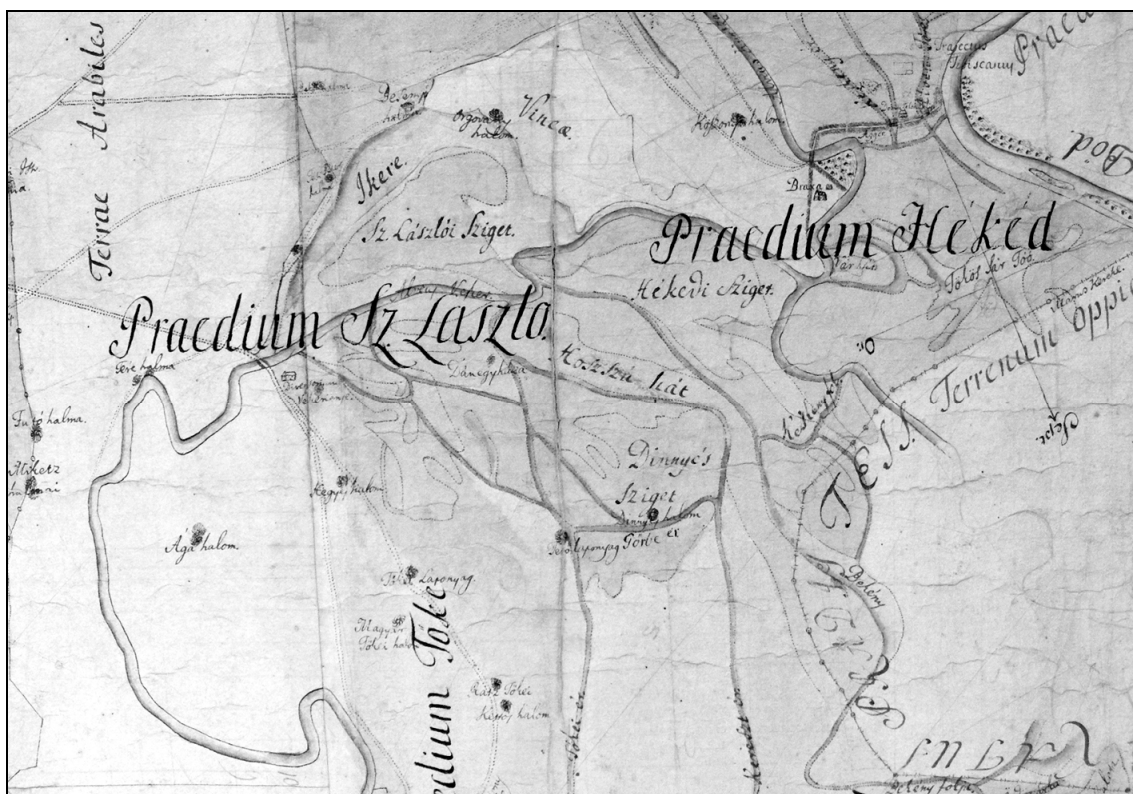

1. kép: Sentes a Kárpát-medencében

2. kép: A tárgyalt terület az [1801]-es térképen

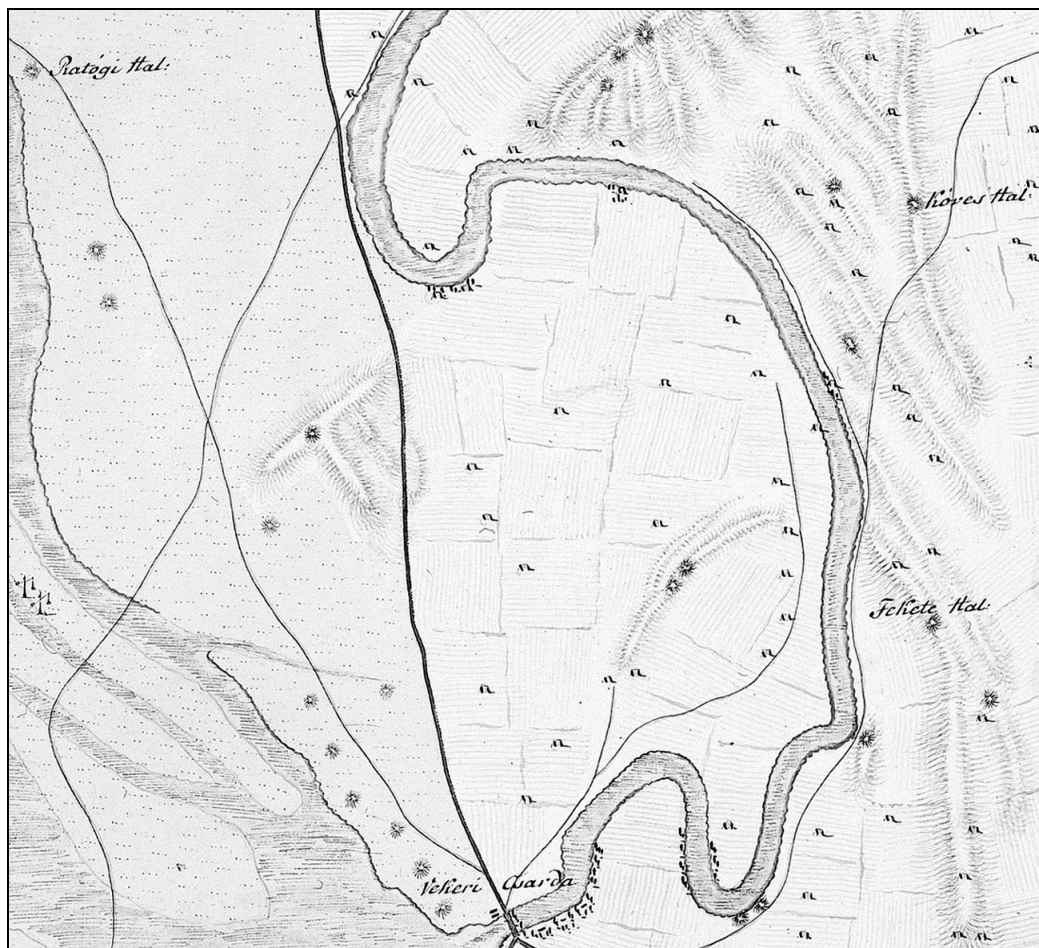

5. kép: Szentlászló és Héked puszták halmai egy 18. századi térkép részletén [18.sz./h]

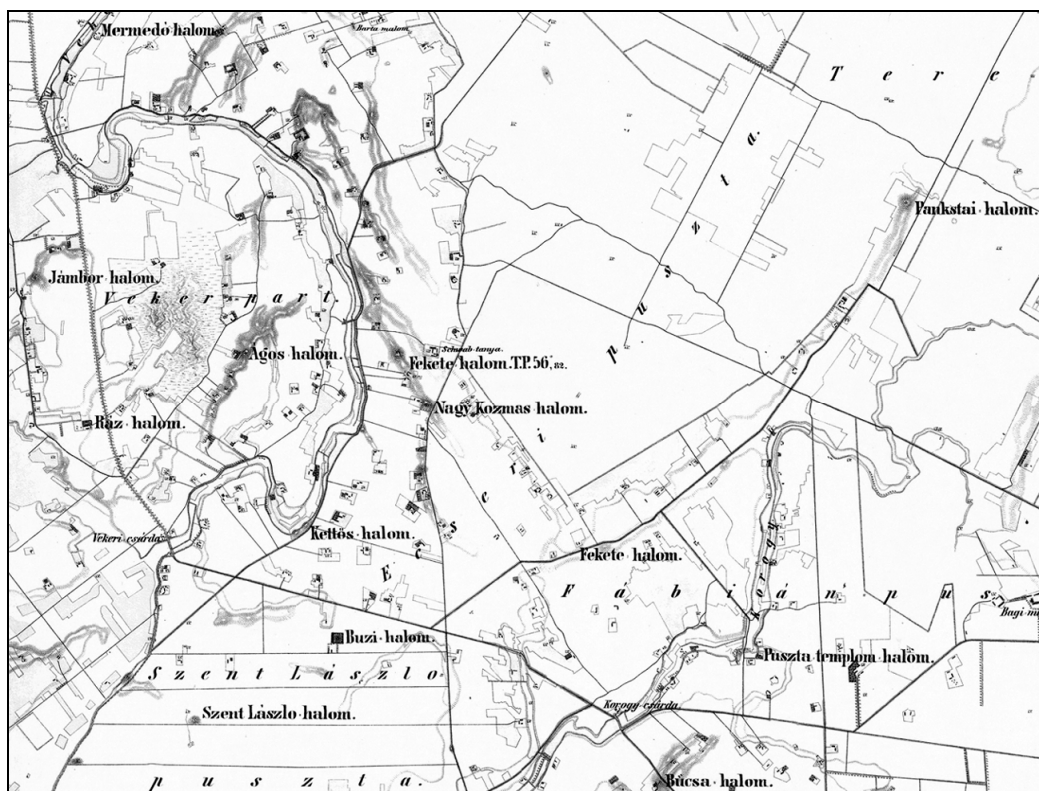

6. kép: Tőke, Szentlászló és Fábiansebestyén halmai az [1800]-as térkép egy részletén

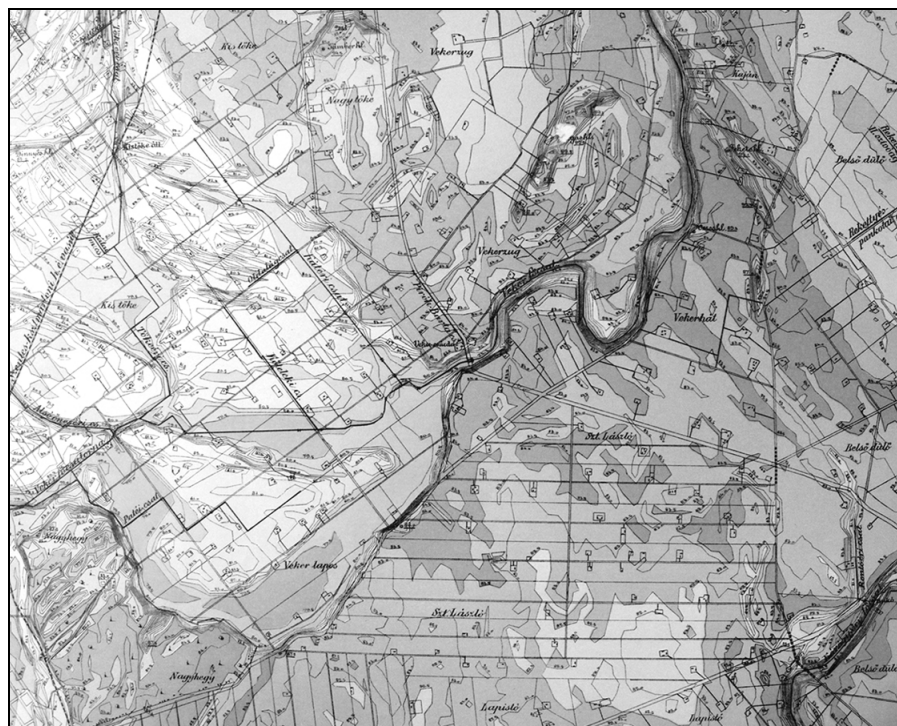
7. kép: Vekerzug és környéke az első katonai felmérés térképlapján [1. katonai f.]

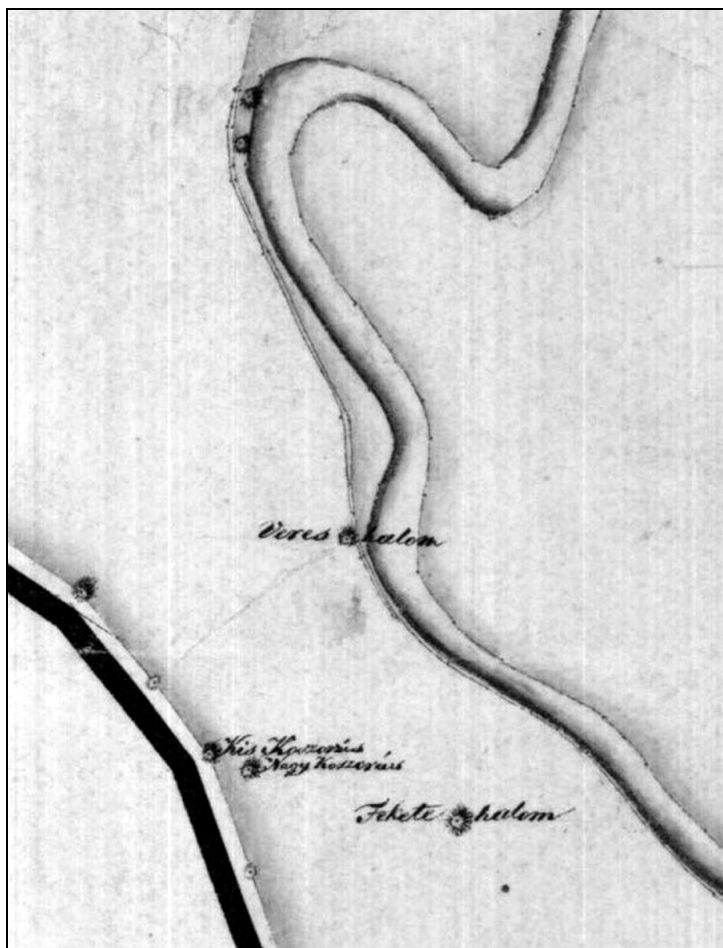
8. kép: Veker menti halmok (Vekerzug és Vekerhát környéke) a második katonai felmérés térképszelvényén [2. katonai f.]

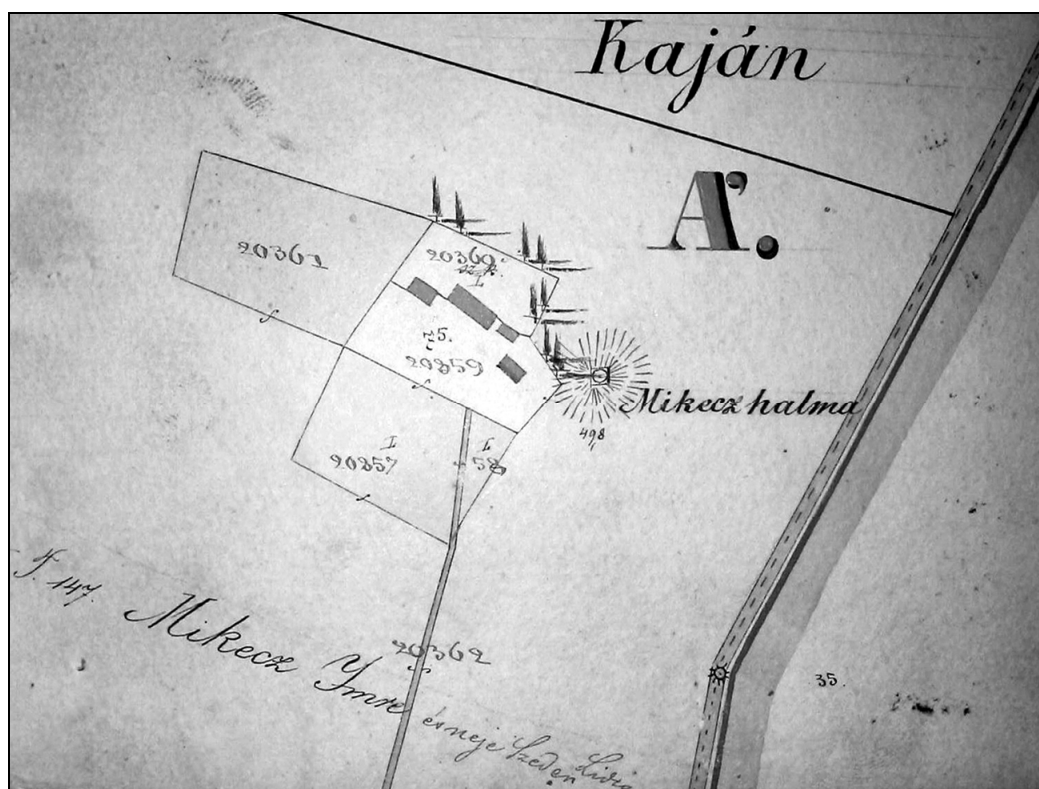
9. kép: Vekerhát halmái a harmadik katonai felmérés térképén [3. katonai f.]

10. kép: Ármentesítés céljából készített szintvonalas térkép Vekerzug, Vekerhát, Kistóke és Szentlászló határrészekkel [1899]

11. kép: Vekerhát halmai a Seress-féle várostérkép egy részletén [1840b]

12. kép: A Mikecz-halom (Mikecz halma) (25.) és környéke egy 19. századi kateszteri térképen [1882b/73]

13. kép: A Jámber-halom (42.) a két világháború között
(KJM fotótár 5021, Zalotay Elemér)

14. kép: A Jámber-halom (42.) ma; felszínét beakácosították (Őze Péter, 2006)

15. kép: A Koszorú-domb (53.), rajta a Sipos-féle-szélmalommal. Ma már se a szélmalom, se a halom nincs meg, helyén szeméttel feltöltött bányagödör található (KJM RégAd 149-84; Csalog József, 1955)

16. kép: Keresztút a Kálvária-dombon (76.) (2007)

17. kép: A Pankotai-halom (10.) (2006)

18. kép: A Besenyő-halom (57.) (Tari Balázs, 2001)

19. kép: A vekerhádi Fekete-halom (24.) és közvetlenül északra (a képen tőle balra) a mára erősen leszántott párja (23.) (Őze Péter, 2006)

20. kép: A Tőke-halom (118.) (Őze Péter, 2006)

21. kép: A Kettős-halom északi halma (119.; a kép bal oldalán) ma Nagytőkéhez, déli halma (35.; a kép jobb oldalán) Szenteshez tartozik (Őze Péter, 2006)

22. kép: A Szedres-halom (109.) (Őze Péter, 2006)

23. kép: A Szentés és Szegvár határán álló Sáp-halom (100.) télen (2003)

24. kép: A Királysági-Kettős-halom (5.) nagyobbik tagja (Tari Balázs, 2002)

25. kép: A Tere-halom (8.) (Őze Péter, 2006)

26. kép: A Piponya-halom (75.) (Őze Péter, 2006)

27. kép: A lödombnak átalakított Szász-halom (113.) déli oldala (Őze Péter, 2006)

28. kép: A fábiánsebestyéni Pusztatemplom-halom (131.) a templom megmaradt délnyugati sarkával az 1970-es leletmentő ásatáskor (KJM RégAd 74-84; Visy Zsolt, 1970)

29. kép: A Szegvár és Derekegyház határán lévő Ibolyás-domb (155.) az 1981-es leletmentő ásatáskor (KJM Fotótár 6382; Hegedűs Katalin, 1981)

30. kép: Régi faragott határkő, mellette háromszögelési betonoszlop az Eperjes, Csabacsúd és Nagyszénás határán álló Kegyes-halom (143.) egyik határdombján (2008)

31. kép: A Nagytőke és Kunszentmárton határán álló névtelen halom (101.) régi határdombja (2002)

32. kép: Az Ágas-halom (21.) megmaradt „torzója” és helyén a bányagödör
(Tari Balázs, 2002)

33. kép: A Szentés és Fábiánsebestyén határán lévő Kis-Koszorús (26.) legértékesebb részét 2002-ben hordták el, de a bányászás még napjainkban is tart (Őze Péter, 2006)

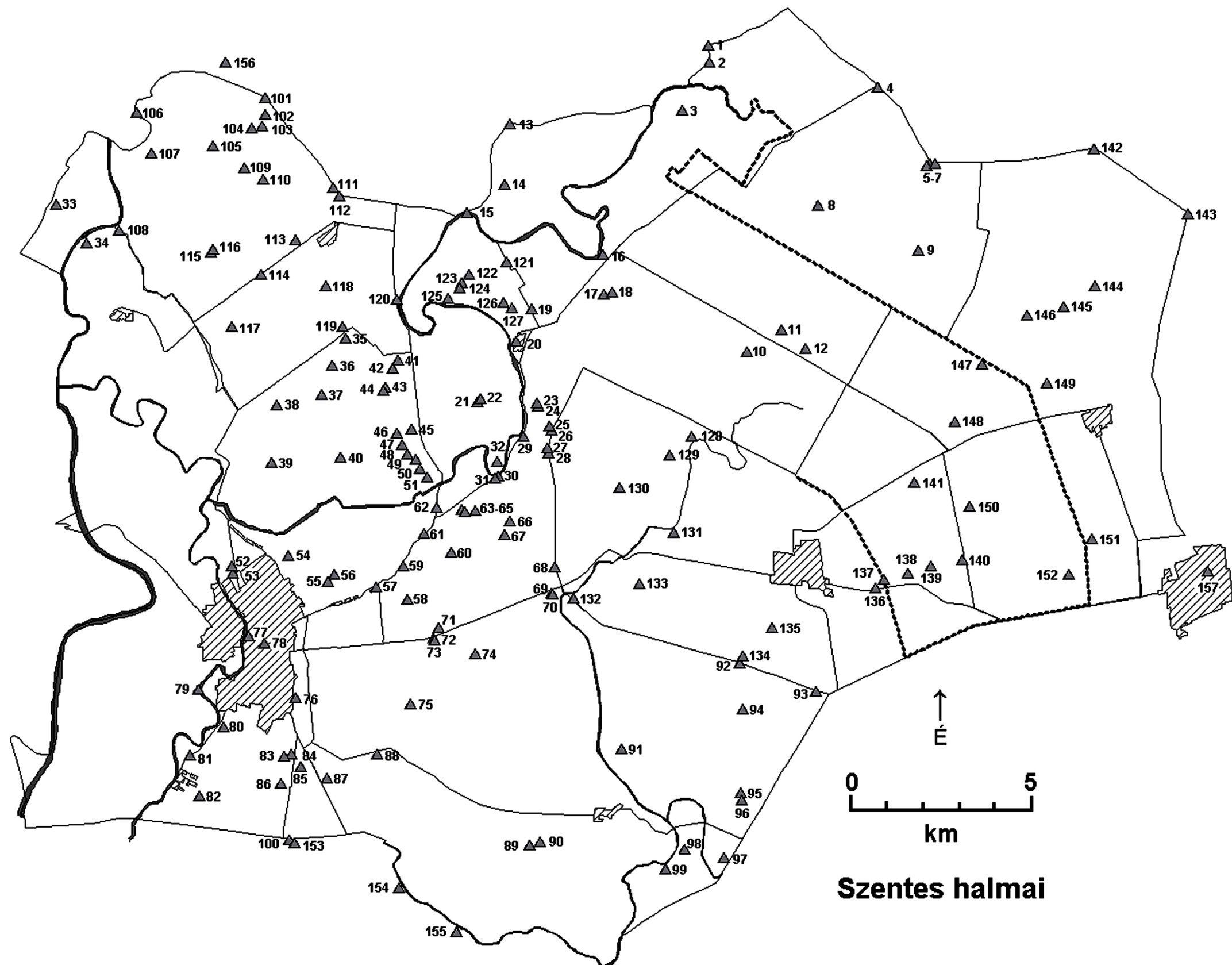
34. kép: A Tési Péter halma (59.) – szántás közben (az előtérben termálvízvezető cső fut) (2002)

35. kép: A Mikecz-halom (25.) teljes felszínét szántják (Őze Péter, 2006)

36. kép: A Márton-halom (86.) (2007)

SZENTESI MŰHELY FÜZETEK

A Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltárának kiadványsorozata

Sorozatszerkesztő: Labádi Lajos

A sorozatban eddig megjelent:

1. Labádi Lajos: *Szentesi évfordulónaptár. 1997.* Szentes 1997. 59 pp.
2. *A XVIII–XX. századi polgári írásbeliség produktumai a Dél-Alföldön.* Szerk.: Takács Edit. Szentes 1997. 115 pp.
3. Labádi Lajos: *Szentesi évfordulónaptár. 1998.* Szentes 1998. 55 pp.
4. Labádi Lajos: *Szentesi évfordulónaptár. 2000.* Szentes 2000. 83 pp.
5. Labádi Lajos: *Szentesi évfordulónaptár. 2001.* Szentes 2001. 75 pp.
6. Feketéné Moldován Mária: *A szentesi kisdédóvás története (1876–2001).* Szentes 2001. 171 pp.
7. Balázs György: *Szentes város önkormányzata és közigazgatása a Horthy-korszakban (1920–1944).* Szentes 2003. 115 pp.
8. Barta László: *A szentesi örökváltság.* Szentes 2006. (Második, bővített kiadás.) 93 pp.
9. Balázs György: *A szentesi kubikosság a két világháború között (1920–1944).* Szentes 2006. 131 pp.
10. Bede Ádám: *Szentes halmai.* Szentes 2008. 110 pp. + 16 pp. képmelléklet + 1 térképmelléklet